This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google books

https://books.google.com

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

Belg. 213 I 8

PUBLICATIONS

DE LA SOCIETE

HISTORIQUE ET ARCHÉOLOGIQUE

DANS

LE DUCHÉ DU LIMBOURG.

TOME XXXII.

NOUVELLE SÉRIE,

TOME XII.

Vis unita major.

1895.

MAESTRICHT
LEITER-NYPELS,
1896.

Digitized by Google

Digitized by Google

PUBLICATIONS

DE LA SOCIETE

HISTORIQUE ET ARCHÉOLOGIQUE

DANS

LE DUCHÉ DU LIMBOURG.

TOME XXXII.

NOUVELLE SÉRIE,

TOME XII.

Vis unita major.

1895.

MAESTRICHT
LEITER-NYPELS,
1896

Digitized by Google

Digitized by Google

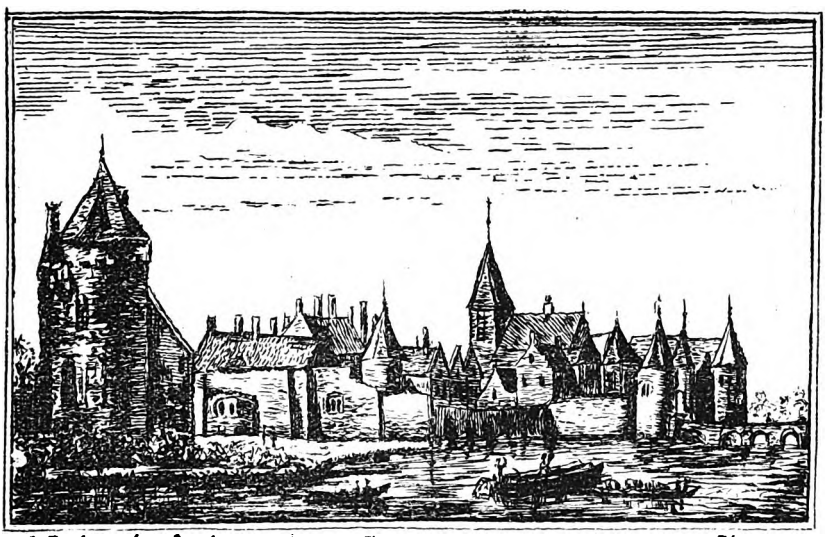

A. Rademaker fecit. GENNEP E. La Haye

BESCHEIDEN

BETREFFENDE

GENNEP

EN ZIJN VOORMALIGE HEERLIJKHEID

verzameld door

Ch. Creemers,

R. C. Pr.

Digitized by Google

EEN WOORD VOORAF.

Aanleiding tot het verzamelen van deze Bescheiden gaf mijn voorlaatste onderhoud met mijn toenmaals reeds lijdenden vriend, den W.Eerw. Heer Joseph Habets, Rijks-Archivaris te Maastricht.

Deze uitstekende ijveraar voor de oudheden en de geschiedenis van Limburg, klaagde er over, dat er van Gennep en zijn voormalige Heerlijkheid nog zoo weinig bekend was.

In die opmerking lag, — mijns erachtens -- een verzoek tot mij gericht. Zou ik daaraan kunnen voldoen? Lust gevoelde ik wel, maar ik was nog nieuweling in die streken en geschiedbronnen waren mij niet bekend. Toch begon ik voor en na op te teekenen wat ik vond en al zoekende vond ik meer.

Intusschen was mijn hooggeschatte vriend ter ziele gegaan. Den steun evenwel, dien ik in hem verloor, vond ik weder in zijn geleerden opvolger, den WEd. Heer A. J. Flament, die met de meeste bereidwilligheid mij de beste inlichtingen verstrekt heeft.

Dezelfde hulpvaardigheid mocht ik ondervinden bij den Zeer Geleerden Heer Dr G. Mestwerdt, professor aan het Gymnasium te Kleef en bij mijn vriend den WEerw. Heer M. J. Janssen, kapelaan te Well. Hun zij daarvoor mijn innige erkentelijkheid hier openlijk betuigd.

Mede zij dank gezegd aan onzen Ed. Achtb. Heer Burgemeester Th. Peters voor zijne inlichtingen en den mij volgaarne verleenden toegang tot het Gemeente-Archief, als ook aan onzen kundigen Gemeente-secretaris, den Heer M. F. Van Grunsven, voor zijn gewaardeerde diensten en ophelderingen.

Dank aan allen, die mij in deze een behulpzame hand geleend hebben.

De bronnen, waaruit ik geput heb, worden in den tekst of aan den voet der bladzijden aangegeven. De nummers aldaar vermeld stemmen overeen met die van het Gemeente-archief.

C. C.

GENNEP, St. Josephsdag 1896.

Digitized by Google

I. De heerlijkheid Gennep.

§ 1°. *Benaming en oudste bescheiden.*

In het Noorden van Limburg, op den linkeroever der Niers, ongeveer een half uur gaans van de plaats, waar genoemd riviertje zijne wateren in de Maas ontlast, ligt het stadje Gennep. In oude schriften komt het voor onder de benamingen van: *Guenep*, *Genepe*, *Genp*, *Gennip*, *Gennepium* en *Gennapium*.

Het oudste bescheid — voor zoo ver bekend is — waarin van Gennep gewag gemaakt wordt, is een Charter van keizer Otto, gedagteekend: November 950. Daarin wordt het genoemd *pagus Genapis*, gelegen nabij het bosch Ketela (Kessel) en behoorend tot de bezittingen van Graaf Arnoud (1).

Gennep was eene heerlijkheid: zij omvatte het ambt van dien naam en de tegenwoordige dorpen Ottersum en Oeffelt. Zijne heeren, die tot het einde der dertiende eeuw den titel van graaf voerden (2), bewoonden aanvankelijk meestal de nabij gelegen burcht: *Genneperhuis* genaamd.

§ 2°. *De Heeren van Gennep.*

In de laatste helft der elfde eeuw, werd het Genneperhuis bezeten en bewoond door den graaf Heribert, een afstammeling uit het huis Lotharingen en van de duitsche keizers. Zijne echtgenoote Hadwigis van Burgondië, was eene nazate van keizer Karel den

---

(1) *Scoet van der Bele.* Oorkondenboek I bladz. 89.
(2) *Fahne.* Die Kölnische Geslechte

Digitized by Google

Groote. Het adellijk echtpaar had twee zonen. De oudste, ook Heribert genaamd, legde zich toe op den wapenhandel en diende, even als zijn vader, in het leger des keizerrijks. De tweede zoon heette Norbertus.

Volgens de overlevering zou deze laatste in het Genneperhuis ontvangen, doch terwijl zijne moeder te Xanten vertoefde, aldaar, omstreeks het jaar 1080, geboren zijn (1). Wat hiervan zij, deze Norbertus is de wereldberoemde stichter der Orde van Premonsteit, de kanselier des duitschen Rijks, de primaat van Germanië, de groote heilige aartsbisschop van Maagdenburg geworden.

Opmerkelijk mag het heeten, dat er te Xanten zoo weinig herinneringen van dezen beroemden man zijn overgebleven. Wel wees men er, op het einde der zeventiende eeuw, het gebouw aan, waar de Heilige zou geboren zijn; dat gebouw bestond toenmaals uit twee woningjes, door stille burgers betrokken; thans heeft een burgerhuis de plaats ingenomen. Wel meldt de geschiedenis, dat Norbertus reeds op jeugdigen leeftijd kanunnik van Xanten was, en wijst men er nog de cel aan, die hij zou bewoond hebben, vast aan de kapel nabij den dom; maar dat hij er andere bezittingen zou gehad hebben, blijkt uit geen enkel der vele handschriften en historische bescheiden dier stad. Zelfs hare ruime en beroemde domkerk mist een altaar aan de nagedachtenis van dien grooten Heilige toegewijd (2).

Daarentegen leeft de herinnering van den H. Norbertus te Gennep nog immer voort. De bouwvallen van den burcht, waar onze Heilige zijn kinder- en jongelingsjaren sleet, en waar hij vermoedelijk ook later, bij zijne bloedverwanten, nog menigen dag van zijn arbeidzaam leven doorbracht, zijn nog aanwezig. Het St. Norbertus-pad, dat van het slot naar de kerk en pastorie leidde, is nog bekend. De plaats van het St. Norbertus-poortje in de herbouwde ringmuur, achter de gebouwen der openbare school, wordt nog aangewezen. Het liefdegesticht draagt zijn naam; de parochiekerk prijkt met zijne beeltenis. De nagedachtenis van den

---

(1) *Roger Wilmans*, in Vita St. Norberti, zegt: Hujus pater Heribertus de Castro Genepe, juxta sylvam Ketela et mater Hedwigis clericum esse decreverunt pro eo, quod revelatione accepta in somnis, magnum eum fore speraverunt.

(2) *L'Ordre des Prémontrés*. Son origine dans le diocèse de Ruremonde. Maastricht 1879.

Digitized by Google

Heilige deelt zich mede van geslacht tot geslacht. (1) Hij stierf in 1134.

Volgens Fahne (2) voerde dit adellijk geslacht als wapen: een St. Andreas-kruis van keel, bezet met vier schaapsscharen op gouden veld. Ditzelfde blazoen prijkt heden nog boven den ingang van het raadhuis en op het zegel der Gemeente.

Aan Balduin, heer van Gennep, gelukte het, in 1227, zekeren Frederik van Isenburgh, in het land van Luik, te achterhalen en in handen van den graaf van Gelder over te leveren. Deze Frederik van Isenburgh, was wegens den moord op den keulschen aartsbisschop den H. Engelbertus gepleegd, door den Paus en den keizer in den ban geslagen en leidde een zwervend leven. (3)

Oswald, heer van Gennep, huwde met Sibilla, gravin van Catsenellenbogen. (4)

Hunnen kleinzoon Willem van Gennep overkwam een treurig ongeval. De hertog van Kleef had een grootsch steekspel aangericht en den adel des lands daarop uitgenoodigd. Ook graaf Willem behoorde tot de gasten. Hij trad in het strijdperk en had het ongeluk zijn eigen neef, Ludolf van Steenhuys, met zijne speer doodelijk te wonden (4).

Graaf Hendrik, heer van Gennep, mengde zich in den oorlog tegen den keurvorst van Keulen; hij streed in het leger der geldersche troepon en werd in den slag van Woeringen (1288) gevangen genomen. In 1290 trad hij als getuige op, bij de overgave van een leengoed, door het kapittel van Zutphen aan graaf Reynaudt van Gelder. Ook was hij, in 1319, tegenwoordig bij den verkoop van de Marck, aan de overzijde van den IJssel, door genoemden Reinauld aan de stad Zutphen.

Op het einde der dertiende eeuw hadden de heeren van Gennep hun grafelijken titel nedergelegd.

Diederik van Brederode, heer van Gennep, was gehuwd met Beatrix, zuster van Jan, heer van Valkenburg, die in 1352 kinderloos overleed en wiens erfenis aan zijne zes zusters verviel. Te

---

(1) *L'Ordre des Prémontrés.* Son origine dans le diocèse de Ruremonde. Maastricht. 1879.
(2) *Jos. Habets.* Geschiedenis van het Bisdom Roermond I, 28, noot.
(3) *Nijhoff.*
(4) *Fahne.* Kölnische Geslechter.

Digitized by Google

vergeefs deed Diederik zijne rechten op de hem toekomende nalatenschap gelden. Hij stierf in 1377. Beatrix was reeds in 1354 overleden.

Hunne drie kinderen verkochten hunne rechten op Valkenburg, Montjoie, Euskirchen, Heerlen, Aubel, Eisden enz. aan Wenceslaus en Joanna van Brabant (1).

Bij openbrieven van den 20 Juli 1356, veranderde keizer Karel IV de heerlijkheid Gennep in een vrouwelijke rijksleen van edele nature, ter gunste van Jan van Gennep en diens nazaat.

Jan had een broeder: Willem van Gennep, die proost van Soest en kanunnik der domkerken van Luik en Keulen was. Deze werd door Paus Clemens VI tot aartsbisschop van Keulen verheven en den 18 December 1349, door hem gewijd. Willem was een voorzichtig en schrander kerkvoogd, die er zich op toelegde den vrede tusschen Kerk en Staat te bewaren. Hij stond hoog in aanzien bij de vorsten des lands en inzonderheid bij den keizer, van wien hij onderscheidene voorrechten verwierf. In 1361 hielp hij, op den Rijksdag te Neurenburg, de GOUDEN BUL, die de keuze van den roomschen keizer regelde, uitvaardigen en las zelf die plechtig voor. In hetzelfde jaar doopte hij den jongen Wenceslaus, zoon van keizer Karel IV en later diens opvolger.

Men verhaalt, dat Willem van Gennep overleed ten gevolge van den kanker aan den voet, hem veroorzaakt door den beet van een aap. Hij stierf te Keulen den 15 September 1362. Zijn stoffelijk overschot rust in de domkerk in een sierlijk praalgraf, dat hij tijdens zijn leven had doen oprichten. Ook stichtte hij er een kostbaar hoogaltaar, versierd met zilveren standbeelden.

Zijn graafschrit in het koor luidt aldus:

† Anno domini MCCCXII. XV die mensis septembris obiit reverendus in christo pater dominus WILHELMUS DE GENNEP, archiepiscopus Coloniensis hic sepultus, vacante tunc sede apostolica per mortem fœlicis recordationis domini Innocentii pape sexti, et regnante eodem tempore, serenissimo domino Carolo Romanorum imperatore. Anima ejus requiescat in pace (2).

---

(1) *Fahne.* Kölnische Geschlechter.

(2) *Public. histor. et archéol. dans le duché de Limbourg*, tom. XVI p. 335.
In perantiquo libro, cui titulus COLONIA SACRA legitur: Sexagesimus sextus in ordine chronolo-

Digitized by Google

De nicht van den aartsbisschop, Joanna van Gennep, dochter van Jan, huwde met Reynoudt van Brederode, en bracht dien ten gevolge haren titel en erfenis aan haren bruidegom over. Beide waarborgden de rechten en vrijheden der stad en heerlijkheid Gennep, bij gezegelde brieven van het jaar 1371 (1).

Reynoudt veroorloofde zich, in 1378, het Geldersch grondgebied te verontrusten. De hertog van Gulik, met zijn zoon Willem, trok den 19 October van dat jaar, aan het hoofd van een aanzienlijk leger naar de Maas en sloeg het beleg voor het Genneperhuis. Maar natuur en kunst hadden het slot te zeer versterkt. Intusschen was Wouter, heer van Voorst, met zijn leger te Honepel, bij Calcar, verschenen, met het doel om den gelderschen hertog te bestoken; deze brak het beleg van Genneperhuis dadelijk op, versloeg Wouter, keerde terug en maakte zich van het slot meester (2).

Reynoudt van Brederode, heer van Gennep en zijn echtgenoote Joanna hadden vier kinderen: Jan, Walraven, Willem en Margareta, welke trouwde met Jan II, graaf van Loon en Heinsberg. Deze kinderen verdeelden hunne bezittingen onder elkander en bevestigden, bij gezegelde brieven, van October 1413, alle rechten en vrijheden der stad en der heerlijkheid Gennep (3).

Jan II van Loon en Heinsberg en zijne gemalin Margareta van Gennep kregen voor hun erfdeel de helft der heerlijkheid Gennep, onder beding a) dat zij het slot Lovenstein, in de stad door haar gebouwd, binnen het jaar zouden slechten, behalve den toren waarop de windmolen stond; b) dat zij de heerlijkheid niet buiten weten der naaste bloedverwanten zouden vervreemden en c) dat

---

gico episcoporum Colonisium fuit Gullielmus de Gennep, baro; quem poëta hoc disticho decoravit: Debita Wilhelmus congesto sustulit auro.
Debuit infausta fata subire nece.

Electus anno 1349, oblit 1362, die 15 Septembris ex morsu cirophitico, sepultus in choro metropolitano Ecclesiae. In fine chori sub maximo organo monumentum est nigro marmore, candidis ex marmore statuis ornatum, cui incumbit supina statua Wilhelmi de Gennep Archiepiscopi, qui majorem fram (fenestram ?) et coeteras in choro Christi, Deiparae et Apostolorum statuas columnis affixas fieri curavit, a morsu cirophitici, quem in deliciis habebat, in pede leviter vulneratus in morbum incidit et perilt. (Archief der kerk.) Deze citaten zijn ontleend aan Gelenius De admiranda sacra et civili magnitudine Coloniae. Col. 1646, pag. 49 en 255. In den tekst staat cercopitheca. De copie in het kerkarchief is *zeer* onnauwkeurig.

(1) Zie Bijlage I.
(2) Montanus item Nijhoff.
(3) Zie Bijlage II.

Digitized by Google

de familieleden elkanders toegewezen bezittingen gezamelijk zouden beschermen (1).

Margareta schonk aan haren gemaal drie zoons en ééne dochter. Zij stierf in 1419. Haar stoffelijk overschot werd bijgezet in de stiftskerk te Heinsberg, onder een prachtigen grafsteen, die nog bestaat (2).

Haar echtgenoot Jan II van Loon en Heinsberg, heer van Gennep, ondersteunde Willem, hertog van Berg, in den oorlog tegen Adolf, hertog van Kleef. Deze laatste behaalde, in den veldslag van Cleverham, de overwinning. Jan werd gevangen genomen en moest voor losprijs 10400 oude schilden betalen. Daar hij die som niet te zijner beschikking had, stond hij, in de plaats daarvan, de helft van Gennep „met alle derselver gerechtigheid" aan den overwinnaar af. Dit geschiedde in 1426.

Adolf van Kleef was alzoo heer en meester van de helft der heerlijkheid Gennep. De andere helft behoorde aan de gebroeders Gysbert, proost en later aartsbisschop van Utrecht, en Reynoudt van Brederode. Beide verkochten, in 1441, hem hunne bezitting voor de som van 70000 gulden. Adolf, nu in het bezit der geheele heerlijkheid Gennep, waarborgde de bevolking hare rechten en vrijheden, door een gezegelden brief van het jaar 1447, daags na H. Sacramentsdag (3).

Het bezit van Gennep door de hertogen van Kleef veroorzaakte den gelderschen vorsten veel verdriet. Zij zelve hadden zich die heerlijkheid gaarne toegeeigend wegens haar bijzondere gunstige ligging tusschen het rijk van Nijmegen en het Overkwartier. Ook beweerden zij steeds, dat de heerlijkheid Gennep oorspronkelijk een geldersch leen was. Naar den schijn te oordeelen had die bewering eenigen grond: althans Gennep lag door het geldersch gebied rondom ingesloten. Reynaudt, hertog van Gelder, had dan ook reeds in 1437 geeischt: dat de nieuwe heer van Gennep, Adolf van Kleef, zijne leenverheffing uit diens handen zou ontvangen.

---

(1) *Isaac le Long.* Kabinet der Nedl. oudheden, tom. VI, pag. 317-318.

(2) *Public. hist. et archéol. dads le duché de Limbourg,.* VI. 86. In het Memorieboek van het kapittel der H. Geestkerk te Roermond wordt haar jaargetijde vermeld: Anniversarium JOANNIS DE LOEN et WALBURGIS DE MARSE uxoris suae, nec non domini JOANNIS DE LOEN et MARGARETHAE DE GENNEP, parentis praedicti domicelli, semper feria sexta ante festum Omnium Sanctorum. Public. hist. et archéol. tom XIX pag. 135.

(3) Zie Bijlage III.

Digitized by Google

Adolf was daartoe niet genegen en wenschte, dat de leenroerigheid van Gennep aan Gelder eerst degelijk zou bewezen worden. Zulks ware zoo moeielijk niet geweest, immers Arnoudt van Brederode heer van Gennep had, den 7 Juni 1385, den hertog van Gelder als zijn leenheer erkend (1).

Die bewijzen echter bleven uit en het geschil bleef rusten (2).

Den 7 September 1449 werd Jan I van Kleef, zoon van hertog Adolf, door keizer Frederik IV met de geheele heerlijkheid van Gennep beleend. Hiermede was de strijd over de leenroerigheid van Gennep beslist; want de keizer, opperleenheer en suzerein, erkende den hertog van Kleef onmiddelijk tot zijn leenman, met voorbijgaan van den hertog van Gelder. Het onmiddelijk bezit van Gennep door denzelfden hertog is een bijkomende omstandigheid.

Zijn zoon Jan II, hertog van Kleef, veroorloofde zich in 1499 eenige strooptochten te houden op het gebied van den Utrechtschen aartsbisschop Frederik van Baden. Deze kocht diens benden om, overmeesterde Gennep en richtte er groote schade aan. Daarop volgde eene verzoening. De aartsbisschop deed, ter herinnering aan dat feit, een gedenkpenning slaan met het randschrift: *Beati qui custodiunt judicium et faciunt justitiam in omnia* (3).

Den 16 Augustus 1522, verzekerde, bij verzegelde brieven, Jan hertog van Kleef, Gulick en Berg, graaf van der Marck en Ravensberg, en heer van Ravenstein de rechten en vrijheden van de heerlijkheid Gennep, zooals zijn voorvader Adolf die erkend had (4).

Een zelfden waarborg verleende, den 4 Juli 1598, Johan Willem, hertog van Kleef, Gulick en Berg, graaf van der Marck en Ravenberg en heer van Ravenstein (5.)

Sedert de heerlijkheid Gennep, in 1441, het eigendom werd van Adolf, hertog van Kleef, is zij, tot aan de opheffing van het hertogdom in het begin dezer eeuw, daarmede vereenigd gebleven.

---

(1) NIJHOFF. Gedenkw. III, p. 117, chartre n, 109.
(2) *Isaac le Long* VI. pag. 318, *item Van der Aa*. Aardrijksk. Woordenboek.
(3) *Van Mieris*. Hist. der Nedl. vorsten, item *Heda et Beka*. Hist. Episc. Ultraject.
(4) Zie Bijlage IV.
(5) Zie Bijlage V.

Digitized by Google

§ 3. *Het Genneperhuis (1).*

Op den linkeroever der Niers in de nabijheid van hare vereeniging met de Maas, ontwaart men een uitgestrekten puinhoop, waarvan alle bouwvormen thans vernietigd zijn. Deze bouwval is het overblijfsel van een burcht, die in de geschiedenis der nederlandsche krijgsbedrijven niet onbekend is. Oorspronkelijk droeg hij den naam van „Huys in Genhagen"; later is hij meer bekend geworden onder dien van Genneperhuis, welke benaming hij — naar men beweert — aan een zijner bezitters zou te danken hebben (2).

Wie de grondleggers van dit burgslot geweest zijn, ligt in het duister. Het *Journael ofte dagelykcz verhaal over de belegering in 1641* (3) houdt in: dat volgens de overlevering, dit „Ampt-huys" zou gebouwd zijn, door „seeckere broeders, die malkanderen oor loghden" en tusschen welke, door bemiddeling van den keizer, vrede gesloten werd, ter plaatse waar thans Middelaar ligt, welk dorp aan de keizerlijke bemiddeling zijnen naam zou ontleenen.

Wijlen de Wel Eerw. Heer Joseph Habets, rijks-archivaris, die in April 1890 den bouwval bezocht, vond, bij het puin, verscheidene overblijfsels van romeinsche daktegels en imbrices; mede ontwaardde hij er een vensterraam, door fraaie profielsteenen, uit de vijftiende eeuw, omlijst. De overblijfsels van een achthoekigen toren, uit tufsteen gebouwd en met gothische schietgaten en keldervensters voorzien, waren de werklieden bezig weg te ruimen. Uit een en ander blijkt, dat het gebouw van romeinschen oorsprong was en in de vijftiende eeuw er voornaam en deftig moet uitgezien hebben. Trouwens verscheidene heeren van Gennep hielden er meestal hun verblijf (3).

---

(1) *Papenbrochius*, die in 1714 stierf, schrijft in de *Acta Sanctorum*: Genepe oppidum Cliviae. antiquitus Genapum. unde Genapii, ad Ruram (?) fluvium, trans quem jacet silva, in veteribus scriptis Ketelensis, hodie Kesselensis dicta, ab antiquo Ketel, nunc Kessel, castro Genaplorum media supra ipsorum oppidum leuca sito, ubi silva illa initium capit, sicut infra idem oppidum, adducti Rurae (?) et Mosae confluentes, jacet Genaplornm curia, vulgo Genneperhuys, versa etiam, ipso superiori soeculo, in munitissimam arcem, nunc solio aequatam. Blijkbaar moet in plaats van *Rura* hier *Niersa* gelezen worden. Zie mede B. Huyskens, pastoor van Hommersum in zijne Navorschingen over de geboorteplaats van keizer Otto III, in de Annales des Historischen Vereins für den Niederrhein. Heft 33, Köln 1879.

(2) *Journael ofte dagelycx verhaal, wat sich heeft toeghedragen voor het sterche Huys Gennep enz. met twee by geleyde Kaerten door Crispijn van der Pas. Anno 1641.*

(3) Later werd het bewoond door Ambt-heeren, als de Willachen, Turcken, Boetselaers, Bylandten, Donep, Quaeden en anderen. (Journael ofte dagelyksx verhaal.)

Digitized by Google

Uit hoofde zijner gunstige ligging op de oevers van de Maas en de Niers, beheerschte het Genneperhuis de scheepsvaart en kon het zijne macht doen gelden over den geheelen omtrek tot aan den Mooker bergrug. Vooral tijdens de oorlogen tusschen de Vereenigde Nederlanden en Spanje, was deze burcht met de stad van hooge beteekenis. Bezaten de Vereenigde Staten deze stelling, dan konden zij den Maaskant en de Spanjaarden steeds in alarm houden. Was zij daarentegen in het bezit der Spanjaarden, dan konden deze den burcht als magazijn gebruiken voor al de steden van het Overkwartier van Gelderland, en lag het in hunne macht zich alle benoodigdheden uit de Vereenigde Provinciën te verschaffen en ze tot diep in Brabant te verzenden (1).

Zekere Balderik, die aanzienlijke bezittingen op den linker Rijnoever had, maakte zich, in 1042, bij verrassing meester van het Genneperhuis, dat aan den zoon van Godfried, bevelhebber des keizers, toebehoorde (2).

In 1499 werden de burcht en de stad, door afgedankte soldaten van den hertog van Saxen overvallen en met geweld overmeesterd. Groote schade werd hier aangericht (2).

Onder aanvoering van den admirant Mendoza, nam, in 1598, het spaansche leger Gennep in en plunderde er geducht. In Wijnmaand van dat jaar, verscheen er de admirant zelf met het doel, om hier zijne troepen samen te trekken, ten einde in den winter eenen inval te doen in Holland. Prins Maurits echter verijdelde voorloopig dat plan. Mendoza brak met zijn leger op en toog naar Rees. Dit geschiedde half October. Simon, graaf van Lippe, bevelhebber over de troepen van den westphalischen Kreits, nam, namens het duitsche Rijk onmiddelijk bezit van de stad en het slot. Doch den 3 November, kwam de admirant met zijn leger terug en maakte zich van Gennep meester. Twee vendels van het Brunswijksche regiment, die in de stad lagen, toonden zich te dier gelegenheid zoo laf, dat zij alle vijandelijkheden tegen de Spanjaarden staakten „en dank begonnen te zoeken, latende hen in- en uitgaan, en alle gerief en nooddruft in de stad koopen." Daarna plaatste Mendoza zijn geschut tegen het Genneperhuis. Na dertig

(1) *Van der Aa.* Aardrijkskundig Woordenboek.
(2) *Van Spaen.* I pag. 107 en III p. 124.

Digitized by Google

schoten gelost te hebben, werd hem de burcht bij verdrag overgeleverd. De admirant bleef er tot den 18 December en hoopte, zoodra het vroor, naar Holland te trekken; maar den 29 daarop volgende begon het te dooien. De admirant ontbond zijn leger wegens gebrek aan geld (1).

In 1602 bemachtigde prins Maurits, veldoverste der Vereenigde Provinciën, den burcht en de stad Gennep (2) vermoedelijk ter gelegenheid, dat hij de stad Grave belegerde.

In 1614 nam prins Maurits, onder beleid van den legeraanvoerder Lambert Charles, andermaal bezit van het Genneperhuis en de stad. Aanleiding daartoe gaf de oorlog, dien Johan Sigismond, keurvorst van Brandenburg, met Wolfgang, paltzgraaf van Neuburg, voerde over de erfenis der hertogdommen Gulik, Kleef en Berg, die in 1610 waren opengevallen. Albert en Isabella van België mengden zich in den strijd ter gunste van den palzgraaf van Neuburg. Zij zonden den veldoverste Spinola met zijn leger af, die Aken, Duren, Wezel en andere steden bemachtigde. De Vereenigde Provinciën traden openlijk op voor den keurvorst van Brandenburg. Hun legerhoofd prins Maurits maakte zich meester van Emmerick, Rees, Goch en Gennep (3). Hij versterkte het Genneperhuis, dat — zegt het Journael — tot hieraan „eene bekwame gelegentheydt geweest was voor Lordendraeijers en een groot roofnest". In 1622 werd de versterking nog voortgezet (4).

Ten jare 1636 hadden de Spanjaarden het Genneperhuis weer in bezit. Zij herstelden de gedeeltelijk geslechte vestingswerken en legden er nieuwe geduchte verdedigingswerken aan (5).

De hoogmogende Staten van Nederland, die plan hadden, de steden Gelder, Venloo en Roermond te bemachtigen, zagen zich nu in hunnen toeleg verhinderd, daar het Genneperhuis hun den weg versperde. Zulks was hun te erg. Zij besloten dan ook, in overeenstemming met Frederik Hendrik, prins van Oranje, het beleg te slaan voor deze vesting en ze den Spanjaarden afhandig te maken.

---

(1) *Van Reidt.* Nederl. oorlogen, pag. 613 en 605.

(2) *Isaac le Long.* Cabinet van Nedl. en Kleefsche Oudheden. VI p. 317.

(3) *Nuijens.* Gesch. des Nedl. Volks, X, p. 119.

(4) Archief der kerk.

(5) Crispijn van der Pas. Ibid. Zie mede *Lieuwe van Aitsma.* Historie oft verhaal van Saeken van Staet en oorlog. V p, 263. Theatrum Europaeum IV

Digitized by Google

Dit beleg, hetwelk met de verovering van den burcht eindigde, had plaats in de maanden Juni en Juli 1641.

Het werd zeer omstandig beschreven door een „Journael ofte dagelykx verhael wat sich heeft toeghedragen voor het sterke Huys Gennep. 1641 (1).

Volgens de teekeningen van Crispijn van der Pas in genoemd Journael bestond het Genneperhuis uit onderscheidene trotsche gebouwen met een zwaren, stompen toren, geheel omringd door een aarden wal met gracht, Het werd beschut door een breede borstwering, in vorm van een zeshoekige onregelmatige ster. Die borstwering stond met den voet in een breede gracht, welke door middel van sluizen met water kon gevuld worden. Rondom die gracht verhief zich een duchtige bewalling met halve manen, vooruitspringende bastions en een horenwerk toegerust. Geheel de vesting werd door de Niers, die zich in de nabijheid in twee takken splitste, als door twee armen omkneld. Nabij de splitsing der rivier oostwaarts was ook een groot kroonwerk aangelegd, mede met water omgeven.

Nog had men een kanaal gegraven van den noordelijken hoek der Genneper stadswallen, recht door de weide naar de Maas. Deze waterleiding werd gevoed door de Niers en oostwaarts beschermd door één aarden en één steenen redoute. De eerste lag nabij den stadsmuur, de twee midden in de weide.

De verdediging der vesting was opgedragen aan een dapperen Ier, den kolonel Thomas Preston, die reeds in 1631 tot gouverneur van den burcht was aangesteld geworden. Zijn garnizoen, ongeveer 3000 man sterk, stond onder de bevelen van den majoor Pleur van Posewalt, den kapiteins Matart, Berg, Pet, Steck, Weijer en anderen.

Den 4 Juni verliet Frederik Hendrik, prins van Oranje, het dorp Lithoyen en rukte aan het hoofd van zijn leger, sterk 4500 ruiters, 15000 voetgangers en 100 stukken geschut, voort naar het Genneperhuis.

Niet zoodra had kolonel Preston zulks vernomen, of hij beval al het geschut op te stellen en drie veldstukken op den dikken

---

(1) In het Rijksarchief te Maastricht. Zie mede *Lieuwe van Aitsma*. Historie oft verhaal van Saecken van Staet en oorlog. V. p. 263. Theatrum Europeum IV.

Digitized by Google

toren te plaatsen. Hij zond, den 5 Juni, een bode naar Brussel om versterking te vragen, en voorzag het garnizoen van kruit en lood, alsmede van de noodige mondbehoeften.

Vervolgens ontbood hij den burgemeester van Gennep met een secretaris en maakte zijn uiterste wilsbeschikking ter gunste van zijne echtgenoote en kinderen; want zeide hij: „ Ick sal hier niet mogen uytgaan, of ick moet hier uyt ghedragen worden " (1).

Intusschen naderde de vijand met rassche schreden, Reeds den 9 Juni lag zijn leger tusschen Cuyk en St. Agatha-klooster. De prins van Oranje vestigde zich met zijne troepen te Oeffelt in het kasteel Plettenburg, en deed tegenover het huis van Middelaar eene schipbrug over de Maas werpen. De veldmaarschalk graaf Willem van Nassau sloeg eene brug over de Maas boven de stad Gennep ter hoogte ongeveer, waar thans de spoorwegbrug ligt, en legerde met zijn volk op de zandheuvels, welke op den rechter oever der rivier, thans door den spoorweg doorsneden worden.

De veldoverste Wijnbergen had zijn kwartier te Ottersum. Meer noordwaarts, ter plaatse ongeveer, waar thans de kiezelweg uit Ottersum zich met den provincialen weg verbindt, lag de overste Ferens met zijne legerafdeeling. Tusschen de zandheuvels op den rechter oever der Milsbeek, rechts van den provincialen weg, voorbij het huis „ de Kroon ", legerde de graaf van Horn. Verder noordwaarts, op ongeveer gelijken afstand van de legerplaats van genoemden graaf en het dorp Middelaar, stond de overste Briene met zijn volk, en eindelijk ten zuiden van het huis „Middelaar" had graaf Hendrik van Nassau post gevat.

Terwijl de belegeraars hunne verschansingen opwierpen, hunne batterijen opstelden en loopgraven maakten, liet kolonel Preston zijn geschut spelen en verwoeste zooveel mogelijk de pas opgerichte werken des vijands. Deze liet zich ook niet onbetuigd en bracht veel schade aan de vesting toe.

Den 15, 16 en 17 Juni werd dag en nacht zoo vreeselijk gevuurd, dat de grond dreunde.

Toen men te Brussel vernomen had, dat het Genneperhuis belegerd werd, deed men dadelijk een leger aanrukken tot ontzet, aangevoerd door den graaf van Bocquoy, den markies Van Leden,

(1) Journael ofte Verhaal. ibid.

Digitized by Google

den markies Van Valado en den overste Fontayne. Het telde 5200 ruiters en 8000 voetgangers (1) en kwam den 17 Juni te Blerick aan. Den 23 Juni vertoonde het zich te Boxmeer en te Beugen. Zijne aanvoerders vonden echter het Staten-leger zoo goed verschanst, dat zij, na een vruchteloozen aanval, den 25, besloten naar Blerick terug te keeren, duchtig achtervolgd door de ruiters van den prins van Oranje.

Den volgenden dag (24 Juni) verscheen ook een legerbende, 2000 man sterk, ten zuid-oosten van Middelaar. Zij kwam uit Gelder langs Goch, Asperden en Diesburg, met het doel om de vesting te ontzetten. Na een vergeefschen aanval op het kamp van den graaf van Horne gewaagd te hebben, moest zij, met verlies van eenige dooden en gekwetsten afdruipen.

Den 23 Juni namiddag verliet de echtgenoote van kolonel Preston het Genneperhuis. Zij was gezeten in een „Koetswaghen" met zes grauwe paarden bespannen en door trompetters begeleid. De vrouw begaf zich naar Brussel.

Den 10 Juli werd de groote zware toren van het kasteel door de belegeraars neergeschoten. Ruim ééne week later, den 19 Juli, veroorloofden de belegerden zich een zonderlingen streek. Zij staakten eensklaps het vuren, verschenen op de wallen en wuifden met hunne hoofddekeels, als of zij tot overgave gezind waren. De kolonel Beverweerdt, die zulks merkte, liet vragen: wat die vertogen te beduiden hadden. Hij kreeg ten antwoord: dat de belegerden wel eenigen voorraad tabak wenschten te ontvangen. Dit tartend bescheid verbitterde de belegeraars en wekte hunnen strijdlust nog meer op (2).

Reeds had de vijand de twee halve manen ingenomen en was het hem gelukt, na twee vergeefsche pogingen, een losse brug over de Niers te werpen. Vervolgens had hij het horenwerk aan de Maas, in weerwil van een hagelbui van steenen en granaten, bemachtigd en de meeste buitenwerken, na bloedigen tegenstand, bezet. Nu kon hij de mijnwerkan onder het bastion nabij de Maas, aanleggen en een algemeene bestorming ondernemen.

---

(1) De Maasgouw n. 100 jaarg. 1880. De schrijver komt niet altijd wat troepengetal en dagteekening betreft overeen met het Journaal, dat ik gevolgd heb.

(2) De Maasgouw jaarg. 1880, p.. 386.

Digitized by Google

Kolonel Preston overtuigd, dat alle verdere verdediging onmogelijk was, riep den krijgsraad bijeen. Eenparig werd besloten de vesting over te geven. Den 26 Juli werden drie gevolmachtigden naar Oeffelt gezonden, om met den prins van Nassau te onderhandelen over de voorwaarden van overgave.

De Artikelen dienaangaande luiden als volgt: (1)

Artikel 1: Dat de Gouverneur met alle d'officieren ende soldaten, van wat conditie ende qualiteyt die souden mogen wesen, geene uijtgesondert, selfs de overlopers, onverhindert sonder eenig arrest, onder wat pretext die souden genomen werden, uijt deselfde sterckte, met volle wapenen ende Bagagie, trommelslach, vliegende vaendel, brandende lonten aen beide zijde, koghel in de mondt ende in gelederen, gelyck sy gewoon sijn te marcheren, lijf ende alle hare goederen vry, sullen uyttrecken, tot de stadt van Venlo.

2. Insghelijcx alle Geestelyke persoonen met haer bagage ende kerckelyke ornamenten.

3. Dat van beyder sijden sullen blyven twee Ostagiers, niet alleen tot den dagh des uijttochts, 't welk sal sijn toekomende maendag, den negen en twintigsten deses, s'morgens; maar oock tot dat de voornoemde Gouverneur ende officiers, met alle haere goederen ende volck van oorloch te Venlo sullen gekomen sijn, om henluijden tot een vrijgeley te dienen.

4, Dat henluijden twintigh scheepen ende hondert wagens sal gegeven worden, om haar bagagie ende gekwetsten weg te brengen.

5. Degeene, die hunne meubelen in de stadt van Gennip sullen willen brengen, sullen 't mogen doen; ende binnen drie maenden 't selve onder deselfde vrijheid wederom elders mogen transporteren, als oock de ghekwetste in deselfde stadt sullen mogen blyven, om haer selven te laeten cureren, sonder teghen den dienst des lands ijet te attenteren, ende ghenesen sijnde, sullen met een pascedel van den Gouverneur der voorz. sterckte, na haer garnizoen moghen vertrecken, ende de begraven dooden daer se willen, sonder belet, elders moghen transporteren.

---

(1) Altzema. Historie of verhaal van saeken, Staet en Oorlog. V, pag. 268.

Digitized by Google

6. De koopluijden, winckeliers ende andere, van wat qualiteyt die souden moghen wesen, sullen insgelyekx met alle haere goederen naer Venlo vrij moghen vertrecken, alwaer ghekomen, sullen, des noods synde, een abolissement moghen eischen.

7. De comys van de artillerye sal met d'andere militaire officieren moghen nae Venlo vertrecken, ende indien hij van wegen sijne afreeckeninge hem nae Brussel transporteren moet, sal tot dien eynde van syne Hoogheidt een paspoort mogen versoecken; maer de Licent- en de convoy-meesters sullen hun aan de heeren van den Raedt van State moeten adresseren, om de vrijheidt voor haer selven op 't platte Landt te mogen houden.

8. Dat alle gevangene, sonder distinctie noch limitatie van tijdt, in vrijheidt sullen gesteld worden, sonder rantsoen te betalen, dan alleenlyck hun verteerde kosten.

9. De Gouverneur sal met hem nemen: twee stucken geschudt van twaelf pondt, met een mansfelder, ses tonnekens polver ende koghels naar advenant.

10. 't Geschut ende amunitie van oorlogh, item vivres ende provisie, toekomende den koninck van Spagniën, van wat soorte die souden moghen wesen, sullen sonder eenigh bedrogh aen sulcke officieren, die syne Hoogheidt tot dien eynde in 't voornoemde fort senden sal, gelevert moeten worden.

11. Voor de verseckering der scheepen ende wagens sullen hier twee Ostagiers blyven, tot dat de andere twee met de wagens ende scheepen sullen wedergekeert syn; alsdan sullen twee hier ghebleven in alle seeckerheidt weder naar Venlo gesonden worden.

Gedaen in 't Leger tot Offel den 27 July 1641.

Was onderteyckent:

FRED. HENRY DE NASSAU PRINCE D'ORANGE. TH. PRESTON.

Ofschoon de Maandag (29 Juli) voor het vertrek bepaald was, werden toch 's Zondags reeds de schepen bevracht met zieken, gekwetsten, vrouwen en kinderen, ten getalle van over de driehonderd personen.

Op Maandag morgen ten acht ure, zag men van het Genneperhuis vertrekken: 190 wagens met bagage beladen; daarna kwamen drie compagniën soldaten, gevolgd door drie stukken geschut, vervolgens vijf à zes compagniën krijgslieden met slaande trom; hen volgden zes vendels met Burgondische kruisen; eindelijk verscheen

Digitized by Google

de kolonel Thomas Preston, gezeten op een wit paard en omgeven door vele officieren. Op eenigen afstand van den burcht verwijderd, keerde de kolonel zijn paard om en riep: „Adieu fort te Gennep." Hij vertrok naar Venlo (1). De schepen met gekwetsten, zieken enz. bevracht, werden mede de Maas opwaarts naar Venlo gesleept.

Van de belegerden waren tijdens het beleg driehonderd man gesneuveld. Het beleg, waarbij 17000 schoten gelost werden, had de Staatsche legerbenden, sterk bijna 20,000 man, met 100 stukken geschut, gedurende zes weken, voortdurend bezig gehouden. De vesting was deerlijk gehavend; vele gebouwen lagen in puin.

De prins gaf het beheer van het Genneperhuis over aan den heer van Leeuwen, uit het geslacht der Van Boetselaar.

Den 7 September 1641 lagen „28 cornetten paerden" nabij Gennep, om het oog te houden op de Maas en den Rijn, daar de Spanjaarden te Roermond waren en de keizerlijke troepen Dorsten hadden overmeesterd.

„Anno 1672 — aldus pastoor Krift — werd het Genneperhuys door de Staten schandelijk verlaten by de aankomste der Françoisen, onder den graaf Chamelin; en nae dat deselve het eenige maenden occupeert hadden, hebben sy den toorn van Julianus Apostata Rom: Imp^tor^ gebrüct en het geheel Casteel ondermint en voorders de geheele treffelijke fortificatie doen slichten en alles demolirt" (2). Zelfs ingezetenen van Boxmeer en St. Anthonis waren opgevordert om het Huys te helpen slechten (3).

In welke mate zich de burcht daarna nog uit zijn puin heeft

---

(1) De Heer Hermsen alhier is in bezit van een negental teekeningen, vermoedelijk herkomstig uit een boekwerk over de vermaarde belegering handelend. Zij stellen voor: Een gezicht 1° op het klooster St. Agatha waar de Staten-Generaal vertoefden; 2° op het hoofdkwartier van den Prins van Oranje te Oeffelt; 3° op het dorp Middelaar, welks kerktorenspits toenmaals ontbrak; 4° op het huis Middelaar en de schipbrug over de Maas aldaar; 5° op het Genneperhuis, zuidwaarts gezien, en de uittocht der echtgenoote van kolonel Preston; 6° op het aanbrengen eener brug over de Niers nabij de Maas; 7° en 8° op de vertrekkende Spanjaarden uit het Genneperhuis; 9° op het afscheid van den gouverneur Thomas Preston en den overwinnaar, den Prins van Oranje, in tegenwoordigheid van den te paard zittenden jongen Prins Willem van Nassau. Dit vaarwel had vermoedelijk plaats ter hoogte ongeveer, waar thans het station ligt op den ouden weg van Heijen.

(2) Archief der kerk.

(3) Chroniek van Boxmeer door A. F. van Beurden.

Digitized by Google

opgericht, valt kwalijk te zeggen. Het vermoeden, dat hij nog herstellingen ondergaan heeft, steunt op het feit, dat hij in 1710 andermaal door de Franschen verwoest werd (1).

Sedert dien zijn de bouwvallen aan hun eigen lot overgelaten geworden. Wat de Franschen overeind lieten is door den tand des tijds vernield.

In 1877 en volgende jaren, werd een aanzienlijk gedeelte van het puin tot versterking aangewend van den Maasoever. Verscheidene ijzeren en steenen mortierkogels uit den puinhoop opgedolven. werden door den eigenaar, Charles Burgraaf van Afferden, naar zijne woning te Roermond vervoerd.

---

(1) *Van der Aa*, Aardrijkskundig Woordenboek.

Digitized by Google

II. DE STAD GENNEP.

§ 1. *De vestingswerken, poorten, straten, het raadhuis, grenzen der gemeente.*

„Gennep — aldus M. van Goch — was in oude tijden een groote bewalde stad, zeer wel voor den koophandel gelegen; maar de vestingswerken werden, 1674, door de Franschen geslecht, als zij het verlieten; en alzoo het in alle oorlogen voor de verwoestingen der Legers van weerskanten bloot lag, heeft het zijnen koophandel gansch verloren en is het niet veel beter, dan een dorp geworden" (1). Het deelde steeds in de lotgevallen van het Genneperhuis. Werd dit slot belegerd, dan zag de stad zich omgeven met vijandelijke troepen; was het in het bezit geraakt van de Spanjaarden, de Staatschen, de Duitschen of de Franschen, dan behoorde de stad mede aan den overwinnaar en moesten de burgers zich maar schikken naar de bevelen hunner nieuwe meesters.

Op welk tijdstip de stad met verdedigingswerken omgeven is geworden, ligt in het duister. Of zij ooit dermate versterkt is geweest, dat zij aan een ernstige belegering kon weerstand bieden, mag betwijfeld worden. Haar geheele verweermiddelen schijnen bestaan te hebben: in eenen ringmuur, waarop zich, van afstand tot afstand, vierkante torens met schietgaten verhieven, en eene gracht daar om heen, die met water uit de Niers gevuld werd Die gracht is nagenoeg geheel gedempt en in vruchtbare tuinen herschapen; van één toren bestaan nog drie brokstukken van muren, waarin de schietgaten duidelijk aanwezig zijn; van enkele andere torens vindt men eenige fondamenten; van den ringmuur staat nog,

(1) Hedendaagsche Historie, enz. Vol. VIII, pag. 533. Amsterdam 1736.

Digitized by Google

ten noordwesten, een gedeelte overeind. Niettegenstaande de vestingswerken — zooals gemeld is — reeds in 1674 geslecht waren geworden, zorgden de magistraat en ook de regeering, dat de muur rondom de stad steeds behoorlijk onderhouden werd. Zoo vinden wij, dat ten jare 1752, eene som van 493 rijksdaler besteed werd, tot opbouw van den muur, die 's jaars te voren, wegens hoogen waterstand was omgevallen, en tusschen de Maas- en Zandpoort, eene opening van 40 passen gaans gevormd had. Ook wegens den watervloed, in 1740, waren herstellingen van den muur nabij de Nierspoort noodzakelijk geworden.

Reeds hebben wij de namen genoemd der drie poorten, welke tot de stad toegang verleenden: de Nierspoort, de Zandpoort en de Maaspoort. De twee eerstgenoemde waren in het begin dezer eeuw reeds weggeruimd, de Maaspoort werd omstreeks het jaar 1820 eerst afgebroken. Deze poorten werden bewaakt door een portier, die tevens belast was met de inning der stads-octrooigelden. De goederen, welke aan stedelijke belasting onderworpen waren, werden gewogen in een hoog gebouw, de „Stadswaag" genaamd, gelegen nagenoeg tegen over het kerkhof, aan de overzijde der Kerkstraat. Oude van dagen verklaren dien bouw nog gekend, en een groote weegschaal, buiten tegen den gevel geschilderd, gezien te hebben.

De teekening van den plattengrond, voorkomende in het Journael van Crispijn van der Pas (1) komt vrijwel overeen met de tegenwoordige indeeling der stad. Zij telt thans de volgende straten: de Kerkstraat, het Bloemstraatje, de Niersstraat, de Houtstraat, de Pottenhoek, de Oliestraat, de Molenstraat, de Zandstraat, de Maasstraat, de Doelen en de Wal.

Het raadhuis, op het marktplein gelegen, met zijn achthoekigen traptoren, waarin eene klok en uurwerk zijn aangebracht, is een regelmatig en merkwaardig gebouw. Het werd in den trant der oud-hollandsche renaissance opgetrokken en dagteekent uit het midden der zeventiende eeuw. Op het grondplan der stad, door Crispijn van der Pas in 1641 uitgegeven, wordt het nog gemist, en in de stadsrekening van 1659, wordt eene som van 16 gl. 16

(1) Journael oft daegelijcx verhael, wat sich heeft toeghedragen voor het stercke Huys GENNEP. 1641.

Digitized by Google

stuiv. vermeld, voor loodbekleeding van den toren van het raadhuis (1). De herstellingen in de laatste jaren daaraan gebracht, hebben het veel van zijne sierlijkheid doen verliezen. Boven den ingang is het stadswapen aangebracht (2).

De stad heeft eene R. C. kerk, in de jaren 1864—1870 vergroot, en met een nieuwen toren voorzien, en eene protestantsche kerk, in 1661 gebouwd. Ook de Israëlieten hebben een huis, dat hun tot synagoge dient.

Buiten de veste strekte de stad haar grondgebied uit over de Picardie (3) en het Steendal tot aan de Loijerheide, welke met Ottersum gemeenschappelijk gebruikt werd, vervolgens over de bosch- en heidegronden tot aan de heerlijkheid Heijen, verder tot aan de Maas en de Niers; eindelijk aan den rechterkant der Niers, tot aan de heerlijkheid Middelaar. Tusschen Gennep en Middelaar echter was de grensscheiding niet duidelijk. Een geschil daarover ontstond in 1607. Johan Schenk, scholtis van Middelaar, trad in rechten op tegen Johan van Baex, scholtis van Gennep. Hoe dit geschil eindigde wordt niet gezegd; maar terwijl het nog aanhangig was, dienden de Kruisheeren van St. Agatha een klachte in bij het gerecht van Gennep, tegen Jan Donkers, ontvanger van Middelaar, die hen dwong belasting te betalen van eigendommen, die door beide heerlijkheden betwist werden (4).

Tusschen het ambt Ottersum en Gennep was geene grenslijn getrokken. De Zellesche heide, het turfveen nabij het Rijkswalt, en de Panovensche heide werden door beider ingezetenen gemeenschappelijk in gebruik genomen. In 1770 en volgende jaren werden daarvan eenige perceelen in erfpacht ter ontginning afgestaan. Eerst in 1793 kwam een afdoende verdeeling tot stand. De stad Gennep kreeg een betrekkelijk klein gedeelte van de Zellersche heide, van het turfveen en de Panovensche

---

(1) De ijzeren vergulde wimpel, die in November 1894 van den toren waaide, draagt op de hoeken het jaartal 1769, in het midden den rijksadelaar en in diens borst de letters I. V. W.

(2) Een afbeelding van het raadhuis in goeden toestand is te vinden in het „Aanhangsel van het Verheerlijkte Nederland of Kabinet van hedendaagsche gezichten, getiteld: Het verheerlijkt Kleefsland of kabinet van Kleefsche oudheden en gezichten. Amsterdam P. Bouten, zonder jaartal, doch van 1773. Deel 9. Zie mede de Beijendel: Het stadje Gennip, pl. 5.

(3) Deze benaming vindt men ook elders, bij voorbeeld te Venloo, en schijnt haar ontstaan te ontleenen aan de Picardsche troepen, die daar ter plaatse gelegerd zijn geweest.

(4) N. 282—150.

Digitized by Google

heide in eigendom, alsmede eene vergoeding van 1250 rijksdaler van het ambt Ottersum, dat van het overschot in bezit trad. De laatste grensregeling tusschen Gennep en Ottersum had plaats bij koninklijk besluit van 9 Juni 1821.

Thans op het einde van 1895 heeft de gemeente Gennep eene uitgestrektheid van 713 hectaren en telt 1878 inwoners van welke er 1689 katholiek zijn, 32 tot de israëlitische godsdienst en 156 tot de evangelische, luthersche en andere belijdenissen behooren.

§ 2. *Het Bestuur.*

Volgens ambtelijke opgave uit het jaar 1724, was de magistraat samengesteld: uit één burgemeester of scholtis, zes schepenen en vier raadsleden. Allen werden door de hooge regeering benoemd.

De *burgemeester* was onafzetbaar. Het gebeurde wel eens, dat hem, wegens ouderdom of om andere redenen, een tweede burgemeester ter zijde werd gesteld. Bij het aanvaarden van zijn ambt legde hij den eed van trouw af in de handen van een gevolmachtigde der „Kriegs und domainen Kammer" te Kleef. De eedsformule van burgemeester Engel, van den 24 November 1721, luidt aldus:

„Ich Johan Engel swere zu Gott, den Almachtigen ein corperliche Eidt, dass nachdem von S^r^ konigliche Majestät in Preussen, unser allergenädigsten König und Herr, ich zum Burgermeister dieser Stadt Gennep benennet und angeordnet, werde ich in meinem Ambte getreu und gevertig sein; alle der Stadt Schade und Nachtheil abwenden, da hingegen deselbe und gesambte Bürgerschafft Beste und Wohlfahrt, nach meinem aüssersten Vermögen beforderen helfen, und niemandt wegen ein Geschencke, Gifte und Gabe oder andere Absichten, durch die Finger sehen, auch niemandt für ungebühr beschweren, sondern der mir anvertrauten Stadts Siegel pflichtmäszig gebrauchen und in summa mich überal nach der hiesiger Stadt, von Sr Königl. Majestät ertheilte speciale Instruction und neue Rathhaüssliche Reglement, sonderlich wegen guter Administration der Stads-Patrimonie, Güter und Rechnung, derselber Einkünften verhalten, und dagegen nichts gestatten lassen, so wie es ein rechtschaffen Stadts-Burgermeister eygenet und gebühret. So wahr mir Gott helfe durch sein Sohn Jesum Christum. Amen."

Digitized by Google

De burgemeester was ook meestal schepen.

Naast den burgemeester zaten de *schepenen*. Bij hunne aanstelling, die voor geheel het leven gold, legden zij, in 1654, dezen eed af:

„Ich glaube und schwere bei Gott und seinem H. Evangelium, dass ich den mir aufferlegten Scheffenambt, vor allen ihre Churfürstliche Hohheid unsern gnädigsten Herrn und seinem alhie uns vorgestellten Beambten, in Gebott und Verbott, demnächst auch der gemeine Bürgerschafft, nach besten Vermüch, Wissen und Verstand, treu und hold auch gehorsam zu sein, wie gleichfals in alle verhalltende Parteijen und Rechtsacken niemandt zu Lust noch zu Leidt, das Recht unpartijisch neben meinen Mittbrüdern wiesen helfen, alles ohne Gefehrde und Arglist, so vehr mir Gott helft und sein Evangelium."

Uit deze eedsformule blijkt mede, dat de schepenen niet alleen met het bestuur der stad, maar ook met de rechtsspraak belast waren; hun ambt was blijkbaar van hoog gewicht. Noemen wij enkelen: Hendrik Reiniers 1694—1705. Johan Berghs 1726. Christ Wunder 1730. Deze was ook rechter te Nergena (1). Tuchscheerder 1772. Schwencke en Helmcke in 1793.

De *raadsleden*, in 1654 benoemd, zwoeren aldus:

„Ich glaube und schwere bei Gott und sein Evangelium dass ich in dem mir aufferlegte Radtstelle, vor allen ihre Churfürst.

---

(1) *Nergena* is eene buurt ten oosten der gemeente Ottersum gelegen. Zij strekt zich uit ten noorden tot aan het kleefsch Wald, ten oosten tot Kessel, ten zuiden en ten westen tot aan de rivier de Niers en behoort thans tot de pruisische gemeente en parochie Kessel.

Oorspronkelijk schijnt Nergena slechts eene bouwhoeve (curtis) te zijn geweest. Zij werd door het stift van Utrecht verkocht aan de Cisterciënser monniken van klooster Kamp. Een treurig ongeval had daar plaats. De leekebroeder uit het klooster werd, door de gebroeders Van Elvervelt, beide krijgslieden, in de schuur (grangia) van Nergena vermoord. De gebroeders, hun misdrijf betrearend en verfoeiend, verkregen later van Paus Clemens V ontslag uit den kerkelijken ban, onder voorwaarde: dat zij zich aan een zeer strenge en openbare boetpleging zouden onderwerpen. Dit geschiedde in 1305.

Wegens de drukkende tijdsomstandigheden en geweldenarijen, waaronder het klooster gebukt ging, verkochten de kloosterlingen later Nergena aan den hertog Van Gelder. Deze bouwde er een prachtig slot. In de nabijheid daarvan lag ook eene kapel, die echter in het begin der 17de eeuw tot verval neigde. Het klokje van dat bedehuis werd toenmaals — vermoedelijk door den katholieken waldgraaf van Nergena en drost van Goch: Diederik Von Eickel † 1632 — geschonken aan de R. C. kerk van Hommersum. Doch den 14 Februari 1647, beval de keurvorst Frederik Willem van Brandenburg, aan den calvinistischen waldgraaf Arnold Heinrich von Nyvenheim op het slot Driesberg, het klokje uit de kerk van Hommersum te doen wegnemen en aan het kerkje der protestantsche gemeente te Goch ten geschenke te geven.

Den 26 Februari 1742 overnachtte de fransche maarschalk Maillebois met zijn gevolg op het slot

Digitized by Google

Hohheid und gnädigsten Herrn, und seinen alhie uns vorgestellten Beambten, in Gebott und Verbott, demnächst auch der gegemeinen Bürgerschafft, nach besten Vermüch, Wissen und Verstand, treue und hold auch gehorsam zu sein, alles ohne Gefehrt und Arglist, so ver mir Gott helff und sein H. Evangelium."

De *secretaris* was meestal ook raadslid.

Tot de minst aangename betrekkingen behoorde ongetwijfeld het ambt van *stads rentmeester*. Deze was belast met het beheer der stadsgelden en de inning der belastingen, die sedert het einde der der 17de eeuw vooral, de ingezetenen zwaar drukten. Begrijpelijk is het dan ook, dat deze beambte maan- en dreigbrieven ontving van wege de regeering, ten einde hem aan te wakkeren de achterstallige belastingen in te zamelen.

Blijkens een ambtelijk bescheid uit het jaar 1765, telde de stad de volgende beambten, die van haar bezoldiging genoten: 1. Gerard Leurs, burgemeester en schepen, jaarlijks 60 thaler; 2. Felderhoff, tweede burgemeester; 3. Haver, schepen en stadssecretaris, jaarlijks 70 thaler; 4. Helmke, schepen en dijkmeester, 14 thaler; 5. Tuchscheerder, schepen en stadsrentmeester, 30 thaler; 6. Friedericks, latijnsche rector, 10 thaler; 7. Straatman, stads-, klokkenist, 10 thaler; 8. Roelofs, stadsbode, nachtwachter en poortbewaarder, 17 thaler 44 stuiver; 9. Willem Janssen, veen-

---

Nergena. De berichtgever van dit feit voegt er ondeugend bij: »Stehet zu Gedächtenis zu bemercken, dasz der Gennepscher Bürgermeister den françosischen General den Bettelvogdt als eine Wache vor des Thür gestellet."

De maarschalk was 's jaars te voren, in September, aan het hoofd van veertig duizend man, door het land van Limburg, naar het Gulikerland getrokken.

Het eertijds zoo machtig slot bestaat niet meer. Alleen een stuk zware baksteenen muur, thans deel uitmakend van eene bergplaats, is nog overeind. Breede en grootendeels gedempte grachten omvatten de plaats, waarop het slot zich verhief; de plaats zelve is door twee bouwhoeven gedeeltelijk ingenomen. Een bewoner verzekerde mij in den zomer 1895, dat zijn vader een groot gedeelte der zware ringmuren rondom de grachten nog gezien had, alsmede de overblijfsels der klapbrug, die den eenigen toegang verleende tot den burcht, waar onderscheidene scholtissen en schepenen van Gennep recht kwamen spreken over de onderzaten van den waldgraaf.

De buurt Nergena is nooit parochie geweest. Tijdens het fransch beheer in het begin dezer eeuw, behoorde Kessel met zijn gehucht Nergena tot de mairie van Ottersum. Bij de grensregeling in 1815 à 1816 werd Kessel met *onderhoorigheden* van Ottersum gescheiden en bij Pruissen gevoegd.

(Zie mede de aanteekeningen van den WEerw. Heer Janssen in de »Maasgouw" XVII jaarg. N. 10 en 13, 1895.

Digitized by Google

graaf 6 thaler; 10. Hendel, poortbewaarder, 5 thaler; 11. Van Oven, poortbewaarder, 5 thaler; 12. Wilhelm Janssen, schutter, 5 thaler; 13. Korvers, bedelvoogd, 9 thaler; 14. Hendrik Zahn, grensbode, 1 thaler en een paar schoenen.

De meeste der bedienden hadden daarenboven nog vrije woning en brandstoffen.

Behalve deze vaste bezoldiging genoten, in 1786, de burgemeester, schepenen, secretaris en stadsbode ook nog andere bijvallen, voortkomende uit openbare verkoopingen, uit het verleenen van burgerrecht en toelating tot lidmaatschap der gilden, uit het afgeven van gezegeld papier en brieven, uit het maken van testamenten en andere ambtelijke stukken, eindelijk uit het gerechtelijk onderzoek en de boeten voor politieovertredingen (1).

Noemen wij eenige burgemeesters of scholtissen, zooals zij toenmaals ook geheeten werden, die in de laatste eeuwen aan het hoofd onzer gemeente gestaan hebben.

Van den burgemeester Joannes Buthendiek, die in 1560 stierf, ligt de grafsteen op het kerkhof voor de deur der sacristie. Gerrit van Sambeeck 1604 (2). Johan van Baex 1617. Adolf Piel 1629.

---

(1) N° 20.

(2) Vermoedelijk is deze Gerrit of Gerardt van Sambeeck, dezelfde persoon, die in 1623, verschijnt als rentmeester en scholtis van Adriaan Balthaser van Vlodorff te Well. Toen deze in 1628 zijn kasteel aldaar aan graaf Hendrik van den Bergh verkocht, bleef Gerardt bij den nieuwen eigenaar, als scholtis in betrekking. Tot zijn naaste bloedverwanten behoorde ongetwijfeld de bekende Jesuit en letterkundige Jan van Sambeeck, die door den ZEerw. Pater H. J. Allard S. J. gerangschikt wordt onder de dichterlijke sterren der tweede grootte, welke zich rondom onzen liefelijken volksdichter Janus Poirters schaarden. (Zie Volks Almanak voor Nedl. Katholieken. jaarg, 1893.)

Jan (Bapt.) van Sambeeck, ook wel eens Jan van Rysen geheeten — aldus genoemde W. Eerw. schrijver — werd in het kleefsche Gennep geboren, 15 October 1601, trad in de Societeit van Jesus 1620, werd priester gewijd, 15 April 1634, bevond zich te Nijmegen in 1636 en in Augustus van hetzelfde jaar, in het geldersch Harderwijk, waar hij, 28 September 1666 overleed, na den 11 Augustus 1637 zijn laatste kloostergeloften te hebben afgelegd.

Te Harderwijk stond hij aan het hoofd der, door P. Joannes van den Broek (Paludanus) een Gravenaar, in 1628 gestichte Jesuïtenstatie. Dertig jaren lang bediende hij, onder allerlei vervolgelingen met gelukkig gevolg, de daar verwijlende katholieken.

Jan tokkelde ook wel eens de snaren en is de schrijver van: *Het geestelyck Jubilee van het jaer O. H. MDCL, ofte vreugde van 't berouw*, verhaelt door het gesucht der Tortelduyve nae haer gayke. Ende door *de wederkomste van de Duyve in d'Arche van Noë.*

Gedruckt Antwerpen by Philips van Eyck 1663, 8°, bladzijden 398.

Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent. Psalm 125.

Tranen gesaYt BLYDsChap gheMaeYt.

Of »De Nederlandsche Tortelduyve suchtende naer haer Gayke" ook van zyne hand, of misschien de eerste uitgave is van genoemd werk?

Deze bijzonderheden werden mij verstrekt door den ZEerw. Pater H. J. Allard S. J. Hem zij daarvoor mijn warme dank betuigd.

Digitized by Google

Wilhelm Gosemans † 1636 (1). Johan Schlemans 1649. Johan Drusingh 1656. Werner van Riswick 1668. Johan van der Ahe 1676—1705. Jan Albert Ebben 1705—1721. Johan Engel 1721—1732. Gerard Leurs 1732—1765. Caspar Frederik Haver 1765.

Felderhoff was nog burgemeester den 5 Februari 1795.

Reinier Feldman, — maire 1794—1796. Godfried Bindemann, maire 1796—December 1805. Frederik Ter Rehorst, maire, December 1805—Januari 1808. Willem Friderichs, maire, Februari 1808—einde 1812. Frederik Ter Rehorst, andermaal maire, van aanvang 1813—1815. Theodorus Antonius Hermsen, burgmeester 1815—1825. Diderik Berns burgem. August. 1825 tot 1836. Antonius Joseph Gilta, November 1836—1849. Ludovicus Muskens, burgem. Juni 1849—1875. Joannes van den Boogaert burgemeester Februari —Mei 1876. Frans Karel Esser burgem. van Mei 1876 - Februari 1891. Th. Peters burgem. van 6 April 1891.

§ 3. *De Rechtsspraak.*

De heerlijkheid Gennep had al vroeg haar eigen rechtspleging. Reeds in de bevestiging der stadsprivilegiën ten jare 1371, verklaarde Raynoudt van Brederode, heer van Gennep, dat hij, onder meer, de beslissing der schepenen in alle rechtszaken erkende, uitgenomen in zes misdrijven, namelijk: verkrachting, diefstal, moord, moordbrand, vredebreuk en vrijwilligen doodslag, wier beoordeeling en bestraffing hij aan zich behield (2).

Eene zelfde verklaring gaven ook: Jan Van Loon, heer van Heinsberg en de gebroeders: Johan, Walraven en Willem van Brederode, heeren van Gennep in hunne bekrachtiging van de privilegiën der stad, ten jare 1413 (3).

Toen Adolf, hertog van Kleef, door aankoop, in bezit was getreden van de heerlijkheid, het slot en de stad Gennep, werd hem een afschrift getoond van gemelde privilegiën. Ook hij be-

---

(1) Wilhelm Gosemans was mede rechter te Groesbeek. Hij stichtte in de kerk van Gennep één jaargetijde en twee leesmissen. In Juni 1677 komt als tijdelijke burgemeester voor Theodorus Gosemans, doctor in de rechten, bij eene geldleening ter gunste der gemeente Gennep.

(2) Bijlage I.

(3) Bijlage II.

Digitized by Google

krachtigde ze, bij diploma van het jaar 1447 (1). Zijn opvolger Johan deed hetzelfde, bij diploma op Dinsdag na O. L. Vrouw Hemelvaart van het jaar 1522 (2).

Johan Willem, hertog van Kleef besliste, den 6 Mei 1562, betreffende de rechtsgedingen, dat de ingezetenen van de heerlijkheid Gennep, die in hooger beroep traden, zich voortaan niet meer, zooals vroeger wel gebeurde, tot het gerecht van Gelder, maar tot dat van Kleef moesten wenden. Hij beloofde, dat bij de beoordeeling hunner geschillen, het gerecht van Kleef de privilegiën der heerlijkheid Gennep, alsmede de oude Niersche rechten, in aanmerking nemen en daarnaar vonnissen zou. Hij bepaalde verder: dat alle geschillen binnen eene maand of zes weken hun beslag moesten hebben, en alle aktestukken geregeld naar Gennep moesten overgebracht worden. De schepenen van Kleef zouden daarvoor genieten twee goudgulden, de stadsschrijver te Gennep een geldersche rijdergulden, de gerechtsbode, die de stukken overbracht, en een ander, die ze te Kleef bezegelde; ieder een hornsgulden (3). Even als zijne voorzaten bekrachtigde hij de privilegiën der Gennepsche heerlijkheid, bij diploma van den 4 Juli 1598 (4).

Die privilegiën, zooals men ziet, verleenden aan den scholtis en de schepenen, die als rechters optraden, een zeer uitgebreide rechtsmacht. Een Codex: PRIVILEGIËN UND RECHTEN DER STADT GENNEP genaamd, diende hun tot richtsnoer in hunne oordeelvellingen en vonnissen (5).

In het begin der zeventiende eeuw echter, schijnt de rechtsmacht van den scholtis en schepenen erg besnoeid te zijn geworden. Althans in de gerechtelijke bescheiden uit de 17de en 18de eeuw, wordt geen gewag gemaakt van crimineele zaken. Verpachtingen en verkoopingen, boedelscheiding en erfenissen, verdeelingen, voogdijstelling, schuldvorderingen enz., zijn de gewone onderwerpen, waarover de rechters te Gennep te beslissen hebben.

De scholtis, bijgestaan door minstens twee schepenen, hield elke

(1) Bijlage III.
(2) Bijlage IV.
(3) Bijlage V.
(4) Bijlage VI.
(5) Bijlage VII. De galg stond ten zuiden van het Genneperhuis op den oever der Maas.

Digitized by Google

maand een openbare gerechtszitting, waarin de aangebrachte geschillen en rechtszaken behandeld en uitgemaakt werden. Bij de veroordeeling van een afwezigen, luidde de uitspraak als volgt: „Dwiell N. N. bei sittende gericht und klimmende Sonnen nit erschienen ist, das er sein saeck per contumaciam verloren hebben sal, jedoch sein beter recht voorbehalden."

De drossard of drost was belast met de vervolging en bestraffing der crimineele misdrijven, die voor het gerecht te Kleef behandeld werden. — In 1605 was zekere Koelman van Bylandt, heer te Spaltorf, drossard van Gennep. Hij had zekeren Arend Saess, die van moordaanslag beticht was, gevangen doen nemen, en verzocht het gerecht een onderzoek naar diens plichtigheid in te stellen (1).

Den 4 November 1686, verleende de keurvorst Frederik Willem een zoogenaamde *sanctio pragmatica*, krachtens welke voortaan gemeenschap van goederen zou bestaan tusschen de echtgenooten, tenzij vóór het huwelijk het tegenovergestelde bepaald was. Deze maatregel echter gold niet voor de ridderschap.

Den 30 Juli 1740 werd, namens den koning van Pruissen, aan alle stadsbesturen bekend gemaakt, dat, daar de Leenkanselarij afgeschaft was, de magistraat zich, binnen drie maanden, tot het generaal-bestuur van zijn departement moest wenden, ten einde de bekrachtiging en vernieuwing van zijn stads privilegiën en rechten te verkrijgen. Deze bekrachtiging van al de „privilegia et concessiones," door 's konings voorzaten verleend, werd bij koninklijk patent van den 14 September van dat jaar gegeven.

Den 15 October 1748 kwam een nieuwe indeeling van het rechtswezen tot stand, volgens model van den *Codex Fredericianus*. Daarbij werd nauwkeurig omschreven, welke personen en zaken tot de burgerlijke rechtbank, en welke tot het domein- en krijgsgerecht behoorden. Tenzelfden tijd had de koning besloten een nieuw landrecht in te voeren. Een ontwerp daarvan werd, den 11 Juli 1749, onzen magistraat ter inzage gezonden, met den last te onderzoeken, in hoever de wetsbepalingen daarin vervat, in strijd waren met de stadsprivilegiën, en zijne aanmerkingen dien aangaande binnen het jaar aan de regeering in te zenden.

---

(1) In 1589 was Diederik von Boetselaar, en in 1596 de vrijheer van Reyd drossard alhier. In 1608 worden Diderik van Wylick en in 1634 Otto baron de Gent als drossard gemeld.

Digitized by Google

Diensvolgens schreef de magistraat den 23 December daarop volgende: dat de stad Gennep altijd haar eigen privilegiën bezeten had, doch dat de Franschen, in 1702, het raadhuis geplunderd, de archiefkasten verbroken en de schriften deels verstrooid, deels aan de winkeliers verkocht hadden. Wel is waar, was door de regeering in 1710 bevolen geworden de stadsprivilegiën te doen hernieuwen; maar dit was, zoover de magistraat wist, niet geschied. De rechtbank alhier had intusschen steeds volgens de geldersche landrechten van 1619, geoordeeld en gevonnisd.

In Januari 1750, verscheen een reglement van 49 artikelen, dat de „landruiters" te volgen hadden, in de uitvoering der vonnissen, welke door de rechtbanken geveld waren.

Den 6 April van datzelfde jaar, stelde de regeeringsraad te Kleef de volgende vragen, binnen vier weken te beantwoorden: 1° Welke magistraatsleden met de rechtsbedeeling belast waren. 2° Over welke aangelegenheden zij te oordeelen hadden. 3° Op welke „privilegia et concessiones" hunne rechtsmacht steunde.

Daarop gaf de magistraat, den 9 Mei 1750, ten antwoord: dat het gerecht alhier rechtstreeks geen jurisdictie, noch in „civilibus noch in criminalibus" had, maar zijne macht zich alleen bepaalde bij huishoudelijke en politieaangelegenheden; dat die rechtsmacht steunde op koninklijke edicten en oude gebruiken; eindelijk, dat de burgemeester en schepenen alleen, met uitsluiting der overige leden van den magistraat, de rechtspleging uitoefenden.

Een koninklijk rescript, van den 19 April 1751, verbood den advokaten zonder mantel en in andere, dan zwarte kleederen, in de gerechtszaal te verschijnen of rechtszaken in het openbare te behandelen. Het rescript herinnert tevens aan de vroegere nog steeds geldige verordeningen, waarin voor de overtreders eene straf bepaald was van 50 tot 100 rijksthaler en verlies hunner ambtsbevoegdheid.

Bij edict van den 4 Mei 1752, werd aan alle leden der krijgs- en domeinenkamer, alsmede aan alle leden der rechterlijke collegiën verboden, geld in leen te nemen van hun onderhoorige beambten, van de stadskamers, van de rendanten der koninklijke of openbare kassen, van kooplieden en joden.

Den 14 Mei 1780, verscheen een nieuw ontwerp van wet over de rechtspleging, met bevel, dat de gerechtsdienaars, binnen zes

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

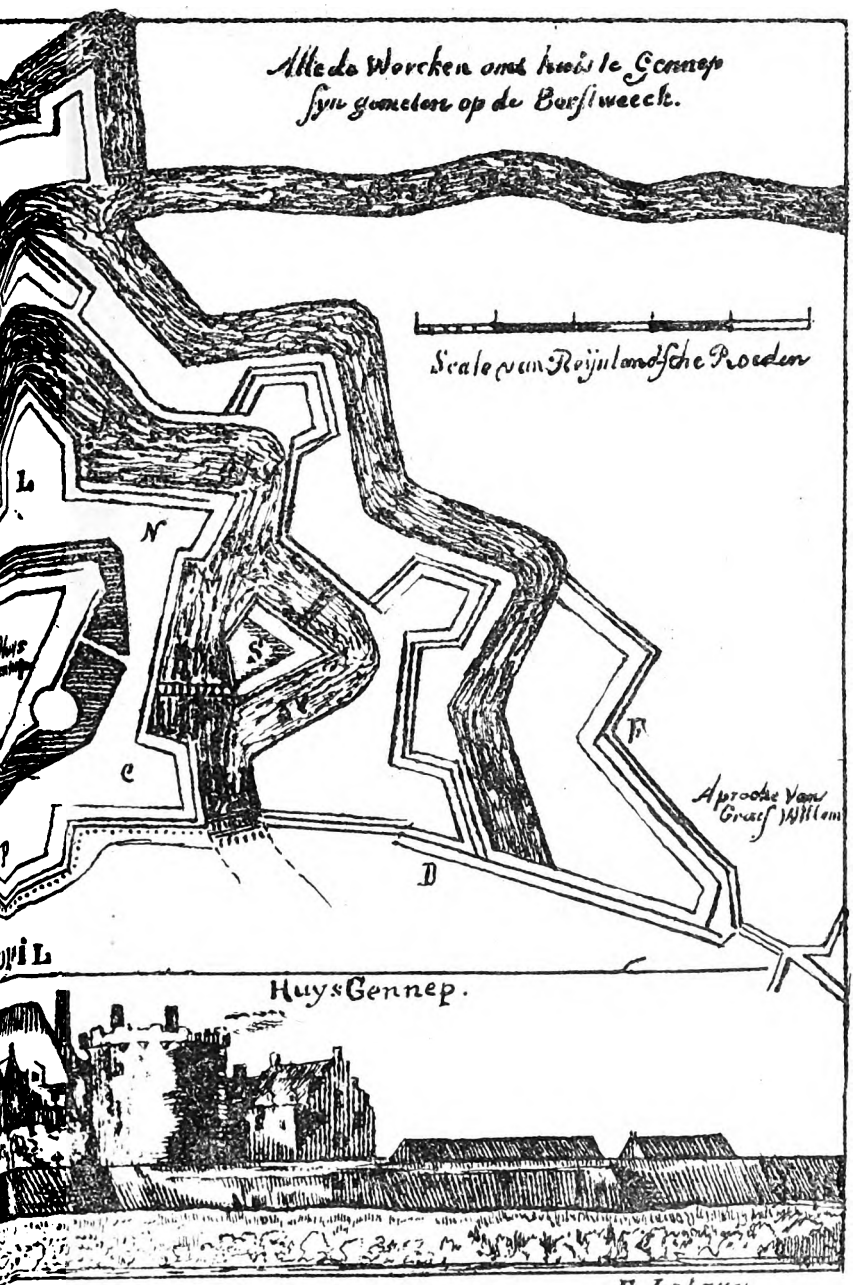

F. Lahaye.

Digitized by Google

Digitized by Google

weken, opgave zouden doen van hun gewestelijke rechten, statuten, willekeuren en gewoonterechten. De magistraat antwoordde, dat sedert 1754, alle geschillen der burgers voor het landgerecht van Kleef waren behandeld geworden; dat de rechtsbedeeling in het raadhuis plaats had, en enkel tot onderwerp had: voogdijstelling, huwelijksvoorwaarden, opening van testamenten, afneming van getuigenis, verleening van volmacht, beslechting van geschillen over bouwrechten en servituten en andere huishoudelijke en politieaangelegenheden, dat, sedert de stadsprivilegiën verloren waren geraakt, de rechters altijd het geldersch landrecht als leidraad hunner oordeelvelling gevolgd hadden.

Toen, op het einde dier eeuw, de Franschen zich van ons gewest hadden meester gemaakt, ging het oude hertogdom Kleef te niet; het maakte voortaan deel uit van het „departement de la Roër." Gennep behoorde tot het arrondissement Kleef en tot het kanton Cranenburg. Daarheen moesten de ingezetenen zich wenden, om rechtsbedeeling te verkrijgen.

Ten gevolge van het Weener Congres (19 Maart 1815) en den tweeden vrede van Parijs (20 November 1815) werd Gennep met zijne omgeving, bij het nieuw opgerichte koningrijk der Vereenigde Nederlanden gevoegd en gesteld onder het arrondissement Roermond, kanton Horst.

De omwenteling van het jaar 1830 bracht onze streken voor een tijd lang onder de regeering van Leopold I, koning der Belgen.

Eindelijk door het tractaat, den 19 April 1839 te Londen gesloten, werd ons gewest onherroepelijk bij het koningrijk der Nederlanden ingelijfd.

Niet lang daarna werd Gennep tot zetel van een kantongerecht verheven. Het kanton Gennep omvatte, behalve de plaats van dien naam, de gemeenten Mook waaronder Middelaar, Ottersum en Bergen.

De eerste kantonrechter, die in 1842 zijn ambt hier waarnam, heette Johan Hendrik Goossens. Hij stierf in die betrekking alhier, den 23 Juli 1845.

Door de rechterlijke organisatie van den 9 April 1877, verloor Gennep zijn kantongerecht. Dit ging over naar Boxmeer, Zijn laatste kantonrechter, W. H. J. Cambier van Nooten, werd in dezelfde hoedanigheid overgeplaatst naar Roermond. Sedert dien

Digitized by Google

behoort Gennep tot het arrondissement 's Hertogenbosch, kanton Boxmeer.

§ 4. *Koophandel en Nijverheid.*

Zoolang het Genneperhuis voor het krijgswezen eenige beteekenis had, is het zeer aannemelijk, dat de stad, die meestal de lotgevallen van het slot deelen moest, niet de plaats kon zijn, waar handel en nijverheid, zoo beducht voor krijgsgevaar, gaarne hun intrek nemen. Toen echter, na 1672, de burcht zoo zeer ten gronde was gericht, dat aan herstel daarvan niet meer gedacht werd, mocht men verwachten, dat zich hier meer kooplieden en „nijveaars" vestigden, daar de ligging der stad aan de Maas en Niers gunstig moet genoemd worden. Wie zoo dacht kende de ware toestanden niet. Wel gaf, een tijd lang, het bedrijf der wolbewerkers blijken van vooruitgang. In 1712 werkte hier slechts één meester met twaalf gezellen; twee jaren later was hun getal gestegen tot twee meestets met gezamenlijk één en twintig gezellen, en in 1719 hielden zich reeds drie meesters en zeven en twintig gezellen met de vervaardiging van wollen stoffen bezig. Norbert Schuurkens maakte ook laken en dreef handel in fijne en grove wol. Zijn jaarlijksch debiet werd berekend op 3000 pond (1).

De overige bedrijven en ambachten konden tot geen bloei geraken.

Toen in het begin van 1736, de regeering een onderzoek deed instellen naar de oorzaken van dien kwijnenden toestand, vergaderden, op uitnoodiging van den magistraat, de gildemeesters der bakkers, linnenwevers, kleermakers, brouwers, schoenmakers en smeden, in het stadhuis en verklaarden eenparig: dat de gedruktheid in handel en vertier moest geweten worden: 1° Aan de concurrentie der buitenlieden, die in hun eigen woonplaats vrij van accijnsen, hunne waren in de stad aan lagen prijs verkochten. 2° Aan de dure geboorte- en leerpatenten, welke de jongelingen zich moesten aanschaffen, die een ambacht aanleerden; weshalve vele ouders hunne zoons geen bedrijf lieten leeren. 3° Aan den gedwongen algemeenen krijgsdienst. De fabrikant Johan Meuskens

(1) N. 226, 71.

Digitized by Google

voegde er nog bij, dat, ofschoon de *gedwongen werving* sedert meer dan tien jaren was afgeschaft en de fabrikanten met hunne kinderen vrij van krijgsdienst verklaard waren, hij zelf, nog niet lang geleden, door de wervers gevankelijk naar Wezel gevoerd en daar in de wacht gezet was, en datzelfde lot ook was overkomen aan zijn zoon, wiens in vrijheid stelling hem 10 rijksdaler gekost had. En wat de handel betreft — zoo klaagde hij — moest men weten: dat hij vroeger, in zijne hoedenfabriek, twintig knechten aan den arbeid had en thans aan geen acht kon werk geven; dat hij voorheen jaarlijks voor 500 rijksdaler hoeden verkocht en er nu voor geen 50 rijksdaler aan den man kon brengen (1).

In 1743 traden Louïs De Roy en Hendrik Scholtes, beide uit het hertogdom Berg herkomstig, met onzen magistraat in onderhandeling, over de vestiging van een wollendekensfabriek in de stad. Zij stelden als voorwaarden: 1° Het gebruik, gedurende tien jaren, van een voor hun bedrijf geschikt huis en van een volmolen. 2° Vrijdom voor zich en hunne kinderen van den krijgsdienst alsmede van inkwartiering en andere burgerlasten. Een en ander werd hun bij koninklijk besluit van den 8 April welwillend verleend. De regeering bouwde ten hunnen gerieve een walk- en een volmolen op den oever der Niers. In dat zelfde jaar nog begonnen de fabriekanten te werken, aanvankelijk met één en kort daarna met drie weefstoelen. Zij leverden 1500 stuks dekens per jaar. In 1748 hadden zij tien weefstoelen in werking.

In laatstgenoemd jaar kregen de dekensfabrikanten moeilijkheden met den pachter der stadswaag. Zij weigerden weeggeld te betalen en werden deswege veroordeeld. Wijl zij zich aan dat vonnis niet stoorden, legde de magistraat beslag op hunne fabrieksketels. Een anderen keer deed hij eenige hunner wollen dekens benaderen en ze in het openbaar, voor het raadhuis, verkoopen. De fabrikanten beklaagden zich bij de regeering te Kleef, en beweerden tot geene betaling van weeggeld verplicht te zijn. De raadskamer van Kleef verzocht onzen magistraat de fabriekanten van het weegaccijns vrij te laten, ten einde den handel niet te benadeelen (2).

---

(1) N. 226, 71.
(2) N. 151—141—226.

Digitized by Google

In 1750 verwierven onze wollendekensfabriekanten koninklijke vergunning, om hunne stoffen niet alleen op de jaarmarkten, maar ten allen tijde langs de huizen te mogen veilen, mits hunne waren door het stadszegel gewaarmerkt waren (1).

Niettegenstaande die aanmoediging van wege de regeering, geraakte ook dit bedrijf spoedig in verval. Als oorzaak daarvan wezen, in 1754, de fabrieken aan: 1° De moeilijkheid om steeds de noodige binnenlandsche wol te bekomen, daar de buitenlandsche aan hooge inkomende rechten onderworpen was. 2° De ongunst van het garnizoen te Wezel, dat zijne dekens en lakens uit het hertogdom Berg liet komen. 3° De concurrentie der buitenlanders. 4° Het verbod van invoer van wollen stoffen in Holland. Hier te lande — zoo betoogde een koussenbreier tevens blauwverver — breit ieder zijn koussen zelf; niet zóó in Holland. Tot nog toe had hij 18 personen, zoo spinsters als breisters, aan het werk en vervaardigde somtijds 200 paar koussen per maand; hij zou echter zijn bedrijf moeten inkrimpen, tenzij ook hij, gelijk de dekensfabriekanten vergunning kreeg, zijne waren langs de deuren te verkoopen.

In 1757 werkte hier nog één wollendekensfabriek met vier weefstoelen. Het personeel bestond uit één meester, 6 gezellen en 8 leerjongens. De eenige lakenfabriek, met één weefstoel, van Schuurkens, werd bediend door één meester, 9 gezellen en 3 leerjongens. In 1767 lag de lakenfabriek nagenoeg stil en die der wollendekens werkte wèer met drie stoelen.

In de verslagen, welke onze magistraat, over de jaren 1774 en 1776 aan de regeering zond, komt onder anderen voor: De accijnsen waarmede, in 1716, het bier en de „foesel" zijn belast geworden, hebben den nekslag gegeven aan de brouwerijen en branderijen. Twee brouwers en één brander leveren nog, doch hebben weinig aftrek. De laken- en dekensfabrieken zijn nagenoeg verdwenen, en die nog bestaan zijn zieltogend. De jongelingen begeven zich naar het buitenland, om aan den krijgsdienst te ontkomen. De enkele gegoede ingezetenen laten zich met geen handel of nijverheid in; zij beleggen hunne gelden liever in vaste panden. Door uithuwe-

(1) N. 151—141—226.

Digitized by Google

lijking hunner kinderen, worden hunne bezittingen verdeeld en in handen van buitenlanders overgedragen.

Dit verslag — men zal het erkennen — is verre van rooskleurig. Dan, redenen daarvoor waren er te over. En toch werden twee oorzaken niet genoeg in het licht gesteld. Namelijk: eerstens de zware belastingen, die de burgers moesten opbrengen ten gevolge der schulden, door de stad gemaakt in vorige oorlogstijden (1). Tweedens de dichte nabijheid der rijksgrenzen. De strook gronds toch waarop Gennep ligt, grensde ten noorden en ten zuiden aan geldersch grondgebied en ten westen aan dat der nederlandsche Provinciën. Daar nu in Pruissen, waar alles „gemaszregelt" wordt, de stelregel geldt: „*Niets uit het buitenland aanschaffen, wat in het binnenland te krijgen is*", was de invoer van wol, vlas, lompen, vruchten, ijzer, staal, zilver, goud, koffie, thee enz. enz. ófwel volstrekt verboden, óf aan hooge inkomstrechten onderworpen. De ingezetenen zagen zich alzoo genoodzaakt de grondstoffen voor hun bedrijf noodzakelijk, enkel uit de oostwaarts liggende en vaak ver af gelegene plaatsen te betrekken, hetgeen hunne mededinging met fabrikanten van elders, schier onmogelijk maakte. Was het wonder dat handel en nijverheid zich te Gennep niet te huis gevoelden?

§ 5. *De Gilden.*

In de vorige eeuwen telde Gennep zes gilden: *het bakkers-*, *het brouwers-*, *het linnenwevers-*, *het kleermakers-*, *het schoenmakers-* en *het smedengild* (2).

1° *Het Bakkersgild* werd, blijkens een afschrift van den stichtingsbrief (3), den 25 Mei 1616, door den magistraat opgericht. Twee gildemeesters namen het bestuur waar. Geen vreemdeling mocht het bakkersbedrijf in de stad uitoefenen, tenzij hij eerst het *burgerschap* (4) en daarna het *lidmaatschap* des gilds verworven had. De leerjongens moesten twee volle jaren bij denzelfden meester in dienst blijven; vertrokken zij eerder, dan vervielen zij in eene

(1) In 1672 alleen, maakte de stad eene schuld van 4400 Kleefsche gulden.
(2) N. 51 — 34 — 71 — 240.
(3) Zie bijlage VIII.
(4) Het burgerschap kostte toenmaals 3 gulden en 30 stuiver.

Digitized by Google

boete van één rijksthaler. Wie tot *meester* bevorderd werd, „vereerde" te dier gelegenheid aan ieder gildemeester een kan wijn, aan de „manschappen" een ton bier, aan de stad 300 gebrande steenen en drie rijksthaler, waarvan twee aan het gild en één aan de stad ten deele vielen. Geen brood of „weggen" mocht van elders de stad ingevoerd noch daarin verkocht worden. Ieder bakker moest steeds zes malder rogge in voorraad hebben en mocht zijn brood niet duurder verkoopen, dan tegen den kleefschen marktprijs. Het gild vierde zijn jaarfeest op St^e^ Lucia (13 December). Op dien dag mocht geen lid van het gild zijn bedrijf uitoefenen; dan kwamen alle leden te samen, de gildebroeders deden rekening van hun beheer, waarna een van beiden aftrad, om dadelijk door een nieuw benoemd lid vervangen te worden. Kwam een gildebroeder of diens vrouw te overlijden, dan moesten alle leden van het gild bij de begrafenis tegenwoordig zijn.

In Mei 1775 werd het bakkersgild opmerkzaam gemaakt op de klachten der burgers, dat namelijk er niet altijd een voldoende hoeveelheid roggebrood in de stad aanwezig was. De magistraat beval Hendrik Nehrings en Peter Hermans te zorgen, dat voortaan dit ongerief niet meer voorkwam, zoo niet, dan zou hun bakoven gedurende één jaar gesloten worden.

2° *Het Brouwersgild*, vertegenwoordigd door de gildemeesters Bockmeulen en Peter van Haeff diende, in 1764, bij den magistraat een klachte in, tegen zekeren Roelof Roelofsen, die zich veroorloofd had, bier te vertappen aan en daarvoor geld aan te nemen van twee personen uit Asperden, niet tegenstaande Roelofsen geen lid was van het brouwersgild. De magistraat, na onderzoek ingesteld te hebben, achtte de beschuldiging niet bewezen en veroordeelde de aanklagers tot de kosten van het geding ten bedrage. van 2 thaler 2 stuiver en 4 oort.

3° *Het Linnenweversgild* dagteekent van den 12 September 1600. Zijn reglement komt in hoofdtrekken met dat der bakkers overeen (1). Een leerjongen betaalde bij den aanvang van zijn leertijd, 15 stuiver en ieder meesterknecht jaarlijks 2 stuiver aan het gild. Een meesterknecht, die zijn dienst wilde verlaten, moest 14 dagen te voren zijn besluit aan zijn baas bekend maken.

(1) Zie bijlage IX.

Digitized by Google

Deze zelfde regel gold ook voor den baas, ten opzichte van den meesterknecht, dien hij uit zijn dienst wilde ontslaan. Op de overtreding van dien regel stond eene boete van 2 thaler. Slecht werk werd beboet met eene ton bier. Het loon voor het weven van slecht garen werd, na onderzoek, vastgesteld door de gildemeesters in overleg met de twee oudste meesters van het ambacht. Het weefsel mocht niet meer dan „zevendehalf vierdel" en niet minder dan „zes vierdel" breed zijn; wie deze maat met meer dan een duim breedte overschreed, betaalde een brabantsche gulden boete. Ook weduwen mochten, onder zekere voorwaarden, het bedrijf van haar overledenen man, met een meesterknecht voortzetten. Het gild vierde zijn patroonfeest op St. Severus-dag (15 Februari).

In 1765 stelden „de baesen:" Lindert van Bergen, Antoon Verstegen, Arnoldus Arts, Joannes van de Laer, Bernardus Behenck en Joannes Beckers onherroepelijk vast: dat telken jare „soo lange als Gennep staet" op St. Severus-dag een H. Mis zou opgedragen worden voor de afgestorvenen van het linnenweversgild.

4° *Het Kleermakersgild* ontstond den 20 September 1652. Zijn stichtingsbrief is verloren. Een koninklijke verordening des jaren 1721, beval onzen kleermakers onder eede te beloven, dat zij geen buitenlandsch laken zouden bewerken. De „baesen" maakten bezwaar tegen die verordening, omdat hunne winkels nog voorzien waren met hollandsch laken, dat eerst weg moest (1).

In 1752 hadden de wollendekensfabriekanten zich veroorloofd eene stof: *duffel* genaamd, te vervaardigen en daarvan handschoenen te maken. Dit laatste deed afbreuk aan het vak der kleermakers, die dan ook ernstig in verzet traden. Den 1 Juni van hetzelfde jaar, dienden de gildemeesters Schuirkens en Jan Heesen een klacht in bij den magistraat en beweerden: dat het koninklijk decreet van 24 Juni 1750, inbreuk maakte op de rechten van het kleermakersgild. Inderdaad dit decreet hield onder anderen in: dat alle vreemde handwerkers, die zich op kleefsch gebied vestigden, ontheven zouden zijn van den plicht zekere som te betalen, ter gelegenheid van hunne erkenning als stadsburger of als meester in hun vak. De klagers wezen op hun gildebrief van 1652 en op een koninklijk edict van 1731, waarin hunne rechten omschreven en

(1) N. 55.

Digitized by Google

gewaarborgd waren. De magistraat zond het klaagschrift naar de regering te Kleef, met de bemerking, dat hij de geopperde bezwaren gegrond achtte. De regeering evenwel antwoordde, dat de magistraat van Gennep de eenige was, die tegen de koninklijke verordening, bedenkingen had ingebracht, en dat betreffende algemeene edicten geen klachten werden aangenomen.

5° *Het Schoenmakersgild.* Wanneer dit werd opgericht ligt in het duister; zijn stichtingsbrief is onbekend. In October 1767 verscheen een koninklijk besluit, krachtens hetwelk voortaan geen buitenlandsch leder mocht verwerkt worden. Ten einde deze verordening den belanghebbenden bekend te maken, ontbood de magistraat, in Januari daaropvolgende, de meesterschoenmakers in het stadhuis. Dertien meesters verschenen. Met uitzondering van één enkelen, verklaarden allen, dat zij hun leder betrokken uit de looierij van den meesterschoenmaker Dorus Van Dijk alhier (1). Den 20 April 1779, klaagden de gildemeesters Willem IJsermans en Hendrik Martens bij den magistraat, dat Jan Tönnissen, alhoewel geen lid van het gild, twee paar schoenen had gemaakt. Na onderzoek bleek, dat de man gewerkt had op verzoek en in dienst van een schoenmakersbaas; hij werd dan ook vrijgesproken.

Nog steeds word verhaald, dat in het begin dezer eeuw, toen de gilden waren afgeschaft, de schoenmakers alhier alle zaken, die aan het gild hadden toebehoord, zelfs de sloten en het ijzerwerk van het kistje, waarin de documenten en papieren waren geborgen geworden, ten gelde maakten en het bedrag daarvan gemeenschappelijk in een feestgelag verteerden.

6° *Het Smedengild* werd door den magistraat alhier opgericht den 26 September 1600. De authentieke gildebrief op pergament geschreven, doch waarvan het zegel is afgevallen, bestaat nog. (2)

Uit den inhoud van dat stuk blijkt: dat tot die vereeniging behoorden: „de goldsmeden, ijsersmeden, koeperslagers, tinnegieters, harnissmeckers, glasenmeckers, speermeckers, messenmeckers en schwerdtfegers." — Van de twee gildemeesters, die het bestuur vormden, trad telken jare één af, na zijne rekening te hebben afgelegd voor zijn opvolger, die door de leden, bij meerderheid van stemmen

(1) N. 55.
(2) Zie bijlage X.

Digitized by Google

gekozen werd. Deze keuze had plaats op St. Eligius-dag (1 Decemb.). Dien dag moesten alle leden van het gild de plechtige hoogmis bijwonen en mocht niemand hunner zijn ambacht uitoefenen; dan verteerden zij de daarvoor bestemde gelden én brachten den dag in gezellig samenzijn door. Mede werd op dien dag voor het beeld van St. Eloy, een nieuwe kaars geplaatst, welke onder de heilige diensten op de Zon- en Feestdagen werd aangestoken. Om lidmaat der vereeniging te worden, moest men schriftelijke toelating hebben van den magistraat. Om als meester in het vak te worden erkend, moest men daarenboven ook een proefstuk leveren. Kwam een lid van het gild te sterven, dan waren de overige leden verplicht de begrafenis bij te wonen.

Het gild had zijn eigen zegel, en voerde in schild — voor zoo verre zichtbaar — een gekroond aambeeld met omschrift: GENNEP.

Luidens genoemden gildebrief mocht geen vreemdeling zich als smid, koperslager, tinnegieter, enz., enz., binnen de stad vestigen, of hij moest eerst de „burgerschap" aankoopen (1). Op die bepaling werd door het koninklijk besluit van 24 Juni 1750 inbreuk gemaakt, weshalve de gildemeesters eene klachte daarover bij de regeering indienden, doch den 1 October van dat jaar, ontving de magistraat een schrijven uit Kleef, waarin verklaard werd, dat krachtens koninklijke edicten, uitheemsche meesters en fabrikanten, die zich in de steden vestigden, aldaar burgerrecht genoten en als vrije meesters moesten beschouwd worden; en dat diensvolgens de magistraat van Gennep gehouden was, zulke vreemdelingen toe te laten en van hen geene jura te eisschen.

Den 3 December 1753 schonken de echtelieden Adriaan Hoevenaar en Truij Blesers aan het gild: eerstens een erfpacht van 10 holl. gulden 4 duiten jaarlijks op St. Martinus dag (11 November) te betalen, en stelden daarvoor tot onderpand een stuk land buiten de Zandpoort gelegen, groot ongeveer twee morgen; tweedens 20 kleefsche thaler. Een en ander moesten strekken tot bekostiging van het licht, dat voor het beeld van St. Eligius op de Zon- en Feestdagen, tijdens de hoogmis, op Allerzielendag en bij de begrafenis van een „baas" of diens vrouw moest aangestoken worden.

Op denzelfden dag van hetzelfde jaar, vermaakten de echtge-

(1) De prijs der »burgerschap" was bepaald op één thaler 50 stuiver.

Digitized by Google

nooten Willem Heesen en Beatrix Herbers aan het gild, jaarlijks een spint rogge, oude Gennepsche maat, te verhalen uit een tuin, gelegen buiten de Nierspoort, tot onderhoud van het licht voor het beeld van St. Eligius.

In beide schenkingen was bepaald: dat in geval het gild te niet ging, de stichtingen ten bate zouden komen der kerk van den H. Martinus alhier. Mede verklaarde het bestuur van het gild, dat in geval de inkomsten dier stichtingen niet toereikend waren, het gild zelf het te kort zou bijleggen.

Den 2 December 1789 stelden de smidsbazen als regel vast: dat voortaan geen lid van het gild een paard mocht beslaan, of hij moest zich voor ieder nieuw hoefijzer 10 stuiver, en voor het verleggen van ieder oud hoefijzer 5 stuiver doen betalen. Wie op dien regel inbreuk maakte, beliep eene boete van een halve ton bier aan het gild te leveren.

Na de afschaffing van het smedengild in het begin dezer eeuw, bleven vele leden nog jaren lang vereenigd en volgden, zooveel doenlijk, de voorschriften in den gildebrief vervat. Zoo vinden wij: dat den 2 December 1822, de „bazen van St. Eloy", Gerard Cremers, Hendrik Beekman en Willem Heesen in de pastorie vergaderden en besloten: het gild, ofschoon wettelijk opgeheven en van alle rechten beroofd, toch te zullen blijven handhaven, althans in zijne betrekking tot den godsdienst, dewijl zij het plichtmatig achtten den wil hunner voorzaten te eerbiedigen. Uit dien hoofde stelden zij vast, dat ook dat jaar de gebruikelijke hoogmis, waaronder eene kaars moest branden voor het beeld van St. Eloy, zou gezongen worden voor de levende en afgestorven leden van het gild.

Blijkens aanteekeningen is de hoogmis op St. Eligius-dag geregeld gehouden tot 1870. Het beeld echter is uit de kerk verdwenen en staat — naar men beweert — in een museum te Brussel.

Ook de wolfabriekanten hadden besloten een gild op te richten. Zij stelden in 1752, gezamelijk een reglement op en zonden het aan den koning ter goedkeuring. Het kwam echter zonder goedkeuring terug, met de bemerking, dat — naar het scheen — de

Digitized by Google

oprichters zich geen ander doel voorstelden, dan onder elkander „was zu verschmaussen" (1).

In 1762 werd er ernstig aan gedacht en zelfs eene vergadering belegd, om een *kramers*gild op te richten. Een reglement uit Kleef werd ter inzage gevraagd en ook verkregen, doch daarbij bleef het (1).

Zeven jaren later drong de koninklijke regeering bij onzen magistraat er op aan, pogingen aan te wenden, dat de metselaars, leiendekkers, timmerlieden en schrijnwerkers zich tot een gild vereenigden. Als grondslag voor hun reglement kon genomen worden de koninklijke „*Güldenbrieff*" van den 9 Augustus 1735.

De magistraat gaf ten antwoord: dat de ambachtslieden hier hunne handen vol hadden, aan de zorg voor het dagelijksch onderhoud van hun huisgezin, en zij dus geen geld beschikbaar hadden voor de ondersteuning van een gild (1).

Inderdaad een metselaar verdiende in den zomer, bij vier schoften arbeids, slechts 20 kleefsche stuiver, en in den winter, bij drie schoften, 15 stuiver. Zijn opperknecht kreeg twee stuiver minder.

Nog bestaat hier eene vereeniging, welke zich noemt: *Broederschap van St. Martinus.* Of zij een afstammelinge mag genoemd worden van de broederschap, die, in 1493, het beneficie van den H. Martinus stichtte in de parochiekerk, zal bezwaarlijk kunnen bewezen worden, daar beide in aard en strekking zeer verschillen.

Den 10 October 1774 vroeg de regeering opgave der bestaande broederschappen. De magistraat moest binnen veertien dagen inleveren: een afschrift der stichtingsbrieven, alsmede het bedrag en de bestemming der jaarlijksche inkomsten. Matheus Janssen, kapitein der broederschap van St. Martinus, had aanvankelijk geen trek, om de huishoudelijke aangelegenheden der vereeniging aan den magistraat bloot te leggen. Eene bedreiging met vijf rijksdaler boete, indien hij binnen acht dagen de noodige bescheiden niet leverde, noopte hem de volgende verklaring te

(1) N. 141, 23, 51.

Digitized by Google

geven: 1° De broederschap heeft het recht, voor de opengevallen vicarie van St. Martinus, een vicarius te kiezen. 2° Deze vicarius geniet de jaarlijksche inkomsten uit een stuk bouwland, groot 2 3/4 hollandsche morgen. Als recognitie geeft de vicarius jaarlijks aan de broederschap een ton bier. Dit wordt betaald met twee rijksdaler en 12 stuiver. 3° Verder geniet de broederschap nog eene rente van 45 stuiver, gevestigd in een stuk grond op den Stamelberg gelegen. Beide laatste sommen werden door de leden gemeenschappelijk verteerd.

De tegenwoordige broederschap bestaat uit ongeveer 40 leden. Zij telt in haar midden: één kapitein, twee luitenants, twee sergeanten, twee gildemeesters en één koning. De kapitein behoudt zijn ambt zoo lang hij leeft.

Na zijn overlijden volgt hem de oudste der luitenants in die betrekking op. De overige waardigheidsbekleeders worden gekozen. Van de gildemeesters treedt telken jaar één af; ook deze hebben inzage in de rekening en verantwoording. Thans is ook de koning aan eene keuze onderworpen; doch zijne verkiezing geldt voor onbepaalden tijd. Vroeger werd die titel alleen verworven, door het afschieten van den vogel bij den wedstrijd, die telken jare gehouden werd. De vereeniging noemde zich toenmaals ook de *schutterij* van St. Martinus.

Bij de jaarlijksche processiën volgt de broederschap met haar vaandel het Allerheiligste. De leden houden brandende kaarsen; de koning draagt op de borst een zilveren plaat, waarop het ruiterbeeld van St. Martinus prijkt met een krans van rozen omgeven. Aan die plaat hangen drie zilveren gekroonde schildjes. Daarop leest men: *W. Roosenboom, koning van St. Martinus-gilde 1879. Hendrik Goossens, koning van St. Martinus-gilde 1864*, en *J. W. Giesen, koning van 't gild van St. Martinus 1822.* Deze laatste verwierf, naar men beweert, zijne waardigheid nog door het vogelschieten.

Komt een lidmaat te overlijden, dan wonen de overige leden diens begrafenis bij.

Het jaarfeest der broederschap wordt telken jare gevierd op de twee dagen, die den Feestdag van St. Martinus (11 November) onmiddelijk volgen. De leden wonen, op beide morgens, eene H. Mis bij, die opgedragen wordt, den eersten dag, voor de levende leden, en den tweeden dag, voor de afgestorvenen der broeder-

Digitized by Google

schap. Daarna volgt uitdeeling van brood aan de armen en wordt het overige dier dagen in vroolijkheid doorgebracht.

Wie lidmaat der broederschap wil worden, moet zich aan een keuze der leden onderwerpen en bijaldien hij gekozen wordt, eene bijdrage van vijf gulden uitkeeren.

§ 6. *Het armwezen.*

a.) Het burgerlijk Gasthuis. De algemeene Arme.

Op welk tijdstip en door wien, het armen-gasthuis gesticht werd is onbekend. Reeds in het jaar 1500 kocht het eene weide, aan de Niers gelegen, die eene eeuw later jaarlijks aan pacht 15 hornsche gulden opbracht. Daar de koopakte, waarschijnlijk door den brand van 1597, verloren was geraakt, verleenden de schepenen Herman Ferber en Teunis Boetgens, mede namens den scholtis Johan van Baex, den 8 Maart 1603 een nieuwen gezegelden koopbrief. Het stuk is op pergament geschreven, het zegel gebroken.

Op denzelfden dag van hetzelfde jaar 1603, schonken Lenherd Verhaag en Willemken zijne huisvrouw, aan het gasthuis een erfrente van 6 thaler, en stelden daarvoor tot pand hun huis te Gennep gelegen. De akte daarvan werd opgemaakt voor de schepenen: Heinrich von Till en Gerrit van Sonsbeeck en den scholtis Johan van Baex. Aan het pergament hangt een gebroken zegel.

Het gasthuis en de armen-goederen werden beheerd door een gasthuismeester. Deze had ten taak de armenrenten te innen en de behoeftigen te bedeelen. Hij werd door den magistraat, naar het schijnt, voor onbepaalden tijd benoemd en moest voor hem jaarlijks, op St. Martinusdag (11 November) zijne rekening afleggen. In de zeventiende eeuw, betaalde het gasthuis jaarlijks aan den pastoor van Ottersum 5 stuiver, aan den pastoor van Gennep 3 stuiver en aan diens koster 5 thaler. In 1668 ontstond een twist tusschen den magistraat en den R. C. kerkeraad over de benoeming van een koster. Ofschoon de magistraat, door het gerecht te Kleef, in het ongelijk gesteld werd, verzuimde hij de jaarlijksche bijdrage aan den koster in het vervolg te voldoen.

Den 8 Mei 1735 verscheen een koninklijk edict, waarin bepaald werd: dat de nalatenschap van iemand, die in zijn leven armlastig

Digitized by Google

was geweest, overging in het bezit van den algemeenen arme; en wel geheel en al, indien de kinderen of naastbestaande verwanten van den overledene dezen niet hadden ondersteund, ingeval zij zulks konden; hadden zij echter den afgestorvene niet kunnen helpen, dan kregen zij de helft zijner nalatenschap.

Verder werd bevolen, dat het beheer der armengoederen gratis moest geschieden; alleen de noodzakelijke kosten van inning en bedeeling mochten in rekening gebracht worden.

In November 1767 werden door de hooge regeering onderscheidene vragen gesteld, betreffende de inrichtingen van liefdadigheid in den lande. Uit de antwoorden daarop ingediend, kan men vernemen, hoedanig de toestand van het armwezen alhier was.

De magistraat verklaart: dat hem noch de naam des stichters, noch het tijdstip der stichting van het gasthuis bekend is; dat — voor zoover hij weet — de bestemming van het gesticht is: de opname van oude, verarmde burgers en andere noodlijdenden; dat, blijkens de rekeningen, nooit gelet is geworden op de godsdienstbelijdenis der behoeftigen; dat het gasthuis in eigendom heeft: *a.)* Eene weide, gelegen in de Dunck, groot drie hollandsche morgen, rentende jaarlijks 42 rijksthaler. *b.)* Een bouwland in het Ottersumsche veld, groot 1 $^1/_2$ hollandsche morgen, aan rente opleverend jaarlijks 2 $^3/_4$ malder rogge. Beide eigendommen worden alle drie jaren in het openbaar verpacht. *c.)* Een kapitaal, groot 573 rijksth. 20 stuiver, ten laste der stad Gennep. *d.)* Verschillende kapitalen te samen 683 rijksthaler, ten laste van eenige burgers. Verder genoot het nog eenige bijdragen in rogge en boekweit, alsmede enkele oude erfrenten: canones genaamd.

De bedeeling geschiedde toenmaals, door den gasthuismeester Cornelis van Erpers, volgens eene lijst door den magistraat opgemaakt; zij bestond in geld en brood, zelden in kleedingstukken, en had wekelijks plaats, behalve in buitengewone omstandigheden.

Door die bedeeling evenwel, werden de inwoners van het gasthuis niet geheel onderhouden; zij genoten enkel vrije woning en eene toelage; voor het overige moesten zij in hunne noodwendigheden zooveel mogelijk voorzien, door arbeid zoowel binnens huis als bij de hurgers of op het veld.

Achter het gasthuis lag een tuintje. Het gebouw bevatte: een

Digitized by Google

ruime kamer tot opname van kranken bestemd; verder: twee kamertjes, welke toenmaals bewoond werden, ieder door eene weduwe met twee kinderen; eindelijk een kamertje met keuken tot huisvesting van den gasthuisvader.

Den 5 November 1765 was Peter Encke, door den magistraat tot gasthuisvader aangesteld. Als zoodanig moest hij: 1° het gasthuis rein houden; 2° zorgen dat de toegang daarheen steeds vrij bleef, opdat de vreemde bezoekers onmiddellijk zouden kunnen binnen komen; 3° Hij mocht niemand bij zich laten inwonen, op boete van ontzetting uit zijn ambt; 4° hij mocht geen weefstoel in het gasthuis plaatsen, mede onder bedreiging van zijne betrekking te zullen verliezen; 5° hij moest den kranken behulpzaam zijn en den bezoekers gedienstig wezen. Met de inwonende armen had hij verder niets uitstaan. Voor die dienstpleging, genoot hij een jaarlijksche bezoldiging van 5 rijksthaler en tot vergoeding van vuur en licht 40 stuiver.

Den 26 Januari 1808, vaardigde de sous-préfect: L. G. J. de Keverberg een bevelschrift uit, krachtens hetwelk de maire's alle registers van ontvangsten en uitgaven der stichtingen van weldadigheid in beslag moesten nemen, vervolgens van alle titels, documenten en voorwerpen aan die stichtingen toebehoorende, een inventaris in duplo moesten opmaken, en dien naar de kantonsplaats opzenden. F. ter Rehorst was toen maire van Gennep.

De beheervoerders dier stichtingen evenwel waren niet genegen al die bescheiden zoo maar af te geven. Dien ten gevolge verscheen, den 25 Juli, eene waarschuwing, dat wie het waagde akten, titels, rekeningen of wat dan ook van stichtingen achter te houden of te verdonkermanen, eene straf zou ondergaan van „dix ans de fer."

Den 19 Augustus daaropvolgende, werden hier tot leden van het „bureau de bienfaisance" aangesteld: Jan Hendrik Schuurkens, rentenier, Peter Willem Geurts, pastoor, en Gonrad Theodorus Hermsen, predikant. De maire moest hunne vergaderingen voorzitten. De leden zelf kozen zich een penningmeester. Een paar jaren later was Jan Derks penningmeester.

Het jaar 1816 staat geboekt als onvruchtbaar; de oogst was mislukt; buitengewone maatregelen moesten genomen worden tot ondersteuning der behoeftigen. Op uitnoodiging der provinciale Staten van Limburg vergaderden, den 16 December van dat jaar, de gemeenteraad, de pastoor, de predikant, de leden van het arm

Digitized by Google

bestuur en eenige voorname ingezetenen, onder voorzitterschap van den scholtis Hermsen, en beraadslaagden wat voor de armen gedaan kon worden. Besloten werd een lijst te openen, waarin een ieder kon opteekenen, hoeveel hij: in geld, etenswaren of kleedingstukken, wilde bijdragen.

In 1822 werd het gasthuis bewoond door vijf huisgezinnen; slechts 29 personen waren toen armlastig.

Ten einde de bedelarij te keer te gaan, besloten, omstreeks het jaar 1830, de burgemeester (1), het gemeente- en burgerlijk armbestuur een wekelijksche collecte in te voeren. Ieder hunner zou op zijne beurt, des Vrijdags, aalmoezen inzamelen aan de huizen der ingezetenen. Die aalmoezen werden des Zaterdags aan de armen uitgedeeld. Die inzameling geschiedt thans nog geregeld, doch is in zooverre gewijzigd, dat zij door den nachtwachter wordt uitgevoerd.

Aanteekeningen uit het jaar 1840 hebben ons de namen bewaard dergene, die zich in dat jaar met de inzameling der aalmoezen belast hadden. Zij zijn A. J. Gilta, burgemeester, J. Peters, schepen, H. Verzett, schepen, P. G. Kuijpers, raadslid, W. van Arensbergen, raadslid, P. J. Jetten, raadslid, J. Meijers, raadslid, P. Goossens, raadslid, H. Noy, raadslid. De leden van het armbestuur: H. van Bergen, president, J. W. Nadeler, lid, en P. De Bruin, lid.

Het armengasthuis telt heden elf kamers.

b) De Katholieke arme. Het Klooster der EE. Zusters.

Den 13 Augustus 1682 vaardigde de keurvorst en hertog van Kleef een edict uit, waarvan artikel 4 aldus luidt: „Was aber die Römsch-Catholischen oder auch Evangelischen so Reformirten als Lutheranen absonderlich, zu ihren Religions Armen Beste, aufbringen, beysteuren oder stiften, selbig soll ihren respectiven Religions Armen privatim gelassen."

„Dien ten gevolge — aldus pastoor Krift — hebben wij dan in hetzelfde anno 1682, begonnen provisioneel op te richten een pri-

(1) In 1825 komt, in officiële stukken, het hoofd der gemeente onder den naam van *burgemeester* het eerst voor. Tot hieraan droeg hij den naam van *schout* of *scholtis*.

Digitized by Google

vate roomsch-catholieke BURSA, DICTA ST. SPIRITUS, tot meerdere eer Gods en dynst onser roomsch-catholieke gemeynte."

Het reglement, toenmaals vastgesteld onder de benaming „Bursarius, armenmeister of te provisor der catholieke armen in Gennep" bevat onder anderen de volgende bepalingen:

1° De provisor wordt door den pastoor, in de vergadering van den kerkeraad, voorgedragen en met bewilliging van de leden, in zijne bediening aangesteld.

2° Zijne taak omvat: de renten der armen in te zamelen, ze te bewaren en daarvan niets uit te geven, zonder voorkennis en verlof van den pastoor.

3° Hij moest op Zon- en Feestdagen, tegelijk met den kerkmeester de collecte houden in de kerk en de opbrengst daarvan in het collecteboek telkenmale opteekenen.

4° Mede moest hij de „jura van het doodslaken" en andere giften in ontvangst nemen.

5° Eindelijk, op het Allerheiligenfeest, zijne rekening afleggen voor den pastoor en de kerkmeesters.

In latere jaren wilde de magistraat der stad ook inzage nemen van de rekeningen, zoowel van den roomsch-katholieken als van den protestantschen arme. Het bestuur van beide inrichtingen verzette zich daar tegen. En toen in 1750 door de regeering uit Kleef nadere inlichtingen dien aangaande gevraagd werden, antwoordde pastoor Ebben: dat de rekeningen van den R. C. arme, volgens overoude gewoonte steeds door den pastoor, de kerk- en armmeesters waren afgedaan geworden. Een soortgelijk antwoord werd ook door den predikant Erpers gegeven. Daarbij bleef het.

Ook tijdens de fransche overheersching in het begin dezer eeuw, bleven de goederen van den katholieken en protestantschen arme ongedeerd. Een decreet van den 11 Juni 1806, verklaarde genoemde goederen tot particulieren eigendom, die niet onder het beheer viel van het gouvernement. Toenmaals waren leden van het R. C. armbestuur: Ignatius Schuurkens, Jan van Wijlick en Jan Derks, en van den protestantschen arme: Jan Karel Hack en Ter Rehorst.

In het begin van 1862, kocht het R. C. armbestuur een huis nabij het kerkhof en verruilde dat gebouw weer tegen de oude pastorie. De Z. E. heer J. Bernardusssen, nog niet lang pastoor der parochie, ontruimde zijne woning ter gunste van de Eerw.

Digitized by Google

Zusters van Liefde uit Tilburg, die er reeds den 1 Mei haren intrek namen en de zaal daarvan tot kapel inrichtten. 's Jaars daarna had de kerkeraad een huis aangekocht dicht nabij de kerk, dat door den Z. E. heer deken betrokken werd en nog steeds tot pastorale woning dient. Al spoedig verrezen, in den tuin der oude pastorie, flinke schoolgebouwen voor het lager onderwijs der meisjes en de bewaring der kleine kinderen.

Niet vele jaren daarna, werd ook een klooster met fraaie kapel gebouwd, welke laatste door den Z. E. heer deken Beckers, den 28 September 1878, werd ingewijd. Twee maanden later, den 13 November, betrokken de Eerw. Zusters het nieuwe klooster. Dien ten gevolge was de oude pastorie nagenoeg nutteloos geworden. Zij viel dan ook spoedig onder de slagen van den moker, doch om plaats te maken voor een heerlijk gasthuis, dat, dank hoofdzakelijk aan de onbekrompen milddadigheid der Eerw. overste Ursula, in de wereld Francisca Van de Loo, in hetzelfde jaar werd opgericht tot huisvesting van zieken, ouden van dagen en weesmeisjes, welke daarin door de Eerw. Zusters liefderijk verpleegd worden. Geheel het gesticht met zijne kapel, klooster en scholen behoort aan den R. C. arme der parochie.

Betreffende het protestantsch armwezen zijn mij geen bescheiden bekend.

Digitized by Google

III. De Parochie.

§ 1. *Onder de bisdommen Keulen, Aken, Roermond. Grenzen. — Het District.*

Van oudsher heeft Gennep steeds tot het aartsbisdom Keulen behoord. De parochie maakte deel uit van het aartsdiaconaat Xanten en van het dekenaat Gelder of Straelen. Van haar wordt reeds melding gemaakt in een *Liber procurationum et petitionum archidiaconi Xantensis*, tusschen de jaren 1258 en 1291 vervaardigd. Daarin staat opgeteekend: dat Gennep voor de reiskosten, door den aartsdiaken en diens gevolg op zijne kerkvisitatiën gemaakt, had bijgedragen *ééne marck* en als toemaat *twee stuiver*.

In de veertiende eeuw betaalde onze parochie voor hetzelfde doel *tien marcken*.

Een kerkvisitatie uit het midden der zestiende eeuw meldt; „Ecclesia St^i^ Martini in Gennep habet communicantes 400. Princeps Cliviensis praesentat" en een catalogus: „Capella de Milsbeek in castro cum altari St^i^ Spiritus" (1).

Toen, ten gevolge van het concordaat door Paus Pius VII, den 15 Juli 1801 met Napoleon gesloten, het aartsbisdom Keulen, krachtens een pauslijken bul van den 29 November 1801, was opgeheven, werd Gennep met Heijen, Ottersum en Mook bij het nieuw opgericht bisdom Aken ingelijfd en bij het jeugdige dekenaat Cranenburg gevoegd.

Onder dagteekening van den 18 Januari 1805, zond de kantonspastoor Schraven van Cranenburg het volgende schrijven aan den Heer A. van Stapel, pastoor van Ottersum, en ongetwijfeld ook aan de overige heeren pastoors van het dekenaat:

(1) Jos. Habets. Geschiedenis van het bisdom Roermond, tom I, bladz. 597.

Digitized by Google

Aquisgrani 6 Januarii 1805.

Praeclarissimum in adjuncto videre licet Imperatoris nostri Napoleonis I erga Ecclesiam munificentiae specimen, pro cujus applicatione volumus quamprimum, a quovis pastore, succinctam designationem omnium beneficiorum, officiorum, missarum fundationum in sua respective ecclesia existentium, Nobis transmitti, adjunctis accurate redditibus et oneribus singulorum necnon nominibus eorum, qui huc usque jura patronatus gaudebant, uti et eorum, qui illa huc usque possidebant, juncta tandem nota eorum beneficiorum et quae jam vacant et quorum reditus et bona sequestrata vel exacta fuerunt. ...

Omnes tandem DD. Pastores, Dominica harum receptionem sequente, ex cathedra promulgabunt totam Eminentissimi D^ni^ Cardinalis Caprera circa festa abrogata declarationem, ad calcem Directorii dioecesis, hujus anni appositam, et in omnibus ad apicem observandam. A. W. FONCK, vic. gen^is^.

Na den val van Napoleon bleef het bisdom Aken niet lang meer in wezen. Het werd door de pauslijke bul: *De salute animarum* (24 October 1821) te niet gedaan.

Nu kwam Gennep met de omliggende parochiën onder het bestuur van den vicaris-generaal Gerardus Hermans, administrator der districten Cuyk, Nijmegen en Druten.

Dien aangaande schreef F. A. Consgen, secretaris van Mgr. Van der Velde de Melroy, voormalig bisschop van Roermond, uit Brussel, onder dagteekening van den 29 Augustus 1823, aan den administrator Hermans: „Mandante Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Episcopo nostro, ad Amplitudinem tuam acclusas mitto litteras, quibus R^dis^ D^nis^ Pastoribus de Gennep, Mook, Middelaar et Ottersum, notificatur, specialem administrationem istarum parochiarum Illmo ac Rev^mo^ Domino, per Brevem Apostolicum esse commissam, vultque Ill^mus^ D^nus^ ut litterarum istarum transsumptum in Archivis Decanatus conserves et executioni earumdem invigiles."

Twee dagen later, zond de vicaris-generaal Hermans aan de belanghebbende pastoors het volgende schrijven:

„Plurimum Reverendi Domini G. Gerrets, J. Janssen, Th. van Alphen et A. van Stapel, Ecclesiarum respective de Mook, Middelaer, Gennep et Ottersum Pastores, Districtui nostro Neoma-

Digitized by Google

gensi adjuncti colendissimi! Debite vobis, charissimi, hisce notifico, quod facultates pro tribus districtibus Cuyckensi, Neomagensi et Drutensi, mihi, a 2 Junii 1814, concessae, jam quoque extensae sunt, vigore rescripti Apostolici, ad Parochias de Bergen, Afferden, Heyen, Gennep, Ottersum, Middelaar et Mook; sed quod harum Parochiarum tres priores decanatui Cuyckensi, quatuor autem posteriores decanatui nostro Neomagensi sint assignatae et adjunctae; quapropter, de Mandato Ill^{mi} et R^{mi} Domini nostri et modo etiam vestri, circulares litteras Bruxellis 28 hujus, una cum hisce annexis de 29 ejusdem mensis ad me datas, festino vobis mittere etc." *get.* Ger. Hermans, Pastor, Examinator synod. district. Neomag. Dec. et Dioec. olim vic. gen^{lis} — Datum in Over-Asselt, 31 August. 1823."

Bij breve van Z. H. Paus Gregorius XVI, gegeven te Rome den 2 Juni 1840, werd onder anderen bepaald en vastgesteld: dat de parochiën van Afferden, Bergen, Gennep, Heijen, Middelaar, Mook en Ottersum, tot dusverre staande onder het geestelijk beheer van den apostolischen vicaris-generaal Gerardus Hermans te Grave, van dat kerkressort afgescheiden en aan de geestelijke rechtsmacht van dien kerkvoogd onttrokken werden; om vereenigd te worden met, en deel uit te maken van het door den Paus nieuw opgericht Apostolisch Vicariaat in Limburg.

Z. M. de Koning Willem I keurde, bij besluit van den 8 Juli 1840, n. 83, deze pauslijke regeling goed.

De bisschop van Hirene i. p. i. Joannes Augustinus Paredis werd de eerste apostolische vicarius van Limburg.

Bij de verdeeling van het vicariaat in districten of dekenaten, vielen Gennep en bovengenoemde parochiën ten deel aan het dekenaat Horst.

Voorheen strekte de parochie Gennep zich uit tot op den rechter oever van de Niers en omvatte ongeveer de woningen, welke thans nog tot de burgerlijke gemeente behooren. Een nauwkeurige grensscheiding tusschen de parochiën Gennep en Ottersum bestond echter niet, en twijfels dienaangaande kwamen nog al eens voor. Ten einde die voor de toekomst onmogelijk te maken, verleende Z. D. H. de bisschop de volgende beslissing:

Gelezen hebbende de bij ons ingekomen berigten, betrekkelijk de zich dikwerf voordoende moeijelijkheden, welke ontstaan uit

Digitized by Google

de dusverre onbepaalde grensscheiding der parochiën Gennep en Ottersum;

Gelet op het deswege ingewonnen rapport van den Z. Eerw. Heer P. Verheggen, pastoor en deken te Venray;

Gelet op de natuurlijke ligging der opgemelde gemeenten;

Gelet op het gebruik, dat sedert eene reeks van jaren ten aanzien der geestelijke bedieningen, bij de tijdelijke Heeren pastoors dier gemeente bestaan heeft;

Ter voorkoming van verdere moeijelijkheden, welke de voortduring dezer onzekere afbakening nog zou kunnen ten gevolge hebben;

Bepaalt bij deze:

1° De rivier de Niers zal tot regeling of aanwijzing der bepaalde afscheiding van beide parochiën gehouden worden.

2° De woningen, thans staande en later zullende gebouwd worden, aan den regter oever der Niers, zullen voortaan tot het geestelijk gebied van Ottersum, en die thans staande, of later zullende gebouwd worden, aan den linker oever derzelfde rivier, tot het geestelijk gebied van Gennep behooren.

get. De Bisschop van Hirene, Apostolisch Administrator van Limburg,

J. A. Paredis.

Gedaan te Roermond, den 16 Januari 1852.

Verloor Gennep alzoo een zeker aantal parochianen van den overkant der Niers, het kreeg in hunne plaats de bewoners van Risenbroek, de Looij, den IJsheuvel en den Veedijk, die tot de burgerlijke gemeente Ottersum behooren, doch aan deze zijde der Niers gehuisvest zijn.

Thans wordt de parochie begrensd: ten noorden door de rivier de Niers, ten oosten door de munstersche parochie Hommersum, ten zuiden door de parochie Heijen en ten westen door de Maas.

Zij telde, in het jaar 1840, ruim 800 communicanten, nu in 1896, heeft zij er ongeveer 1300.

Daar het district Horst al te uitgebreid was, en een geregeld verkeer van den Z. Eerw. deken aldaar, met zijn onderhoorige heeren pastoors, moeilijk kon onderhouden worden, besloot Z. D. H.

Digitized by Google

Joannes Augustinus, sedert 1853 bisschop van Roermond geworden, het dekenaat te splitsen en aan den rechter Maasoever een nieuw district op te richten, onder de benaming van het: *Dekenaat Gennep.*

Dit geschiedde ten jare 1862. De Z. E. heer Joannes Bernardussen, pastoor onzer parochie, werd de eerste deken van Gennep.

Het dekenaat omvat de parochiën: Mook, Middelaar, Ottersum, Gennep, Heijen, Afferden, Siebengewalt, Bergen, Well en Wellerlooi (1).

§ 2. *De katholieke kerk.*

Blijkens eene afbeelding der veste, voorkomende in „*Le théâtre des cités du monde, door George de Bruin*, lag in 1574, de R. C. kerk te zelfder plaatse, waar de tegenwoordige gebouwd is. Zij was, even als de huidige, aan den H. Martinus toegewijd. Het recht tot de benoeming van den pastoor behoorde aan den hertog van Kleef.

„Anno 1648 — aldus pastoor Krift — den 20 Augusti, naermiddags, tusschen 4 en 5 uijre, is onse kerck alhier, door mangel der fondamenten, en principael een seer verswackt en gekrenckt pilar, aan O. L. Vrouwe choor aenschietende, subietelijk ingestort. Het geheele dack en gewulfsel ter aerde gevallen, so dat alleen de toren en een stuck van 't hoog choor en gewulfsel, en de eene laterale syde en choor St. Martini en Antonii is blieven staen.

En hebben, sedert dien tyd tot Anno 1655, ons beholpen en de goddelycke diensten verricht onder een strooydack. Anno 1655, hebben wij, met Godts sonderlinghe medewerckinge ende grooten vlijt en iever onses kerckmeesters Rudolf Vogelvangers (2), ende vroeme assistentie van ons catholieke gemeijnde, den opbouw begonnen en voleyndt."

Den 17 October 1663 had de consecratie der drie altaren plaats, door den suffragaan-bisschop van Keulen.

---

(1) Siebengewalt werd in 1864 en het rectoraat Wellerlooi op het einde van 1894 tot parochie verheven.

(2) De familie Vogelvangers schijnt eene van de voornaamste der parochie te zijn geweest. Van haar bestaan nog vier jaargetijden. Rudolph Vogelvangers schonk den preekstoel aan de kerk. Het schild daarop aangebracht, verbeeldt eene klem door drie vogeltjes omgeven. Daarbij staan de letters R. F. en het jaartal 1659.

Digitized by Google

Aan wie het hoofdaltaar werd toegewijd en door wie het geschonken was, vermeldden twee opschriften aan weerskanten van het tabernakel aangebracht. Zij luidden:

1° ChrIsto saLVatorI MUnDI.

SS. Martino et Norberto. Adrianus Episcopus Adrianopolitanus, suffraganeus Col. consecravit 17 Octobris.

2° PeLICano JesU DoMIno.

D. Sibilla Baixen vid. praenobilis et generosi D^ni Joannis de Pleuren, vivens et moriens hanc aram exstrui, aere suo, voluit.

Het zij-altaar aan den Epistelkant werd gewijd: in honorem St. Martini, Antonii et Judoci; dat aan de Evangelie-zijde: in honorem divae Virginis, St. Josephi et Annae.

De drie authentieke akten daarvan opgemaakt en met het bisschoppelijk wapen gewaarmerkt, zijn, mutatis mutandis, eensluidend.

Anno 1663 dië 17 Octobris, Ego Adrianus Episcopus Adrianopolitanus consecravi hoc altare in honorem (Christi etc., vel St. Martini etc., vel divae Virginis etc.) et reliquias SS^um Margarethae, Christinae et Balduinae (*in al de altaren dezelfde*) in eo inclusi, et singulis Christi fidelibus hodie unum annum, et in die anniversario consecrationis hujusmodi, ipsum visitantibus quadraginta dies de vera indulgentia in forma Ecclesiae consueta concessi.

Signatum Adr. Ep^us Adrianop. suff. Colon. (L. S.)

Wegens de steeds in aantal toenemende bevolking, was het kerkgebouw voor de parochianen allengs te klein geworden. In het jaar 1864 werd besloten den bouw te vergrooten. Daartoe ging men des te gereeder over, omdat de zware vierkanten toren dreigde — zoo werd beweerd — in te storten. Deze werd dan ook tot op den grond afgebroken.

De kerk werd met twee paar losse pijlers verlengd en vormt thans een eenvoudig regelmatig gothisch gebouw, waartegen westwaarts een flinke nieuwen toren leunt.

Toen op het laatste van Juni 1883, het oude hoofdaltaar werd weggeruimd, om plaats te maken voor het nieuwe, vond men in den altaarsteen de reliquiën terug, die bij de consecratie daarin gelegd waren geworden. Zij waren tamelijk groot en gesloten in een glas; doch het zegel was geschonden, het pergament onleesbaar en de sluiting verbroken. In niet minder ongunstigen toe-

Digitized by Google

stand werden de reliquiën der beide zij-altaren gevonden. De Z. E. heer deken Beckers verklaart: al die overblijfsels onder een vloersteen, nabij het altaar van O. L. Vrouw geborgen te hebben.

Den 2 September 1883 werd onze grootendeels nieuwe tempel, door Z. D. H. Joannes Augustinus Paredis, bisschop van Roermond, een grijsaard van ruim acht en tachtig jaren, plechtig ingewijd, en zijn de reliquiën der HH. Martelaren: Modestus, Crescentia en Martialis in den steen van het hoogaltaar gesloten geworden.

Het volgend chronicum herinnert aan deze voor de parochie zoo heugelijke gebeurtenis: ECCLesIa Deo DICata a Ioanne AVgVstIno AntIstIte aVgVsto annIs et pIetate VeneranDo.

Thans is de kerk in bezit van een prachtig, eikenhouten, rijk geprolychromeerd hoofdaltaar met vier beeldengroepen; van twee idem zijaltaren, ieder met twee beeldengroepen; van een goed gebeeldhouwde communiebank; van twee passende biechtstoelen; van een goed onderhouden preekstoel; van een heerlijk orgel; van een waardevolle granieten doopvont; van vijf gebrandschilderde vensters; van een rijkbewerkten kruisweg en verscheidene fraaie Heiligenbeelden. Het meerendeel dier voorwerpen werd door mildadige personen geschonken.

Gelijk elders, zoo hadden ook hier de geestelijken en voorname familiën hunne grafsteden binnen de kerk. Een keizerlijk besluit van 12 Juli 1804, legde verbod op het begraven van lijken binnen de kerken.

De nog aanwezige zerken dragen de volgende inschriften:

1° Midden voor het hoogaltaar. Op een grooten zerk, *links:* Anno MDCCXLVII, 18 Octobris, sepultus est Ad^{n} R^{lus} Dominus Hubertus Emericus Schuirkens, pastor in Gennep. Requiescat in pace. *Rechts:* Anno MDCCXLVIII, 11 Martii, sepultus est adm. rds. Dominus Adolphus Franciscus Schuirkens, sacellanus et vicarius St^{i} Martini in Gennep. Requiescat in pace. *midden tusschen beide inschriften*: het familiemerk: een staande pijl rustende op een schraag: *daaronder:* Quomodo in vita sua dilexerunt se, ita et in morte non sunt separati.

2° Aan den Evangeliekant langs den muur op het koor. Als randschrift voor zoover leesbaar:... er Udemiensis pastoris Gen... Het ontbrekende kan dus aangevuld worden: Joannis Beyer Ude-

Digitized by Google

miensis pastoris Gennapiensis. Obiit in festo St. Mathaei 1564. *In het midden van den zerk:* Een kelk met hostie als wapenschild. Daaronder: Obiit 30 Januarii A° 1701 Joës van den Boom, pastor in Gennep, QVI eXeMpLo atqVe VIrtVtIbVs LaVDabILIter praefVIt.

3° Aan den muur van den Epistelkant op het koor: R. Dnus Henricus Ebben, pastor Gennep, obiit Gochiae.

Iets lager: R. Dnus Petrus W. Geurts, pastor Gennep, obiit Clivis, *vervolgens* het zinnebeeld der priesterschap: de kelk met hostie.

Daaronder: R. Dnus Emericus Krift Boxmeranus, ecclesiae hujus annis XLVI pastor, sacerdos emeritus et jubilarius, obiit anno MDCXCV.. IV. Novembris aet. 84.

Eindelijk: R. D. Theod. van Alphen, natus in Gennep 30 Nov. 1778, presbyter Colon, ab anno 1802. Pastor hujus ecclesiae A° 1812, obiit in Domino 15 Sept. A° 1860.

4° Op het kerkhof voor de deur van de sacristie: Een fraaie zerk, op de vier hoeken versierd met de zinnebeelden der Evangelisten. Het schild in het midden draagt: — voor zoover zichtbaar — half een St. Andreas-kruis, half een hangende eikentak, waaraan bladeren en eikels. Randschrift: Hir rust dat licham des aichtberen Joannes Buethendick, burr mer te Genp. storf A° 1560.

5° Een zerk buiten de achterdeur der pastorie. Randschrift: Hier ligt begraven .... Triniken Fririx, heft den Hemel verworven der ..... isfrow gewis, die den 12 Februarius anno 1619 ontschlapen is (1).

Verder bevinden zich in de kerk, naast het O. L. Vrouw altaar onder tegen den muur aangebracht, eenige gedenksteenen, wier inschriften — voor zoover leesbaar — luiden:

A° 1473. R. D. Theodorus Dimer pastor. — A° 1569. R. D. Antonii vic. Gennep. — A° 1573. R. D. Hermanus Bleickmans. — A° 1598. R. D. Balduwinus obiit. Gennep. — A° 1616. R. D. Mathias Rutten, vic. — A° 1624. R. D. Joannes Vorstius, vic. — A° 1647. R. D. Henricus Gualterus, prior St. Agathae. — A° 1695. R. D. Emericus Krift, pastor et vic. — R. D. Joannes Van den Boom. Wilhelmus Cluith. R. D. Adolphus Schuirkens. — R. D.

(1) Zie mede de »De Maasgouw," jaarg. XIII, n. 27.

Digitized by Google

Joannes Beyer Udemiensis — R. D. Herm. Ger. Michels, vic. jubilarius. — A° 1812. Th. Van Alphen. Herm. Michels sacel.—

Ook aan onderscheidene Kruisheeren uit het klooster „St^e Agatha" werd hier een laatste rustplaats verleend. Anno 1589 — aldus de Annalen dier Orde — Jacobus Puffelyk procurator, et anno 1595 Wilhelmus Dirvant, procurator, Gennepii sepulti sunt. — Corneius ab Ooy, prior ad St. Agatham, e vario exilio vocatus est, 7 Maji 1605, ad unicam patriae requiem et sepultus Gennepii. Anno 1657 Laurentius Biel, magister Rhetoricae in Gennep sepultus est.

De ongeveer 50 meter hooge toren meldt, boven den ingang tot het portaal, het jaartal 1869 en bergt drie merkwaardige klokken.

Op de zwaarste klok staat in gothische letters: † een blazoen waarop een gekroonde, klimmende leeuw — MARIA VOCOR. ANNO MCCCCXXXIIII, — vervolgens weêr hetzelfde blazoen, doch de leeuw staat met het hoofd naar beneden. Vermoedelijk het wapen van Gelder. Klanktoon: fa.

Op de middelste klok leest men in latijnsche hoofdletters: MARTINUS VOCOR ET CIVES GENNEPIENSES AD ECCLESIAM MARTINI, TEMPORE SUO, VOCO. PETRUS HEMONY, M. FEC. 1646... Klanktoon: sol.

De kleinste klok draagt in latijnsche hoofdletters het opschrift: LAUDATE D^num^ IN CYMBALIS JUBILATIONIS. P. HEMONY. M. FEC. 1652. Klanktoon. ut.

§ 3. *Stichtingen en hare bedienaars.*

Wij volgen hier de aanteekeningen van pastoor Krift.

1° VICARIA STI ANTONII. Collatio seu praesentatio hujus vicariae est penes Magistratum Gennepiensem, qui proinde vicariam hanc, anno 1615, die 24 Maji, ad instantiam regiminis Clivensis, contulit Praedicanti, contra omnem aequitatem et in grande praejudicium communitatis catholicae. Vicaria enim haec obligata erat, diebus Dominicis et Festivis, ad primum matutinale sacrum in parochiali nostra Ecclesia legendum.

De drossard van Gennep: Otto baron de Gent, stelde den 7 November 1634, de korenrenten dezer vicarie ter beschikking van den „predicant, kerkmeester en seniores der reformirte gemeinte van Gennep."

Digitized by Google

Hare goederen brachten, in 1724, negentien malder rogge en 20 rijksthaler op. Deze renten — aldus verklaart een stuk door d^nus Ruttinck onderteekend — werden vroeger aan den algemeenen arme uitgedeeld.

Huic vicariae St. Antonii, quoque annexa erat altera adhuc Vicaria, dicta civica, vulgo STADTSVICARIE, quae obligata erat diebus Veneris in quavis septimana, ad primum sacrum. Hanc vicariam et St. Antonii possidet quoque Praedicans Gennepiensis.

Slechts vijf bedienaren dier beide stichtingen zijn ons bekend.

Remboldus Visser komt voor in 1515, als primissarius. Godefridus Smits, alias Faber, uit Merwijk in 1588. Deze vicarius Sti Antonii schrijft: „Henrick van Blitterwyck, heer tot Afferden, drossard des Lands van Cuyck, und Heinrich van Baex, scholtis, hebben oer segelen gehangen aan St. Antonius Schütbrieff in 't jaar 1450". Lambertus Bothaelen, vicarius St. Antonii.

Godefridus Heien, die bedankte en den 10 November 1615, opgevolgd werd door Jacobus Oilmann.

Deze schijnt de laatste beneficiant der vicarie geweest te zijn.

2° VICARIA St^ae CRUCIS olim in Ecclesia Gennepiensi erecta. Collatio hujus vicariae est penes principem nostrum Electorem, qui illam anno 1622 contulit cuidam Julio Hirtmanno et post obitum illius, rursum filio secretarii Wijnrich, lutherani. Anno 1650 collata est praedicanti Gennepiensi, qui eam etiamnum possidet. Reditus illius sunt annuatim 11 malderi rogh et 18 hoorns gulde.

ALTARE St^ae CRUCIS, anno 1648 post ruinam Ecclesiae destructum, postmodum ad Ecclesiae decorem, cum licentia et beneplacito R. D. Episcopi, anno 1663, amotum est et officium ejusdem translatum est in summum altare.

Als bedienaars dezer vicarie worden genoemd: Joannes Schut, investitus 24 November 1457. Joannes de Hommersum, investitus 11 Januarii 1458. Albertus de Loman, qui resignavit in favorem Godefridi Thumeruy, investiti anno 1467, en Joannes Heien, diaconus officians anno 1515.

3° VICARIA Sti SPIRITUS IN CASTRO, DICTO GENNEPERHUYS, quondam erecta fuit, et stetit altare in majori aula. Collatio hujus vicariae est penes principem nostrum, qui eandem anno 1613 contulit praenobili D. Christophoro a Broickhuysen.

Digitized by Google

Toen de Hollanders in 1624 het Genneperhuis hadden bemachtigd, wees de commandant van den burcht de inkomsten der vicarie toe, aan den Gennepschen predicant. Tien jaren later waren de Spanjaarden weêr meester van het slot; zij gaven de vicarie met hare renten en tienden aan van Broickhuysen terug. Deze was inmiddels kanunnik geworden van St. Paulus-kerk te Munster en liet de vicarie bedienen, door de kapelaans van het leger. Hij stierf in 1666. Na verovering van het Genneperhuis, door de Hollanders in 1641, kwamen de inkomsten der vicarie weer aan den predikant, die ze voortaan in bezit hield.

De vicarie van den H. Geest genoot eenige tienden ten laste van het gehucht „de Milsbeek".

„Wat aanbelangt die capelle op de Milsbeek — aldus vervolgt pastoor Krift — die aefgebrocken is van de Hollanders oft de Staten, als sy Genneperhuys fortificeerden, sy heeft oock hare bysondere renten; edoch dese ende de tiende besit tegenwoordig de predicant van Gennep."

4° Vicaria Sti Martini." Anno 1493 hebben de gildtbroederen van Sti Martini gilde ofte confraterniteit in Gennep, tot meerder eere Godts ende haerer patroni St. Martini Ep. et Conf. deese vicarie opgericht ende fondeert, in de parochiale kercke alhier, ende op Sti Martini altar, met last van vier Missen, alle en iegelycke weecken; en hebben daartoe ut haere eijge of broederschaps middelen gegeven: jaerlix twintich malder rogge deeser Genneper maete, met vaste en seeckere onderpanden.

Hierbij hebben A° 1518 Gerard Stein ende Elsken sync huysvrouwe, oock gildebroeder en suster, noch gestijfft eene weeckelykse erfmisse ende daartoe gegeven: vijf malder roggen oock deeser Gennepse maete, maeckende alsoo te saeme 25 malder rogge.

De voors. broederschap Sti Martini ofte derselver gildtbroeders, gelyck sy dan sijn gewest de stijfters deser vicarye, zyn oock vergifters derselve.

Altare divae Virginis et Matris Mariae. Nota 1° Altare D. V. et Matris Mariae ab hominum memoriâ, Vicariae St. Martini semper annexum fuit et quasi incorporatum, ac proinde vicarius Sti Martini quoque est ejusdem deservitor et rector. 2° Deservitor obligatur ad unum sacrum in septimana, diebus sabbathinis legendum ad intentionem fundatorum.

Digitized by Google

Dit beneficie echter bestond reeds, toen de vicarie van St. Martinus werd opgericht; althans in 1481 deed zekere heer Joannes de Wimario afstand van zijne bediening aan het O. L. Vrouwe altaar, ter gunste van Walfried de Dehlen, cantor van den hertog van Kleef.

Officium Stæ Annæ. Missa hebdomadalis, vulgo *Melismisse* seu potius Stæ Annæ officium nuncupata, ante lapsum ecclesiæ, legi solebat in altari Stæ Annæ, diebus Martis, qui dies fuit obitus Stæ Annæ. Sed postquam ecclesia nostra, anno 1648 collapsa, rursum reparata fuit et altare Stæ Annæ, cum consensu et approbatione superiorum amotum, voluit ordinavitque R. D. Suffraganeus Coloniensis Adrianus a Walenburgh, anno 1663, die 17 octobris, cum tria nostra altaria consecrasset, ut in posterum sacrum praefatum St. Annae legeretur in altari D. Virginis, quod proinde in istum quoque finem consecravit.... Patronus seu Provisor hujus Officii seu Missae est senior de familia Ciceram.

Afzonderlijke bedienaren van dit officie zijn, zoover wij weten, niet bekend.

Als beneficianten der vicarie van St. Martinus. cum annexis, worden genoemd: Arnoldus Reyn. Hij komt voor, kort na de oprichting der vicarie. Heer Adolfius. Deze stierf in 1526 en werd opgevolgd door Hermanus Loeff. — Anno 1559 Joannes Antonii, Gennepiensis, vicarius St. Martini et altaris divae Virginis deservitor, provisus de pastoratu in Oij, in ducatu Geldriensi, resignavit anno 1564 praefatam suam vicariam et annexum D. Virginis officium, in Mathiam Rutten, Gennepiensem.

Anno 1616 obiit R. D. Mathias Rutten. Fuit 51 annos vicarius, eique successit Philippus Stalbergh, qui anno 1618 vicariam resignavit in:

Joannem Vorstius. Hic obiit anno 1624 in fine anni. Den 28 Maart 1625 volgde hem op heer Marcellus Busserius, die in 1627 overleed.

Confraternitas neglexit intra statutum tempus vicariam alteri conferre, ac proinde a principe hujus regionis, jure devoluto, collata est vicaria cuidam Duckwijler haeretico, qui anno 1635 obiit. Post hujus obitum, regni Princeps vicariam conferre voluit scholae Cleviensi; ast confraternitates, statim a notitia obitus Duckwijler contulerunt vicariam Emerico Krift.

Digitized by Google

Deze, nauwelijks zes jaren priester, betwiste aan de school te Kleef het recht op het bezit van de St. Martinus-vicarie en betoogde: dat de hertogelijke wegschenking daarvan onwettig was. Een geschil daarover werd aanhangig gemaakt voor het gerecht te Kleef. Dit geschil duurde twee jaren en kostte aan den heer Krift, volgens eigen verklaring, honderd rijksdaalders en veertigmaal eene reis naar Emmerik, waar toenmaals de leden van het gerechtshof vertoefden. Het gevolg echter was, dat heer Krift in het gelijk werd gesteld en zijn recht door een hertogelijk schrijven, van den 24 November 1642, werd erkend en bevestigd. Intusschen hadden de Kruisheeren van St. Agatha, die in 1636 hier vertoefden, de kerkelijke diensten, aan de vicarie van St. Martinus verbonden, trouw waargenomen.

De vicarie van St. Martinus kwam alzoo in het bezit der katholieken van Gennep terug.

Pastoor Krift behield de beschikking over de vicarie van St. Martinus, tot aan zijn dood. Ten einde in de geregelde waarneming der kerkelijke diensten te voorzien, stelde hij, onder hoogere goedkeuring, den Eerw. heer Wilhelmus van der Straaten als zijn coadjutor aan, die op de Zon- en Feestdagen de vroegmis las, het orgel speelde en den pastoor in de kerkelijke bediening ter zijde stond. Hij genoot tot onderhoud, de inkomsten der vicarie de collecte onder de vroegmis en andere tegemoetkomingen. Van der Straaten bleef slechts twee jaren; hij werd daarna pastoor van Wanssum.

In 1677 was heer Jan Martens coadjutor van pastoor Krift. Zijn naam wordt genoemd in eene akte van geldleening.

Na den dood van pastoor Krift komen als beneficiant der vicarie van St. Martinus voor:

Johannes Bossen, priester gewijd in 1672. Hij was vicarius en rector van het St. Nicolaas-altaar in de kerk van Heyen, en bediende tegelijk de vicarie van St. Martinus in Gennep gedurende dertien jaren. Den 24 Juli 1709, deed hij vrijwillig afstand van zijne bediening ter gunste van:

Adolphus Franciscus Schuirkens „borgers zoon in Gennep, oudt 21 jaren, clericus en tweejarig theologus in alma Universitate Coloniensi."

De proost van Xanten, Adolf Bernard, baron van Merveldt, op

Digitized by Google

voordracht der „gildtbroederen", begiftigde hem, den 19 Augustus 1709, met de vicarie van St. Martinus en de kapelanie.

De taak van den toekomstigen priester zou wezen 1° In hoedanigheid van vicaris, elke week tweemaal aan het altaar van St. Martinus, en iederen Zaterdag aan het altaar van O. L. Vrouw, de H. Mis te lezen volgens de bedoelingen der stichters, — in hoedanigheid van kapelaan: op Zon- en Feestdagen de vroegmis te houden. Bij ontstentenis moest hij voor een plaatsvervanger zorgen. 2° Op de Hoogtijden en andere dagen van devotie, den pastoor te helpen biecht hooren. 3° Op verzoek van den pastoor, te preken, catechismus te houden en de H. Sacramenten toe te dienen. In geval er smettende ziekten heerschten, behoefde de kapelaan de kranken niet te bedienen, tenzij de pastoor zelf ziek was, of wegens het groote getal zieken, zijne taak alleen niet af kon. 4° Op Zon- en Feestdagen tijdens de hoogmis in het koor te zitten en een oog op alles te houden, en des namiddags de Vespers of Completen te helpen zingen.

De vicarie en kapelanie van Gennep zouden voortaan onafscheidelijk met elkander vereenigd blijven.

De Eerw. Heer Schuirkens nam zijn dubbele bediening, gedurende 36 jaren, ijverig waar en overleed alhier, den 11 Maart 1748. Zijn grafschrift staat op den zerk voor het hoogaltaar zie bladzijde 57. Hem volgde Herman Gerardus Michels. Hij bediende zijn ambt gedurende 56 jaren en stierf alhier in den ouderdom van 83 jaren, den 18 Januari 1808.

De goederen der vicarie werden in 1796 door de Franschen aangeslagen, doch gelukkig niet allen ontvreemd. Krachtens besluit van den 28 Frimaire, jaar XII (20 December 1803) moesten zij aan de kerk gegeven worden. De renten daarvan dienen thans tot onderhoud van den Eerw. heer kapelaan.

§ 4. *De pastorie en kapelanie.*

„De weem oft pastorienhuys — aldus pastoor Krift — is anno 1597 den 17 April, bij den grooten brandt alhier verbrandt. Het resteerende muerwerck is mit lankheyt van tijt afgebroken en de steen verkomen, principael in anno 1635, als Genneperhuys door de Spaenschen wierde sterck ghemaeckt, hebben sij de steen wechgehaelt en verbruyckt tot de reduyt, staende tusschen de stadt en

Digitized by Google

het veer; ende is also het gruijs der steen blijven liggen. De plaetse met struijcke van flier en brummen bewassen ende woest liggende tot den jaere A° 1647. Als ick pastoir bin genomd, bin ick die voorplaetse en huijsstede doen suijveren, dat gruijs in den grondt doen delven, en alle tot hoff gemaeckt, ende met jonge boom beplant en rondom hegge doen sette en also wederom in staat gebracht; en sedert dien tijd heb ick het vorige deyll selfs gebruijckt, en dat achterste en grootste gedeelte, heb ick verpacht iaerlix aen verscheyden borgeren.

Alsoo bij omgraven van de pastorieplaetse syn gevonden ende ontbloot eenige stuck van gebrocken clock, groote en klyne stuck op een hooph, onder de aerde liggende; sonder dat men wiste oft eenige naricht coste vijnden, wie deselve toebehoorden. So heb ick die tot Nimegen doen vercopen, mit goetvijnden van de kerkmeesters ende andere borgeren, en heb daervoor gecocht, tot dijnst en provisioneele woninge eens tijtlichen pastoirs, een klijn huijs in de Kerckstraet van de erffenisse van vrouw Loeffs.

N. B. Het waren stuck van gevluchte clocke, die uytte omliggende kercke in de stadt waeren gebracht, ende stonden op de voorplaetse van de weem, die dan door die gemelden grooten en de fellen brandt, eenige syn gesmolten ende in stuck gebrocken, als genoegzaam aen die stuck bleek. Ieder dan heeft datgenige, dat kennelyck was, wederom gehaelt en de reste wat onkennelyk was is, naer mijn gevoelen, verbleven; ende omdat die niet verbrocht ofte wechgenomen souden worden, door den pastoor in der aarde geleyt ofte met aerde bedeckt, ende also aldaer gelaeten, apparentelyck uyt compassie tot dijnst en wederopbouwinge der pastorie. Ende alsoo op den selvigen tijt, een groote sterfte ende peste grassierde, ist die pastoir, als my bericht is, mede komen te sterven, en sijn dese begraven stuck voors. in vergeet geraeckt".

Waar die „weem oft pastorienhuys" gelegen heeft, kan met zekerheid niet gezegd worden; toch mag men aannemen, dat het in de nabijheid der kerk stond. Eene teekening van de stad vóór den brand van 1597, in bezit van den Ed. Acht. heer burgemeester Peters, geeft op kleinen afstand ten zuiden der kerk, een aanzienlijk gebouw te aanschouwen; zou dat misschien de pastorie geweest zijn? Wat daarvan zijn moge, pastoor Krift vergenoegde zich met het „klijn huijs" dat hij in de Kerkstraat gekocht had.

Digitized by Google

Een zijner opvolgers Wilhelmus Henricus Cluith, die in 1701 pastoor van Gennep werd, bewoonde zijn eigen huis, en schonk, bij uiterste wilsbeschikking van den 9 Juli 1726, een nieuw huis met schuur aan de kerk tot woning zijner opvolgers.

Dit huis heeft waarschijnlijk tot verblijf gestrekt van al de heeren pastoors, die nadien de parochie van Gennep bediend hebben, tot in 1862. Toen werd het voorloopig tot verblijf der Eerw. Zusters ingericht en eenigen tijd later afgebroken.

De kerk kwam in bezit van een nieuw huis, dicht bij den toren, dat doelmatig ingericht, in 1863 door den Z. Eerw. deken Bernardussen betrokken werd en nog steeds tot pastorie dient.

Wat de kapelanie aanbelangt, blijkens eene kerkvisitatie bestond er in 1722 nog geene. Aan wie de oude bouw te danken was, waarin de heeren kapelaans in deze eeuw woonden, ligt in het duister. De bouw werd in 1888 afgebroken en door een nieuwe kapelanie vervangen.

§ 5. *De pastoors* (1).

De pastoor werd — mits goedkeuring van den aartsbisschop van Keulen — benoemd, oudtijds door de heeren van Gennep, later door de hertogen van Kleef en eindelijk door den koning van Pruissen in hoedanigheid van hertog van Kleef.

Hij genoot, voor levensonderhoud, enkele geldrenten, onder andere: vier goud gulden 's jaars van den hertog van Kleef; vervolgens de tiende van eenige grondstukken buiten de Nierspoort en op de Milsbeek gelegen; eindelijk de smalle tiende van de lammeren, kuën, (varkens), vlas, hennep, koolzaad en de bijen. Betreffende de laatstgenoemde tiende, wordt de opmerking gemaakt: dat de bijkers, op het tijdstip der vertiending, hunne bijenkorven naar de „tempelkuil" brachten, een nog bekende plaats, die zij beweerden vrij van tiendeheffing te zijn.

De eerste pastoor van wie de bescheiden melding maken, heette:

1° *Arnoldus Geren.* Hij stichtte een jaargetijde in de kerk, waarvan de inkomsten, ten tijde van pastoor Krift (1647—1695), reeds

(1) Archief der kerk alsmede Niederrhijnische Geschichte, jaarg. V, bladz. 167.

Digitized by Google

verloren waren. Wanneer hij aan het hoofd onzer parochie stond is niet bekend.

2° *Theodorus Diemer* stierf den 17 Februari 1473, na een jaargetijde alhier gesticht te hebben.

3° *Arnoldus Hoefden* overleed in vigilia St. Martini (den 10 November) 1543.

4° *Joannes Lauburg*, pastoor aangesteld den 28 Maart 1544.

5° *Joannes Beyer* uit Uedem, ingeleid den 29 Maart 1552, stierf in Festo St^i Mathaei (den 21 September) 1564, en werd in de kerk begraven, blijkens zijn grafschrift in het koor, zie bladz. 57.

6° *Hermanus Bleickmans* overleed in 1573.

7° *Balthasar de Weeze* stierf alhier vermoedelijk aan de pest in 1598. Hij schijnt zijn pastoreele bediening reeds voor het jaar 1597 te hebben neêrgelegd.

8° *Joannes ab Ellen.* Tijdens zijn beheer had in 1597 de groote brand plaats, die het grootste gedeelte der stad, het raadhuis alsmede de pastoreele woning, met de schriften en bescheiden daarin geborgen, in asch legde. De pastoor oud en zwak geworden, verliet Gennep en ging te Kleef sterven in 1602.

9° *Tilmanus Brabant* aanvaardde het pastoreele ambt, den 9 Januari 1602.

10° *Joannes Trecanus* alias Pulemberg, overleed in het klooster van St. Agatha in 1635. Hij wordt genoemd: vice-curatus.

11° *Joannes Ebbe*, uit Best, alias Joannes de Basten, ook kanunnik te Wissel, was reeds in 1620 pastoor alhier. Hij overleed in 1636.

12° *Henricus Walterus Verheijen* (1) was prior der Kruisheeren in het klooster St. Agatha van 1618 tot aan zijn dood. Den 23 Maart 1638 deed hij zijn intrede in de parochie. Hij overleed den 18 Februari 1647 in den ouderdom van 63 jaren en werd in de kerk van zijn klooster begraven. Zijn portret in olieverf hangt in de gastenkamer van St. Agatha. Een fraaie grafzerk in het koor dier kerk draagt het volgend opschrift:

Hic cubat Henricus sacri decus ordinis ingens,
Regia virtutis
Religionis apex. (2)

---

(1) *Hermans.* Annales canonic. regul. St. Augustini II, bladz. 68.

(2) Ditzelfde distichon staat onder zijn naam op de chronologische lijst der Eerw. Priors in het klooster van St. Agatha.

Digitized by Google

Hic, qui recumbit, dignus aeternum coli
Fruique pace dignus aeterna, pater.
Hanc pene bellis dirutam exegit domum,
Multis adauxit incolis, censu, scholis;
Pietatis ac virtutis exemplar fuit
Et universi vixit ordinis decus.
Precare, lector! vivat aeterno polo.

Daar de prior de pastoreele bediening te Gennep niet zelf geregeld kon waarnemen, stelde hij tot zijn plaatsvervanger aan den Kruisheer:

13° *Joannes Georgius.* Eene aanteekening van diens hand luidt aldus: Het is hier in het ambt van Gennep van oudsher onderhouden en gebruikelijk, dat, wanneer een misdadiger door den heer des lands wordt gerecht, noch de pastoor van Gennep, noch die van Ottersum, noch die van Heijen gehouden is, den veroordeelde „tot het gerecht uit te leiden en uit te lichten"; de pastoor van Oeffelt moet dat doen. Georgius overleed den 17 October 1658 en werd te Gennep begraven.

14° *Emericus Krift* werd geboren te Boxmeer, den 15 Augustus 1612 en priester gewijd te Keulen, den 17 September 1639. Den 2 October deed hij aldaar zijn eerste H. Mis in de kerk der Jesuïten en keerde naar zijne geboorteplaats terug. Gedurende de drie volgende jaren, woonde hij in bij den Hoog Eerw. Heer Antonius Peelen, medecinae doctor, deken van het district Cuyk, officiaal des bisdoms Roermond en pastoor van Boxmeer. Pastoor benoemd te Heijen in 1642 verwierf Krift in hetzelfde jaar de vicarie van St. Martinus te Gennep. Den 24 Juni 1647 aanvaardde hij het pastoreele ambt te Gennep. Den 29 Januari 1651 voerde hij in zijne parochie de broederschap in van den H. Rozenkrans; deze werd opgericht door Antonius a Campo, prior der Dominicanen te Calcar. Ter gelegenheid van zijn zilveren jubelfeest, als pastoor van Gennep, leverde zijn koster, Arnold ten Haef, de chronicons, onder anderen ook dit: IVbeLJaer onses eerWeerDIghen Heere EMerICI KrIft pastorIs.

In 1682 bracht hij het R. C. armwezen genaamd: *Bursa Sti Spiritus* tot stand. Krift schreef ook een *Codex pastorales Ecclesiae parochialis St. Martini in Gennep*, die nog in de pastorie bewaard wordt.

Digitized by Google

Krachtens uiterste wilsbeschikking, van den 20 Februari 1694, stichtte hij onderscheidene H. Diensten in de parochiekerken van Gennep en Ottersum, alsmede een studiebeurs, te benuttigen, eerst door de leden zijner familie en daarna door de R. C. jongelingen van Gennep, Ottersum, Oeffelt, Heijen en Boxmeer.

Pastoor Krift overleed alhier den 4 November 1695 en werd in het koor der kerk begraven. Zijn grafzerk is nog aanwezig. Hij was oom van Cornelius Krift, pastoor van Oeffelt en van Petrus Krift, pastoor van Ottersum.

Zijn portret in olieverf is nog in de pastorie te zien. De pastoor wordt voorgesteld ten halven lijve, in levensgrootte, gekleed met superpellicium en roode stola, met gevouwen handen, voor een kruisbeeld. Zijn hoofd is bedekt met golvende grijze haren, die nagenoeg tot op de schouders afdalen; van de punt der kin hangt mede een haarlok naar beneden. Zijn gelaat is zeer ernstig, eenigermate mager, met tamelijk grooten neus en diepliggende zwarte oogen. Boven zijn rechterschouder prijkt als blazoen: een roode kreeft op een veld van sabel, omgeven door een lauwerkrans.

15° *Joannes van den Boom* was in de laatste jaren van pastoor Krift diens assistent, en volgde hem in 1695 onmiddelijk als pastoor op. Hij schreef den *Codex pastoralis* van zijn voorzaat grootendeels over en vulde aan wat daaraan ontbrak. Ook dat handschrift wordt in het kerkelijk archief bewaard. Bij uiterste wilsbeschikking van den 24 Januari 1701, schonk hij al zijn schilderijen, uitgenomen ééne, die de H. Moeder Gods voorstelde, aan de kerk en stichtte een jaargetijde op zijn sterfdag, die zeer nabij was. Hij overleed den 31 Januari in hetzelfde jaar, en werd blijkens zijn grafzerk in het koor der kerk begraven. Pastoor van den Boom, had een broeder, Petrus genaamd, die procurator was in het klooster van St. Agatha.

16° *Wilhelmus Henricus Cluith* studeerde te Leuven en werd priester gewijd „titulo St. Crucis in Cranenburg". Pastoor van Gennep geworden in de eerste maanden van 1701, trad hij, den 26 April, met zijn vicarius Johannes Bossen, als getuige op bij een schenkingsacte van een stuk land, te Heyen gelegen, aan den R. C. arme te Gennep.

Eene kerkvisitatie, namens den aartsdiaken van Xanten in 1722 alhier gehouden, schetst den toestand der parochie onder het bestuur van pastoor Cluith aldus:

Digitized by Google

In ecclesia tria altaria adsunt: Altare majus, altare B. M. Virginis ad septentrionem et altare St. Martini ad meridiem. — Baptisterium lapideum cum cuppa plumbea — Non sunt Reliquiae — Existunt confraternitates St. Rosarii et St. Martini — Sacramentum Confirmationis ab immemorabili tempore parochianis non fuit administratum — Processio solemnis fit in Festo Corporis Christi et in die anniversaria dedicationis ecclesiae. — Sacramentum Eucharistiae ad infirmos publice defertur, cum lumine et tintinnabulo — Festum dedicationis ecclesiae celebratur Dominica post Festum St. Victoris martyris — Ossarium adest conveniens in coemiterio — Hospitium et fundationes reguntur ab haereticis — Pastor suam inhabitat propriam domum, cum domus pastoralis anno 1597 cumbusta sit, nec habet alia beneficia praeter pastoralia — Domus vicarii non adest — Communicantes nnmerantur circiter 500.

Pastoor Cluith stichtte, bij testament van den 9 Juli 1726, onder andere een jaargetijde op zijn sterfdag, waarvoor hij een nieuwe woning met schuur ten gebruike van den pastoor, aan de kerk schonk, en overleed alhier den 12 Juli 1726, in den ouderdom van 53 jaren. Hem volgde:

17° *Hubertus Emericus Schuirkens*, Gennepenaar van geboorte. „Anno 1735 — aldus verhaalt de pastoor — pridie festi St. Mathaei, furata est nostra remonstrantia, tantum deargentata, quam anno 1727, emeram pro 30 florenis hollandicis.

At sacram Hostiam in duas partes divisam, tandem aliquando invenimus in coemiterio. Deo sint laudes! Fures infregerant in superiori choro B. M. V. et intraverant per sedem confessionalem meam et eadem via exierant.

Pastoor Schuirkens overleed alhier den 18 October 1747. Zijn grafzerk ligt in de kerk aan den voet van het hoogaltaar, zie bladz. 57. Na zijnen dood werd de parochie eenige maanden bediend door zekeren pater Theodoricus Sprick.

18° *Henricus Ebben* aanvaardde zijn ambt op St. Jansdag 1748. Den 2 November 1759 richtte hij in de parochie de broederschap op van de *Christelijke Leering* sub titulo: *Jesus Maria Joseph et Patrocinio Sti Francisci Xaverii.* Na 47 jaren de parochie bediend te hebben, vertrok hij naar Goch, alwaar hij den 11 Januari 1800 overleed (1). Hij stichtte in onze kerk een jaargetijde op zijn sterfdag.

(1) Als assistent te Gennep, van 1790 tot 1794, staat vermeld: zekere Eerw. heer Petrus van den

Digitized by Google

Zijn naam wordt vermeld op een grafsteen in het koor der kerk (1).

19° *Petrus Wilhelmus Geurtz*, geboren te St. Agatha in 1767, studeerde in 1790 de godgeleerdheid in het seminarie van Roermond, en verdedigde met twee andere theologanten eenige theses, die in druk verschenen. Priester gewijd in 1793, bracht hij de twee volgende jaren, vermoedelijk als assistent van den bejaarden pastoor Ebben, te Gennep door en werd diens opvolger in 1795. Het Fransch gouvernement benoemde hem, den 19 Augustus 1808, tot lid van het burgerlijk armbestuur alhier. Op het einde van 1811 vertrok hij naar Niel, bij Cranenburg, en oefende aldaar de pastoreele bediening uit tot 1836. Ouderdom en zwakke gezondheid noopten hem zijn ambt neder te leggen. Hij stierf te Kleef, den 1 December 1841. Zijn naam staat gegrifd op een der grafzerken in het koor.

20° *Theodorus van Alphen*, zoon van Gerardus en Maria Anna De Wit, werd te Gennep geboren, den 30 November 1778, priester gewijd te Keulen in 1802, kapelaan aangesteld te Oeffelt en pastoor benoemd van zijne geboorteplaats, in Januari 1812. Nog steeds wordt hij geroemd als een volijverig zieleherder, die alle gelegenheden benuttigde, om door onderricht in den godsdienst en opluistering der kerkelijke plechtigheden, zijne parochianen in het geloof en de godsvrucht te vestigen. Met dat doel droeg hij aan eenige jonge dochters de versiering op van het O. L. Vrouwebeeld, en richtte hij in 1818 de kerkelijke harmonie op. Bekend is het ook, dat terwijl aan zijne parochianen, door de paters Redemptoristen, eene H. Missie gegeven werd, hij tegen den avond te voet alleen naar Kevelaar — vijf uren gaans van Gennep gelegen — ter bedevaart toog en des anderen daags 's morgens ten vijf ure zelf te Gennep de morgenklok luidde. Na gedurende 48 jaren zijne parochie met veel vrucht bestuurd te hebben, en intusschen zijn aanzienlijk vermogen nagenoeg geheel tot godsdienstige doeleinden besteed te hebben, overleed hij alhier, als priester jubilaris, den 15 September 1860. Hij stichtte mede een jaargetijde voor zich zelven

---

Heuvel, geboren te Sambeek in 1761, kapelaan te Oeffelt in 1794, en als pastoor van Sambeek overleden in 1827.

(1) In de *Maasgouw* n° 22 van 1895, wordt gewag gemaakt van een Eerw. Heer Nicolaas Schuts, die gedurende zeven jaren deservitor der parochie van Gennep zou geweest zijn. Hij overleed als pastoor van Hassum den 30 April 1790 en was lid der priesterbroederschap van Kleef.

Digitized by Google

en voor zijne ouders. Zijn lichaam werd op het kerkhof onder het Missiekruis ter aarde besteld. Zijn naam staat gegrift op een grafsteen binnen de kerk.

21° *Joannes Bernardussen*, geboren te Escharen den 19 April 1807, priester gewijd te Munster, den 20 Augustus 1830, werd kapelaan benoemd te Margraten in 1833, vervolgens pastoor te Eckelrade, Oirlo, Helden en eindelijk te Gennep, op het einde van 1860. In het volgende jaar riep hij de Zusters van Liefde uit Tilburg naar hier, om het onderwijs der vrouwelijke jeugd op zich te nemen. In April 1862 werd hij door den Bisschop, tot deken aangesteld van het nieuw opgericht district Gennep. Den 25 Mei 1864 voerde hij in zijne parochie de Broederschap der Gedurige Aanbidding van het HH. Sacrament, en in 1869 die der H. Familie in. Mede werd onder zijn bestuur de kerk vergroot en in 1869 een nieuwe toren gebouwd. Zijne liefdadigheid jegens de noodlijdenden en ongelukkigen wordt nog zeer geroemd. Hij overleed alhier, den 2 October 1875 en werd begraven ten zuiden naast den toren. Op een sierlijk grafmonument, dat te dier gelegenheid geplaatst werd, leest men in gouden letters: IoannI BernarDVssen DILeCto GennapII PastorI DeCano gratI sVI pos Vère ParoChIanI.—

22° *Gerardus Wilhelmus Theodorus Beckers*, geboren te Well den 11 Juni 1822, priester gewijd te Roermond den 20 December 1845, werd kort daarna kapelaan benoemd te Afferden en in 1850 te Velden, alwaar hij den WEerw. heer pastoor ijverig ondersteunde, in het bouwen eener nieuwe kerk; vervolgens kapelaan te Gennep, in 1859, daarna tot pastoor aangesteld der pas opgerichte parochie te Ohe en Laak in 1862; na hier een nieuwe kerk gebouwd te hebben, werd hij in 1865 pastoor van Tegelen en eindelijk in het najaar van 1875 pastoor-deken van Gennep. Dank zijn ijver werd onze kerk met onderscheiden nieuwe meubelen verrijkt; ook mocht hij getuigen zijn van de plechtige kerkwijding, den 2 September 1883. Sedert October 1887 geniet hij een welverdiende rust in zijne geboorteplaats.

23° *Joannes Theodorus Petrus Hubertus Janssen*, geboren te Beesel den 5 December 1828, professor benoemd aan het bisschoppelijk college te Roermond in 1853, priester gewijd aldaar den 3 September 1854 werd in ditzelfde jaar als professor overgeplaatst naar Rolduc. Pastoor benoemd te Sevenum in 1877, gelukte het

Digitized by Google

hem het merkwaardig kerkgebouw aldaar to vollen luister te brengen. Eindelijk in 1887 tot pastoor-deken van Gennep aangesteld werd hij aldaar den 4 October 1887, door den Hoogw. vicaris-generaal P. J. Hoefnagels plechtig ingeleid. Terwijl de ijvervolle deken, in den winter eene inzameling hield, aan de huizen der parochianen, voor de versiering der kerk, werd hij door eene ziekte aangetast, die hem binnen enkele dagen ten grave voerde. Hij stichtte een jaargetijde en overleed den 13 Februari 1888. Zijn stoffelijk overschot werd zuidwaarts naast den toren ter aarde besteld. Op een marmeren plaat van het monument staat te lezen: Pl. Rev. Dnus Joes. Th. P. H. Janssen, Past. Dec. natus in Beesel 5 Dec. 1828, meritis plenus, pie in Dno obiit Gennapii 13 Febr. 1888.

24° *Andreas van Soest*, geboren te Lottum den 5 Mei 1829, priester gewijd te Roermond door Mgr. Petrus Maria Vrancken, bisschop van Colophon en Apostolisch Vicarius van Batavia, den 24 Maart 1855, kapelaan te Reuver, den 1 Juli daarop volgende, en te Venlo, den 1 Januari 1856; professor te Rolduc den 1 October 1856; kapelaan aan O. L. Vrouwe-kerk te Maastricht den 1 Juli 1858; pastoor te Well den 1 October 1877 en eindelijk pastoor-deken van Gennep den 1 April 1888. Tijdens zijn nauwelijks driejarig bestuur richtte hij, den 1 Juni 1889, de Broederschap op van het H. Hart van Jesus en voerde hij de Congregatie in van O. L. Vrouwe Onbevlekte Ontvangenis voor de jonge dochters. Een sleepende ziekte maakte een einde aan zijn werkzaam en verdienstvol leven, den 16 Januari 1891. Hij stichtte een jaargetijde en werd naast zijne voorzaten begraven. Zijn grafschrift op het monument luidt: Piae memoriae Pl. Rev. Domini Andreae Van Soest, nati in Lottum 5 Maji 1829, Pastoris-Decani Gennapii, ibidem defuncti 16 Januari 1891.

25° *Christianus Creemers*, geboren te Stramproy den 9 Mei 1834, priester gewijd te Roermond den 28 Augustus 1859, kapelaan te Baexem 1 Juli 1860, kapelaan aan de kathedraal te Roermond 1 Juli 1861, rector aan O. L. Vrouwe Munsterkerk aldaar den 1 October 1869, pastoor te Heel den 15 April 1881, pastoor-deken benoemd van Gennep den 1 Februari 1891 en den 8 Maart daarop volgende door den vicaris generaal, Mgr. Hoefnagels, ingeleid.

Digitized by Google

§ 6. *De kapelaans.*

Zooals reeds gezegd is, werd de vicarie van St. Martinus tijdens de fransche overheersching op het einde der vorige eeuw, opgeheven, en de goederen daarvan aangeslagen; later kwamen deze krachtens besluit van 28 Frimaire an XII (20 December 1803), in het bezit der kerk en strekken sedert dien tot onderhoud van den Eerw. heer kapelaan.

De laatste vicarius van St. Martinus, de Eerw. Heer *Herman Gerardus Michels*, stierf alhier den 18 Januari 1808.

Na zijn dood werd de bediening van kapelaan waargenomen door een, door de franschen uitgejaagden capucijn: *Le Lièvre* genaamd. Deze vertrok op Zondag na Paschen in 1812 en werd kapelaan te Gelder. De kapelanie bleef toen eenige jaren onbezet.

Gedurende het jaar 1817 verrichtte de Eerw. Heer Martinus Janssen hier de kerkelijke diensten. Deze, te Oeffelt geboren, was den 2 Februari van dat jaar priester gewijd. In Maart 1818 werd hij kapelaan te Well en stierf als pastoor te Vlodrop, den 20 Juli 1852, in zijn zestigste levensjaar (1).

In Juni 1818 was hier kapelaan de Eerw. Heer *Rudolf Henricus Berns,* zoon van den toenmaals Gennepschen burgemeester Diederik Berns. Hij stierf als pastoor van Kessel aan de Maas, den 27 Maart 1857, in den ouderdom van 64 jaren.

Hermanus Gerardus Michels, geboren te Goch, den 21 Maart 1804, en priester gewijd te Munster, den 25 September 1827, aanvaardde de kapelanie van Gennep in laatst genoemd jaar en bediende ze tot 1838. Toen trad hij in de Congregatie des Allerheiligsten Verlossers en legde daarin zijne professie af, den 8 December 1839. Hij stichtte een jaargetijde in de kerk van Gennep en maakte eene beschikking ter gunste der Missie-prediking in de parochiën Gennep en Ottersum. De dood riep hem in het klooster der Eerw. Paters Redemptoristen aan O. L. Vrouw in het Zand te Roermond, den 30 December 1883.

---

(1) Zijn ruim zes jaren jongere broeder, de HoogEerw. Heer Herman Janssen, was kanunnik der kathedraal van Roermond, examinator synodalis, ridder der orde van den Nederl. Leeuw en pastoor-deken van Weert. Hij overleed aldaar den 23 Januari 1863, na eene studiebeurs voor zijne verwanten gesticht te hebben. Zie *Jos. Habets.* De studiebeurzen in Nederlandsch Limburg bladz. 276.

Digitized by Google

Lambertus Boudewijns, geboren te Mil, in 1796, was eerst kapelaan te Mook en daarna te Gennep, van 1838 tot 1859. Op jaren gekomen, nam hij zijn ontslag en ging te Heijen wonen, alwaar hij den 7 Juni 1872 overleed. Zijn stoffelijk overschot werd te Gennep ter aarde besteld.

Gerardus Wilhelmus Theodorus Beckers bediende de kapelanie alhier, van 1859 tot 1862, en vertrok als eerste pastoor der nieuw opgerichte parochie Ohe en Laak.

Gerardus Billekens, geboren te Sevenum in 1833, priester gewijd in 1858 en in datzelfde jaar professor benoemd aan het bisschoppelijk college te Roermond, werd kapelaan te Gennep in 1862. Onder zijne leiding verhief de kerkelijke harmonie zich tot hoogen bloei. Sedert 1882 staat hij aan het hoofd der parochie van Heijen.

Bernardus Janssen geboren te Horst in 1843, priester gewijd in 1870, werd kapelaan in Well, kwam in 1882, in die hoedanigheid te Gennep, en vertrok in 1886 naar het rectoraat Wellerlooi. In October 1894 tot pastoor van Melick benoemd, overleed hij aldaar den 28 October 1895.

Petrus Jacobus Hubertus Antonius Caris, geboren te Weert in 1852, priester gewijd te Mechelen, den 15 Juni 1878, kapelaan te Richmond (Noord-America) tot November 1880, kapelaan benoemd in Juli 1881 te Herkenbosch, kapelaan te Gennep sedert 1886.

§ 7. *De Kerkeraad.*

„Wat aanbelangt d'instellinge van den kerckenraedt, so dient te weten: dat nae den val onser kercke (1648) onse gemeijnte dickmaels was genootsaeckt bijeen te komen, ende te beraetslaegen, wegens den wederopbouw en andere dergelycke saecken onser kerke, armen en verdere catholiecke gemeynte betreffende; ende omdat het moijelick was de menichte daer toe te beroepen, so is doenmaels goetgevonden eenige principaelen alleen te erwelen (kiezen), die welcke de catholiecke gemeijnte als een corpus souden representeeren. Ende met dewelcken de heer Pastoer in alle voorvallende kercke- en armen saecken aengaende, soude konnen en mogen raetplegen, ende alles tot meerder eere Godts ende onser ghemeynte beste beschicken; daertoe op dien tyt oock aen denselven gegeven is volcommen macht van allen."

Digitized by Google

Ten tijde van pastoor Krift, wiens bescheid wij hier aanhaalden, bestond de kerkeraad uit vier leden: 1. Pastor tamquam omnium primus et supremus; 2. Rudolph Vogelvangers; 3. Jan Martens, provisor (penningmeester); 4. Theodorus Gosemans, doctor juris en burgemeester der stad.

De kerkmeesters waren de „opperhoofden en de magistraet" der katholieke gemeente; zij moesten alles wat de kerk en den arme aanging beheeren. En hun bijstand was wel noodig — schrijft de pastoor — daar zonder hunne hulp, zijne taak moeilijk en verdrietelijk was, te meer „nu wij alhier onder een reformeerden magistraat ende sodaenige regenten ressorteerende syn."

Hun reglement bevat onder andere de volgende punten:

1° De pastoor heeft van oudsher het recht van benoeming en voorstelling (jus nominandi et praesentandi) van drie borgeren of personen aan den kerkeraad, die uit dat drietal eenen kiest en aanstelt.

2° De bediening van kerkmeester duurt twee jaren; zij begint en eindigt op het feest van Allerheiligen. Nogthans met toestemming van den pastoor en de overige leden van den kerkeraad, mag het aftredend lid langer aanblijven.

3° Een der leden moet met den provisor, op de Zon- en Feestdagen, onder den hoogen dienst, de collecte houden.

4° De provisor moet, na verloop van twee jaren, op den verjaardag zijner aanstelling, nauwkeurige rekening doen van zijn beheer, voor den pastoor en de overige leden van den kerkeraad.

Hierbij maakt pastoor Krift de opmerking: dat voor het jaar 1609 de kerkrekening werd afgelegd ook ten overstaan van den drossard en den stadsmagistraat, doch toenmaals — zoo vervolgt hij — waren deze „de principaelste opperhoofden onser catholicke gemeynte; maer sedert dat, na afsterven van den hertog Joannes, de landen verdeylt en ons vorstendom is kommen te vervallen onder de regierung ende possessie van den Churfürst van Brandenburg, doenmaals de officiën en magistraturen meerendeels verandert en met reformirten beset wirden, sijn van dien tyt tot desen dach toe, geen reckeningen der kerk meer voor den drossard en den magistraet gedaen ofte gevordert".

De kerkrekening was sedert 1609 onverantwoord blijven liggen, totdat eindelijk, in 1643, de deservitor Joannes Georgius, van de

Digitized by Google

regeering] te Kleef machtiging verkreeg, om de vorige en toekomstige rekeningen na te zien en, na in orde bevinding, goed te keuren, hetgeen dan ook sedert dien weer geregeld gebeurde.

Leden van den kerkeraad waren — voor zoo verre bekend — Paul Embricks in 1607. Hendrik Jacobs in 1608. Jan Ebben in 1611. Rudolf Vogelvangers, Jan Martens en Theodorus Gosemans in 1648. Jan Meyers en Gerard Clabbers in 1698. Norbertus Schuurkens in 1701. Ignatius Schuurkens en Gerard Zeller in 1724. Willem Heesen in 1763. J. J. Schuurkens en Jan Van Berg in 1783.

In deze eeuw: Diderik Bernts in 1809—1818. Jan Derks 1809—1821 en Jan Geene in 1809. Jacobus van Bergen en Gerard Cremers in 1810. Gabriel Raedschelder en Reinier Geene in 1819. Daniel Wollenberg in 1821. Hendrik Haerkens in 1831.

Toen ten gevolge der pauslijke breve, van den 2 Juni 1840, en het koninklijk besluit, van den 12 Juli 1840, de parochiën Afferden, Bergen, Gennep, Heijen, Middelaar, Mook en Ottersum bij het apostolisch vicariaat van Limburg waren ingelijfd, was het noodig geworden, dat de kerkfabrieken aldaar op nieuw opgericht en de leden daarvan wettig aangesteld werden.

Zulks geschiedde te Gennep in 1842. Werden benoemd, door Z. D. H. Mgr. J. A. Paredis, apostolisch administrator van Limburg, den 29 October: Joannes Laurentius Otten, Antonius Van Dyck en Christiaan Heesen — en door den gouverneur van Limburg den 4 November: Joannes Dennissen en Peter de Bruin, tot leden van den kerkeraad van den H. Martinus. De pastoor Theodorus van Alphen en de burgemeester Antoon Joseph Gilta hadden van rechtswege zitting in den raad.

Hunne installatie had plaats, den 29 November, door den Zeer Eerw. heer Petrus Verheggen, deken van Horst. Onder diens voorzitterschap werden dadelijk gekozen: J. L. Otten tot voorzitter, A. van Dyck tot penningmeester en J. Dennissen tot secretaris.

Als kerkmeesters komen later nog voor Willem van Arensbergen en Ignatius Hoenselaar. Thans zijn met het beheer der kerkelijke goederen belast: Piet van Bergen, Joannes Ambrosius, Herman Otten en Joseph van Meijel.

Digitized by Google

§ 8. *De kosters en onderwijzers.*

Hier, gelijk ook elders, werden gedurende eeuwen, de betrekkingen van onderwijzer en koster door éénzelfde persoon waargenomen.

Pastoor Em. Krift, in zijne aanteekeningen, begint met te zeggen: dat het recht van benoeming tot beide betrekkingen van oudsher steeds behoord heeft aan den pastoor en den kerkeraad. Die benoeming evenwel werd, blijkens aanwezige bescheiden, telken male door den keurvorst van Brandenburg bekrachtigd.

De eerste schoolmeester-koster, van wien in ons archief sprake is, heette meester Simon Porre. Deze verliet in 1634 Gennep, om zich te Boxmeer met de kosterij en het schoolonderwijs te belasten.. In datzelfde jaar, den 24 Juni, volgde hem in beide bedieningen op:

Hermanus Ambrosius. Op jaren gekomen verzocht hij pastoor Krift, om ontslagen te worden uit de bediening van schoolmeester, daar de waarneming van beide betrekkingen, hem wegens vergevorderden ouderdom, te lastig werd; hij zou de kosterij nog blijven bedienen. Er moest dus uitgezien worden naar een nieuwen onderwijzer. Deze werd gevonden in den persoon van den Maastrichtenaar Johan Schiepers. Als voorwaarde werd gesteld: dat Schiepers den ouden koster in den kerkedienst behulpzaam wezen en na diens aflijvigheid hem als koster opvolgen zou. Het schijnt dat Herman Ambrosius in 1667 overleden is. Johan Schiepers echter bleef niet lang in zijn dubbele betrekking; hij verliet, omstreeks Paschen 1668, de parochie en vertrok naar Anholt. Nu wilde de zoon van Ambrosius, ofschoon daartoe ongeschikt, als koster en schoolmeester worden aangesteld. Hij beweerde, dat hem deze dubbele betrekking beloofd was, en wendde zich tot het stadsbestuur, dat hem steunde, en tot den keurvorst. Veel geschrijf was hiervan het gevolg. Intusschen benoemde de pastoor, in overleg met den kerkeraad, den 24 Juni 1668, tot schoolmeester en koster Arnold ten Haeff, geboortig uit Cranenburg. De bekrachtiging der benoeming van wege den keurvorst volgde eerst den 8 Maart 1669.

Ziehier het reglement, waaraan de nieuwbenoemde zich te houden had, en dat ook, behalve eene wijziging in de schooluren, voor zijne opvolgers geldig bleef.

Digitized by Google

„Eerstelijk so veel de school aanbelangt, sal hy gehalden wesen de kinderen in goede manieren en godtvreesendheid te onderwysen en deselve leeren: lesen, schrijven, cijferen, alles naer behoeren op sulcken tijt en uijren, als den Heer Pastoor, als inspector scholarum, tot gemeenten besten sal geraedsaemst vinden; gelyck nu gestelt is worden: dat de school na Paschen sal beginnen 's morgens van 6 tot 8 en van 9 tot 11, en 's naemiddags van 1 tot 5 uijren, en sal also duijren tot Augusti inclus.

Oock sal hy schuldig wesen die kinderen, die bequaem syn, twee mael in der weecke nae de schoole, een half uyre in den choorsanck te onderwysen, en voorders te doen het geen so van den schoolmeyster in onse agenda vereyscht wordt.

Wat aengaet het ambt der custerije, sal hy wel en promptelyck achtervolgen, 't geene oock so in de kerckelijke constitutien ofte agenda van de custerye vereijscht wordt, de kercke en de altaeren rein ende suyver bewaeren, gelyck mede den kerckhof als een heilige plaetse; en niet toelaeten, dat de kinderen op denselven speelen, of beesten daerop weijden, of de luyden bleycken, of asschen en diergelycke vuyligheid daerop geworpen worden; ende voorders in beyden de voorseyde diensten sal hy sich stichtelyck en vlytig presteren; ende den H^r^ pastoor schuldige gehoorsaemheydt leisten; tot meerdere eere Godts en onsen gemeynen besten de reglementen van luijen en andere kercklyke diensten promptelyck achtervolgen.

Voor welcke voors. diensten en lasten, sal hy genieten eerstelyck: de Paasch- en Christmis brooden, enz. enz. enz. Noch sal hy op de vier Hochtyden den wijn schenken buyten de Communiebanck, op de plaats, war den pastoor ordinirt, mogen een tafeltjen setten en de oblaten aldaer ontvangen."

Gedaen den 24 Juni 1668.

E. Krift. Rudolph Vogelvangers, enz.

De magistraat der stad, die Aart ten Haeff niet als koster wilde erkennen, verbood in 1673 het bestuur van het gasthuis, de jaarlijksche bijdrage aan de kosterij uit te keeren. Aart steunende op het voorrecht aan het kostersambt verbonden, beweerde tot de voldoening der stadsbelasting, groot 24 gl. 15 st. niet verplicht te zijn, en weigerde te betalen. Diensvolgens werd hem, den 12 December van dat jaar, een soldaat ter executie in huis bezorgd,

Digitized by Google

Tijdens de bediening van dezen koster, vierde zijn pastoor Em. Krift het vijf en twintigste jaar zijner intrede als pastoor der parochie. De koster leverde te dier gelegenheid eenige jaarschriften, waarvan er een bij de levensschets van genoemden priester vermeld wordt. Arnold verkocht later een tuin aan de kerk, die gelegen was — zoo staat er — ten noorden van het kerkhof en ten oosten van het erf der Kruisheeren van St. Agatha. Hij stierf in 1707. Hem volgde op:

Mathias Joannes Scheepers. Deze werd aangesteld door pastoor Cluith, den 4 April 1707. Zijne benoeming viel niet in den smaak der stedelijke regeering, die op hare beurt zekeren Jan Baptist Borbeck benoemde, doch te vergeefs. Ten blijke van haren wrevel, weigerde zij voortaan jaarlijks vijf daalders van wege het gasthuis aan den koster-schoolmeester te betalen. Klachten deswege werden ingediend aan den regeringsraad te Kleef. Deze beval, onder dagteekening van 1 Juli 1709, dat de magistraat van Gennep gemelde som zou betalen of, binnen veertien dagen, redenen moest opgeven, waarom hij de betaling weigerde. Mathias Joannes Scheepers overleed, den 7 October 1750. Zijn opvolger werd benoemd, door pastoor Henricus Ebben, den 16 October van hetzelfde jaar, en heette:

Christianus Bodenstaff. Deze zag zich genoodzaakt eene klacht in te dienen over de nalatigheid der ingezetenen, die verzuimden geregeld het Paaschbrood te leveren, dat een gedeelte zijner jaariijksche bezoldiging uitmaakte. Een onderzoek werd ingesteld. De Eerw. kapelaan Herman Gerard Michels, in gezelschap van den kerkmeester Willem Heesen, bracht een bezoek aan alle huizen der katholieke inwoners. Zijne bevindingen waren: dat slechts twee huisgezinnen hunne bijdrage bepaald weigerden; dat enkele andere zich nog niet verplicht achtten, wijl zij pas metterwoon in de parochie gevestigd waren en dat eenigen hunne bijdragen hadden uitgesteld, wegens tijdelijke behoefte. Verder blijkt uit dat huiselijk bezoek nog, dat toenmaals de parochie 191 katholieke huisgezinnen telde, waarvan er 36 onvermogend waren en 16 op kosten der liefdadigheidsinstellingen leefden. Christianus Bodenstaff overleed den 29 Juli 1763. Op hem volgde:

Petrus Marchand. Zijne aanstelling, die den 24 Augustus plaats had, werd onderteekend, door pastoor Henricus Ebben, Herman

Digitized by Google

Gerard Michels vicarius, Willem Heesen, kerkmeester, N. T. Schuirkens, armmeester en Johan Michels, gewezen armmeester. Het schijnt dat Petrus Marchand voor 1790 gestorven is; althans in genoemd jaar vinden wij zekeren Petrus Reijnders als koster vermeld, die als getuige optreedt bij eene geldleening door den arme van Gennep verstrekt aan zekeren Raymaekers uit Heijen. Reijnders was tevens organist. Hij overleed alhier, den 11 October 1825, in den ouderdom van 70 jaren en was de laatste, die de betrekkingen van koster en onderwijzer vereenigd heeft uitgeoefend.

Na hem bleef het ambt van koster jaren lang onaangevuld. Pastoor van Alphen bediende de kosterij zelf. Zekere Heesen stond hem bij als noodhulp. Eindelijk in 1860 werd Joannes Everardus Verzett tot koster en organist aangesteld. De vrome man oefende zijne bediening met ijver en nauwgezetheid uit tot aan zijnen dood, die plaats greep den 8 April 1889.

In datzelfde jaar werd hij opgevolgd in beide betrekkingen door Willem Trienekens.

Na den dood van Petrus Reijnders in October 1825, bleven de betrekkingen van schoolmeester en koster van elkander gescheiden. Het gebouw, waarin sedert onheugelijke tijden de katholieke kinderen van Gennep hun letterkundige opleiding genoten hadden, werd niet meer tot school gebruikt; het was overigens ook ondoelmatig ingericht en geheel versleten (1). Voortaan zou de Genneper schooljeugd hare geleerdheid gaan halen in het raadhuis. Die school was toegankelijk voor de kinderen van alle godsdienstige gezindten.

De laatste onderwijzer, die in het raadhuis onderricht gegeven heeft, is Antonius Hubertus Langenhoff uit Roermond. Hij mocht evenwel ook het genoegen smaken, de in 1870 nieuw gebouwde, ruime school met zijne scholieren te betrekken. Langenhoff stond aan het hoofd van het onderwijs alhier van 1842 tot 1878, en geniet sedert dien een welverdiende rust. Zijn opvolger A. H. Hilgers uit Thorn maakt zich door zijn degelijk onderwijs verdienstelijk voor de gemeente.

---

(1) Dit schoolgebouw lag op het kerkhof ten zuiden van de kerk nabij de straat. Het werd in de eerste helft der jaren 1860 gesloopt.

Digitized by Google

§ 9. *De organisten.*

In de vorige eeuwen was de betrekking van organist niet met die van koster in een persoon vereenigd. Zij werd door den pastoor, in overleg met den kerkeraad, vergeven. De eerste organist, van wien in het kerkarchief wordt gewag gemaakt, heette Johan Wassenbergh. Zijne aanstelling luidt als volgt:

„Kennelijk en te weten sij mit desen: dat den eerbaren Johan Wassenbergh op huyden, den 16 October 1697, aangenomen heeft de bediening des orgels in onse parochiale kerk van St. Martinus alhier in Gennep; om naestkomenden Paschen 1698 deselve aen te vangen; maar indien hy dan noch niet genochsam daertoe gequalificeert weer, sal hy gehouden sijn so lang by een goet priester te leeren, tot dat hy ten volle bequaem is, en alsdan voor goet aen te vangen, en den orgel in voors. kercke op gewohnlicke daegen en tyden, in laudibus sacris, vesperis et completorio trouwelijck volgens ordonantie des heeren pastoris te spelen, en mede als den orgel vaciert ofte niet gespeeld wordt, het choor met singen te assistieren.

Item belooft Johan Wassenbergh sich stiptelyck en onstraffelyck, als eenen kerckedienaer betaemt, te comportieren en oock nie mandt, 't sij vremdt ofte vriendt, vrouw- ofte mansvolck te permittieren ofte laeten komen op den orgel, als met voorweeten en consent van heer pastoris.

Daarvoor sal den organist genieten een huys met torfschop, gelegen in de Kerckstraet en een hoofken op den Stamelberg, gelyck den lesten organist zaliger toegeleyt was"; verder eenige malder rogge. Hij zelf moest voor den orgeltrapper zorgen.

Wassenbergh echter hield zich niet al te stipt aan die voorschriften. Daarom werd hem in November 1698, het volgende stuk ter onderteekening voorgelegd.

„Dewijll vorenstaande conditiën, van den kandt van den organist, in veel deelen niet observiert syn en deswegen klachten syn voorgevallen, en overmits naer het gemeyn recht, men sijn woord niet behoeft naer te komen, als van den anderen kandt geen parool ofte woordt gehalden wordt; dit niettegenstaende heeft den eerw. heer pastoor aan voors. Johan Wassenbergh (omdatter noch goede vrienden voor denselven intercediert hebben) een half jaer toegestaen en vergunt, om in syne bedieningh des orgels te continuee-

Digitized by Google

ren, met bedingh, dat hy voorgemelte conditiën promptelyck zal onderhouden. Is ook wyders geconditioniert: dat hy volgens Godts gebodt, syne moeder in alles sal gehoorsamen, te 's avonts, insonderheyt in wintertijdt, precies te negen uijren sal te huys syn, ten ware ietwas wettelyck voorviel. Hy sal sich wachten van op de straet te smoocken, schandaleuse woorden te spreken ofte ietwas argelycks te doen; maar in alles, so op de straet, off in andere vergaderinge ofte samenkomste, als in de kercke, so op den orgel als daeraff, sich stichtelyck en godtvruchtelyck te comporteeren en te dragen.

Dat belove en versprecke ick in alles te observieren en naar te komen. In waerheydts oorkonde heb ick dit eygenhandig onderschreven, in presentie des kerckmeesters Johan Weijers en provisoris Gerhard Clabbers. Geteekend Johan Wassenbergh. Gennep den 9 November 1698.

Den 10 November 1724, werd Bernardus Alberti tot organist aangesteld, onder nagenoeg dezelfde voorwaarden als de vorige. Eene bepaling echter werd er bij gevoegd: „En sal nae het eynde van de vespers ofte completen, van hem gespeeld worden één ofte meer geestelycke liedekens, die volgens out gebruyck alhier in de kerck door de vrouwspersonen gesongen worden, en door den orgel (so veel het mogelyck is) haar in het singen behulpsaam wesen, gelyck ook sal geschieden ten tyde van den Kersnacht (1). En indien ietwas soude ontbreken aen den orgel, so sal den organist, volgens zyn beste wetenschap ofte kennisse, denselvigen wederom herstellen ofte stemmen." Geteekend Cluyth pastoor. A. T. Schuerkens sacellanus. Gerard Zeller provisor. Joan Ignatius Schuerkens kerkmeester. Bernardus Alberti organist.

Gerardus Holten komt als organist voor in 1750. Hij bewoonde een huis, dat aan de kerk toebehoorde.

In 1783, den 10 November, werd Jan Hendrik Van de Roer

---

(1) Toenmaals en ook in onze eeuw nog, begon de Kerstmis te middernacht. De voorbereidende gebeden en gezangen hadden reeds te voren een aanvang genomen. Eenige minuten alvorens de klok het middernachtuur sloeg, verwisselden de muziekanten hunne instrumenten en maakten een oogenblik een oorverscheurend ketelmuziek. Dit moest den verwarden toestand beteekenen van de maatschappij, vóór de komst van Christus.

Ook thans nog vergaderen de parochianen op den Kerstnacht, één uur voor de H. Mis begint, in de kerk, en zingen, onder begeleiding van het orgel, verscheidene kerstliederen, die beurtelings door een of ander godvruchtig gebed onderbroken worden.

Digitized by Google

tot organist benoemd onder nagenoeg dezelfde bepalingen. Het stuk is onderteekend door pastoor Ebben, Michels, vicarius, Schuurkens, armmeester, Johan Van den Bergh, kerkmeester en Van Roer, organist. Hij overleed alhier den 13 Juli 1809.

Hem volgde Henricus Rudolphus Berns, zoon van den lateren burgemeester, Diederik Berns. Deze organist stierf den 12 October 1828, zijnde den eersten kermisdag, geheel onverwachts, nadat hij nog onder de hoogmis het orgel bespeeld en de harmonie tijdens de processie bestierd had.

Zijn opvolger was Mathias Noij, die te Boxmeer overleed.

Na hem nam Jan Arnold Michels gedurende geruimen tijd de bediening van organist waar. Deze uitstekende man ontzag noch moeiten noch kosten, om de kerkelijke diensten zoo luisterrijk mogelijk te maken. Zang en toonkunst vonden bij hem steeds krachtige aanmoediging en bescherming. Door zijn invloed bloeide de kerkelijke harmonie in hooge mate, en aan zijn christelijke milddadigheid heeft onze kerk haar prachtig orgel te danken. Hij overleed alhier den 17 April 1871, in den ouderdom van 62 jaren.

In 1860 was Joannes Everardus Verzett als koster en organist opgetreden, die den 8 April 1889 overleed.

Wilhelmus Trienekens volgde hem in beide betrekkingen op. De bisschoppelijke goedkeuring van diens benoeming draagt de dagteekening van 16 April 1889.

Digitized by Google

IV. De protestantsche Gemeente.

Op welk tijdstip de Calvinisten voor het eerst hun intrek in onze veste genomen hebben, is niet met zekerheid te zeggen. Wel is bekend, dat vrijheer van Reyd (1), die, in 1596, drost van Gennep was en het Genneperhuis bewoonde, den hervormden zeer genegen was. Indien wij daarenboven letten op de toestanden, waarin de katholieken, in de naburige heerlijkheid Cuyk en in de stad en het ambt Nijmegen, op het einde der 16de eeuw verkeerden (2) en daarbij in aanmerking nemen, dat de keurvorst en hertog van Kleef, Johan Sigismond, der protestantsche belijdenis was toegedaan, dan kunnen wij de aanwezigheid der Calvinisten alhier veilig stellen in het begin der 17de eeuw (3).

Hunne kerkboeken echter zijn van jongere dagteekening. Hun doopregister begint den 21 Februari 1649, hun trouw-register den 11 Mei 1664, en hun sterfregister den 14 Juni 1663.

Volgens Van der Aa (4) heette hun eerste predikant Stulenius en stond van 1604 tot 1631, aan het hoofd der gemeente. Het r. c. kerkarchief houdt in: dat Stulenius een stuk grond had gekocht, waarvan de grensregeling de tiendeheffing van den pastoor benadeelde; deze had den predikant daarop gewezen, doch zonder gevolg.

In 1661 en volgende jaren, bouwde de predikant Antoon Herting de protestantsche kerk alhier, door middel van gelden, die hij in Holland verzameld had. De magistraat betaalde, in 1663, uit de

---

(1) Van Reyd, bladz. 506.

(2) *Jos. Habets.* Gesch. v. het Bisdom Roermond II, bladz. 151 en volgende.

(3) In 1602 waren de Hervormden reeds meester van de kapel te Vortum bij Sambeek. In 1614 werden twee Calvinistische predikanten in het land van Cuyk aangesteld; een bij de kapel te Vortum en een ander bij die van Klein Linden onder Cuyk.

(4) Aardrijksk. Woordenboek.

Digitized by Google

stadskas: 138 gulden 17 stuiver voor het gestoelte en 50 gulden voor de vensterruiten van het gebouw.

In 1673 verschijnt de predikant Johan Engel als getuige bij eene akte van schuldbekentenis van Jenneke Capel „sieck te bedde liggende". Hij werd na 38 jarigen diensttijd opgevolgd door zijn zoon, insgelijks Johan Engel geheeten. Deze bestierde zijne gemeente gedurende 30 jaren en stierf in den ouderdom van 75 jaren in 1732. Een zoon van diens broeder was predikant te Borgharen.

Hem volgde Theodorus Erpers, die in 1736, van de stad een jaarlijksche toelage genoot van 6 thaler 42 stuiver en een half malder rogge, alsmede vrijdom van belastingen.

Den 26 Februari 1737 verbood de magistraat het openbaar te koop aanbieden van vruchten en versnaperingen, op de protestantsche bede- en boetedagen.

Onder het bestuur van den predikant J. M. Hopp ontstond, in 1749, een geschil tusschen den gereformeerden kerkeraad en den magistraat der stad (1). Deze laatste beweerde recht te hebben op de twee voorste vrouwenbanken in de protestantsche kerk, ten gebruike der echtgenooten van burgemeester., schepenen en raadsleden. Den 2 October 1755, wees het consistorie aan de zuster van dominé Hopp eene zitplaats aan in de voorste vrouwenbank. De magistraat protesteerde, doch toonde zich bereid die in bezitneming voorloopig toe te laten, wijl de schepen Reiniers ongehuwd was. Het consistorie evenwel besliste, dat gemelde plaats van rechtswege aan de predikantsvrouw toekwam, en dat de magistraat zijn recht op de banken te bewijzen had. Weinige jaren daarna verpachtte de kerkeraad genoemde zitplaats aan juffrouw Marhoff, voor de som van 15 thaler jaarlijks. De magistraat liet dit enkele jaren oogluikend toe, zonder echter voornemens te zijn van zijn vermeend recht af te zien. Intusschen had, sedert 1761, de predikant T. J. Hermsen zich met het bestuur der protestantsche gemeente belast.

In 1772 verpachtte de magistraat de zitplaats van juffrouw Marhoff aan de vrouw van den rentmeester Mottman, die het Genneper huis bewoonde. Ook de schepen Tuchscheerder, een lutheraan, nam voor zijne dochter de plaats in bezit, waarop de predikant

(1) N. 130.

Digitized by Google

aanspraak maakte. Het consistorie trad onmiddelijk in verzet. Het beklaagde zich bij de koninklijke regeering te Kleef, dat de magistraat wederrechtelijk wilde heerschen in de kerk, en zitplaatsen in beslag nam, die volgens opgeroepen getuigen, sedert jaren door de vrouw van den predikant waren in gebruik genomen; het verzocht mitsdien, dat daar te Gennep geen koninklijk rechter aanwezig was, de regeering een landrechter zou afvaardigen, om het recht te handhaven. Den 19 Juli machtigde de zittende kerkeraad, mede namens den breeden kerkeraad, den regeerings-advokaat Hopman, om voor zijne rechten op te treden. Deze volmacht werd onderteekend door: T. S. Hermsen, predikant, L. van Eijsden, Johan Reiniers, D. van Wylick, ouderlingen; Conrard van Wylick, Johan van Bruggen en Frederik Scholten, diakenen.

De landrechter Settman kwam naar Gennep en bracht een vergelijk tot stand. Welke de strekking daarvan was, wordt niet gemeld.

Intusschen had de magistraat de oude papieren nagepluisd en gevonden: dat in het jaar 1663, toen de kerk was gebouwd, uit de gelden der stad betaald was geworden: 138 gulden en 17 stuiver voor het gestoelte in de kerk en 50 gulden voor glasruiten, waarvan hij de rekening vertoonde. Hij betoogde mitsdien, dat geheel het gestoelte, zoowel der mannen als der vrouwen, te zijner beschikking moest wezen en dus alle vergelijk overbodig was. Dit niet tegenstaande verklaarde hij zich bereid te gedogen, dat de predikantsvrouw hare plaats behield, mits het consistorie verklaarde te erkennen, dat dit verlof herroepelijk was.

Eindelijk verscheen, den 4 Augustus 1773, van wege den koning, de beslissing, dat het vergelijk van Settman niet mocht worden te niet gedaan, en het niet bewezen was, dat de betaling van den magistraat aan de kerk geschied was uitsluitend voor het gestoelte. En hiermede was het gesehil de wereld uit.

Op Wittendonderdag des jaars 1763 preekte zekere pater Breij, uit het Franciscanenklooster te Kleef, alhier in de katholieke kerk. Overeenkomstig de plechtigheid van den dag, koos hij tot onderwerp zijner rede: het leerstuk van de wezenlijke tegenwoordigheid van Jesus-Christus in het H. Sacrament des Altaars. In zijn betoog had hij den protestanten de vraag gesteld: „Of zij dan niet geloofden aan God", en gezegd: dat zij ongelooviger dan Thomas

Digitized by Google

waren en wegens hun ongeloof zouden „verdoemd gaan". Daardoor achtten zich de protestanten diep gegriefd. Na eenigen hunner geloofsgenooten, die de preek van den pater hadden bijgewoond, in verhoor te hebben genomen, stelden zij een klaagschrift op, onderteekend door twee diakenen en vier getuigen, en zonden dat, den 19 April, naar de koninklijke regeering van Kleef. Eerst den 28 Januari 1765 kwam bescheid: dat de regeering de handelwijze van den pater afkeurde, en verbood voortaan in de kerken of kapellen tegen de protestantsche belijdenis te preken (1).

Den 14 Augustus van datzelfde jaar 1763, kwam een klachte in bij den magistraat over het volgende feit: Terwijl op Zondag de godsdienstoefening in de protestantsche kerk gehouden werd, kwam tusschen acht en negen ure, een groote menigte volks uit Malden, Heumen en Nederbosch, die ter bedevaart naar Kevelaar toog, de stad binnen, en trok, onder het gelui der klokken, al zingend en luid biddend, processiesgewijze over de markt langs de kerk. De predikant, die daar binnen onderricht gaf, was genoodzaakt zijne rede te staken, wegens het gejoel op de markt. De magistraat werd dringend verzocht de noodige maatregelen te nemen, ten einde te verhoeden, dat zulks zich nog herhaalde (1).

Op den predikant T. S. Hermsen volgde diens zoon Caspar Theodorus Hermsen, die gedurende 56 jaren aan het hoofd zijner gemeente stond. Den 19 Augustus 1808 was hij door het fransch gouvernement tot lid van het armbestuur benoemd.

In 1834, den 17 Januari, vaardigde Leopold I, koning der Belgen, een besluit uit van den volgenden inhoud:

Art. 1. Les fabriques d'églises sont autorisées à se mettre en possession des biens et rentes d'origine ecclésiastique ou religieuse, restés célés à l'administration des domaines, dont elles feront la découverte et dont la révélation sera faite à leur profit par les détenteurs, les débiteurs ou par des tiers, en vertu de l'article 36 § 3, du décret du 31 Décembre 1809.

Art. 2. Cette possession leur sera acquise par le seul fait et du même jour de la découverte ou de la déclaration, lesquelles seront constatées par acte devant notaire, etc.

Daar ons gewest toenmaals tot België behoorde, meenden de leden van den r. k. kerkeraad van Gennep en Ottersum, door bo-

(1) N. 31.

Digitized by Google

venstaand koninklijk besluit, het middel in de hand te hebben, om de vicariegoederen van den H. Antonius, die in den loop der 17e eeuw in bezit waren geraakt van de protestanten te Gennep, terug te krijgen. Te dien einde legden de kerkbesturen van beide parochiën gezamelijk, krachtens notarieele acte van den 16 April 1834, beslag op 15 renten, ten laste van verschillende eigendommen, te Gennep en Ottersum gelegen, en een bedrag vertegenwoordigend van jaarlijks ruim 26 hectoliter rogge, en 72 liter boekweit. Het consistorie trad natuurlijk in verzet, en beweerde: dat die renten niet tot de eigenlijke „biens célés" of aan de domeinen verborgen gehouden goederen behoorden; het beriep zich bovendien op den westphalischen vrede van 1648 en op de Religions Vertrage tusschen den palzgraaf en den keurvorst van Brandenburg, van den 26 April 1672 en 20 Juli 1673. Het rechtsgeding daarover gevoerd duurde verscheidene jaren en eindigde met toewijzing van eenige dier renten aan de r. k. kerken van Gennep en Ottersum (1).

Caspar Theodorus Hermsen stierf alhier, in den ouderdom van 78 jaren, den 5 November 1835. Hem volgde Hendrik Ruttinck, die den 16 Februari 1867, oud 49 jaren, alhier overleed. Zijn opvolger: Gerrit, Michaël, Cornelis Loeff stierf den 1 October 1884. Sedert 1885 staat hier als predikant de heer F. H. Moorrees. Zijne bediening strekt zich uit over de buurten Ottersum, Mook, Heijen, Afferden en Bergen.

Het onderwijs der jeugd werd, althans in de vorige eeuw, door afzonderlijke leermeesters gegeven. De protestantsche kinderen gingen ter school in een locaal van het raadhuis; daar ook woonden de onderwijzers. In die hoedanigheid komen voor: Jan Casper Straatman, duitsch schoolmeester en voorzanger, 1734—1748. Van de Werth, rector der protestantsche school in 1734. Peter Lebleu, rector en bediende bij den fiscus in 1739. Johan Frederichs, latijnsche rector 1748—1765, G. Straatman schoolmeester in 1772. Böhm latijnsche rector en König duitsche schoolmeester in 1794.

In 1783 had de hervormde gemeente 70 leden, die de belijdenis hadden gedaan. Op het einde van 1893 telt zij ruim 150 zielen.

De gemeente behoort tot den ring Venlo en de classis Maastricht.

---

(1) Archief der kerk van Ottersum.

Digitized by Google

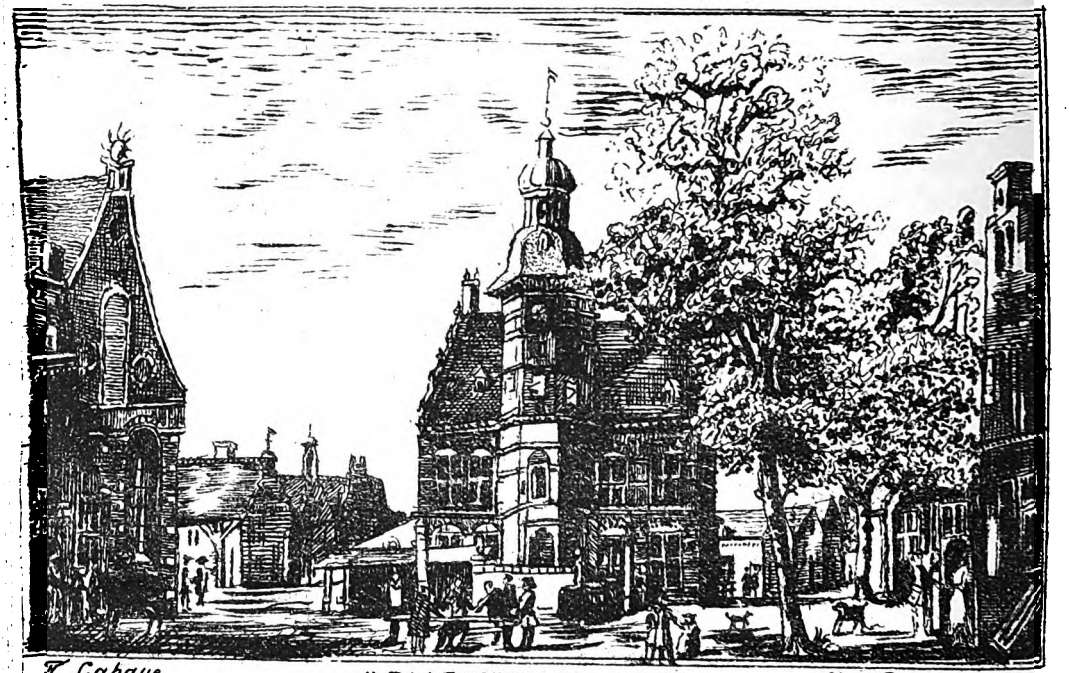

F. Lahaye. 't RAADHUYS te GENNEP J. de Beyer, del. 1758

V. Lasten.

§ 1. *Belastingen in de zeventiende eeuw.*

In de eerste helft der 17de eeuw, betaalden de burgers hunne belastingen in vorm van accijnsen. De rekening door den stadsrentmeester Gisbert Neiricks in 1628 afgelegd, noemt als bronnen der stedelijke inkomsten: de accijnsen op het gemaal, op de tapperijen, op de veldvruchten, op den wijn, op het vleesch, op de winkels (kramers accijns), op de stadswaag, op de wegen en straten; verder de overvaart over de Niers, de visscherij, de tiende penning uit de verkooping van vaste goederen, eindelijk het verwerven der burgerschap en de toelating tot lidmaat van een gild.

De geheele opbrengst in genoemd jaar beliep de som van 2370 kleefsche gulden en 14 stuiver.

Digitized by Google

Ten gevolge der herhaalde aanwezigheid van vijandelijke legerbenden, die elkander het bezit van het Genneperhuis betwistten, vooral sedert het beleg en de verovering van den burcht, in 1641, door de Staten van Holland, waren de stedelijke belastingen buitenmate gestegen. Ten einde de inning daarvan te verscherpen en de taak aan den rentmeester niet al te moeielijk te maken, had de magistraat in 1669 besloten de accijnsen in het openbaar te verpachten.

Een beknopt overzicht dier inkomsten en der verpachting daarvan in 1671, moge hier eene plaats vinden:

1° De maal-accijns. *a.)* De brouwer betaalde voor ieder malder mout aan belasting 20 stuiver. De accijns werd aangepacht voor 625 goud gulden;

b.) De bakker moest voor ieder malder tarwe of rogge betalen 32 stuiver. Aangepacht voor 58 goud gulden.

2° De „tap-accijns". Voor elke ton bier alvorens de kraan in het vat werd geslagen: 20 stuiver. Aangepacht voor 78 goud gulden.

3° De wijn-accijns. Voor een aam rhijnsche of fransche wijn: 6 gulden; voor een aam spaansche wijn, 2 stuiver; voor een kan brandewijn, „romani, malmasi, wachholter anijs, caniel of dergelijke wateren": één halve stuiver. Voor een kan wijn bij den slijter gehaald of in de herberg getapt: één stuiver. Aangepacht voor 28 goud gulden.

4° De vleesch-accijns. De slachter betaalde aan accijns voor een os: twee gulden, voor eene koe of „smaalbeest" 15 stuiver, voor een „eenwinter": 10 stuiver, voor een kalf: 4 stuiver, voor een varken: 6 stuiver, voor een schaap: 4 stuiver, voor een lam: 3 stuiver. Vreemde vleeschverkoopers betaalden dubbelen accijns. Aangepacht voor 24 goud gulden.

5° Weg-geld en 's heeren landstol. De pachter mocht slechts één stuiver nemen van ieder persoon, behalve gedurende de acht dagen vóór en na de jaarmarkten, dan kon hij het dubbele eischen. Aangepacht voor 139 goud gulden.

6° Weeg- en schepelgeld. Voor ieder honderd pond werd 2 stuiver betaald. Aangepacht voor 21 goud gulden.

7° De doorvaart. De opbrengst was bepaald op één stuiver voor elk malder koren, weit, gerst of boekweit, en op een halven stuiver voor een malder haver. Aangepacht voor 21 goud gulden.

Digitized by Google

8° Het veer en de visscherij boven de brug. Als voorwaarden waren gesteld: dat de pachter de aken en verdere benoodigdheden zich zelf aanschaffen, en de menschen goed en spoedig bedienen moest. Hij kreeg, bij klein water, van ieder persoon één halven stuiver, van eene kar 3 stuiver; van een paard 2 stuiver; van eene koe 1 stuiver; van een schaap een halven stuiver. Bij hoog water kon hij het dubbele eischen. Hoog water werd geacht, als men alleen aan den Molenberg kon lossen of laden. De burgers betaalden persoonlijk geen veergeld. Aangepacht voor 16 goud gulden.

Wie deze belastingen ontdook, werd meestal met eene boete van 10 goudgulden gestraft (1).

Kort daarna brak een oorlog uit tusschen de Franschen en Engelschen eenerzijds, en de Vereenigde Nederlanden anderzijds. Bij deze laatsten had zich de keurvorst en hertog van Kleef aangesloten. Al spoedig verschenen er vijandelijke legerscharen in den lande. Eene afdeeling fransche cavallerie nam haren intrek te Gennep.

Ten einde de vermeerderde uitgaven te dekken, schreef onze magistraat in 1672, eene belasting uit van één gulden op iederen morgen land of weide. Daar ook die inkomsten ontoereikend bleken, nam hij, den 1 December van genoemd jaar, het volgend besluit: „Alzoo door overkomst der koninklijke fransche legers, het geheele land beschadigd en geruïneerd is, en bijzonder deze stad, op de passage gelegen, door de dagelijksche doortochten ten uiterste geruïneerd is, en in groote onkosten gevallen, en bovendien door de koninklijke hooge commandanten getaxeerd en belast is geworden, met een extraordinaire hooge leverantie van palissaden, hooi, stroo, haver, rogge en gerst; en het onmogelijk is, in dezen tijd, al deze onkosten, door de schatting van de gemeene burgers te bekomen, dat wij daarom, met goedvinden der gezamenlijke ingezetenen der stad, tot vermijding der militaire executie, waarmede wij alreeds overvallen zijn geweest en nog dagelijks bedreigd worden, (besloten hebben) eenige sommen kapitaal op te nemen."

Hoe de Franschen hier huis hielden, kan eeniger mate worden afgeleid uit den inhoud van een schrijven, den 25 Februari 1673, aan den franschen markies de Paulmy gezonden. Daarin klaagt de magistraat:

---

(1) N. 242.

Digitized by Google

„Que les habitants également et de maison à maison se plaignent, qu'on leur demande et contraint de donner aux chevaliers de foin et avoine et autres grains. Que quelques chevaliers prennent le prétexte, qu'ils ne reçoivent pas leurs fourages en temps dû et ordinaire. Que ces six semaines passées, toute la paille des habitants est consumée avec grand désordre et sans discrétion. Que tous les jours les friponneries avec les chevaliers se continuent, pour contraindre le maître de logis, d'accorder avec eux pour argent. Que les chevaliers ne se contentent point avec ce que les habitants leur donnent, et avec cela les contraignent de leur donner de l'argent. Que les chevaliers battent et traitent mal leurs hôtes, jusqu'à les chasser de leur logis, comme il est arrivé au logis de Jean van der Ahe cordonnier, à sa femme accouchée, à Jean van Keveler et Pierre Vermaseren, le père de l'apothécaire, et à Jean Wilemeker et Catharine Baltes, qui a été contrainte de donner quatre écus pour apaiser leurs chevaliers. Que les paysans du baillage de Gennep, ayant refugié leurs grains dans la ville, sont empêchés de les tirer pour leurs nécessité, qu'en payant, comme il est arrivé au logis de Jean Fry, Wilemeker et Pierre Vermaseren" (1).

Met het oog op het gevaar, dat er tusschen burgers en ruiters oneenigheid kon ontstaan, deed de burgemeester, in overleg met den kapitein-majoor Quatrieu, den 27 Februari 1673 de verordening afkondigen: „Dat geen tappers met kleine maten, hetzij aan burgers hetzij aan ruiters, brandewijn zullen mogen tappen, en dat 's avonds na negen ure, geen herbergier iemand, ruiter of burger, in zijn huis zal mogen ophouden, om hem eenig bier of wijn te verschaffen".

Den 26 April daaropvolgende, moest de magistraat 936 ellen doek aan de ruiters leveren, die daarvan tenten zouden maken.

Den 23 Mei van datzelfde jaar, kwamen weer nieuwe troepen aan. Deze eischten hooi, stroo, haver, enz., op rekening der stad. De magistraat weigerde.

Drie dagen later, op Ons Heeren Hemelvaart, brak een brand uit, die in den Pottenhoek en de Zandstraat twintig gebouwen verteerde. Of het vermoeden gegrond was, hetwelk dezen brand aan den moedwil der soldaten weet, blijkt niet.

---

(1) Men merkt, dat de opsteller van dit stuk, geen meester in de fransche letterkunde was.

Digitized by Google

Daar de burgers klaagden over de duurte der levensmiddelen, deed de magistraat, den 3 Juni van dat jaar, eene verordening, bij horengeschal, afkondigen, luidens welke aan de wederverkoopers verboden werd: iets, hetzij boter, melk, eieren, visch, schapen, lammeren, kalveren of wat dan ook te koopen, dat niet eerst op de markt geveild was. Ook op de markt zelf mochten de wederverkoopers hunne inkoopingen niet doen vóór klokslag tien ure in den morgen.

Ten gevolge der veelvuldige uitkeeringen in de jaren 1672 en 1673 gedaan, tot aankoop van voedingsmiddelen voor de ruiters en hunne paarden, tot vergoeding van weggeroofd rundvee en gestolen geld bij de ingezetenen en vreemden, tot betaling van daggeld en belooningen (1) aan kapiteins, kornets, luitenants, gerechtsboden, commissarissen, sauve-gardes, enz., enz., zat de stad, op het einde van laatstgenoemd, jaar in een schuldenlast van 4400 kleefsche gulden. Nieuwe belastingen konden dus niet uitblijven. In 1675 werd de tiende-penning op den verkoop van vaste goederen wèer ingevoerd, en in 1677, het maalaccijns merkelijk verhoogd. De ingezetenen toonden zich ontevreden en klaagden luide.

§ 2. *De werving.*

Onder de regeering van den brandenburgschen keurvorst Frederik-Willem, later — sedert 1701 — koning van Pruissen, waren de steden en dorpen van zijn gebied verplicht een bepaald getal jongens jaarlijks aan het leger te leveren. Wie zelf niet manschappen genoeg had, moest maar zorgen ze van elders te verkrijgen.

In 1709 kwam Gennep éénen recruut te kort. De magistraat deed aanvraag aan eenige officieren. Deze waren bereid een manschap te leveren voor de som van 85 rijksthaler en ééne dukaat. Die som was den magistraat te groot. Hij wende zich tot den koning, met verzoek om kwijtslag van den plicht tot levering van nog één recruut, op grond: dat de stad onvermogend was en sedert 1702 met een talrijk garnizoen was bezwaard geweest. Dat verzoekschrift evenwel haalde niets uit. Daarna gelukte het van

(1) Zoo betaalde de stad, den 30 Mei 1672, aan Kersten van den Boom de som van 185 Nedl. gulden voor geleverden wijn aan den markies Paulmy.

Digitized by Google

een „waldbedienter" eenen recruut, Gerrit Janssen genaamd, te koopen. Deze werd onmiddellijk naar Wesel gezonden, om onder den hoofdman Blankenberg, als dragonder te dienen. De officieren echter oordeelden dien jongen niet groot genoeg en maakten bezwaar, ofschoon er meerderen van die maat in het leger waren opgenomen. De koning besliste, dat voor dit maal de officiers zich zouden tevreden stellen.

Het is overigens bekend, dat de koning Frederik Willem I er op gesteld was, een leger te hebben van groote en flinke soldaten. Uit dien hoofde had hij overal, bijzonder in pruissisch Gelderland en omstreken, werfbureelen doen oprichten, om goed gebouwde jongelingen van hooge gestalte tot den soldatenstand over te halen. De gelden daarvoor benoodigd werden verkregen door een algemeene belasting „werbesteuer" genaamd (1).

De beambten dezer werfbureelen, door het volk „zielenverkoopers" geheeten, waren niet zeer kieskeurig in hunne middelen; zij bepaalden zich niet altijd bij aanbod van geld en bij schoone beloften, maar gebruikten ook dikwijls list, bedrog en geweld om de jongens tot den krijgsdienst te dwingen (2).

Was het wonder dat vele jongelingen uit onze streken de grenzen overtrokken en in andere gewesten een goed heenkomen zochten?

Ten einde zulks te verhoeden, vaardigde Frederik Willem, den 13 October 1713, een bevelschrift uit, krachtens hetwelk alle jongelingen, die zich buitenslands begeven hadden, om zich aan den krijgsdienst te onttrekken, binnen drie maanden moesten terugkeeren; zoo niet, dan zouden zij eerloos verklaard, hunne naam aan de galg geslagen en hun vermogen voor eeuwig verbeurd worden. Den ouders en oversten werd, onder bedreiging, met boete en lijfsdwang, op het hart gedrukt te zorgen, dat hunne zoons en onder-

---

(1) In 1748, den 26 October, werd deze „Werbesteuer" op nieuw geregeld en wel naar de waarde der haardsteden. De bezitters der *groote* huizen betaalden jaarlijks 1 thaler en 17 1/2 stuiver; die van *middelmatige* woningen 57 1/2 stuiver; die van *kleine* huizen 37 1/2 stuiver en die der *allerkleinste* woonhuizen 17 1,2 stuiver. Ruim een jaar later maakte de fiscus te Kleef de opmerking, dat op de lijst der Gennepsche haardsteden geen enkel *groot* huis vermeld was. De magistraat antwoordde: dat indien de grootste huizen der stad openbaar verpacht wierden, geen enkel daarvan 25 thaler per jaar aan huur zou opbrengen. Latere inlichtingen werden niet meer gevraagd.

Gennep telde toenmaals 42 *middelmatige*, 55 *kleine* en 87 *zeer kleine* haardsteden, daarbij gerekend de 14 woningen buiten de Zandpoort gelegen. N° 53.

(2) Jos. Habets. Geschiedenis van het bisdom Roermond, II. bladz. 251.

Digitized by Google

geschikten spoedig terug kwamen. Dit koninklijk edict zou ook van kracht wezen voor de toekomst. Mede werd den magistraat bevolen, binnen 14 dagen aan de regeering de namen op te zenden der jongelingen, die buitenslands vertoefden. Toen woonden vier Gennepsche jongens te Amsterdam (1).

Den 19 Februari 1718 verscheen een soortgelijk edict met dezelfde strafbepalingen; wie echter binnen de twee volgende maanden in den lande terugkeerde, zou geene straf ondergaan.

Middelerwijl zetteden de wervers hun eerloos bedrijf ongehinderd voort. Zij bezorgden den jongelingen, die zij voor den wapenhandel geschikt achtten, ongevraagd een krijgspas tehuis en voerden hen onmiddellijk daarna gevankelijk naar het leger (2).

Misnoegdheid en verbittering breidden zich allerwege onder de bevolking uit en hevige klachten daarover deden zich steeds luider hooren.

In 1720, den 11 Januari, beval de regeering onzen magistraat opgave te doen van de namen dergenen, die door de wervers weggehaald en tot den krijgsdienst gedwongen waren. Twee jongens Johan Bleesers en Adam Meuskens werden genoemd. Den 11 Maart daaropvolgende, verscheen een koninklijk besluit, inhoudende: dat alle gewelddadige werving moest ophouden, en dat alle door dwang geworven recruten, die zich te huis met akkerbouw, handel of eenige nering hadden bezig gehouden, onverwijld naar hunne haardsteden moesten teruggezonden worden Verder werd pardon beloofd aan alle uitgewekenen, die binnen drie maanden in den lande zouden terugkomen. De magistraat moest opgave doen van de namen dergenen, die in het buitenland verblijf hielden. Gennep telde er 14. Het meerendeel hunner woonde in Holland, ook waren er te Antwerpen, en één, Jacob Hoenselaar, was naar Oost-Indië vertrokken.

Eindelijk werd die hatelijke werving *binnenslands* afgeschaft, door koninklijk edict van den 26 Februari 1721.

In Juli 1744 hadden twee Genneper jongens, Mathias Art en Antoon Kempkens, die te Wesel in het leger dienden, de vlucht genomen. Art was daarna nog even bij zijne ouders geweest en

---

(1) Jos. Habets. Gesch. van het bisdom Roermond, II. bladz. 251.
(2) N° 256.

Digitized by Google

had daar sabel en schede achtergelaten. Men zocht hem te vergeefs. Ook Kempkens was niet te vinden. Niet lang daarna viel aan dezen laatste een kleine erfenis ten deel. Daar hij echter als deserteur te boek stond, trok de fiscus de erfenis tot zich.

Ofschoon de werving wettelijk was afgeschaft, hield zij echter feitelijk niet overal op.

Zoo werd, nog in het voorjaar van 1746, Hendrik Kempers, knecht van den linnenwever Willem Beckers, door een onderofficier Huberich, met geweld van den weefstoel gehaald en naar Wesel gevoerd. Zoo moest de magistraat van Gennep, den 12 Januari 1750 nog, eene klacht indienen bij den krijgsraad te Kleef over het volgende feit: Een burgerszoon, Hoenselaar genaamd, die reeds onderscheidene jaren, als kanonnier in het hollandsche leger diende, en met verlof bij zijne ouders vertoefde, was 's avonds te voren door twee onderofficieren gevangen genomen en naar Wesel gebracht. De magistraat had zulks willen beletten, maar een der onderofficieren had een afschrift van het bevel zijns kapiteins getoond. Daartegen had hij niet durven handelen. Daags daarna kwam van wege den krijgsraad bescheid: dat de magistraat verkeerd gedaan had; dat hij de onderofficiers met hun bevelschrift in hechtenis had moeten nemen en hij, bij voorkomende gelegenheden, daartoe verplicht was. Dien ten gevolge deed de magistraat den 31 Januari deze bekendmaking afkondigen: Daar wij vernomen hebben, dat eenige jongelingen, uit vrees voor de werving, zich buitenslands hebben begeven, zoo wordt hiermede ter kennis van allen gebracht, dat wie het wagen durft pogingen te doen, om iemand met geweld weg te voeren, onmiddelijk gevangen zal genomen worden.

Intusschen bleef Hoenselaar steeds in hechtenis te Wesel. Na herhaalde aanvraag om inlichtingen, kwam den 24 Maart de tijding, dat over den jongeling weldra zou beslist worden. Hoenselaar, die later in hollandschen dienst was teruggekeerd, kreeg eerst in 1780 van de pruissische regeering verlof, om in zijne vaderstad te mogen wonen.

Digitized by Google

§ 3 *De zevenjarige oorlog.*

Nieuwe en zware lasten kwamen de ingezetenen van Gennep drukken, toen de zevenjarige oorlog (1756—1763) uitbrak tusschen Engeland, waarbij Pruissen zich had aangesloten, eenerzijds en Frankrijk met Oostenrijk anderzijds.

Al spoedig verschenen de Franschen in het land van Kleef, Den 16 April 1757, rukten twee bataillons van het regiment de Picardie onze stad binnen. Zij werden aangevoerd door den luitenant-kolonel de markies de Maugiron, 24 kapiteins, 36 luitenants, den „brigadier du roi", de Brehant, enz., enz., en waren ongeveer 1000 man sterk. Daar Gennep slechts 180 woonsteden had, laat het zich denken, hoe opgepropt met soldaten de huizen waren. Onderscheidene woningen hadden tien, twaalf, zestien, twintig — het gasthuis had zelfs twee en dertig — manschappen te bergen. Deze troepen vertrokken den 30 April en kregen het volgende getuigschrift mede:

„Burgermeister und Scheffen der Stadt Gennep bezeugen hiemit, dass das hier in quartier gelegen 1ste und 3te bataillon von Regiment de Picardie gute discipline gehalten habe."

(Geteekend) GERARD LEURS, REINIERS, HELMCKE, HAVER" (1).

In dienzelfden lente had het fransche leger een groot lazareth te Wesel opgericht. De benoodigdheden voor de ziekenverpleging moesten door de steden en dorpen der omstreken verschaft worden.

Wat Gennep leverde wordt aangegeven in het ontvangbewijs van den magazijnmeester (2).

„Je soussigné garde-magasin des effets du Roy de l'hopital ambulant à Wesel certifie, que les habitants de Gennep ont livré..... pour le service des hopitaux, la quantité de quatre-vingt-deux chemises très vieilles, dont la plus forte partie est déchirée ou rapiècée; dix-neuf vieux bonnets de laine déchirés, vingt bouffes de nuit très vieilles et rapiècées, vingt-sept demi-couvertures de laine très vieilles toutes déchirées et rapiècées, et quatre-vingt-treize demi-draps à pansement très vieux et déchirés."

Wesel le 15 Mai 1757. WOIRHAIN.

Daar de verzorging der troepen zeer vele uitgaven eischten,

(1) N. 26.
(2) N. 206.

Digitized by Google

zag onze magistraat, reeds in het begin van Mei, zich genoodzaakt een zware belasting uit te schrijven. Na nauwkeurige schatting van huizen en tuinen, akkers en weiden, werden de bezitters der huizen en tuinen aangeslagen voor eene som van: 809 rijksthaler en moesten de eigenaars van landerijen en weiden: 4107 rijksthaler opbrengen. Groot misbaar deswege ontstond bij het volk. De rentmeester Reiniers ondervond de grootste onaangenaamheden bij de inning der belastingen. Zij die weigerden werden met militaire executie bedreigd, en van twee ingezetenen werd het gras uit hunne weide openbaar verkocht (1).

Den 11 Juli 1757, kwam van wege baron von Glasenap tijding, dat de stad zich moest gereed houden op de komst van ongeveer 70 recruten met even zoo veel paarden, die twee dagen later te Gennep zouden overnachten. De stad had 74 stallen of schuren ter beschikking.

Den 16 September daarop volgende, zond de „commissaire des vivres" Fumeron bericht: dat eenige escadrons ruiters hier zouden komen overwinteren. Uit dien hoofde noodigde hij het stadsbestuur uit, tijdig te zorgen voor een magazijn tot berging van haver, hooi, stroo enz. en voor den aankoop van hout en steenkolen. Vertrouwde personen moesten als opzichters daarover worden aangesteld.

De magistraat opperde bezwaren. Hij wist geen geschikt gebouw tot magazijn aan te wijzen, daar de stad in den winter dikwijls voor twee derde onder water stond; hij kon geen hout noch steenkolen koopen, omdat de brandstoffen, voor de soldaten van het regiment de Picardie besteed, nog niet betaald waren. Ook de burgers hadden nog veel rekeningen te vereffenen. Daar op dit vertoog geen acht werd geslagen, en hulp moest geschaft worden, vergaderden, den 13 November 1757, de voornaamste ingezetenen in het raadhuis en besloten, in overleg met den magistraat: de stad te machtigen gelden in leen te nemen. Allen verklaarden schriftelijk borg te zullen blijven voor de teruggave daarvan (2).

(1) N° 203.

(2) Den 14 Maart 1758 leende de stad van tien burgers 887 rijksthaler; eene maand later leverden veertig ingezetenen aan de stad 555 rijksthaler; den 14 Juli had zij 441 rijksthaler, den 26 October 940 rijksthaler noodig, enz. enz. De rentmeester Reiniers zag geen kans, om al dat geld te verschaffen; hij werd onpasselijk, legde zijne bediening in October 1758 neder en werd opgevolgd door Tuchscheerder. N° 193 en 166.

Digitized by Google

Den 16 November trok de markies de Maugiron, aan het hoofd van vijf compagniën van het regiment de Picardie, de stad binnen. Hij was in gezelschap van één majoor, één luitenant-kolonel, één garde-magasin, één chirurgijn-majoor, één almoezenier, vijf maréchaux de logis, vijf kapiteins, vijf luitenants, ééne merketenster, honderd zes en tachtig ruiters en twee honderd zes en twintig paarden. — De kerk der protestanten was tot magazijn ingericht; hunne godsdienstoefeningen konden geschieden in de woning van den predikant J. M. Hopp, die deswege van inkwartiering verschoond bleef. — Maugiron vertrok met zijn volk den 1 December. Hij ruimde plaats voor eenige compagniën van het regiment du prince de Bourbon, die den 7 December aankwamen en tot den 23 Maart 1758 hier bleven.

Vijf dagen daarna verschenen eenige compagniën ruiters van het regiment du Roy. Zij vertrokken den 5 April en werden dienzelfden dag hier opgevolgd door eenige afdeelingen voetvolk van het regiment de Bretagne. De stad lag zoo vol soldaten, dat men zich bijna niet helpen kon. Een bakoven werd door eenige manschappen op den Molenberg gebouwd; het getimmerte echter was zoo weinig hecht, dat het in het najaar in puin viel. Het raadhuis was deels tot gevangenis, deels tot hospitaal ingericht. Voor dit laatste moesten de burgers 20 bedlakens, 20 dekens en het noodige stroo verschaffen. De magistraat klaagde steen en been over de brutaliteit der soldaten. Er moest verandering komen „sonst — zoo schreef hij — ist es uns pur unmöglich es langer aus zu halten, sonders werden wir gezwungen um uns mit der Flucht zu salviren" (1).

Er kwam verandering. Den 1 Juni namen de troepen van het regiment de Bretagne ijlings de vlucht en lieten te Gennep achter: 199 zakken meel, 361 brooden, 447 ledige zakken, een schip met 1200 zakken meel, vier groote hoopen stroo en anderhalve scheepslading hooi. Dat alles werd, den 9 Juni, door de Kriegs- und Domainen Kammer te Kleef opgeeischt. Men berekende, dat voor het vervoer dier goederen 1600 karren zouden noodig wezen.

Nauwelijks waren de Franschen vertrokken, of een twintigtal pruissische dragonders en huzaren nam Gennep in bezit.

---

(1) N° 209.

Digitized by Google

Daar de fransche legerbenden echter ieder oogenblik konden terugkomen, was het van belang steeds te weten, waar zij zich ophielden en wat zij uitrichtten. Dienaangaande hielden de steden en voornaamste dorpen elkander op de hoogte, door middel van boodschappers.

Omstreeks half Juli hadden de Franschen eene schermutseling gehad met de geldersche soldaten te Straelen. De laatstgenoemden hadden den aftocht moeten blazen en telden onderscheidene gewonden. De tijding van dit wapenfeit werd herwaarts gebracht door de negentienjarige Cornelia Bernst, dienstmeid van vrouw de Laure te Straelen. De boodschapster was vergezeld van zes boerenschutters. Het gezantschap kwam bij het vallen van den avond te Gennep aan. De ambtsbode Verhulsdonk die — ouder gewoonte — dronken was, hield de vreemdelingen aan en wilde ze met geweld in hechtenis nemen. De burgers echter kwamen tusschen beide. Het gezantschap werd met passende achting door den magistraat ontvangen (1).

Den 18 October 1758 kwam bericht, dat de burgers zich wêer op een winterinkwartiering moesten voorbereiden. Den 22 November trokken 521 voetgangers van het regiment de Picardie de stad binnen. Hoelang zij hier vertoefden blijkt niet.

Den 6 Mei 1759 verschenen hier twee compagniën van het regiment Joigny. Ofschoon slechts 90 man sterk, verwekten deze soldaten den burgers veel last. Een hunner veroorloofde zich, in Juli, het huis te betrekken van den schepen Helmcke, en er de beste woonvertrekken van in gebruik te nemen. Zijne kinderen — zoo klaagde de schepen — moesten den nacht op stroo doorbrengen.

Ook gedurende de eerst volgende jaren, werd onze stad door de fransche legerafdeelingen sterk bezocht. Noemen wij slechts de troepen van het regiment de Touraine, aangevoerd door den hoofdman d'Harmville; troepen van het regiment de Nancy onder kapitein Vautrin; troepen van het regiment de Talarve; ruiters met hunne paarden van het regiment d'Enghien, onder aanvoering van den chevalier de la Hay, den chevalier de Mont en den luitenant Piot, enz. enz.

De vrede, den 15 Februari 1763 te Hubertsburg gesloten, had een

---

N° 164.

Digitized by Google

einde gemaakt aan den zevenjarigen oorlog. De tijding daarvan verspreidde zich alras en wekte alom rechtmatige vreugde.

Den 10, 11 en 12 Maart daaropvolgende, namen de overste Bauer en de directeur der „Kriegs und Domainenkammer" Meyer, krachtens koninklijke opdracht, de heerlijkheden Kleef, Moers en Gelder weêr in bezit. Den 13 Maart, zijnde een Zondag, moest overal een vredes- en dankfeest gevierd worden. Te Kleef richtte men, des avonds, een heerlijk vischmaal aan, waarop tusschen de 60 à 70 gasten genoodigd waren. De magistraat van Gennep was belast geworden met de levering van 200 stuks kreeften; nog andere vischsoorten werden van hieruit naar Kleef gezonden.

Ook Gennep liet zich op dien dag niet onbetuigd. Zestien eerebogen met passende zinnebeelden versierden de straten. In den voormiddag hielden de geestelijken in hunne kerken een stichtende redevoering, waarvoor hun de tekst was opgegeven; vervolgens lazen zij den inhoud der vredesafkondiging van den kansel plechtig voor, en hieven ten slotte het danklied: *Te Deum* aan. Zoo althans luidde het koninklijk voorschrift. Des middags en des avonds werden alle klokken telken male een gansch uur geluid. Nauwelijks was de duisternis ingetreden, of alle woningen schitterden met een oogverblindend licht. De burgers hadden gewedijverd, wie de sierlijkste verlichting kon leveren. Des Maandags trokken de beide burger- en jonggezellen-vereenigingen „mit oben und unter gewehr, fliegende Fahnen und klingende Spiel" naar een daartoe geeigende plaats buiten de stad, en vermaakten zich kostelijk met het ontsteken van vreugdevuren en het doen losbranden van kanonnen en geweren. Toen zij later in de stad terug waren, weerklonken de herbergen voortdurend met „vivat" geroep en jubelgezang. Een verslag dier feestelijkheid werd naar Kleef opgezonden en tegelijk met de verslagen uit andere plaatsen in druk uitgegeven (1).

De zevenjarige oorlog was ten einde; het leed door de burgers al dien tijd verduurd was voorbij gegaan, maar de schulden? Waren die ook vereffend?

Luidens de rekeningen betaalde de stad, van half April 1757 tot einde Januari 1758, aan de troepen, zoo in natura als in geld, de som van 5779 rijksthaler 13 stuiver 2 oort; op het einde van

(1) N. 75.

Digitized by Google

Januari 1759, de som van 4295 rijksd. 29 stuiver 4 oort en zoo vervolgens (1). Men berekende, dat van het voorjaar 1757 tot Maart 1763, één man met paard 1752 dagen in dienst des legers was geweest. De schade aan de woningen toegebracht werd op 555 rijksthaler begroot, en de herstellingen aan de protestantsche kerk zouden, volgens opgave van den predikant Hermsen, eene som eischen van 213 rijksth. 7 st. en 4 oort (2).

De schade en uitgaven werden evenwel voor en na door den Staat, doch niet zonder veel geschrijf, allerlei opmerkingen en vitterij, vereffend.

§ 4. *De omwenteling op het einde der 18e eeuw.*

De leerstellingen der fransche philosofen van dien tijd hadden, ook buiten de grenzen van dat rijk, aanhangers gevonden. De begrippen omtrent maatschappelijke verhoudingen en rechten van onderdanen tot hunne overheden waren bij het volk niet meer dezelfde van voorheen. Ontevredenheid over het bestaande, zucht naar andere toestanden smeulden in den boezem van zeer velen, en wachtten slechts gelegenheid af om zich te doen gelden.

In 1780 en volgende jaren, geraakten de Noord-Nederlanden in gisting. Hun stadhouder, prins Willem V, had het hard te verantwoorden tegen over de Staten-Generaal en het volk. De burgers der groote steden hadden zich tot keurbenden vereenigd, ten einde hun gewaande rechten, des noods met wapengeweld, te handhaven. Zij droegen den naam van patriotten. De Staten-Generaal waren zoo onhandelbaar geworden, dat de stadhouder besloot den Haag te verlaten, en den 15 September 1785, de wijk nam eerst naar Breda en later naar Nijmegen. Toen diens gemalin, Caroline — eene zuster van den koning van Pruissen — den 28 Juni 1787, op de nederlandsche grens, nabij Schoonhoven, door de patriotten was aangehouden geworden, kregen de toestanden eenen keer. De koning van Pruissen, gebelgd over de beleediging door „de hollandsche boeren" zijne zuster aangedaan, eischte voldoening. Daar de patriotten niet genegen schenen hem voldoening te schenken, beval

(1) N. 164.
(2) N. 200.

Digitized by Google

hij onmiddelijk een leger samen te trekken op de grenzen van Gelderland.

Den 8 Juli reeds ontving de magistraat van Gennep een ambtelijk schrijven, waarin opgave gevraagd werd, van het getal stallen tot plaatsing der legerpaarden, alsmede van de hoeveelheid hooi, stroo, haver, rogge en gerst in de stad aanwezig. Verder werd bevolen dat de heirweg in orde gebracht werd, en de aanbesteding der voedingsmiddelen — duizend één en zeventig rations per dag — onverwijld zou geschieden.

Den 27 Juli werd opgave gevraagd van het getal stookplaatsen binnen de stad. Gennep kon zich gereed houden op de inkwartiering van een bataillon en twee compagniën soldaten.

Den 11 Augustus kwam bevel, dat al het koren, zoodra het in de schuur gezameld was, onmiddelijk moest uitgedorschen worden, ten einde leverbaar te zijn bij de eerste opeisching. Tevens moest aangegeven worden, hoedanig de veestapel was en hoeveel bewerkte wol men had.

Weldra lagen twintig duizend soldaten te Kleef en in de omstreken. Aan het hoofd dier troepen, trok de hertog van Brunswijk, den 13 September, Nijmegen binnen. De moed der patriotten was gebroken en zeven dagen later keerde prins Willem V naar den Haag terug.

In 1788 geraakten de zuidelijke Nederlanden in opstand tegen Joseph II, wegens diens willekeurige hervormingen op kerkelijk gebied.

In Juni 1789 brak de fransche omwenteling uit. De wettige regeering werd omver geworpen en de koning, Lodewijk XVI, op het schavot onthoofd (21 Januari 1793). De mannen, die zich van het bewind hadden meester gemaakt, zonden hun krijgsbenden, door denzelfden revolutionnairen geest doortrokken, de grenzen over, ter overweldiging der naburige landen. Dat konden de Mogendheden niet dulden. Ook zij togen ten strijde en verbonden zich onderling, om de jonge republiek, die elken monarchistischen Staat vijandig was, door wapengeweld tot reden te brengen. Wederkeerig wantrouwen en afgunst verlamden echter hunne strijdkrachten en de republikeinen breidden hunne veroveringen steeds verder uit.

In 1792 verscheen de fransche generaal La Marlière met zijne troepen te Gelder en liet zich voor deze kennismaking flink betalen.

Digitized by Google

Deze visite française kostte, aan Afferden alleen, de bagatel van 6000 kleefsche gulden (1). Den 18 December bracht eene compagnie fransche jagers, honderd man sterk, uit Goch een bezoek aan Gennep. Of dit kosteloos geschiedde wordt niet gezegd.

Na den veldslag van Jemappe (6 November 1793), waardoor de Franschen meester waren geworden van België, konden onze streken zich ook op de komst dier republikeinen verwachten. Wel hadden de engelsch-hannoversche troepen gepoogd het onophoudelijk vooruit dringen der fransche legers te stuiten, doch te vergeefs; zij zelf werden terug gedreven zoo ver, dat zij, in September 1794, ten getalle van ongeveer 14 duizend man, in het Genneperveld stonden, waar zij zich aan velerlei strooptochten overgaven.

Den 7 October verzocht de magistraat van Gennep aan de regeering te Kleef om bijstand. Hij kon onmogelijk de hoeveelheid haver en hooi verschaffen, welke vereischt werd voor de troepen, die òf de stad doortrokken òf er hun nachtverblijf hielden, òf aan de Maas allerlei benoodigdheden kwamen halen. Gisteren, zoo schreef de magistraat. hebben wij 162 en van daag nog 154 rations moeten uitgeven.

Reeds in den zomer van 1794 sloeg de generaal Moreau, aanvoerder der avant-garde van het fransche noorderleger, zijn hoofdkwartier te Gelder op, en voor het einde van den herfst, was geheel het land van Kleef in de macht der Franschen. In October trok generaal Ney, later maarschalk en vorst van Moskowa, aan het hoofd van 300 rijdende jagers, over Goch naar Kleef, en rukte den 19 dier maand die stad binnen. Hij bleef er slechts één nacht met zijn volk; doch weldra volgden hem andere troepen, die onder aanvoering der generaals Van Damme, Lefèvre, Marlot, Montaigne, enz., hunnen tocht naar Holland voortzetten.

Hadden velen in den lande de komst der Franschen met welgevallen te gemoet gezien, hunne voldoening duurde niet lang. Wel beweerden de republikeinen. dat zij niet als vijanden, maar als vrienden gekomen waren, om ook de bewoners onzer streken de zegeningen der *„vrijheid, broederschap* en *gelijkheid"* te brengen, maar die vrienden zagen er erg ongehavend uit; de kleederen hingen

(1) Zie het opstel van den W. Eerw. Heer M. J. Janssen, kapelaan van Weil, in het: Jaarboekje van Alberdingh Thijm, 1895.

Digitized by Google

hun bij flarden om het lijf en hun schoeisel was allerellendigst; daarbij waren zij zeer dwingerig en inhalig, en de zegeningen, die zij mede brachten, bleken hoofdzakalijk te bestaan in uiterst drukkende belastingen.

Met de fransche troepen was ook de krijgscommissaris Renout te Kleef aangekomen. De leden der hoogere pruissische regeering hadden de wijk naar elders genomen. De magistraat der stad bleek den commissaris niet doortastend genoeg, weshalve hij de leden daarvan in hunne woningen deed oplichten, en onder voorwendsel, dat zij te pruissisch gezind waren, op een wagen naar Wachtendonk voeren. In hunne plaats stelde hij een municipaliteitsraad in, bestaande uit 13 leden, die het bestuur van stad en land in handen nam. Half November werd, onder veel lawaai, de vrijheidsboom in de stad geplant. De kerken en scholen werden tot magazijnen ingericht, en de schilden en wapenborden, die aan het koningschap herinnerden, afgerukt en verbrand. Gelijk te Kleef, zoo ging het overal, waar de Franschen verschenen. De openbare godsdienstoefening werden afgeschaft, de processiën en kerkelijke begrafenissen verboden, de beelden en kruisen omvergehaald. De kwellingen den godsdienst aangedaan, waren echter op pruissisch gebied niet zoo hevig als elders, dank zij het vredestractaat van Basel, waarover aanstonds.

Acht dagen na de komst der Franschen te Kleef (25 October) kwam te Gennep het bevel van zekeren Detouils, dat de stad dadelijk 2000 brooden, ieder van drie pond, tot onderhoud der troepen te Wichen moest bezorgen.

Den 7 November teekende de controleur Le Brun aan: dat Gennep aan de doortrekkende troepen aanhoudend hooi, stroo en haver had moeten leveren; dat de buurten Mook, Middelaar en Ottersum „schon ausfuragirt" waren, weshalve het noodzakelijk was, dat van elders bijstand verschaft werd.

Den 15 November had, volgens ambtelijke opgave, Gennep reeds aan de Franschen geleverd: 112,000 pond hooi, 151,000 pond stroo, 70 malder haver, en vijf dagen later: 9979 rations brood.

Den 29 November kwam hier de tijding, dat alle geweren, pieken, degens en sabels moesten ingeleverd en naar Kleef opgezonden worden. De ingezetenen van Heyen, Ottersum en Nergena moesten hunne wapenen in het raadhuis van Gennep brengen.

Digitized by Google

Nauwelijks hadden de Fränschen onze gewesten veroverd of zij zorgden ook voor een ordelijke indeeling daarvan. Met die taak waren belast zoogenaamde *représentants du peuple* of volksvertegenwoordigers, die mede in opdracht hadden het oog te houden op hetgeen het leger uitrichtte. Zij stonden als vurige republikeinen bekend, hadden een schier onbeperkte macht en waren zeer gevreesd.

Drie dier volksvertegenwoordigers: N. Hausmann, Frécine en Joubert, vaardigden den 24 Brumaire an III (14 November 1794) het volgende arrêté uit: „Il y aura une administration centrale à Aix-la-Chapelle pour le pays entre la Meuse et le Rhin. Sous cette administration il en sera formée (sic) sept autres" (1).

Eene dier zeven arrondissements administratiën (afrondingsbestuur of Bezirksverwaltung) werd te Gelder gevestigd en strekte haar gebied uit over „la Gueldre prussienne et autrichienne, les comtés de Mörs et de Clève". Het arrondissement Gelder omvatte de kantons: Gelder, Roermond, Mörs, Kleef, Xanten en Rhijnberg. Tot het kanton Kleef behoorden: de stad Kleef, Goch, Calcar, Gennep, Cranenburg, Griethausen, Griet en Wessel (2).

Bij den aanvang van het jaar 1795, verscheen van de „administration d'arrondissement" te Gelder een bevel: dat de zoo even genoemde kantons aan het fransche leger moesten leveren: 25156 paar schoenen; dat met de verschaffing daarvan belast waren: de adel, de geestelijkheid en de welhebbende ingezetenen; dat de schoenen te Gelder moesten geleverd worden, en voor elk paar de som van 10 livres en 10 sols zou worden vergoed. Het kanton Kleef kreeg de levering van 5600 paar schoenen voor zijne rekening. Gennep

(1) Deze zeven administratien werden opgericht te Maastricht, te Gelder, te Aken, te Bonn, te Blankenheim, te Limburg en te Spa. Zie A. J. FLAMENT: *De inlijvingen van het grondgebied van het hertogdom Limburg enz. 1792—1814. bladz. 7.* Aan het hoofd der centrale administratie stond de apostaat Antoon Joseph Dorsch, bijgestaan door twaalf leden. Agent national was aanvankelijk Josminde La Motze, later L. P. Caselli. De arrondissements administratie te Gelder werd gevoerd door acht leden. Naast hen stond de agent national, in April 1795, B. Malmaison. Zulk een «agent national» was een zeer gewichtig man. In hem stelde de republikeinsche regeering haar volle vertrouwen. Buiten hem kon geen besluit genomen noch uitgevoerd worden. Hij deed de wetten afkondigen en eerbiedigen; hij hield de regeering op de hoogte der toestanden, kortom hij was de dwarskijker in het overwonnen land Administrator van het kanton Kleef was aanvankelijk Wasseind, sedert April 1795 Hopman, na hem Seida. Van den eersten en den laatstgenoemden zegt Nettesheim: dat zij «mit unumschränkter Gewalt, die privaten wie gemeinten bedrückten.»

(2) Zie Professor Dr. MESTWERDT. Zur Clevischen Geschichte aus der Zeit der Französische Herrschaft 1795—1798. Cleve 1895.

Digitized by Google

werd aangeslagen voor 1200 paar (1). Een schrijven uit Gelder van den 28 Januari, wees nader de personen te Gennep aan, die het schoeisel moesten verschaffen. Moest leveren: Jan van Bergen 50 paar, Jan Derks 95 paar, Cobes van Bergen 120 paar, Dirk Janssen 59 paar, Jan Mooren 50 paar, Dirk van Dick 120 paar, Thon van Dick 100 paar, Fredr. Scholten 95 paar, Fred. Hasselman 40 paar, Gradus Heesen 50 paar, Fred. van Bergen 85 paar, Manes Scholten 10 paar, Willem Emming 35 paar, Willem Ysermans 50 paar, Daniël Woldenberg 30 paar, Hend. van Dick 100 paar, Thon Seegers 40 paar, Evert Reiniers 20 paar, Dirk van Duiren 45 paar en Rosenboom 15 paar. Al die schoenen moesten na acht dagen gereed zijn.

De magistraat van Gennep schreef den 6 Februari naar Gelder: dat de stad onmogelijk zooveel schoenen leveren kon, om reden, dat er in den ganschen omtrek geen leder genoeg te krijgen was. Van die schoenen levering schijnt dan ook, althans wat Gennep betreft, zoo heel veel niet te zijn gekomen.

Den 14 Maart leverde onze stad aan het fransche leger 11 koeien en 4 schapen. De gevraagde hoeveelheid hooi, stroo en haver kon niet volgen, omdat de ingezetenen en de troepen, die hier in garnizoen lagen, nauwelijks nog voor vier dagen voorraad hadden.

Den 20 Maart werd Gennep aangeslagen in eene contributie van 2053 livres 13 sol en van 116 paar schoenen (2). De magistraat meldde, dat de schoenmakers in „armselige Umstände" verkeerden.

Toen de koning van Pruissen bemerkte, dat de oorlogskansen der Franschen gunstiger stonden, dan die der verbondene Mogendheden, waartoe ook hij behoorde, liet hij zijne bondgenooten aan hun lot over, knoopte onderhandelingen aan met de fransche republiek en sloot met haar, den 5 April 1795, het vredesverdrag van Basel.

Had de bevolking onzer gewesten de hoop gevoed, eerlang van de fransche overheersching bevrijd te zullen worden, thans moest zij die hoop laten varen. Een artikel immers van genoemd vredesverdrag luidde als volgt: „Les troupes de la république française continueront d'occuper les pays de Mörs, Clève et Guel-

(1) Zie Clever Kreisblatt n. 85, 1894.

(2) Ottersum moest 2977 livres 10 sol, Heyen 1500 livres en het Huis Heyen 2525 liv. 2 sol opbrengen.

Digitized by Google

dre (1), situées sur la rive gauche du Rhin. Tout arrangement définitif à l'égard de ces provinces sera renvoyé jusqu'à la pacification générale entre la France et l'Empire germanique". En dat de koning er niet tegen opzag zijn gebied aan den linker Rhijnoever, mits vergoeding, geheel aan de Franschen af te staan, bleek overduidelijk uit een der geheime artikelen aan dit verdrag toegevoegd.

Ofschoon de Baseler vrede alles behalve tot eer strekt aan den pruissischen vorst, bracht hij toch voor onze gewesten dit niet te versmaden voordeel mede: dat de bewoners wel geplaagd, maar niet zoo baldadig behandeld werden als elders; dat de goederen der kloosters, kerken en godsdienstige stichtingen wel aangeslagen, maar nog niet ontvreemd werden, en dat de geestelijken niet werden geplaatst voor de keuze tusschen den eed van haat aan 't koningschap en de ballingschap.

De Franschen alzoo hielden onzen landstreek bezet. Het arrondissement Gelder bleef bestaan en in Gelder zelf zetelde de citoyen Hopman als gevolmachtigde der republiek. Hem volgde niet lang daarna Seida op.

Bij de wet van 9 Vendémiaire an IV (1 October 1795) werden het land van Luik, Oostenrijks Gelderland, de andere op den linker Rhijnoever gelegen oostenrijksche bezittingen en de voormalige Generaliteitslanden bij de fransche republiek ingelijfd. Daardoor werd een groot gedeelte van Limburg aan de centrale administratie der landen tusschen Maas en Rhijn onttrokken.

Op het einde van dit jaar, werd op last van het fransch bewind eene opgave gevraagd van alle kosten en uitgaven, die ten behoeve van het fransche leger gedaan waren. Uit de tabel door onzen magistraat opgemaakt blijkt, dat van October 1794 tot 20 November 1795 de troepen aan Gennep gekost hadden: de som van 13660 rijksthaler, daarin begrepen 684 rijksthaler voor contributie. De Franschen betaalden met assignaten, die aanvankelijk een twijfelachtige en later volstrekt geene waarde hadden.

Den 17 Mei 1796 maakte het fransch bewind een andere indeeling van de veroverde landen: Eene „division d'entre Rhin et Moselle"

(1) Tot Kleef behoorden Gennep, Ottersum, Mook, Heijen en Oeffelt. Tot pruisisch Gelderland de dorpen: Middelaar, Afferden, Bergen, Well, Arcen en geheel het land van Kessel met de dorpen Helden, Sevenum, Horst, Venray, Wanssum, Geisteren, Blerick enz. Zie A. J. FLAMENT, l. c.

Digitized by Google

met de hoofdsteden Trier en Coblents, en eene „division d'entre Rhin et Meuse" met de hoofdstad Aken. Aan het hoofd van elke dier afdeelingen kwam een „directeur-général" ook „commissaire du gouvernement" te staan. Mede werd bepaald: dat alle administratiën, van welken aard ook, waren opgeheven, en diensvolgens alle documenten, boeken, papieren, enz., aan den directeur-général moesten ingeleverd worden.

Door die regeling werden de rechten van den pruissischen landsvorst nog meer beperkt.

Burger Poissant werd aangesteld als directeur-generaal in de landen tusschen Rhijn en Maas, doch in 't zelfde jaar nog opgevolgd door burger Pruneau. Het duurde niet lang, of deze nam al de goederen, die aan het stadsdomein behoorden, alsmede alle eigendommen en gerechtigheden van vorsten, heerlijkheden, bisdommen, pastoriën, abdijen, stichtingen en vereenigingen onder zijn beheer. De renten en pachtpenningen dier goederen, als ook de tienden moesten voortaan uitsluitend aan den ontvanger der republiek betaald worden. De gemeentebesturen moesten, binnen tien dagen na afkondiging van zijn besluit, eene lijst dier tienden aan den ontvanger inleveren; de pachters van geestelijke goederen moesten, binnen acht dagen, hunne pachtcedule vertoonen en een wettig afschrift overgeven; de beheervoerders der geestelijke- en kloostergoederen moesten nauwkeurig opgeven, waar die goederen gelegen waren; de abten en abdissen, de monniken en nonnen, de pastoors en allen, die prebenden bezaten, moesten een nauwkeurig verslag inzenden van al hun onroerende goederen, met opgave van den aard dier bezittingen, hunne ligging, de namen der pachters en den pachtprijs, enz., enz. Eene boete van duizend livres en nog andere straffen waren bepaald voor hen, die in verzuim bleven. Van deze verordening echter werd in de eerstvolgende jaren weinig ten uitvoer gebracht.

Intusschen ging de nieuwe beheervoerder ijverig voort om de troepen, die in den lande verbleven te vrede te stellen, ten koste der bewoners.

Voor het jaar IV der republiek (21 Sept. 1796—21 Sept. 1797) verordende het bewind te Parijs een gedwongen leening van drie millioen livres, te plaatsen in de landen tusschen Rhijn en Maas. Daarvan zouden twee derden voor rekening van het grondbezit en

Digitized by Google

één derde ten laste der nijverheid komen. Die leening kwam echter niet tot stand. Generaal Hoche had den krijgs- en domeinenraad Sack met den geheim-secretaris Böhme, in zijn hoofdkwartier te Keulen ontvangen, en den 12 Maart 1797 een verdrag gesloten, krachtens 't welk het fransch beheer op den linker Rhijnoever voorloopig zou opgeheven worden; mede werd in het verschiet gesteld, dat de geestelijke goederen, en ook de domeinen van den pruissische koning zouden terug gegeven worden.

Dat de Franschen thans zoo welwillend jegens de Pruissen waren, had zijne reden. Zij werden bedreigd door Oostenrijk en Italië; hun belang vorderde, dat zij met Pruissen op goeden voet stonden.

De pruissische „Landes Kollegiën" keerden alzoo naar Kleef terug. De krijgs- en domeinen Kammer bleef nog te Wesel, doch zond eene deputatie van drie raadsleden uit hun midden. Deze raadsleden, von Bernuth, von Rappard en Sack, begonnen, omstreeks het einde van April 1797, met de rekeningen in te vorderen van de uitgaven, welke sedert den Baseler vrede (5 April 1795) wegens de fransche troepen gedaan waren.

De rekening van Gennep luidt als volgt: Geleverd: 1° Aan een convooi vee: 435 rations hooi van 10 pond ieder. 2° Naar Straelen 56 bundels stroo van 10 pond en 60 bundels hooi van 15 pd. 3° Naar Wachtendonk 60 bundels stroo van 10 pond ieder. 4° Aan requisitie 407 quintalen 76 pond hooi en 207 quintalen 90 pond stroo. Daarvoor waren 600 livres afslag in de contributie gebracht. Onderteekend de kreitsontvanger Feldman den 8 Mei 1797.

Eene rekening van den 9 Mei voegt daarbij: Geleverd: 1° naar Urdingen 26 quintalen hooi en 26 quintalen stroo, ter waarde van 180 livres.

Den 2 October gaf onze stad nachtverblijf aan eene compagnie rijdende artillerie van het fransche noordelijk leger, dat uit Holland terugkeerde.

Toenmaal bezat Gennep 183 huizen, waarvan er 39 tot verblijf van twee soldaten en 48 van één soldaat geschikt waren. Ook konden er 50 paarden worden geborgen.

Den 4 November 1797 benoemde het fransch bewind den Elzasser Rudler tot *directeur général* of *commizsaire du gouvernement* over de landen tusschen Rhijn en Maas en tusschen Rhijn en

Digitized by Google

Mosel. Deze verdeelde, den 23 Januari 1798, die landen in vier departementen: *Saar*, hoofdstad Trier, *Donnerberg*, hoofdstad Ments, *Rhijn en Mosel*, hoofdstad Coblents en *Roer*, hoofdstad Aken. Elk departement zou verschillende kantons bevatten.

Vervolgens bepaalde hij den 1 Vendémiaire, an VII (22 Sept. 1798), als den dag, waarop het boekhouden van den burgerlijken stand in de gemeenten een aanvang moet nemen. Uit dien hoofde waren de pastoors uitgenoodigd, de doop-, trouw- en sterfregisters hunner kerk, voor dat tijdstip aan den „président municipal" van het kanton over te geven. Deze registers zouden, door den „agent national" geteekend, en voortaan door een beambte van het gemeentebestuur geregeld bijgehouden worden.

Te Gennep beginnen de registers van den burgerlijken stand: die der *geboorten* den 7 Vendémiaire (28 September 1798), die der *huwelijken* den 1 Pluviose (20 Januari 1799) en die van *overlijden* den 23 Brumaïre (13 November 1798) de l'an VII. Zij zijn onderteekend: D. Berns, agent municipal.

Het Roerdepartement, dat den 24 Floréal an VIII (14 Mei 1800) in vier arrondissementen: van Aken, Keulen, Crefelt en Kleef, was ingedeeld, werd bestuurd door eene „administration" bestaande uit vijf leden. Naast hen stond de „préfect du département". Deze inrichting herinnert aan onze provinciale Staten en den commissaris des konings.

In het arrondissement Kleef had een „sous-préfect" te gebieden. De meest bekenden zijn: Von Dorsch, De Keverberg, d'Andlau, Dit omvatte elf *kantons*. Tot het kanton Cranenburg behoorden: Gennep, Ottersum, Mook en Middelaar (1).

Nog altijd deed Pruissen zijne rechten gelden op zijn voormalige

---

(1) Betreffende de overige limburgsche plaatsen diene het volgende: Behoorden tot het arrondissement *Aken*: 1° het kanton Burscheidt met een gedeelte der tegenwoordige gemeenten Vaals en Bocholz; 2° het kanton Sittard met de gemeenten: Born, Grevenbicht, Limbricht, een gedeelte van Nieuwstad, Munstergeleen, Sittard, Susteren, Urmond, Berg en een gedeelte van Broeksittard. 3° Het kanton Heinsberg, met de buurten Melick, Herkenbosch en het landgoed Daelenbroek. Tot het arrondissement *Crefeld*: het kanton Bracht met een gedeelte van Belfelt en Tegelen. Tot het arrondissement *Kleef*: 1° het kanton Horst, met Broekhuizen, Grubbenvorst, Helden, Herst, Sevenum, Kessel, Maasbree, Meerlo, Venray en Wanssum; 2° het kanton Gelder, met Arcen, Velden en een gedeelte der gemeente Bergen; 3° het kanton Wankum met een gedeelte van Venlo en Arcen; 4° het kanton Goch, met Bergen, Heijen, Afferden en Siebengewalt; 5° het kanton Cranenburg met de buurten Gennep, Ottersum, Mook en Middelaar, (*A. J. Flament*. De inlijvingen van het grondgebied van Limburg. Maastricht 1894, blad. 36.)

Digitized by Google

bezittingen tusschen de Maas en den Rhijn. Daarover was reeds onderhandeld door den keizer van Oostenrijk met de fransche republiek in het vredesverdrag van Campo Formio (17 October 1797) en bij het geheim tractaat van Rastadt (1 December 1797); doch eerst met den vrede van Luneville, 20 Pluviose an IX (9 Februari 1801) verloor het alle aanspraak op onze gewesten. Artikel VI immers van genoemd vredesverdrag luidde: „Sa Majesté l'empereur et roi, tant en son nom, qu'en celui de l'empire germanique, consent à ce que la république française possède désormais en toute souveraineté et propriété les pays et domaines situés à la rive gauche du Rhin, de manière que.... le thalweg du Rhin soit désormais la limite entre la république française et l'empire germanique, savoir: depuis l'endroit où le Rhin quitte le territoire helvétique, jusqu'à celui, où il entre dans le territoire batave."

Eene maand later, den 18 Ventose (9 Maart) lijfde de république onze gewesten bij Frankrijk in, en een jaar daarna, den 20 September 1802, begon de fransche constitutie ook hier te verplichten.

Edoch reeds den 16 Juli 1801 had Z. H. de Paus Pius VII met den eersten consul, Napoleon Bonaparte, een concordaat gesloten, waardoor de verhoudingen der katholieke kerk tegenover de fransche republiek geregeld waren geworden. De vrije openbare uitoefening van den katholieken godsdienst was voortaan verzekerd. De blijde tijding daarvan werd, op Zondag den 30 Mei 1802, in onze parochiën afgekondigd en met gejuich vernomen.

Noodlottig daarentegen was het decreet van den 20 Prairial, an X (9 Juni 1802), waardoor alle kloosters, vicariën, kapelaniën en kerkelijke beneficiën opgeheven en de goederen daarvan tot nationalen eigendom verklaard werden. Dien ten gevolge verloor de kerk van Gennep al hare vaste goederen, de vicarie van St. Martinus hield op wettig te bestaan en hare bezittingen vervielen aan den Staat.

Den 21 September 1802 werden de boeken, de inkomsten en bezittingen der vicarie van St. Martinus bevattende, aan den commissaris overgegeven.

De daarop volgende beschikkingen echter brachten verzachting aan. Een decreet van den 7 Thermidor, an XI (26 Juli 1803) beval: dat de goederen der kerkfabrieken, die nog niet vervreemd waren, even als de renten, welke dezelve genoten, en die nog niet waren

Digitized by Google

overgedragen, aan hunne bestemming moesten terug gegeven worden. Een spoedig volgend decreet van den 28 Frimaire, an XII (20 December 1803) verklaarde: dat de goederen, renten en fondatiën, belast met jaarlijksche missen en kerkelijke diensten, deel makende van de inkomsten der kerken, begrepen waren in de beschikkingen van het decreet van den 7 Thermidor, an XI. Eindelijk bij decreet van den 28 Messidor, an XIII (17 Juli 1805) werd bepaald: dat de niet vervreemde goederen en niet overgedragen renten, voortkomende uit broederschappen voorgaandelijk ingericht in de parochiekerken, aan de kerkfabriek zullen behooren.

In gevolge dier beschikkingen vroeg de kerkeraad, den 24 Juni 1805, de goederen en renten der vicarie van St. Martinus terug; doch te vergeefs. Ongeveer een jaar later zond genoemde raad eene lijst op van al de in beslag genomen goederen en renten der vicarie, met verzoek van teruggave. Daarop volgde den 18 December 1806 een besluit van den prefect van het Roerdepartement, aldus luidend: „Vu la réclamation des marguillers de l'église succursale de Gennep. ..... arrète: Les rentes et revenues attachés au bénéfice de St. Martin et St^e Anne de l'église succursale de Gennep seront restitués à la dite église, s'ils ne sont pas aliénés. get. La Doucette, secrétaire Körfgen".

Ook van dit besluit bleef de uitvoering achterwege. Den 1 Juli 1811 verscheen een besluit van den minister van finantiën, onderteekend Le Duc de Gaëte, waarin het decreet van den prefect bekrachtigd en de uitvoering daarvan bevolen werd.

Nu kwamen de vicarie-goederen in het bezit der kerk, doch niet allen. Van eene weide te Oeffelt gelegen en twee grondrenten aldaar werd de teruggave geweigerd, op grond, dat de gemeente Oeffelt sedert het begin dezer eeuw tot Nederland behoorde, en diensvolgens de goederen aldaar gelegen als vervreemd moesten beschouwd worden, tijdens de uitvaardiging van het besluit van den 18 December 1806. Eindelijk verscheen, den 16 Maart 1816, eene beschikking van den gouverneur-generaal, krachtens welke genoemde weide en renten aan de kerk van Gennep moesten terug keeren, omdat beide gemeenten thans tot hetzelfde rijksgebied behoorden. Get. Sack, secretaris Boëlling. Deze beschikking werd, onder dagteekening van den 18 December 1816, door de administratie der domeinen erkend.

Digitized by Google

Bij keizerlijk decreet van den 7 Maart 1806, waren de pastoors en desservanten in het bisdom Aken gehandhaafd geworden in het gebruik der niet vervreemde en aan hunne pastorie voorheen toebehoord hebbende goederen; zij zouden ze, op dezelfde wijze als vroeger, blijven genieten, doch onder voorwaarde: dat de opbrengst dier goederen zou gekort worden op de toelage hun van wege het Rijk verstrekt.

Ofschoon dit besluit gunstig was voor verscheidene pastoors in den omtrek, had het voor dien van Gennep geene waarde, daar deze geen vaste goederen bezeten had, en de tienden, waarin hij grootendeels zijn bestaan gevonden had, onherroepelijk bleven afgeschaft.

Eene zelfde strekking als het even genoemd decreet, had ook het koninklijk besluit van den 5 Februari 1816, bepalende dat de R. K. pastoors, die in het genot mochten zijn van goederen, welke tot de rijksdomeinen behooren, voorloopig en tot nadere regeling, in dat genot zouden blijven.

Deze toestand werd eindelijk bestendigd, bij besluit van den minister van finantiën, van den 20 September 1848, n. 234.

Na den vrede van Luneville, zorgden de Franschen voor de invoering van een geregeld bestuur in de gemeenten. Vroeger hadden zij te Gennep reeds enkele beambten aangesteld, zooals den maire Feldman in 1794, den maire Godfried Bindeman in 1796, den „agent municipal" Diderik Berns in 1798, doch van een volledig gemeentebestuur komt eerst melding in het begin van 1804. De leden daarvan waren: Godfried Bindeman, maire; van Wijlick en Schuurkens, adjuncten; P. Verheggen, Daniël Wollenberg, W. Kersten, van Bergen, L. Hendericks en Fredericks als raadsleden.

Of de loting voor den krijgsdienst, in onze gewesten, voor het begin van 1806 in werking is getreden, blijkt niet. De jongelingen, die toenmaals in dienst van het fransche leger vertrokken, konden hunnen ouders en vrienden wel voor eeuwig vaarwel zeggen; de meesten zagen hun geboortegrond nooit meer terug. Was het wonder, dat eenigen zich verscholen hielden, en dat anderen, reeds ingelijfd, zoodra zij de kans klaar zagen, aan den haal gingen? En toch zulke vlucht was levensgevaarlijk. Een beambte, die een déserteur bij de overheid aanbracht, kreeg 60 francs belooning, en de gevangene werd dood geschoten. De eigendommen van

Digitized by Google

den zich schuil houdende werden in het openbaar verkocht. Bestond er vermoeden, dat de ouders wisten, waar hun zoon zich ophield en deden zij niet moeite genoeg om hem naar het leger te brengen, dan werd de vader in hechtenis genomen. Bleek het, dat de ouders geen schuld hadden aan de afwezigheid van hun zoon, dan kregen zij vier of minder soldaten in huis, die zij den kost en daarenboven ieder 2,50 francs per dag moesten geven, tot dat de jongeling terecht was. Konden de ouders die kosten niet dragen, dan vielen die boeten ten laste der gemeente.

Van de lotgevallen onzer Genneper jongens is weinig meer bekend. Theodorus Van Bergen vond, in 1807, den dood in de golven; Antoon Thoonen werd, in 1808, bij de kurassiers te Wesel ingelijfd. In Maart 1809, werden als „réfractaires" opgegeven: Antoon Emming, Hendrik Koppers, Mathias Klaessen, Stephan Mooren, Leonard Olders en Jan Hendrik Westhoff. Deze laatste was, met Willem Ebben, in het begin des jaars, bij het leger zoek geraakt. Beiden ouders moesten de inwoning van eenige soldaten in hun huis voor lief nemen. De maire Friderichs dacht er zelfs aan, om den vader van Westhoff in hechtenis te nemen en schreef daarover aan den maire van Cranenburg. In het begin van 1810, kreeg Gerard Noy een kogel in het rechter been en een schot door de rechter hand, waardoor hij twee vingeren verloor. Gerard mocht naar Gennep terugkeeren, en kreeg, ter gelegenheid van Napoleons huwelijk, eene tegemoetkoming van 600 francs. In Juli van laatstgenoemd jaar stonden op de lijst der „réfractaires" vermeld: Piet Metselaers, Willem Frederik Rass, Hubert Westhoff, Willem Kortenay en Willem Pompen. Jan Adolf Westhoff werd, den 17 Augustus 1812, te Vlissingen gevangen genomen. Van Mathias Klaessen had men lang niets meer vernomen; of hij nog in leven was wist men niet; de maire schreef, den 17 September 1812, om inlichtingen aan den kommandant der stad Rijssel. Moeite te vergeefs.

Den 5 Juli 1813, kwam hier de tijding: „que dans la nuit du 21 et 22 Juin, une quantité prodigieuse de soldats ont abandonné leurs drapeaux à Wesel, avec armes et bagage". De maire van Gennep werd belast, al de soldaten, die geen wettige bewijzen van verlof konden vertoonen, in hechtenis te nemen.

Na den vermaarden veldslag van Leipzig (18 October 1813),

Digitized by Google

waarin Napoleons krijgsmacht onherstelbaar geknakt was geworden, begrepen de Franschen, ook hier te lande, dat de tijd van hun vertrek nabij was. Hadden zij zich voor 17 jaren, gehaast hier te komen, meer haast maakten zij nu, om naar Frankrijk terug te keeren, en nog had het jaar zijn einde niet bereikt, toen de overweldigers geheel deze streken geruimd hadden.

§ 5. *Na de fransche overheersching.*

De mogendheden, den 21 October 1813, te Leipzig vereenigd, belastten den baron *von Stein* met het voorloopig bestuur van de door den vijand ontruimde gewesten. Den 12 Januari 1814 sloten zij te Basel een verdrag en verdeelden de vrij geworden landen in departementen. Het departement van den Nederrhijn omvatte de voormalige departementen van de Roer, de Ourthe en de Nedermaas, dus ook geheel het tegenwoordige Limburg. Die beschikking werd den 14 Februari te Dusseldorf afgekondigd. Aan het hoofd van dat departement stond de geheimraad *Sack*, die den titel voerde van *gouverneur-generaal* en te Aken zetelde; hij werd in zijn bestuur ter zijde gestaan door twee *commissarissen*, van welke de ééne te Maastricht en de andere te Luik verblijf hielden Nu moesten de fransche beambten geleidelijk hunne plaats ruimen voor inlanders.

In November 1815 was onze gemeenteraad aldus samengesteld: burgemeester F. A. Hermsen; leden: Diderik Berns, Willem Kersten, F. Scholten, D. Janssen, D. Wollenberg, Reinier Geene en J. Verheggen.

Bij den vrede van Parijs (30 Mei 1814) vonden de vereenigde mogendheden goed, dat Holland, onder het huis van Oranje, eene vergrooting van grondgebied zou verwerven tot aan de grenzen van Frankrijk en tot aan de Maas. Wat de rechter Maasoever betreft, deze zou, met in acht neming van de eischen der militaire verdediging, tusschen Holland en Pruissen verdeeld worden. In afwachting echter van een afdoende regeling, die later moest geschieden, zouden voorloopig hollandsche en engelsche troepen den linker Maasoever, en pruissische legerafdeelingen de landen

Digitized by Google

tusschen Rhijn, Maas en Moesel bezet houden (1). In de laatste helft van genoemd jaar, lag eene afdeeling van het vermaarde Lützows vrijkorps te Gennep en Mook, met opdracht, om den Maasoever te bewaken.

Waren de Franschen dure vogels geweest voor onze gemeente, de Pruissen, die hunne plaats innamen, hadden ook nog al iets noodig. Ten bewijze strekke een onvolledige opgave van hetgeen Gennep, in 1814, aan die troepen geleverd heeft.

In Januari: 6 malder haver, 1200 pond stroo, 60 $^1/_4$ kannen jenever, de kan gerekend aan 19 stuiver. In Februari: 300 kilo tarwe, 200 kilo rogge, 3 $^1/_2$ malder haver. In Maart: 600 kilo vleesch. Nog werd gevraagd: 124 schepel haver, 2000 pond stroo en 2000 pond hooi. Het gemeentebestuur antwoordde: dat er geen haver aanwezig was, en vroeg uitstel. In Juli: 30 malder haver, 4500 pond hooi en 2800 pond stroo. Verder leverde onze gemeente, van Juli 1814 tot einde Maart 1815, aan benoodigdheden voor de troepen, volgens rekening voor eene waarde van 2409 francs.

Eene afdeeling pruissische huzaren, sterk 60 officieren en 450 manschappen, hield Gennep bezet van den 1sten tot den 15 Februari 1815.

Na het verdrag van Londen (20 Juli 1814) aanvaardde, den 1 Augustus, de souvereine vorst, Willem van Oranje, voorloopig het bestuur van België. Ook werd de verdeeling der landen op den rechten Maasoever tusschen Holland en Pruissen tot een bevredigend einde gebracht.

Deu 12 Mei 1815 trad Pruissen in het bezit der hem toegekende landen tusschen Maas en Rhijn. De strook voor Nederland bestemd, bleef echter nog voorloopig onder het beheer van den generaal Verstolck van Soelen tot den 2 October, toen deze het gebied aan den gouverneur van Limburg overgaf.

Sedert den 2 October 1815 behoorde Gennep alzoo tot het nederlandsch hertogdom Limburg en maakte het deel uit van het arrondissement Roermond.

De nauwkeurige afbakening echter der grenzen tusschen Nederland en Pruissen op den rechter oever der Maas, had eerst in 1817

---

(1) Gordon. *Politieke en gerechtelijke indeeling van het Hertogdom Limburg*, tom IV, 1814—1839. Handschrift in het Rijks archief te Maastricht.

Digitized by Google

plaats, met dien gevolge, dat de grensscheiding tusschen beide Rijken van af Sittard tot Mook overal op een uur afstand van de Maas verwijderd bleef.

De prins van Oranje, die den 16 Maart 1815 den titel van: koning der Nederlanden had aangenomen, onder den naam van Willem I, vaardigde in Augustus van dat jaar eene grondwet uit, die den Belgen volstrekt niet beviel. Dit zette reeds kwaad bloed bij hen; doch toen zich mettertijd nog andere grieven deden gelden, klom hun wrevel zoo hoog, dat zij, in September 1830, tot opstand oversloegen. Ook enkele ingezetenen van Gennep, gaven openlijk blijk, van de gevoelens der Belgen te deelen, doch de verschijning van een afdeeling nederlandsche soldaten alhier, was voldoende om hen tot kalmte te brengen.

Een nationaal congres, te Brussel den 12 November 1830 vergaderd, verklaarde België onafhankelijk. En een nieuwe grondwet, den 21 Februari 1831 ingevoerd, werd reeds den 21 Juli plechtig te Brussel bezworen, door den prins Leopold van Saxen Coburg, die den titel aannam van koning der Belgen. Geheel Limburg behoorde voortaan tot het nieuwe koningrijk België.

Dit bleef zoo voortduren, tot den 19 April 1839, toen Holland en België zich aan de beslissing der vijf groote mogendheden, in 24 artikelen uitgedrukt, onderwierpen. Zuid-Limburg bleef bij België; noord-Limburg keerde tot Nederland terug en is daarmede sedert dien steeds vereenigd gebleven.

Digitized by Google

VI. Kroniek.

ANNO 1371. „Op darthien dagh"...? bevestigden Reynoudt van Brederode en diens gemalin Joanna van Gennep alle rechten en voorrechten, welke de magistraat, de burgers en de poorters van Gennep tot hieraan bezeten hadden. De magistraat zou recht spreken over alle gevallen, die konden voorkomen, behoudens over verkrachting, diefstal, moord, moordbrand, vredebreuk en doodslag; deze zes misdaden bleven ter beoordeeling en bestraffing van den heer van Gennep. (Bijlage I.)

ANNO 1413. „Des anderen daghs in Octobri" erkenden en bevestigden Jan II van Loon, echtgenoot van Margarita van Gennep, alsmede hare broeders Jan, Walraven en Willem, heeren van Brederode en van Gennep, alle rechten en voorrechten van den magistraat, de burgers en poorters van Gennep. Alleen de zes bovengenoemde misdaden bleven aan de rechtspraak der heeren van Gennep onderworpen. (Bijlage II.)

ANNO 1441, ging Gennep met zijne heerlijkheid over in het bezit der hertogen van Kleef en bleef met dat hertogdom vereenigd tot aan het Weener congres in 1815.

ANNO 1447. Hertog Adolf van Kleef, eigenaar geworden van de heerlijkheid Gennep, waarborgde bij open brief, van „daags na de Octaaf van H. Sacramentsdag", aan de stad alle privilegën, die zij van de voormalige heeren ontvangen had. (Bijlage III.)

ANNO 1522. Open brieven ter bevestiging van de rechten en

Digitized by Google

privilegiën der stad Gennep verleenden ook nog Johan, hertog van Kleef, in dagteekening van daags na O. L. Vrouw-Hemelvaart 1522, en Johan Willem, hertog van Kleef, den 4 Juli 1598. (Bijlagen IV en V.)

ANNO 1554. Op Aschwoensdag deed in deze streken zich eene aardbeving zeer levendig gevoelen. Zij duurde meer dan een kwartier uurs.

ANNO 1563. Den 21 Maart hevige aardbeving.

ANNO 1575. Wegens de onlusten te Boxmeer, werd het zilver en goud van de kerk aldaar naar Gennep gebracht. In 1582 volgden ook herwaarts de beste kerkelijke gewaden en de reliquiën. Zij werden in veiligheid gebracht bij Jonker Bongart. Ook de reliquie van het H. Bloed rustte binnen onze veste. Eerst in 1594 keerden de kerkornamenten uit Gennep naar Boxmeer terug (1).

ANNO 1589 werden de burgers van Gennep bedreigd met het verlies der vrijheid, om op de Niers te schipperen en daarin te visschen.

Diederik van Boetselaar, drossard van Gennep, diende bezwaren in bij den hertog van Kleef en betoogde: dat wegens het uitoefenen van genoemde bedrijven, het gras op de oevers der rivier vertreden, de omheiningen der weiden verbroken werden en het Genneperhuis, dat hij zelf bewoonde, minder veilig was; dat overigens de Gennepenaars geen recht hadden op het gebruik der Niers, daar zijn voorganger, de heer van Well, dat gebruik slechts oogluikend had toegelaten.

De burgers lieten deze bewering niet zonder tegenspraak. Zij stelden een verweerschrift op, waarin zij de bezwaren van den drossaard wederlegden. De magistraat nam ruim een twintigtal hoogbejaarde mannen in gerechtelijk verhoor. Zij verklaarden onder eed:

1° Herhaaldelijk gezien te hebben, dat in de Niers ongestoord gevischt werd „van aff der moelen tot aen der noetgraeff, met stolpkorven, sluypkorven, pierkorven, vuijcken und waaijen" en nooit gehoord te hebben, dat zulks verboden was, dan nu door den drossard.

2° Dikwijls gezien te hebben, dat de Gennepenaren, met hunne

(1) Zie mede Chroniek van Boxmeer door A. F. van Beurden.

Digitized by Google

schepen, de Niers op- en afvoeren en nooit eenig verbod dienaangaande vernomen te hebben. Johan de Ridder onder anderen verzekerde: dat hij „seven en twintigh jahren de schipfaert utter Maese, so mit eerden potten, korven und manden van Maestricht aeffbrengende, die Nierse op bis aen die stadt heeft gef'irt; oock mit der schippe is aeffgefahren so nae den Graef, Kuyck, Boxmehr, und dat hem sulcks nie ist verboden gewesen. Oock, dat de heer van Well, wannehr hy van boven aeff quam, wahl tot hem sacht: hy soll hem de potten ierst sehen laeten, offt daer by wehre, die hem dienden, van hem te koupen begehrt, sonst hem geene verhindering gedaen oft laeten doen." Deze verklaring werd den 3 November van dat jaar afgelegd.

De hertog van Kleef liet den Gennepenaren hun bedrijf als voorheen ongemoeid uitoefenen.

Anno 1597. Tusschen den 16 en 17 April, des nachts ten twee ure, brandde de stad bijna geheel af. Slechts tien huizen bleven gespaard. Het raadhuis met zijnen inhoud was de prooi der vlammen geworden. Ook de pastorie en de boeken, schriften en aanteekeningen van pastoor ab Ellen werden verbrand. Het archief van Cuijk, dat wegens de beroerte der tijden hier gebracht was (zie Paringet), de beste kerksieraden uit het klooster der Carmelieten te Boxmeer (zie Duljé), alsmede eenige meubelen en handschriften van de Kruisheeren te St. Agatha, welke alle veiligheidshalve in de stad geborgen waren geworden (zie Annales van het klooster St. Agatha) gingen in de vlammen op.

In de laatste jaren der 16e eeuw — aldus verhaalt pastoor Krift — woedde alhier de pest in hevige mate en maakte vele slachtoffers, onder anderen ook den (voormaligen) pastoor der parochie (vermoedelijk Balthazar Weeze).

Anno 1610. Na den dood van Johan Willem († 25 Maart 1610) laatsten katholieken hertog van Kleef, Gulick en Berg, werd diens erfenis verdeeld. Het hertogdom Kleef met Gennep viel ten deel aan den gereformeerden Brandenburgschen keurvorst: Johan Sigismond.

Anno 1614. Op den vooravond van St. Mattheus Apostel (20 September) ontstond alhier in de Molenstraat brand, die een aanzienlijk gedeelte der stad in asch legde.

Anno 1635. Dit jaar, met ook het volgende, draagt bij het volk

Digitized by Google

den naam van „Krowatenjaar" en heeft treurige herinneringen in deze streken achtergelaten. De Croaten, een woeste bende soldaten, waren met Picolomini, generaal der keizerlijke troepen, in den lande gekomen, om de koninklijke legers hulp te bieden; zij verspreidden alom angst en verwoesting. Te Kevelaer hadden de inwoners, uit schrik voor hen, de vlucht naar eene schans genomen. De woesteligen achtervolgden hen daar en vermoordden er, in koelen bloede, ongeveer honderd personen. Een steenen kruis ter plaatse opgericht en den pelgrims wel bekend, draagt het opschrift: „Anno 1635 dn. eerst. Augustus; also desen dato verklaert, syn hier op deze schans by de hondert menschen vermoort; bit voor die seele" enz. (Zie M. J. Janssen: *Het Limburgsch Afferden* enz. in het Jaarb. van Alberd. Thijm 1895.

Anno 1636. „In de maand Augustus — zóó staat in een doopregister van Oeffelt — des avonds omtrent 9 ure, zijn de Croaten (uit Gennep) door de Maas komen zwemmen en hebben hier in Oeffelt alles verwoest en verbrand; zoodat de Oeffelsche ingezetenen hun huizen en goederen hebben moeten verlaten en zijn naar den Peelkant gevlucht; en drie huizen zijn maar blijven staan. Na het vertrek der Croaten, zijn de inwoners wederom naar Oeffelt teruggekeerd en hebben hunne huizen met schoppen strooij, die zij uit de Peel mede gebracht hebben, wederom opgemaakt.

„Daarop is in hetzelfde jaar de pest gevolgd; en in gansch Oeffelt zijn maar drie paar getrouwden in het leven gebleven."

Niet minder baldadig gedroegen zich de Croaten te Blitterswijk. Zij roofden en plunderden alles, wat van hunne gading was, en — zoo verhaalt men — sneden den inwoners den neus, de ooren, de handen en voeten af. (Zie H. Welters, Limburgsche Legenden enz. bladz. 99).

Anno 1640. Den 4 April, 's morgens ten vier ure, werd hier ten lande eene aardbeving waargenomen.

Anno 1641. Den 9 Juni begon de belegering van het Genneperhuis, door de krijgslieden der Staten van Nederland en duurde zes weken. Den 29 Juli werd het Huis op de Spanjaarden bemachtigd.

Anno 1643. Den 17 Januari was het water zoo hoog als in 1575. Het stond drie en een halven voet hoog in het koor der kerk.

Anno 1648. Den 20 Augustus, namiddag tusschen 4 en 5 ure, stortte een groot gedeelte onzer kerk in. De toren, een stuk van

Digitized by Google

het hooge koor en een zijbeuk waren blijven staan. Eerst zeven jaren daarna, werd een begin gemaakt met de herstelling van het gebouw. Al dien tijd — zegt pastoor Krift — had men zich beholpen onder een stroodak.

ANNO 1649. Op den landdag van den 9 October bevestigde de keurvorst Frederik Willem, tegenover de Landsstende door de ridderschap en de steden vertegenwoordigd, alle privilegiën, vrijheden, rechten en gerechtigheden, die het hertogdom Kleef in het algemeen en ieder voor zich, als ook de ingezetenen afzonderlijk verkregen of in gebruik hadden. (Zie n° 269).

ANNO 1650. In zijn verslag van 7 April maakte Johan Gisbert von Nyvenheim, drost der ambten Goch en Gennep, den keurvorst opmerkzaam op eene „Aergerniss oder Misbrauch" namelijk: „dass alle die Wallfahrten, welche auss den Unterquartieren hinauf nach Kevelaer tendieren, gemeinlich mit ihren processionibus den Weg durch die Stadt Goch nehmen, daselbst die Glocken ziehen in der Kirche und so mitt öffentlichem Gepräge fortan wandern; welches diejenigen, so christlicher Religion sind, billig nicht allein betrübt, sondern deren Kindern auch zum Anstosz gereicht". Ten einde zulks te beletten, — dus schrijft de drossard verder — had zijn vader (1) reeds stappen gedaan „bei dem Kriegscommandanten", doch te vergeefs; „ob selbiger (Commandant) mit Geld, wie man angibt, sich bestechen oder sonst zum widrigen bewegen lassen, kan man nicht eben wissen".

Alzoo slechts zes jaren nadat het miraculeus Mariabeeldje te Kevelaar geplaatst werd, was de toevloed der processiën reeds zóó, dat de drost van Goch en Gennep daarover eene klacht meent te moeten indienen.

Vermoedelijk dagteekent de bedevaart van Gennep naar Kevelaar uit dien tijd. In de groote kapel aldaar hangt een bordje, waarop „*Gennep 1775*" te lezen staat.

De dag voor de Genneper bedetocht vastgesteld, is de Feestdag van O. L. Vrouw-Bezoeking (2 Juli), mits deze op Zondag valle, zoo niet, dan is de Zondag daarop volgende de aangewezen dag. Vroeger legden de pelgrims hunne reis te voet af, en hadden daartoe

(1) Vermoedelijk de calvinistische woudgraaf Arnold Heinrich von Nyvenheim, die in 1647 het slot Driesberg onder Kessel bewoonde.

Digitized by Google

drie dagen noodig; thans nu de spoorlijn onze gemeente doorsnijdt, is de bedetocht veel gemakkelijker. In den morgen van den Zondag vertrekt een extra-trein naar Oeffelt, neemt daar de pelgrims van Beugen en Oeffelt op en keert onmiddelijk naar Gennep terug. Reeds staan de bedevaartgangers van Heijen, Ottersum en Gennep op het stationplein te wachten. Allen stappen in en een uur later zijn ze te Kevelaar. Dadelijk scharen zich meer dan 500 personen in twee lange reien. De broedermeesters, met hunne door zilveren kruis of beeld gekroonde staven, bewegen zich heên en weder en handhaven de orde. De banieren schitteren met hun glanzende kruizen in het zonlicht. Sierlijke en kostbare vaandels en wimpels zonder tal, verschillend in vorm en kleuren, wuiven boven de hoofden. Een rijk versierde offerkaars en daarna een prachtig uitgedoscht Mariabeeld, door jonge dochters gedragen en door bruidjes omstuwd, prijken in het midden. Biddend en zingend trekt de schare langzaam voort. De kerkelijke harmonie van Gennep heeft hare feesttoonen aangeheven. De geestelijken der verschillende parochiën, in rochetum en stola gekleed, hebben zich bij den stoet aangesloten. Zóó treden de pelgrims Kevelaar binnen, zóó verlaten zij het bedeoord weder in den namiddag, wanneer het uur is aangebroken waarop het stoomros hen naar hunne haardsteden zal terugvoeren. Inmiddels zijn talrijke bloedverwanten en huisgenooten, vriendjes en vriendinnetjes nabij het station van Gennep samengestroomd en wachten met ongeduld de komst van den trein af. Allen wenschen te vernemen hoe de reis is afgeloopen, allen, — en de kinderen niet het minst, — zijn benieuwd naar hetgeen de pelgrims hebben medegebracht; want wie naar Kevelaer gaat brengt eene gedachtenis mede. Dat behoort zoo. Al zingend en juichend en instemmend met de vrolijke tonen der kerkelijke harmonie, trekt de menigte kerkwaarts. Daar wordt tot dankzegging het *Te Deum* aangeheven en daarmede de bedevaart gesloten.

ANNO 1658. In Maart stond het water zoo hoog in de straten der stad, dat „die Schiffe auf den Markt an der Fischbäncke fest gemacht wurden". Ter herinnering aan dien watervloed, deed de kerkmeester, Rudolf Vogelvangers, een vierkanten steen in den muur der Nierspoort aanbrengen, met dit opschrift:

Anno 1658 op Mertz dach,
Doen men het water aen desen steen sach.

Digitized by Google

ANNO 1661 werd door dominus Herting de protestantsche kerk gebouwd.

ANNO 1672. Op Ons Heeren Hemelvaartsdag sloeg een brand uit, die in den Pottenhoek en de Zandstraat twintig gebouwen verteerde.

De magistraat, in een later verslag, zegt: dat er toenmaals 36 huizen en eene oliemolen verbrandden. (Zie het jaar 1724).

ANNO 1707. Den 27 Augustus verscheen een koninklijk edict, de handhaving der godsdienstigheid en zedelijkheid ten doel hebbende. Het moest, onmiddelijk na ontvangst, in alle steden en dorpen, drie op elkander volgende Zondagen afgekondigd, en vervolgens alle drie maanden, in alle bedehuizen, van den kansel voorgelezen worden.

De zakelijke inhoud van dit stuk kan in de volgende punten worden samengevat:

1° Alle ingezetenen in den lande, ook de vreemdelingen, zijn verplicht op de Zondagen, de bede- en boetedagen, zich met ernst op den dienst van God toe te leggen. Wie het waagt alsdan, hetzij vóór- of namiddag, zijn winkel open te zetten, koopwaren uit te stallen of in het openbaar te koopen of te verkoopen, beloopt eene boete, door het gerecht vast te stellen, ten bate van den fiscus.

2° Jaarmarkten en kermissen, die op Zon-, boete- of bededag vallen, worden daags daarna gehouden. De magistraat, die dezen regel overtreedt, wordt beboet, en de kermis of jaarmarkt verliest daar ter plaatse hare rechten en vrijdommen.

3° De opvoering van tooneelstukken of gocheltoeren, alsmede de uitventing van koopwaren op straat, zijn op genoemde dagen verboden. De uitventers beloopen eene straf door den rechter te bepalen; de commedianten en gochelaars betalen eene boete van 25 goudgulden en blijven in hechtenis, tot dat de boete vereffend is.

4° Niemand mag op de Zon-, boete- of bededagen, hetzij binnen- of buitenhuis eenig handwerk uitoefenen, op eene boete van 5 goudgulden voor elke overtreding.

5° Verboden is het: voor, tusschen of onmiddelijk na de godsdienstoefeningen in de herbergen te eten, te drinken, te kaarten, te kegelen of zich luidruchtig aan te stellen. De overtreders van dit verbod betalen elk eene boete van 2 goudgulden en de herbergier krijgt 5 goudgulden straf. Alleen aan reizenden mag de waard een dronk bier of wijn aanbieden. Daarenboven moet een voorbeeldige

Digitized by Google

straf toegepast worden op de herbergiers, die nabij de kerk wonen en de geloovigen van het kerkbezoek afhouden.

6° Personen, die in plaats van de godsdienstoefeningen bij te wonen, zich op het kerkhof, op de markt, of in particuliere huizen ophouden, worden gestraft met eene boete van 2 goudgulden.

7° Een ieder, die geen afdoend beletsel kan doen gelden, is verplicht de godsdienstoefeningen in de kerk, zoowel des voor- als des namiddags, van het begin tot het einde bij te wonen. Zoodra de klok luidt moeten alle omwandelingen op de markt en het kerkhof ophouden.

8° Wanneer een huwelijk op Zondag gesloten wordt, veroorloven veelal zich bruid en bruidegom den kerkdienst te verzuimen en ondertusschen met hunne vrienden en vriendinnen sterken drank te gebruiken, in afwachting van het uur hunner huwelijks inzegening. Dat is een misbruik, dat voortaan zal gestraft worden met eene boete van 5 goudgulden voor bruid en bruidegom, en van 2 goudgulden voor elk hunner gezellen of gezellinnen.

9° Mede zijn op vele bruiloften de opschik overdreven, de verkwisting onverantwoordelijk en het getal gasten te groot. Uit dien hoofde wordt bepaald: dat voortaan niet meer dan twaalf paren mogen genoodigd worden, en de bruiloft slechts twee dagen mag duren. De overtreding van deze bepaling wordt beboet met eene som van 25 goudgulden.

10° Soortgelijke onhebbelijkheden zijn op sommige plaatsen ook in voege bij den kinderdoop. In het vervolg mogen slechts tien personen, onder welke de doopborgen begrepen zijn, aan een doopfeest deel nemen. Eene boete van 20 goudgulden bedreigt de overtreders van deze verordening.

11° Te groote feestmalen worden aangericht bij voltooiing van nieuwe gebouwen. Alleen de naaste buren, die aan den bouw hebben medegewerkt, mogen op een maaltijd onthaald worden; doch is het hun niet geoorloofd alsdan geld, of wat dan ook, ten geschenke aan te bieden.

12° Ter gelegenheid van de oefening in het schijfschieten blijven de schutters des avonds te lang bij elkaar; dan gebeurt het, dat „junge, eitele Tochter", onder voorwendsel van den overwinnaar eenen krans aan te bieden, zich bij hen voegen en het nacht wordt alvorens de vergaderden uiteengaan; dat misbruik moet ophouden.

Digitized by Google

Het schijfschieten mag niet langer dan tot 'savonds negen ure duren. Daarna moet een ieder zich naar huis begeven. De overtreders van dit punt worden door den rechter met een willekeurige boete bestraft.

13° Afgeschaft voortaan en verboden zijn:

a) De Vastenavondsfeesten op eene boete van 25 goudgulden, dadelijk te betalen of bij gebreke daarvan veertien dagen hechtenis.

b) Het ontsteken van Paaschvuren, op eene boete van 25 goudgulden.

c) Het planten van Meiboomen, op eene boete van 5 goudgulden.

d) Het vieren van de Pinksterbruid (1), op eene boete van 2 goudgulden.

e) De feestgelagen op St. Jan (24 Juni), op eene boete van 2 goudgulden (2).

f) Het schieten en muziekmaken op Nieuwjaarsnacht, op eene boete van 5 goudgulden. De gevolgen daarvan zijn: brandstichting, baldadigheden en dronkenschap, die de jonge lieden ongeschikt maken om den Nieuwjaarsdag godsdienstig te vieren.

14° Verboden zijn:

a) De feestmalen op Zon-, boete- en bededagen, op eene boete van 5 goudgulden voor iederen dischgenoot.

b) Bier of wijn te schenken in de herbergen na negen ure des avonds.

c) De bruilofts- en kinderdoops feestmalen, langer te rekken dan tot tien ure in den avond.

d) Het „Taback trincken" op plaatsen waar brandgevaar aanwezig is, op eene boete van 2 goudgulden onmiddelijk te betalen.

e) Het vloeken, zweren en God lasteren, op eene straf door den rechter te bepalen.

---

(1) Zie daarover meer bij H. WELTERS. *Feesten, zeden, gebruiken enz. in Limburg.*

2) Nog steeds wordt te Gennep en in den geheelen omtrek, op St. Jansnacht (24 Juni) een notentak boven den ingang van iedere woonstede aangebracht en blijft daar hangen, totdat de wind dien afrukt. Dit gebruik dagteekent, volgens sommigen, uit den tijd, waarop de teelt der notenboomen voor velen eene bron van bestaan was. In een goeden notenoogst werd dus veel belang gesteld. Bekend is het, dat het volk de voorspraak van den H. Joannes den Dooper inroept, ter verkrijging van gunstig weder. Diens Feestdag valt op het tijdstip, dat de zon op haar keerpunt staat en het seisoen daar is, waarop de vruchten van akker en tuin, beurtelings tot rijpheid worden gebracht; en dan vooral is gunstig weder zeer gewenscht. Door alzoo in genoemden nacht een notentak boven den ingang hunner woning te hangen, wilden de bewoners in het openbaar te kennen geven, dat zij hun erf en vruchten onder de hoede van den H. Joannes gesteld hadden. Ook thans nog worden de notenbladeren beschouwd als een behoedmiddel tegen besmetting en ziekten.

Digitized by Google

Met de handhaving en uitvoering dezer bepalingen, waren belast: de landdrossards, de rechters, de scholtissen, de schepenen enz. Wie dienaangaande nalatig was, beliep eene boete van 100 goudgulden.

Verplicht tot aangifte der overtredingen van genoemde verordeningen waren: de geestelijken en de leden van den kerkeraad. Hun gebrek aan ijver en waakzaamheid zou de ontzetting uit hun ambt ten gevolge hebben. (Archief der Gemeente.)

Men zal toegeven, dat vele dier verordeningen, ook nog op het einde der negentiende eeuw, gunstig zouden werken.

ANNO 1713. Gedurende de geheele achtiende eeuw werden het hertogdom Kleef en omstreken onveilig gemaakt, door allerhande rondzwervend geboefte. Van daar de vele en scherpe koninklijke edicten tegen dat „fremde Gesindel" uitgevaardigd.

Den 22 November 1713 werd onze magistraat, van wege de hooge regeering, uitgenoodigd: te zorgen, dat elken dag, twee gewapende burgers aan iedere stadspoort de wacht hielden ten einde te beletten, dat pakjoden, bedelaars of zigeuners de veste binnenkwamen.

In 1717 werd onzen stadsraad eene lijst ter hand gesteld met de namen en kenteekenen van 24 roovers en dieven, die in den lande rondzwierven. Een andere lijst uit het jaar 1750 bevatte de namen van 51 vagebonden.

In 1723 kregen de logementhouders bevel, alle verdachte lieden, die hunnen intrek bij hen namen, onmiddelijk aan den magistraat aan te geven; zoo niet, dan beliepen zij eene boete van 2 goudgulden. Alwie eenen brandstichter opspeurde en hem in de handen van het gerecht bracht, kreeg van de hooge regeering eene belooning van 100 thaler; wie echter zulk een misdadiger ongemoeid liet, werd als medepligtige beschouwd.

Noemen wij nog de placaten van den 30 November 1739 tegen landloopers, zigeuners en bedelaars; van den 18 September 1750 tegen inbrekers en baanstroopers; van den 17 Januari 1751 tegen roof, diefstal en inbraak; van den 22 Juli 1763 tegen vagabonden en vreemde deserteurs; van den 12 December 1787 tegen de bedeljoden, en men zal gereedelijk aannemen, dat waar zooveel maatregelen noodig geacht werden,de veiligheid veel te wenschen overliet.

Den 20 November 1730 vaardigde de koning eene instructie uit

Digitized by Google

over het houden van dievenjacht in alle steden en dorpen. Zulk eene jacht moest op onbepaalde tijden, geheel onverwachts en zoo geheim mogelijk geschieden.

Het opgespeurde geboefte moest naar de vesting van Wesel worden opgezonden. Daar zouden de *mannen*, voor een eerste vergrijp zes maanden, voor een tweede vergrijp drie jaren en voor een derde vergrijp hun levenlang dwangarbeid — „in de karre gespannen" — moeten verrichten; de *vrouwen* zouden wegens eenzelfde getal vergrijpen eenzelfden tijd lang in het spin- of tuchthuis worden opgesloten.

Niet altijd geschiedde de dievenjacht hier ter stede op gelijke wijze.

Een stedelijke verordening van den 5 Augustus 1765 geeft de volgende regels:

1° Zullen de overheden van Cuyk en Boxmeer verwittigd en uitgenoodigd worden mede dievenjacht te houden.

2° Zullen heden avond ten 8 ure de stadspoorten gesloten en bij iedere daarvan eene wacht van twee man geplaatst worden.

3° Zullen de poorten niet geopend worden, dan in tegenwoor digheid der burgerwacht.

4° Zal de stadsbode, bijgestaan door den bedeljager en vier manschappen uit de burgerij, een onderzoek instellen in alle huizen en herbergen.

De verordening van den 17 Juni 1774 is meer uitvoerig. Volgens deze moest de burgemeester met de overige leden van den raad de dievenjacht regelen.

1° De stad werd verdeeld in zes buurten of rotten. Voor iedere buurt werd een rotmeester aangewezen; deze had twee wachtmeesters onder zich, die elk zes gewapende burgers aanvoerden.

2° De hoofdwacht, bestaande uit twee wachtmeesters, elk met zes manschappen, zetelde in het raadhuis.

3° De poorten werden bewaakt elke door een wachtmeester en vier gewapende burgers, die alle twee uren moesten afgelost worden.

4° Op het bepaalde uur begonnen de rotmeesters met hunne mannen de hun aangewezen buurt te onderzoeken. Alle keukens, kamers, winkels, kelders, zolders, schuren, stallen, werk- en bergplaatsen werden aan hunne naspeuringen onderworpen. Buiten de poorten

Digitized by Google

bezetteden twee wachtmeesters met twaalf gewapende mannen de huizen en schuren, terwijl één wachtmeester met zes man de gebouwen van binnen onderzocht.

5° Al deze huiszoekingen moesten zoo geregeld zijn, dat in geval van nood, de manschappen uit eene buurt die der andere konden te hulp komen.

Nadat alles was afgeloopen, maakte de burgemeester een verslag op over de bevindingen en zond dat aan de regeering te Kleef. Meestal luidde dat verslag: „Kein gefunden". Doch niet altijd; want, den 16 Februari 1771, had de wacht zekeren Johan Michel Böttenstadt gesnapt, een deserteur naar het scheen; zij ondervraagde en onderzocht hem, en liet hem daarna weer loopen. Over dat loslaten moesten de wachters zich te Kleef komen verantwoorden. Nog hadden de dievenjagers, den 1 December 1792, in de herbergen: *De Drie Kronen* en *De Zwaan*, eenige emigranten gevonden, doch deze uitgewekenen waren met geldige reispassen voorzien.

Deze dievenjachten werden in sommige jaren tot vijfmaal herhaald en duurden nu eens twee dagen en twee nachten, dan weder twee nachten en één dag of slechts éénen nacht.

Meestal werden de burgemeesters uit den omtrek over de te ondernemen jacht verwittigd (n° 129).

ANNO 1716. Den 25 Augustus werd een koninklijke verordening openbaar gemaakt, betreffende het rouwdragen over afgestorvenen. Krachtens deze mocht niet langer rouw gedragen worden dan:

1° *Drie maanden* door de ouders over hun zoon of hunne dochter, die bij overlijden ouder was dan tien jaren. Stierf hun kind in jongeren leeftijd, dan mochten zij geen rouw dragen.

2° *Zes maanden* door de kinderen over hun overleden ouders of grootouders.

3° *Eén jaar* door eene weduwe over haar overleden man.

4° Een *halfjaar* door een weduwenaar over zijn overleden vrouw.

5° Een *halfjaar* over afgestorven schoonouders.

6° Een *halfjaar* door den algemeenen erfgenaam over den erflater.

7° *Drie maanden* over broeders, zusters, zwagers en zwagerinnen.

8° *Eene maand* over verdere bloedverwanten.

Aan allen was verboden uiterlijke teekenen van rouw aan hunne huizen of wagens aan te brengen (n° 214).

Digitized by Google

Anno 1718, beval de hooge regeering, dat in de steden, alle stroo- en rieten daken afgebroken en door pannen of leien bedekkingen moesten vervangen worden. De magistraat zou beslissen, welke gebouwen dadelijk en welke getimmerten eerst later, voor verwisseling van dakbedekking vatbaar waren. Gennep telde toenmaals 47 gebouwen met riet of stroo bedekt. Tien jaren later waren al deze bedekkingen verdwenen (n⁰ 228.)

Ten einde het brandgevaar te verminderen, werd in 1722 verordend: dat voortaan geen „aangekleede" dat is: uit hout en latwerk vervaardigde en met leem beplakte, schoorsteenen mochten opgetrokken worden. De feitelijk bestaande werden voorloopig geduld.

Mede ter beveiliging der gebouwen tegen brand, werd het bedrijf van schoorsteenveger wettelijk geregeld. Reeds in 1731 en 1732 waren dienaangaande eenige bepalingen vastgesteld, doch den 14 November 1755, verscheen een koninklijke „Guldenbrief für das Schornsteinfeger Gewerck". Luidens de 28 artikelen, waaruit dat „General Privilegium" bestond, mocht alleen hij dat ambt uitoefenen, die de vereischte proeven van bekwaamheid geleverd en deswege het diploma van „Meister" verworven had. Hij werd door de regeering aangesteld, en niemand mocht een schoorsteen reinigen dan de „Meister" of een zijner knechten, op eene boete van 2 thaler; ten ware het, dat de Meister tweemaal te vergeefs was geroepen. De schoorsteenveger was verantwoordelijk voor zijne bedienden. Ieder knecht, dien hij naar de dorpen zond, moest voorzien zijn van eenen pas door den Meister onderteekend; binnen de stad droegen de bedienden een koperen plaat op de borst, waarop 's Meisters naam duidelijk gegrift was. Eindelijk moest de Meister ook aangifte doen van alle schoorsteenen, die gebarsten of in het ongereede geraakt waren.

In 1745 had meister Christ Dentzer 175 schoorsteenen onder zijn beheer en genoot voor de reiniging van een middelmatig groote schouw 7 ½ stuiver. Zijn opvolger, in 1750, Johan Gotlieb Braunlich had verschillende schoorsteenen aan te wijzen, die in ontredderden toestand verkeerden; onder anderen dien van den foeselbrander Conraad Strack. De magistraat verbood onmiddellijk den brander den schoorsteen nog te gebruiken en beval dien binnen veertien dagen te herstellen op eene boete van 10 thaler.

Digitized by Google

Braunlich had veel te klagen. Eenige ingezetenen weigerden hem den toegang tot hunne woning, anderen lieten hunne schoorsteenen vegen door den bedeljager, anderen wederom betaalden hem niet (n. 39).

ANNO 1724 had de hooge regeering het plan opgevat, een nieuwe géographische beschrijving met kaart van het hertogdom Kleef te doen vervaardigen. Uit dien hoofde werd onze magistraat uitgenoodigd, opgave te doen van den toestand van Gennep. Wat in die opgave gemeld wordt komt hierop neer.

Gennep ligt aan de rivier de Niers, die voor schepen onbevaarbaar is. Zuidwaarts verheffen zich zandheuvels omgeven door uitgestrekte heidegronden. Oostwaarts op ongeveer ééne uur gaans ligt het koninklijk „Hehrwaldt" op eenen bergrug; daarnaast in het dal halen de ingezetenen van Gennep en Ottersum hunnen turf en andere brandstoffen uit het moeras Een kwart uur gaans van de stad, mede oostwaarts, ziet men de „Hoeke" met struikgewas bedekt. De grens tusschen Gennep en Heijen is mede met kreupelhout bezet.

De heeren van Gennep, die ook privilegiën aan de stad verleend hadden, bewoonden voorheen het voormalig slot Lovenstein binnen de stad, die geheel met muren omgeven is.

Het raadhuis is een tamelijk goed gebouw.

De magistraat bestaat uit één burgemeester, zes schepenen en vier raadsleden.

De stad bezit een gewoon lager gerecht, waarvan men in hooger beroep kan treden voor het gerecht van Kleef.

Zij telt dertig schuren en honderd vijf en twintig huizen, bewoond door gereformeerden, lutherschen en katholieken. Deze laatste zijn het talrijkst.

Eén protestantsche en één katholieke kerk staan ten gebruike der inwoners.

De ingezetenen vinden hun middel van bestaan hoofdzakelijk in den akkerbouw en het vetmesten van rundvee. Enkelen leggen zich ook toe op het lakenweven.

Eertijds werd hier ook gersten bier gebrouwen; thans maakt men bruin „linke" en wit bier; dit laatste was vroeger zeer geroemd.

De jaarmarkt wordt gehouden op Maandag na St. Victor (1).

(1) Op Zondag na St. Victor (10 October) viert Gennep thans nog zijne kermis.

Digitized by Google

De stad heeft zich nog niet hersteld van de schade, die zij geleden heeft door den brand in 1672, toen 36 huizen en ééne oliemolen in asch werden gelegd (n° 50).

ANNO 1735 bracht de koning van Pruissen een bezoek aan het Genneperhuis. De schepen Erpers had te dier gelegenheid voor de mondbehoeften gezorgd en kosten gemaakt ten bedrage van: één thaler en twintig stuiver ongeveer (n° 280).

In den nacht van den 20 September, drongen dieven, door het vensterraam nabij het O. L. Vr. altaar, onze kerk binnen en roofden er de remonstrans. De H. Hostie, in tweeën gebroken, werd op het kerkhof teruggevonden.

ANNO 1739. Luidens officieele opgave, had het stadsbestuur te zorgen voor het onderhoud der volgende eigendommen:

1° Het raadhuis met de school en woningen der protestantsche schoolbeambten.

2° De Niers- en Maaspoort, beide met haar houten bruggen, en de Zandpoort.

3° De stadsmuren met één toren en twee woonhuisjes.

4° De straten, namelijk: de markt, de Zand-, Hout-, Maas-, Niers-, Molen- en Kerkstraat.

5° De r. c. school op het kerkhof.

6° Twee houten bruggen over de Niers.

7° De steenenbrug op een kwartier uurs afstand van de Niers-poort.

8° De Jaspersbrug, mede op een kwartier uurs afstand van de stad.

9° Den Niersdijk met de palissaden tegenover den windmolen.

10° De houten brug aan Panoven.

11° De brandweergereedschappen, te weten: twee koperen brandspuiten, vier ladders, acht haken, vier brandkuipen, honderd brandemmers en drie houten brandspuiten.

Den 22 Juni gelukte het den houtvester Riedel, in het Genneperveen, zes jonge wolven levend te vangen. Als belooning daarvoor werd hem, van wege de regeering, de som van 7 thaler 30 stuiver ter hand gesteld.

ANNO 1740 staat geboekt als een buitengewoon nat jaar. Den 20 Augustus zwollen de Maas en Niers dermate, dat alle weilanden in den omtrek onder water stonden. De ingezetenen zagen

Digitized by Google

zich gedwongen hun vee naar de heide te brengen, waar het zijn voedsel kon zoeken.

„Den 14 December — aldus verhaalt pastoor Schuurkens — is het water gekomen in onse kerke, also dat wij den 15, 16 en 17 geenen dienst hebben kunnen doen. Maar dewijl het den 17 ietwat gevallen was, so hebben wij den 18, sijnde den 4 Zondag in den Advent, als wanneer de choren bloot waren van het water, onsen dienst gedaan en sulcks gecontinueerd tot den 21 December, als wanneer geen water meer in de kerke was. Maar den 21 en 22 des nachts, is het water weer seer opgeloopen en is wassende gebleven tot den 25, zijnde Kerstdag; als wanneer het so groot was, dat niet alleen onze kerke, tot op den voet van den hoogen autaar, is volgeloopen, maar het is ook gekomen in de meeste huizen van de stad. Also dat wij op de feestdagen van Kerstmis, onsen goddelyken dienst hebben moeten verrichten op het stadthuis, waar wij, pastoor en kapelaan, Misse hebben gelesen op de voornoemde feestdagen. En de gemeijnte heeft ook vlijtig deselve bijgewoond. En niet alleenlyk hebben wy op de vier feestdagen van Kerstmis, maar ook op den 1 Januari 1741, synde Nieuwjaarsdag, onse goddelyke diensten op het stadthnis verricht." Zoo ver het kerkarchief.

Hoe het er in de stad en omstreken uitzag, meldt ons verder het gemeente archief.

Schier alle inwoners hadden een goed heenkomen gezocht buiten de stad. Het vee stond op watervrije hoogten, gedeeltelijk in haastig opgerichte loodsen, gedeeltelijk onder den blooten hemel. De meeste huizen, alle kelders en schuren zaten vol water. De rogge, haver, boekweit, erwten en andere vruchten waren bedorven. Men kermde en jammerde allerwege; er was niets te stoken, niets te eten voor menschen en vee. In de verte hoorde men bij tusschenpozen de noodklok luiden en om hulp roepen. Vier personen waren te Oeffelt verdronken. Den 22 December beval het stadsbestuur eenen aak in gereedheid te brengen en dien met brood en andere levensmiddelen te bevrachten. Moedige mannen doorkliefden daarmede den golvenden vloed en bezochten de meer afgelegen woningen, om er ondersteuning te brengen en te redden wat nog gered kon worden.

Een gedeelte van den stadsmuur, ten noorden en nabij de Nierspoort,

Digitized by Google

had voor den drang van het water en de kracht van den wind moeten zwichten. Groote schade was aangericht aan den koninklijken walkmolen en aan de Niersbrug. Toen eindelijk het water geweken was, stortten de gewelven van tal van kelders in en vielen vele schoorsteenen en binnenmuren omver.

De vloed had toenmaals slechts enkele centimeter lager gestaan dan in het noodjaar 1658.

Anno 1746. In het najaar werd de looi- en walkmolen door de vlammen verteerd (1).

Anno 1748. Den 17 September vaardigde de koning een besluit uit, krachtens hetwelk, overal in den lande, de heide- en braakliggende gronden moesten ontgonnen worden. Mitsdien werd er bij den adel, de kloosters, de steden en dorpen op aangedrongen, hun uitgestrekte boerderijen te splitsen en strooken heidegrond af te staan, waarop zich kolonisten konden vestigen.

De onbebouwde gronden der ambten Gennep en Ottersum waren nog onverdeeld en werden, door beider ingezetenen, gemeenschappelijk benuttigd voor veeweide en aanschaffing van brandstoffen. Genoemde eigendommen hadden eene oppervlakte: de Panovensche- en Zellersche heide gezamenlijk 575 morgen 444 roeden; de Looijerheide 250 morgen en het turfveen 245 morgen 405 roeden.

In Maart 1770 verzocht de domeinenkamer te Kleef, dat Gennep en Ottersum haar 105 morgen van de Zellersche heide zouden afstaan; zij was voornemens daarop eenige Mennonitische huisgezinnen te vestigen, die den heidegrond zouden ontginnen. Aan dat verzoek werd evenwel geen gevolg gegeven; want ook verscheidene ingezetenen en enkele vreemden uit de buurt vroegen vergunning, om eenige morgen heidegrond in erfpacht te mogen nemen, onder beding: van de eerste vijftien jaren, vrij van pacht en lasten te zijn en daarna een billijken pacht te zullen betalen. Zulks werd hun toegestaan. Weldra zag men op den zoom der Panovensche- en Looijerheide eenige, en in de Zellersche heide meer boerderijtjes verrijzen, die, jammer, meerendeels niet tot bloei geraakten. Dit geschiedde in 1771 en volgende jaren.

Middelerwijl werd druk onderhandeld over de verdeeling dier gemeenschappelijke bezittingen. Plannen werden gemaakt, verga-

(1) In 1749 lagen op de Niers vier watermolens, namelijk: de koninklijke walkmolen, de korenmolen, de volmolen en de oliemolen.

Digitized by Google

deringen te Gennep en te Roepaan belegd, en een uitvoerige briefwisseling werd onderhouden tusschen de belanghebbenden en de hooge regeering. In 1779 kwam men zoover, dat steenen grenspalen opgericht werden, tusschen de eigendommen van Middelaar eenerzijds en die van Gennep—Ottersum anderzijds. Eindelijk den 30 October 1793 gelukte het eene overeenkomst te treffen. Daarin werd onder anderen vastgesteld: 1° Dat het turfveen, ten westen der Biesendijksche baan, groot 108 hollandsche morgen en 227 roeden aan Gennep zou behooren, alsmede een gedeelte der Panovensche en Zellersche heide, waarvan de grenzen nader zouden worden aangeduid; 2° Ottersum kreeg het oostwaarts gelegen deel van het turfveen en de Zellersche heide. 3° Daar evenwel het gedeelte voor Ottersum bestemd, veel grooter was, kreeg Gennep van genoemd ambt eene som van 1250 rijksthaler als vergoeding, Deze som moest voorloopig op de goederen van Ottersum blijven staan en eene jaarrente van drie ten honderd opbrengen.

Dit stuk is onderteekend door Felderhof, burgemeester, Schwencke en Friderichs, schepenen van Gennep, vrijheer van Hertefeld en Geissel, als koninklijke afgevaardigden, Schuurkens, An gen End, Forst en Van Wylick, als gevolmachtigden. (N° 76—192—74—150).

Anno 1749. Den 11 Mei werd een koninklijk verbod afgekondigd, betreffende het drukken en verspreiden van ergelijke boeken en geschriften.

Den 21 September ontving onze magistraat eene waarschuwing, waarin hem op het hart werd gedrukt, zich wel te wachten wegens „kleine bagatellen, plaudereien und weiberklatschereien", de ingezetenen te beschimpen of te laten mishandelen, ten gevolge waarvan misschien eenige personen naar elders verhuisden. Voor een en ander werd de magistraat verantwoordelijk gesteld.

Dit jaar kwamen er bijna wekelijks soldaten uit het hollandsche leger door de stad. In het voorjaar waren het deserteurs, meest allen goed gekleed en gewapend. Vraagde men hun, om welke redenen zij den krijgsdienst verlaten hadden, dan antwoordde zij: dat in Holland de pruissische exercitiën ingevoerd waren, en daar zij de wetenschap daarvan niet zoo spoedig „im Kopf kriegen könnten, wurden sie mit schlagen übel tractirt". Dat verdroot hen.

In het najaar waren het afgedankte soldaten. Zij trokken hier door en waren somtijds vijf of zes bij elkander.

Digitized by Google

Of onder dezen zich personen bevonden van het soort, zooals er zich op de Zellersche heide vertoonden? Wie zal het zeggen?

Den 14 October, des avonds ten zeven ure, drongen eenige mannen het huis binnen van Geurt van Baal, wonende op de Zellersche heide; zij bonden alle huisgenooten vast, zetteden hun het pistool op de borst en dwongen hen te zeggen, waar geld en geldswaarden geborgen lagen. Nadat zij alles, wat van hunne gading was bijeengezameld hadden, gingen zij henen onder bedreiging, dat zoo iemand der inwoners zich durfde reppen, hun huis in brand gestoken zou worden.

Den 16 dierzelfde maand, des avonds, hadden eenige vreemde personen eene ladder te Ottersum op het kerkhof tegen den muur der pastorie geplaatst, toen, gelukkig, de koster, die in de sacristie zijn slaapstede had, hen betrapte. Er behoeft nauwelijks bijgevoegd, dat die gasten het hazenpad kozen.

Anno 1750. In April brak hier en in de omstreken eene ziekte uit onder het vee en heerschte ook nog in de twee volgende jaren. Deswege mocht geen jood in de stad worden toegelaten.

Luidens koninklijk edict van dit jaar en in 1763 hernieuwd, was het den joden verboden, zonder vergunning van den vorst zelf, door aankoop, huur, lijfrente of onder welken vorm van verdrag ook, bezitter of eigenaar te worden van een huis, op eene boete van 50 dukaten; ook mocht geen jood in huwelijk treden, of zonder vrijpas huisvesting genieten in de steden, of handel drijven uitgenomen tijdens de jaarmarkten.

Toenmaals woonde te Gennep slechts één joodsch gezin: Raphaël Cosman met vrouw, twee dochters en een zoontje van zijne zuster. Hij was van beroep: slachter en koopman in neteldoek en tabak (n° 62).

Den 11 October werd onze magistraat door de hooge regeering uitgenoodigd, om de verroeste geldstukken, die in den „klingelbeutel" gevonden werden, aan de koninklijke munt in te leveren!

Anno 1751. Op St. Josephsdag (19 Maart) en den Zondag daarna, werden de godsdienstoefeningen in het raadhuis gehouden, omdat het Nierswater de kerk was binnengedrongen en op de trappen stond van het altaar.

Anno 1752 den 22 September ontving ons bestuur een schrijven van wege de regeering, waarin de opmerking werd gemaakt:

Digitized by Google

dat het „messerziehen" in den laatsten tijd meer in zwang was gekomen. De raad wordt uitgenoodigd, op deze onhebbelijkheid nauwkeurig te letten, de schuldigen streng te straffen en dit ambtelijk schrijven des Zondags op den kansel te laten afkondigen.

In ditzelfde jaar ontstond een rechtsgeding tusschen Gennep en de heerlijkheid Heijen over het „wei- en snijrecht" der ingezetenen van Gennep op de heidegronden van Heijen.

Terwijl dit geschil hangende was, veroorloofde zich de „veldschut" Michaël Kool, van Heijen den 27 Januari 1755, den Genneper burger Jacob Jacobs, en daags daarna den burgerzoon Hendrik Hoenselaer, die beide van hun betwist recht gebruik maakten door heide te kappen, met een geweer verscheidene hagelkorrels in de beenen te jagen, met dien gevolge, dat Jacob Jacobs geruimen tijd niet meer in staat was voor zich en zijn huisgezin den kost te winnen. Klachten daarover werden bij het gerecht ingediend. Intusschen ging het geding zijn gang, doorliep alle instantiën en eindigde, in 1772, ten nadeele onzer stad (n° 4—207).

Anno 1755 den 16 Augustus werd in het openbaar afgekondigd hetgeen volgt: Daar de magistraat met ongenoegen vernomen heeft, dat eenige ingezetenen zich veroorloven op Zon- en bededagen openlijk te arbeiden, hetgeen met het koninklijk edict (zie anno 1707) in strijd is, zoo wordt aan een ieder, op straf van 2 rijksthaler, verboden op gemelde dagen, eenigen arbeid te verrichten zonder machtiging van den magistraat. Alle verlof door den ambtsbode Verhulsdonk verleend is ongeldig. Deze ambtsbode veroorloofde zich nog meer dingen, die juist niet in den haak waren (zie het jaar 1757).

Anno 1756. Den 28 Januari noodigde de koninklijke regeering onzen magistraat uit, om een proefveld aan te leggen voor de teelt van *lucerne*, een voedergewas, dat voor de veehouders nog al voordeel beloofde. De magistraat gaf ten antwoord: dat hij voor het oogenblik geen akkergrond daarvoor beschikbaar had, tenzij een halven morgen in de „Dormanshegge", die echter met struikhout was omgeven en des winters door de Maas werd onder water gezet (n° 240).

Den 15 Augustus maakte de regeering onze raadsleden opmerkzaam op het groote nut, dat de hopranken opleveren voor de spinnerij en den weefstoel. De hopranken worden in den herfst

Digitized by Google

van hunne bladeren ontdaan, in stukken van vier el lengte gesneden, in water gelegd of aan de werking van stoom blootgesteld, daarna gedroogd en gebraakt. Het weefsel daarvan kon — zoo beweerde men — met dat van linnen en hennep in deugdelijkheid wedijveren. De regeering verlangde, dat eene proef zou genomen worden (n° 240).

Den 26 December vestigde de regeering de aandacht van ons stadsbestuur op het voordeel, dat in de teelt van zeker verfkruid, *waidt* genaamd, gelegen was, en spoorde den magistraat aan de ingezetenen aan te wakkeren die plant aan te kweeken. Een verver te Gelder beloofde een billijken prijs daarvoor te zullen geven (n° 240).

Anno 1757. Den 24 Januari werd den burgers eene verordening uit het jaar 1709 in herinnering gebracht, krachtens welke het sprokkelen van dor hout in het „Reichswald" telken jare verboden was: van den 16 Mei tot den 16 Juli. Buiten die twee maanden stond het den armen vrij het geheele jaar door, op de voormiddagen van Maandag en Donderdag dor brandhout aldaar in te zamelen.

De vrouw van Peter van de Laar had, in 1769, zich vermeten met eene vracht groen sprokkelhout de stadspoort binnen te komen; zij werd, wegens dat vergrijp, door het gerecht te Kleef veroordeeld tot drie dagen gevangenschap te water en te brood (n° 240).

Ter begunstiging der papierfabrieken in den lande, vaardigde de koning, den 19 Maart, een reglement uit, betreffende den lompenhandel. Ziehier eenige bepalingen:

De lompenkoopman moest voorzien zijn van een schriftelijke machtiging, afgegeven door den papierfabriekant voor wien hij uitsluitend handel dreef. Hij moest den eed afleggen, geen lompen aan het buitenland te zullen leveren. Hij moest alle lompen aannemen die hem aangeboden werden. De lompen moesten zuiver zijn van zand en steenen, met goed gewicht gewogen worden en, voor zoover zij zwaarder wogen dan twee pond, met geld betaald worden. Bleef haar gewicht beneden twee pond, dan kon de prijs door naalden, spelden en andere snuisterijen vereffend worden. Niemand mocht lompen wegwerpen of verbranden; de kleermakers, die zulks deden, werden beboet. Wie zonder behoorlijke mach-

Digitized by Google

tiging lompenhandel dreef, beliep eene straf van drie maanden hechtenis. (N° 240).

In Maart diende Peter Willems, buitenburger van Gennep, beklag in bij den magistraat over den ambtsbode Verhulsdonk. Deze in gezelschap van twee „kotter", met name Willem en Peter Gerrits, gewapend met „gaffelen". was des nachts ten twaalf uren in des klagers huis gekomen, om diens zoon, die uit het leger gevlucht was, gevangen te nemen, en in geval hij dien niet vond, den vader zelf gevankelijk naar Kleef te voeren. Toen noch het een noch het ander gelukte, had de bode in Willems huis „ein halbe kan fusel ausgesoffen, ein halben anker bier gleichfals ausgesoffen, in dem Schranke Thee und Zucker ausgehohlt, Mettwurst, Brodt, Feinbrodt, Käss und Butter aufgefressen; auch ein halbe Karre Torf verbrannt und sonst sich brutal aufgeführt". Ook had hij het kindsch erfdeel van den zoon, groot honderd rijksthaler. in pand geëischt. (N° 5).

Een jaar later, in 1758, had Verhulsdonk iets anders aan de hand. Omstreeks half Juli, kwam bij het vallen van den avond, een jonge dochter uit Straelen, vergezeld van zes boeren schutters, onze stad binnen; zij bracht bericht aan den magistraat, dat de Franschen eene schermutseling gehad hadden met de Hannoveranen, en dezen uit Straelen verdreven hadden. Onze ambtsbode, die te veel aan Bachus geofferd had, waagde het dit gezantschap lastig te vallen en wendde pogingen aan, om het gezelschap in hechtenis te nemen. De burgers verzetteden zich daartegen en toonden zich zeer verontwaardigd. Dien ten gevolge werd Verhulsdonk ernstig onder hande genomen, en na plechtig beloofd te hebben, zich nooit meer aan dronkenschap te zullen overgeven, gestraft met eene boete van tien rijksthaler. Dit baatte niet lang. In 1764 rezen nieuwe klachten: Men had namelijk den ambtsbode smoordronken, met een brandende pijp in den mond, in zijn bed vinden liggen. Men herinnerde zich ook nog, dat hij in 1755 aan de burgers van Gennep, eigenmachtig verlof gaf, op Zon- en Feestdagen te arbeiden. (N° 164).

Anno 1760. Wegens de vele klachten over diefstal in de tuinen, verordende, den 17 Juli, de magistraat, dat: wie het wagen durfde, iets, het ware nog zoo weinig, uit de tuinen, binnen of buiten de stad, te ontvreemden, gestraft zou worden met eene boete van 10 thaler, en bij wanbetaling, eene lijfstraf zou ondergaan.

Maatregelen van dezelfde strekking werden, in 1763, door de

Digitized by Google

koninklijke regeering genomen, tegenover diefstal in tuinen en velden. Wie op diefstal in tuinen of akkers betrapt werd, zou veroordeeld worden tot algeheele schadevergoeding niet alleen, maar daarenboven — anderen tot waarschuwing — eenige uren aan den schandpaal of aan het „halsijzer" te pronk worden gesteld. Kinderen beneden de 14 of 15 jaren, zouden in plaats van genoemde straf te ondergaan, door den schoolmeester of hunne ouders duchtig „durchgeprügelt" worden, hun ter verbetering.

Twee jaren later werd zekere Hendrik de Graaf van diefstal overtuigd en moest deswege 24 uren te water en te brood, in de gevangenis doorbrengen. (N° 240).

Anno 1761. Den 17 Juni werd eene waarschuwing afgekondigd betreffende het schijfschieten zonder verlof der overheid. Bij zulke vermakelijkheden — dus werd betoogd — dagen er allerlei lieden op met geweren gewapend, wordt bier en brandewijn gedronken, waarvan de belasting ontdoken is, en wordt des nachts allerhande baldadigheid gepleegd. Men moest wel weten: dat het dragen van geweren, het vergaderen van gewapende gezelschappen zonder verlof, verboden was. Diensvolgens zou de herbergier, die het schijfschieten in zijn huis toeliet, eene boete beloopen van tien rijksthaler, en degene, die met een geweer werd aangetroffen, gestraft worden met eene boete van vijf thaler, bij wanbetaling aan te zuiveren door gevangenschap van vier weken te water en te brood. (N° 240).

Door een schrijven, op den 15 December, beval de regeering de vlasteelt aan en stelde, ter aanmoediging, de oprichting van onderscheidene vlasmarkten in het verschiet. Onze magistraat echter antwoordde: dat hier weinig vlas verbouwd wordt en dus een jaarmarkt van dit voortbrengsel overbodig zou wezen. (N° 240).

Anno 1764. In Maart kwamen uit Gelder hier geheel onverwachts één luitenant, twee onderofficiers en vijf en twintig soldaten aan. Na hier overnacht te hebben, vertrokken zij des anderen daags 's morgens ten 3 ure, in de richting van het Rijkswald. Later vernam men, dat zij daar zeven houtdieven in hechtenis hadden genomen.

Anno 1765. Den 8 Augustus verscheen een koninklijk edict betreffende den kindermoord, met bevel: dat dit edict in alle steden en dorpen, op alle openbare plaatsen en in alle herbergen moest

Digitized by Google

aangeplakt worden en de inhoud daarvan, vooral den dienstmeiden moest worden ingescherpt. (N° 2).

Anno 1768. In Mei ontving onze stadsraad een schrijven, waarin de hooge regeering erop aandrong, gepaste middelen aan te wenden tegen het verbruik van buitenlandsche „koffée". In de plaats daarvan beval zij bijzonder aan: een uittreksel van gebrande rogge, tarwe of erwten en noemde dat heel dichterlijk: „patriotischen cyther" Ten einde dat aftreksel als volkdrank in te voeren en de „ungesunden koffée" uit de huisgezinnen te verdringen, zou de magistraat twee winkeliers uitnoodigen, om dat gebrand goed in den handel te brengen. De winkeliers werden den 11 Juni, in het raadhuis ontboden, en vernamen den wensch der regeering; doch niemand was genegen om zich met den verkoop van die waar te belasten, overtuigd daar zij zich allen hielden, dat de huismoeders ook voortaan aan de „ungesunden koffée" den voorkeur boven den „patriotischen cyther" zouden blijven geven. In 1777 kwam de regeering nogmaals op de bestrijding van de koffie terug. Thans had zij een anderen drank aan te prijzen. Zij noodigde de plaatselijke besturen uit de cichoreiteelt te begunstigen, en verleende aan ieder, die wilde, volle vrijheid om dat goed aan den man te brengen. Of de vrouwen het cichoreisap smakelijker vonden dan het „ungesunde" koffienat, mag betwijfeld worden. (N° 240.)

In hetzelfde jaar (1768) ontstond een geschil tusschen onze stad en de heerlijkheid Mook over de weidegelden. Mook beweerde voor het gebruik der weiden niets schuldig te zijn. Eindelijk in 1773, werd het geschil vereffend en Gennep, dat weidegeld eischte, in het gelijk gesteld (N° 4).

In den herfst van dit jaar brak hier en in de omstreken een smettende ziekte uit onder het horenvee. Daaraan stierven, volgens ambtelijke opgave, van den 1 October tot den laatsten December, 69 beesten. Slechts enkele der aangetaste dieren genazen. Van den geheelen veestapel bleven slechts 52 stuks over.

Zes jaren later, in 1774, verscheen de ziekte andermaal en doodde, in de drie laatste maanden van dat jaar, 59 dieren, of juist de helft van het aanwezige rundvee.

Ook aan de overzijde der Maas, te St. Agatha, Boxmeer, Vierlingsbeek en omgeving, woedde de ziekte in hevige mate. Uit dien hoofde was het onzen veerman, Herman Willems, op boete van 50

Digitized by Google

rijksthaler verboden, eenig horenvee uit Noordbrabant herwaarts de Maas over te varen.

De hooge regeering beval als voorbehoedmiddel tegen die ziekte aan, de toediening van „Steinsalz" aan de beesten en verbood allen in- en doorvoer van rundvee (N° 162).

ANNO 1773 heerschte hier onder de menschen de „Friesel of Scharlackkoorts". Zij vertoonde zich door rooden uitslag over het geheele lichaam van den lijder. Het schijnt, dat verscheidene personen daaraan gestorven zijn; althans de doodenlijst van dat jaar houdt een merkelijk grooter getal sterfgevallen in, dan in andere jaren.

Anno 1774. Den 24 November verscheen een koninklijk edict, waardoor de kansspelen: „bassette, landsquenett, pharao, quindeci, cinq et neuf, pass à dix, berreby en ander dobbel- en loterijspelen streng verboden werden. Ieder speler, die betrapt werd, zou 100 dukaten boete beloopen, bij wanbetaling te vereffenen door drie maanden hechtenis (N° 240).

Anno 1776 werden te Gennep vier veemarkten opgericht. De twee markten in de lente, bestemd voor den handel in mager vee, werden gehouden op de twee laatste Maandagen in April. De beide jaarmarkten in het najaar, waarop vet rundvee verhandeld werd, waren bepaald op den laatsten Maandag in October en den tweeden Maandag in November (N° 181).

Anno 1783. Het verkeer van onze stad met Nijmegen en Venlo werd onderhouden, door middel van den keizerlijken rijkspost. Een postwagen uit Nijmegen kwam des Woensdags en des Zaterdags — in den zomer tusschen 11 en 12 ure en des winters tusschen 4 en 5 ure — hier geregeld aan en reed, na een kort oponthoud, naar Venlo en Tegelen. 's Weeks daarna was dezelfde wagen op Woensdag en Zaterdag, — des zomers tusschen 4 en 5 ure namiddag en des winters tusschen 11 en 12 ure des nachts — weer hier op zijne terugtocht naar Nijmegen. Tegen het uur zijner aankomst, stond een postbode uit Kleef gereed, om de brieven en gedrukte stukken voor hem bestemd in ontvangst te nemen en de medegebrachte bescheiden aan den post over te reiken.

Een andere gelegenheid van vervoer — althans van den 1 November tot den 1 Maart — bood een wagen aan uit Venlo, die evenwel geene brieven medenam. Deze hield des Dinsdags en des

Digitized by Google

Vrijdags, tusschen 9 en 10 ure hier stil, en vertrok vervolgens naar Nijmegen. Des Maandags en des Donderdags der volgende week was hij omstreeks drie ure namiddag weer te Gennep, om personen en goederen mede te nemen in de richting naar Venlo.

Gedurende de overige 8 maanden van het jaar, reed de wagen aan de overzijde der Maas (N° 41).

ANNO 1783. Bij gedrukte circulaire van den 3 October, werd namens den koning van Pruisen, den dienstdoenden geestelijken bekend gemaakt, dat het luiden der torenklokken, als er onweder aan de lucht was, niet meer mocht geschieden.

ANNO 1787. Den 8 Juli vroeg de regeering opgave van het getal beschikbare stallen, tot plaatsing van legerpaarden, en van de hoeveelheid hooi, stroo, haver, rogge en gerst alhier aanwezig. Mede werd bevolen den heirweg in orde te brengen en de aanbesteding van voedingsmiddelen te doen plaats hebben. Duizend één en zeventig rations zouden dagelijks aan het leger moeten geleverd worden; binnen kort zou een observatie corps in de nabijheid der vesting Wesel verschijnen. Gennep moest ook vier pakknechten aan Wesel leveren. Deze moesten den 3 Augustus aldaar aanwezig zijn.

Den 27 Juli werden nog meer opgaven gevraagd: Hoeveel er, namelijk, stookplaatsen in de stad waren; of de stad met muren omgeven was en zoo ja, hoeveel poorten zij had; op hoeveel afstand zij van de hoofdstad verwijderd lag. Gennep kon zich gereed houden — zoo werd er bij gevoegd — voor eene inkwartiering der troepen; één bataillon en twee compagniën zouden er hun intrek nemen. Aan ieder soldaat moest wekelijks één pond, dat is maandelijks vier en een half pond, vleesch verstrekt worden!

Den 11 Augustus kwam bevel, dat al het koren, zoodra het geschuurd was, onmiddellijk moest uitgedorschen worden, ten einde leverbaar te zijn, zoodra het gevraagd werd. Tevens werd opgave gevraagd van den toestand van den veestapel en van de hoeveelheid der bewerkte wol (N° 224).

In dit jaar heerschte de tongblaar onder de paarden en het rundvee.

ANNO 1790. Den 14 Mei stonden alle weiden in den omtrek onder water. Het vee werd naar de heide gejaagd en kon daar zijn voedsel zoeken.

Digitized by Google

ANNO 1791. Den 5 Januari legde de hooge regeering verbod op het inzamelen van geld langs de huizen der ingezetenen, zooals de knechten der molenaars, smeden en der andere ambachten van oudsher gewoon waren te doen tijdens de Vastenavonsdagen, omdat dit geld verkwist werd in dronkenschap en buitensporigheid (N° 177).

ANNO 1794. Op het einde der maand October kwamen de Franschen in den lande en bleven er volle zeventien jaren.

ANNO 1795. Den 29 en 30 Juli stond de Maas een voet boven den Ottersumschen dijk. Het bouwland was grootendeels overstroomd en de schade zeer groot. (Aanteekening van pastoor Geurts.)

ANNO 1800. Gedurende bijna geheel de achttiende eeuw, oefende de familie Bodenstaff alhier de heelkunde uit. Na den dood van den chirurgijn Johan Heinrich Bodenstaff in 1740, verkreeg diens weduwe verlof, om met haar jeugdigen zoon Conrad het bedrijf voort te zetten. In 1768 werd deze door zijn zoon Laurens opgeopvolgd. Diens zoon Stephan leefde nog in 1797. (N° 11).

Aan het ambt van chirurgijn was tevens het bedrijf van barbier verbonden. Van daar, dat thans nog sommige lieden den barbier „cherugijn" noemen.

ANNO 1802. Op Zondag den 30 Mei werd afgekondigd, dat de uitoefening van den openbaren godsdienst voortaan vrij en ongehinderd kon geschieden.

ANNO 1807. Daar de jaarmarkten te Gennep te niet gegaan waren, besloot het gemeentebestuur, den 16 Maart, weer eene markt op te richten, en wel op de kermisdagen, „auxquels plusieurs marchands se présentent et dont les marchandises existent en pain bis et épiceries".

ANNO 1808. Volgens officieele opgave van den maire Friderichs, telde Gennep in dit jaar: 10 grondbezitters, 2 renteniers, 9 pachterlandbouwers, 44 handwerkers, 58 leerjongens, 9 knechten en meiden, 60 huisarmen, 2 bedelaars, 12 lutheranen, 66 calvinisten, 2 joden en 2 jodinnen, 309 personen die lezen *en* schrijven, en 522 personen die niet lezen *en* schrijven konden. Totale bevolking 831 zielen.

ANNO 1812. In het begin dezer eeuw legden zich verscheidene ingezetenen toe op de tabaksteelt. Zij werden echter niet weinig bemoeielijkt in hun bedrijf, door de fransche régie, die den 26 April 1806, ook in deze streken was ingevoerd. Mits deze moesten

Digitized by Google

de planters telken jare, in de lente, aan den maire de grootte opgeven van de akkers, die zij met tabaksplanten willen bezetten. Van den oogst mocht niets vervreemd worden; al de gewonnen tabak behoorde aan de régie, die, na de planten in drie soorten verdeeld te hebben, daarvoor aan de planters den middelprijs der drie laatste jaren uitkeerde.. Ten einde alle ontduiking te verhoeden, moesten de planters het volgende stuk onderteekenen: „Nous soussignés planteurs de tabac, domiciliés dans la mairie de Gennep, promettent par ces présents: de ne point frauder du tabac, que nous planterons en 1812, de n'en point vendre à un particulier, mais de livrer le tout dans les magasins impériaux à ce destinés. Pour toute sûreté nous mettons en gage tous nos biens et même notre personne. Fait à Gennep le 25 mars 1812". In dit jaar hadden zich 36 planters aangegeven.

Deze maatregel scheen der regeering niet toereikend. Den 14 Augustus verscheen eene verordening, inhoudende: dat van 's avonds negen tot 's morgens vier ure, geene tabaksplanten mochten vervoerd worden. Een afzonderlijke nachtwacht was belast op overtredingen te waken.

Anno 1815. In Maart kwam Gennep onder het bestuur van den koning der Nederlanden. Den 2 October werd onze gemeente bij de provincie Limburg gevoegd en onder het arrondissement Roermond gesteld.

Anno 1830. Tijdens den opstand der Belgen, was de bevolking ook in onze streken onrustig geworden. Tot oproer gezinde heet hoofden meldden zich schier op alle plaatsen aan en trachtten alom aanhangers te werven. Ook te Gennep vonden zij geestverwanten.

Op zekeren dag — aldus verhaalt men nog steeds — had eene bende, zich noemende soldaten van de garde-civique, te Vierlingsbeek en te Boxmeer, de belgische vlag op den kerktoren geheschen. Niet zoo dra was dit feit te Grave bekend, of eene afdeeling hollandsche soldaten begaf zich op weg daarheen. Terwijl zij nabij het Genneperveer, aan de overzijde der Maas, een oogenblik rust namen, slopen eenige woelwaters uit Gennep in de veerpont en losten geweerschoten op de soldaten. Deze heldendaad bleef niet zonder gevolgen. Des anderen daags verscheen in alle vroegte, eene afdeeling kurassiers uit Nijmegen, met een paar stukken geschut te Gennep en dreigde, bij den geringsten blijk van ononderwor-

Digitized by Google

penheid, de stad in brand te zullen schieten. Meer was niet noodig. De dappere belgisch gezinden hadden reeds allerwege het hazenpad gekozen, met zulke overhaasting, dat zij hoeden, petten, kielen, knuppels, pieken en snaphanen vergaten mede te nemen. Dat alles werd des anderen daags op eene kar geladen en als oorlogsbuit, door Jan Driessen, naar Nijmegen gevoerd. Sedert dien was Gennep van allen lust tot oproer grondig genezen. Nog voegt men er bij, dat te dier gelegenheid een soldaat een paar zakdoeken uit een winkel ontvreemd had, en deswege gekluisterd en aan den staart van een paard gebonden, naar Nijmegen werd teruggebracht.

Anno 1831. Toen de Zuid-Nederlanden zich van de Noord-Nederlanden hadden afgescheiden en zich, in den persoon van Leopold I, een koning gekozen hadden (21 Juli), werd geheel Limburg tot het nieuwe koninkrijk België gerekend.

Anno 1839. Na het vredes verdrag tusschen Holland en België, den 19 April gesloten, keerden Gennep en omstreken tot het gebied van Neerlands koning terug.

Anno 1841 bracht Zijne Majesteit de koning Willem II, op zijne rondreis in Limburg, ook een bezoek aan Gennep. De burgerlijke en geestelijke gezagvoerders maakten aan Zijne Majesteit hunne opwachting in het raadhuis. De stad was in feestdosch. De koning toonde zich zeer minzaam en voldaan. De juichende bevolking vergezelde hem tot aan de grenzen van Heijen.

Anno 1846. Den 13 Maart brandde de windmolen af, die op den thans nog bekenden molenberg stond. Het toestroomende volk liep toen over het ijs der Niers

Anno 1850. Blijkens een schrijven van den minister van binnenlandsche Zaken, in dagteekening van den 11 April, werd de standplaats van den r. c. pastoor te Gennep tot de tweede klas verheven.

Anno 1852 bepaalde Z. D. Hoogw. de bisschop van Roermond: dat voortaan de rivier de Niers de grensscheiding zou blijven tusschen de parochiën Gennep en Ottersum.

Anno 1861. In April werd door Z. D. H den bisschop Paredis, het dekenaat Gennep opgericht en de Z. E. H Bernardussen tot deken benoemd.

Anno 1869 werd onze kerk met twee paar losse pijlers vergroot en de nieuwe toren gebouwd.

Digitized by Google

Toen in dit jaar besloten was dat de spoorweg Boxtel—Wesel zou gebouwd worden, had Gennep er groot belang bij, dat de lijn met haar station zoo dicht mogelijk bij de stad gelegd wierd. Daarvoor zorgden de burgemeester Lodewijk Muskens en de leden van den gemeenteraad uitstekend. Zij kregen hunnen zin, onder beding, dat de gemeentegronden, waarover de spoorlijn zou loopen aan de maatschappij gratis zou worden afgestaan. Het verdrag werd in September 1869 gesloten en beklonken op een feestmaal in het raadhuis. Inmiddels wuifde het vlaggedoek vrolijk langs de gevels der huizen en stonden des avonds de woningen schitterend verlicht. Den 22 Maart 1870 werd door den zaakgelastigde van den concessionaris de eerste spade in den grond gestoken, terwijl de harmonie hare juichtonen aanhief. Den 29 Juli 1872 was Gennep weer in feestdosch. Z. Exc. de gouverneur van Limburg was ter plaatse gekomen om den eersten steen te leggen van het stationgebouw. Alle autoriteiten der stad en der omstreken waren aanwezig. Vlaggen en wimpels fladderden boven het afgezette terrein. De toegestroomde menigte juichte allerwege. Tijdens het feestmaal, in het rijkversierde hoofdbureau, voerden de stafmuziekanten der huzaren uit Arnhem, in een bevallig kiosk, allerkeurigste muziekstukken uit Een paar weken later was er alweer iets te doen. De concessionaris van Van Meukeren had goed gevonden den minvermogenden en armen der gemeente een paar aangename uren te verschaffen, door hen in de schoollokalen op koffie met „gemeubleerde" broodjes, bier en sigaren te onthalen. Het behoeft niet gezegd, dat er dankbare vreugde heerschte.

Den 15 Juli 1873 werd de spoorweg voor het openbaar verkeer ter beschikking gesteld.

Anno 1880. Buitengewoon hooge waterstand in den winter. De vloer der kerk zat ongeveer een voet diep onder water. De kerkelijke diensten moesten verscheidene dagen in de kapel der Eerw. Zusters gehouden worden.

Anno 1883. Den 2 September werd onze kerk door den 88jarigen bisschop, Mgr. J. A. Paredis, plechtig ingewijd.

Anno 1884. In Februari sloeg, de door stoom- en waterkracht gedreven graanmolen in brand. De aanzienlijke bouwvallen wachten nog steeds op herstel of wegruiming.

Anno 1890. In den nacht van den 7 op 8 November had in

Digitized by Google

onze gemeente een gruwelijke moordaanslag plaats op den kleermaker G. J. A. Hulsman. De 58jarige man woonde geheel alleen in een zeer eenvoudig huisje, vlak aan den Rijksweg gelegen, ongeveer tegenover het protestantsche kerkhof, Des morgens vond men hem, met akelige wonden overdekt, dood in zijne woning, waarvan de vensterruiten waren stuk geslagen. Het huisje werd een jaar later afgebroken. De moordenaar is nog niet ontdekt geworden.

ANNO 1893. Den 30 Juli vierde onze kerkelijke harmonie *Unitas et Fidelitas* haar vijf en zeventig-jarig bestaan door een prachtig festival. Geheel de stad was in feestdosch; vlaggen en wimpels fladderden langs schier alle huizen; negentien harmoniën, fanfares of zangvereenigingen waren opgekomen om aan het feest luister bij te zetten.

ANNO 1894 werd de houten brug over de Niers door een fraaie ijzeren vervangen.

Digitized by Google

GENNEPS VOLKSLIED.

1.

Waar de Niers langs kronkelwegen,
Bij een burcht de Maas ontmoet,
Wenkt u Gennep vriend'lijk tegen
Biedt u zijnen welkomstgroet.

2.

Eed'le burcht, zoo fier en stevig,
— Genneps trots waart gij weleer! —
d'Oorlogswoede beukte u hevig,
Thans ligt gij in puin ter nêer!

3.

Hechte poorten, vestingsmuren,
Stad met torens fraai omstuwd!
Moest ook gij het schroot verduren
Door mortiermond uitgespuwd?

4.

Wat ook valle of moog' verkeeren,
Toch ons hart verandert niet;
St. Norbertus blijven we eeren,
Zoon van Genneps grondgebied.

Digitized by Google

5.

Veilig onder zijne hoede
Doen wij onzen plicht gestand,
Immer naarstig, blij te moede,
Trouw aan God en vaderland.

6.

Met elkâar in eendracht leven,
Vreedzaam, wars van twist en nijd,
Elk zijn eer en rechten geven
Blijft ons streven te allen tijd.

7.

Moet er hulp of troost opdagen,
Moet gedeeld in vreugd of leed,
't Zij bij vreemden of bij magen,
Gennep is altoos gereed.

8.

Gij, die Gennep zijt genegen,
Paart uw stem bij ons gezang;
Klinke de echo luid ons tegen:
„Gennep leve, leve lang!"

Digitized by Google

VII. Bijlagen.

I.

Privilegiën brieven der stad Gennep.

Wy Reinoud van Brederode, Heere van Genp, und Johanne vrouwe van Genp doen kondt allen luiden, die desen brieff sullen sien off hoiren lesen; dat wy met Rhade und gutduncken onser vrunde gelaefft hebben und gelaeúen onser stadt van Genp mit desen openen brieff: dat wy sy houden sullen in allen Rechten dair sy ons *auderen van auders* in gehalden hebben; voirt geúen wy den Porteren onser Stadt voirseit dair en boúen, und gelaeúen hem, dat wy sy van allen broicken und misdaden to rechte und te schepen vondenissen sullen sette und niemand hoigher boirghtaelen, dan men hem mit schepen vondenisse aff winnen mach; uitgenomen sess puincten als: vrouwen tho verkrechten, Dieff, Moirdt, Mortbrant, vrede to brecken, und doetslaeghe die ongebetert synt; welk sess puincten voirs. wy tot onser genaede houden; voirt soe geúen wij hem, dat sy koeren sullen setten bij raide unser off ons Amptmans, und die broeck, die van der koeren koemen, die sullen unser stadt wesen, sonder uitgenoemen alle broicken die wy van auders gehadt hebben; und oeck sullen wy behouden alle dinst und recht, die onse voirvaederen und wy heeren tot Genp van der Stadt und Porteren tho Genp gehadt hebben. Alle argelist und quade vonden in allen desen puincten uitgenoemen; und alle dese voirwaerden voirs. gelaeúen wy in goeder trouwen voir ons und onse Naekoemelinge te ewighen daeghe toe te behauden; und wy willen, dat dit vast und stede blieúet und gehauden werde van ons en onsen Naekoemelinghen. Soe hebben wy Reinoudt van Brederode, heere van Genp, und Johanne vrouwe

Digitized by Google

van Genp vuirgeschreúen desen brieff mit onsen segulen besegelt. Gegeven int jaer onss heeren Duisent driehondert een und seúentich op den darthien dach.

Item soe dan dese voirs. brieff begript und reúeriert op die voirbrieúe, die welcke durch altheit verweert und verdunckelt sind, so dat men die letteren derselúer brieven niet gesien off gelesen kan, dair die Stadt und burgeren in vorthieden mit gepriúilegiert und berechticht sint.

II.

Wy Johan van Loen tot Hinsberch, tot Genp und Leuwenberch, Johan van Brederoede, heere tot Genp, Walraúen, heere tot Brederoede und tot Genp, und Wilhelm van Brederoede, heere tot Genp, tot Steyn, und totter Merwede, gebruederen doen kundt allen luiden, die desen brieff sullen sien off hoeren leesen, dat wy met rade und goetduncken unser vrunde gelaiff hebben und gelaeúen unser stadt van Genp mit desenen openen brieff, dat wy sy halden sullen in allen rechten, dair sy onse alderen van altz in gehalden hebben; und voirt geúen wy den Porteren unser Stadt voirs. daerenboúen ende gelaeúen hon, dat wy sy van allen broicken unde misdaden tot rechten und tot scepenen vondenisse sullen setten, und nymantz hoegher borchtochten, dan men hon mit scepenen vondenisse aff winnen mach; uitgenoemen ses puincten als: vrouwe te verkrechtigen, dieff, mordt, mortbrant, vreede tho brecken, und doetslaeghe, die ongebetert sind, welcke ses puincten voirs. Wy tot onser genaede halden; voirt so geúen wy hon, dat si koeren sullen setten bij rade unser off unse amptmans, und die broicken die van den koeren koemen, die sullen unser stadt wesen, sunder alle broicken soe wy von altz gehadt hebben; und oick sullen wy behalden alle dinst und recht die onse voiralderen und wy, heeren tot Genp, vander stadt und porteren tho Genp gehadt hebben. Alle argelist und quaede vonden in alle puncten uitgenoemen; und alle dese voirwaerden, gelaeúen wy in goeder trouwen voir ons unde onse naekoemelinghe te ewighen daeghen to halden; want wy willen dat dit vast und stede blieúe unde gehalden worde van ons und naekoemelinghe, soe hebben wy Johan van Loen, heere tot Hinsberch tot Genp und tot Leuwenbergh, Johan van

Digitized by Google

Brederoede, heere tot Genp, Walraúen, heere tot Brederoede, und heere tot Genp, und Wilhelm van Brederoede, heere tot Genp, tot Stein und totter Merwede als gebruederen voirs. desen brieff mit unsen segulen besegelt. Gegeúen in den jair onss heeren duisent vierhondert und darthien den anderden dach in Octobri.

III.

Wy Adolff van Gades genaede, hartoghe van Cleúe und graúe van der Merckt doen kondt allen luiden: alsoe wy onsen lieúen neúen, heere Reynolt, heere tot Bredenraide heere tho Vianen und Hamerden, Burgreeff tot Wtrecht und heer Gisbert broider derselúer herlicheiden, Dompraist und praist ten alden Munster tho Wtrecht affgekocht hebben in einen wettelichen, steden erffkoep, alsulcken erffrecht und anders als si gehadt hebben off krieghen moeghen an den slot, stadt, herlicheit und lande van Genp, mit allen oeren toebehoiren nyt dairvan uitgescheiden, nha inhalt der brieúe dair oùer gemackt, dair op und dair tho uns unsre stadt tho Genp erffhuldinge gedaien hefft, unde so dan die selúe unse stadt unsen vrunden und rade, die dese erffhuldinghe voirs. van hon tot behoiff unser erúen hartoghe van Cleúe genoemen hebben, getoent hebben einen besegelden brieff von priúilegien, die hon van onsen neúen Johan van Loen, heere tot Hinsberch und Gnep und Johan, Walraúen und Wilhem van Bredenraide gebruederen, in vortiden, doe sy heirschap wairen van Genp, to saemen hadden gegeúen und besegelt is, dair aff in denselúen; unsen vrunden ein copie mede gedaen hebben, begerende hon die van uns geconfirmeirt und bestedicht werden, gelick die- selúe unsen vrunden uns dat voirt aengebracht hebben mitten copien vuirs. inhaldende van woirden tot woirden als hier nha volgt alsus: Wy Johan van Loen etc. (volgt voorgaande Privilegien brief woordelijk tot aan het einde).

Want wij dan unser Stadt voirs. beste und wailfarth gerne segen, und wy onnoyden aen oeren rechten und priúilegien affbrecken sollden, soe bekennen wy vuir uns und unsen erûen und naekoemelingen, dat wy unser stadt vuirs mit gueden voirgehalldden raedt, die brieúen und priúilegien vuirs. oick also gegeúen und bestedicht hebben, geúen und stedighen mit diesen brieúe jn aller

Digitized by Google

maeten als die copie vuirs uitwisen; und alles sonder argelist; want wy willen dat sy dair by van uns, unsen erffen und nhakoemelinghen gehalden und gelaeten werden, so hebben wy deser ther oirkundt und vester stedichheit unsen segel mit unser rechter wetentheit aen desen brieff doen hanghen Gegeúen in den jaer ons heeren duisend vier honderd und zeúen und vertich des naesten dachs nae den Sacramentz dach.

IV.

Wy Johan van der genaeden Gaetz hartoghe to Cleúe, to Gulich und totter Berge, graúe totter Marckt, und tot Raúensberch etc. Doen kondt und bekennen, dat wy confirmirt hebben, confirmiren und bestedighen in desen unsen brieúe, unser liúer stadt van Genp und allen oeren burgeren, die dair in sindt und hiernaemaels aldair burgher werden sullen, all sulcke verschriúonge als hon in aenkomst aen unse forstendom van Cleúe van unse oúeraldervaeder hertogh Adolff van Cleúe versiegelt gegeúen worden is, und gelaeúen oer die in oeren puncten vastelick, furstenlick, und oprecht tho halden sonder alle argelist. Orkunde unser Segels hier aen gehanghen. Gegeúen in den jair ons heeren duisent viffhondert twe und twintigh, op dinxdach na unser liever vrouwen dach Assumptionis.

V.

Consultation oder Hoffardt.

Wilhelm hertzogh tho Cleve, Gulick und Berg, Grave tho der Marck und Ravensberg, herr tho Ravenstein.

Wy doen Kundt. Naedem unseren lieveren getrouwen unser Stadt Gennep van wegen hoerer Hoffardh, so sy noch biss tho, tho Gelre gesocht allerley vertoch vund verichtigkeit, so wohl zu der gerichtzhandlungen, alss oich int geringe versumbnus vund Uncosten tueschen den Partheien unstanden, derselven sei uns undertheniglich ersocht und gebeden (ditselbigh punct contrarie gesath, want der herr van Weell alss unser drost und Wachtendoncks der drost te foerens ons schefen von wegen uns Gnedigen

Digitized by Google

Fursten und herren, duckmals angesucht) solche ore hoffarth nu fortahn unser stadt Cleve tho suecken. So bekennen wy demnar, dat wy die unser van Gennep vortz meher ahn unse stadt Cleve mit ohre hoffardh gewesen alss sy die oich dáer suecken, vund oere gerichtzhandell brengen, vund gleich woll bei oeren vorigen privilegium vund rechten, wie sy die hergebracht oen oich von unseren vurherren J. L. gedechtenis, und ons bestedigt sie verblieven und gelaeten werden, als dan die unsere van Cleve nade vurschr. unse Stadt Gennep alde Nierschen Rechten ordelen vund weisten sullen, woe wy oich hiemitt unseren Schefen van Clefe befehlen, dat sy solche actie vund gerichtzhandell alss ein vann den unserer van Gennep tho hoeffde gebracht werden, forderlich vore die handt nhemen, binnen ein Monat offte seess weecken, woe vurgt, uitsprechen oder up unser schatz kammer tho hoeffde weisen; the en wehre dat sy, andere ursaecken halven, langer daran verhindert werden; doch sy oich folgens solch geweist ordell verschloeten und toebesiegelth; overmitz oeren gesworen boden samptt allen ingelachten Brieven, Siegel vund Beweiss ende van Gennep weder oeversenden sullen, alsdan ein ider Parthei voer hoffarth geldt vier, vnd also te saemen acht goltgulden oder oer gewerde inleggen, daraff die schefen to Cleve twee goltg^den^, der Stadt schreiver to Gennep einen Gelderschen Ridergulden, vund den Gerichtbote, die selffs in den daerbrengen einen hornssgulden, vund die Gerichtzbode to Cleve, wannehr hy die gerichtzhandell wieder besiegelt overbrengtt, einen hornssgulden hebben sall, sonder alle argelist. In Urkundt unsers hierup gedruckten Secret Siegels. Gegeven tho Cleve den seesten dagh May Anno duisent vieff honhonderd twee vund tsestiegh. Uith bevelt meines gnadigen herren

HENRICUS OLIGHSCHLEGERS D.

VI.

Von Gottes gnaden Wy Johans Wilhelm, Hertog to Cleve, Gulich vund Bergh, Grave tho der Marck vund Ravensbergh, Herr to Ravenstein, doen kundt und bekinnen, dat wy confirmirt vund bestedigt hebben, confirmiren vund bestedigen, in diesen unsen Brieven, unser liever Stadt Gennep vund aller unsern Burgeren die daer in sein, vund hernachmals aldaer Burger werden sullen, alsolche

Digitized by Google

verschryvonghe als oen in aenkombst an unsen Furstendombs van Cleve van Weilandt vnsen aver annherren, Herthogh Adolff van Cleve, versiegeld gegeven worden is, vund gelaeven oen die in oeren puncten vestiglich, furstlich vund uprecht to halden, sonder alle argelist. Urkundt unsres Siegels hieran gehangen. Gegeven to Cleve in den Jahrren unsers herren Duisendt vifhondert acht vund negentigh, den vierten dag des monats Julii.

Uith bevelh meines gnedigen Fursten und herren hertogen??

Wir Friderich Wilhelm von Gottes gnade Marggrave zu Brandenburg, des heyligen Römischen Reichs Ertz Cämmerer und Churfürst in Preussen, zu Magdeburg, Cleve, Gulick, Berge, etc., etc., etc. thun kundt und bekennen hiemit vor Uns, unsere Erben und nachtkommenden hertzogen zu Cleve, und fügen zugleich allen und Jeden in gnaden zuwissen: Alss Unss unsere liebe Stadt Gennep gewohnliche huldigung gethan, dass wir derselben und allen Bürgern, die daselbst itzunder seindt und hernachmals Bürger werden, confirmiret und bestättiget haben, confirmiren und bestättigen in Krafft dieses allsolche Verschreibungen, wie ihnen in ankunfft an unsern hertzogthums Cleve von weilandt unseren Vorfahren Hernn Adolffen, hertzogen von Cleve versiegelt und gegeben, auch in den Reversaten und Landstags Abschieden bestättiget worden, und sollen sie dagegen von unser Regierung, hoffgericht, Räthen, Beambten und Bedienden itzigen und künftigen, bey denen unss geleisteten Pflichten in geringsten nicht beschweret werden, welches wir ihnen in Krafft dieses Brieves in der allerbeständigster Form vor unss, unsere Erben und nachkommende hertzogen zu Cleve beij Churfürstlichen Würden und gutem glaube västiglich zu halten und sie dabey zu schützen und zu handthaben gnädigst versprechen. Urkundtlich haben wir dieses mlt unseren hier angehängten Churfürstliche Insiegell bekräftigen lassen. Gegeben Cleve am 29 Julii des Eintausendt sechs hundert sieben undt sechzigsten Jahr.

Anstatt und von wegen hochstgl. Sr Churfl Durchl.
Freih. von Steiken. Wilhelm Bachman.

(Rijksarchief te Maastricht.)

Digitized by Google

VII.

Dit sijn ons privilegien und rechten der Stadt Gennip (1)

1. Then yrsten sijn ons burgher gepriviliert, dat men oer van weghen des heeren niet vanghen en mach ind gevenckelick setten, sy en werden ijrst aen den vier hoecken der stadt geleit om, offer iemant weer, die oer wolt verborghen; und dije borgh wort, sal niet vorder besweert werden van den heer, dan wat men dan den man aff winnen met schepen vonnis, enn dije heer en sal dair niet teghen moeghen wesen, men sal den gevanghen stellen te Lantrecht van alle misdaden en broeckenn, utgenoemen ses puncten als vrouwekracht, diefst, moerdt, moerdtbrandt, vrede te brecken en doetslach ongesuent, die ses puncten mach die heer straeffen tot sinre genaeden.

Van den koer und broecken der koermeisteren onser stadt Gennip.

2. Ock moeghen onse borgemeysteren koermeyster stellen in onser stadt mit raet ons amptmans, und alle die broecken, die van den koeren coemen, sullen wesen tot beheuff onser stadt, uijtgenoemen die broecken, die den heer van alts toebehoert hebben.

Die broecken inden marckt.

3. Inden marckt die dar kiffelick weer enn broeckten, die broeck en sal niet hoegher wesen, dan een alt buitghen die burgher is.

Die broecken buiten den marckt.

4. Voirt off enen man den anderen bloeijt laeten, off sin mes toch, off anders een handt schwerdt dede buiten den marckt trecken, die hefft gebroeckt drie merck. Ind elick merk is neghen buddreger.

---

(1) Zijn deze «privilegiën" misschien niet dezelfde, als de *alde Niersche Rechten*, waarvan in bovenstaande »Consultation oder Hoffart" sprake is?

Het stuk met de vier «Privilegiën-brieven" die voorafgaan, werd indertijd, door den Wel Eerw. Heer G. Billekens, thans pastoor te Heijen, afgeschreven van een handschrift, uit de boekerij van den Hoog Welgeb. Heer Felix baron de Loë, ten huize Terporten, en aan Mgr. Dr. Everts, oud-directeur van Rolduc, thans lid der Tweede Kamer, ter hand gesteld. Beide Z.Eerw. Heeren stonden mij het schrift ter openbaarmaking welwillend af. Hun zij daarvoor mijn dank betuigd.

Dezelfde decumenten bevinden zich ook in het Rijks Archief te Maastricht, doch de «privilegiën" aldaar zijn bij lang niet zoo volledig als deze.

Digitized by Google

Van erfftaels ende goets eins maegescheyts bundick to wesen.

5. Item toe weten, off enen man hadt eenen oem offt frijndt die gheen lijeffs erven en hedt, und hij weer sijn rechte erff als hi langher en weer, und die hadt nog ander frundt van bastardien off anders, denselven hi ghern wat wolt gheven van sinnen goet, soe quem syn neeff. die sijn rechte erff weer, den hielt hi sulcx voir, dat hi dat mit solt believen, offt hi wolt hem synn goet ontbrenghen, soe consentierden dat syn neeff, unde dair wordt een maegescheit affgemackt, wat een yder solt hebben, soe wael die bastaert als die erffgenaemen, ende die erffgenaemen hedt sulcx met overgegeven in den maegescheit, und hedt sulcx met besegelt, dan sijn huis- frouw en weer dair niet in die oúergyfft geweest, offt hi en hedt voir syn huisfrouw niet gelaifft. Off dat wiff oeck sol moeghen spreecken voir oir deel? Dair op die antwort: dat goet hoerden den man toe, und sy off oer man en hadden dair niet aen, soe en behoiffden sy der oúergifften niet te doen, und sol bundich wesen, wat dat magescheyt begript.

Die broecken opten veenn.

6. Ock is den broeck opten veijn een pont, als dat driemael geroepen und dan geschout wordt, und die man syn schou niet gedaen en heft, is hi broeickheaftich vonden.

Die broeck inder nierssen.

7. Item is die brueck inder niersen niet hoegher dan een pont, und dan moet driewerff syn geroepen, und dan mach men schouwen ende broecken, die niet en heefft gesneden, und elck pont en is niet meer dan een ort goltz.

Van den thyns to betaelen.

8. Vordt off die heer van den landt inder kercken dede roepen, dat men sinen thyns betaelen sold, off hi wold den vuitpeinden voir dobbelenn thins, als men den niet en betaelde opten rechten thinsdach, soe en salmen hom betaelen myt enen tijns; want die heer des anderen daehs mach peinden.

Digitized by Google

Van gedaeghen van weghen des heeren.

9. Vordt off die richter van Genp ymandt doit gedaeghen van weghen des heeren, und die man ter onscholt gewesen woirdt, dairvan en sal die richter gheen geldt boeren van den verlaten eidt, off hi hem die verlirt.

Van die broicken als een burgher off een buitenman ter onscholt gewesen wordt.

10. Myns gnedighen heeren ondersaeten, die een den anderen aen den rechten worfft und ter onscholt gewesen wordt, dairvan sal die richter boeren van eenen burgher een quart wins, van een buitenman eenn halff verdel wins als hom den eedt verdraeghen wordt, unde alle broeckenn op eenen opgericht dagh doppelt.

Van pendungh und slitingh inleiden und aengerichte brieff te gheüen, waet loen die richter, gerichtbode unde scepen dairvan hebben sullen.

11. Voirt van peindongh und slityngh dairvan heefft die richter van een burgher een quaert wins, die boede een half quart vnd elcker scepen een half quart wins; van een buitenman isset doppelt; voirt van den inleiden, twe scepen und boede elck een halff quart wins; een buitenman doppelt; und den anfanck te verbieden, ook elck een half quart wins, twe scepen und boeden; und vitter den goet te paelen dat sal geschieden: die boede sal nemen den rinck van der doeren vanden huis geruiret wordt und met toe getoeghen woerdt, oerkunt tweer scepen. Is die palyngh geschiedt, mach men denselven, die dat goet verwonnen heeft, aengerichten brieff van verwonnen goet gheven, und van den aengerichten brieff sal hebben die Richter toe beseghelen een verdel wins und sal voir seghelen und die scepen allen seven elck een halff verdel van oeren seghel.

Die een scepen is van alle gerichts oncosten vry.

12. Der een scepen is, die en sal den heer, off den richter, off den gericht, van besettingh, van peindingh, van slittingh, van opdrachten off van genen gericht off seghelen niet gheven.

Digitized by Google

Een burgher mach blieúen sitten op sin borgher recht.

13. Die een burgher is mach blieúen sitten op sin borgherrecht, eenmael, andermael, derdemael moet hi voircoemen, wandt hi elckermael gedacht wordt, und op een opgerichten dach, moet hi voircomen ten irsten mael, und ten elcker maels als hi bliefft sitten is op een broeck van een alde brams, ten darden sint vier brams.

Item woe duck een an den rechten syn verhael hebben sal.

14. Voirt off een man vorden rechten steet und mit sinen voirspraeck eischt, woe duck hi syn verhael hebben sald, ende die scepen wiesen eenwerff, anderwerff, dardewerff, moet hi voirtvaeren, soe mach hi die twe schutten elck mit eene buet, ten derden moet hi voirtvaeren off hi verliest sin saecke, und en wes hy niet en eyscht en comt hem niet toe.

Van scheldtwordt, fuisten kloeppelen, steenenn off andere holten broecken te geúen.

15. Item die een den anderen scheltwoirdt te geúen oft met vuisten off kluppelen off steen off ander holter sloyghe sonder bloetlaeten, is den man een pont ende der vrouwen twe pont.

Die pont broeckenn.

16. Alle pont broecken hoeren den richter halff und den schepen halff, vnd dat sall die richter vtmachen vnd sall die den schepen halff leúeren.

Als twe partien sich an den rechten scheiden, wat het loen des rechters is.

17. Voirt offt twe partien staen aen den rechten, ende scheiden op des scepen richtùng, soe sal die richter boeren van enen borgher een halff quart wins van enen buitenman een quart wins, op enen gerichten dach dobbelt.

Digitized by Google

Dat loen des voirspreecks van schadt und scholt.

18. Die voirspreecke zal boeren van enen borgher een half quart wins als hij hem aen den rechten dient; van enen buitenman dobbelt.

Der stadt broecken.

19. Onser stadt broeck is: off een borger bruckten soe en mach men die niet hoegher bruicken, dan een pont, het sy van waeken offt graevenn, off waermen hom broeckachtich in kricht, und die mach men broickenn soe duck hi valt.

20. Wie syn claeghe gewonnen hefft, und syn gegenwer heefft een beter recht bedynght, und wacht dan, dyet gewonnen heefft, dat beter recht niet, hy bruickt den heer drie merck; und brenght syn wederpartie dat beter recht niet, soe broeckt die oock drie merck, und die claegh bliefft gewonnen syn claegh, unde wie hier versuimelick in is, is broeckafftich.

Als die schepen een vondenis te hoeff wiesen.

21. Als die schepen te Gennip een vondenis te hoeff gewiest hebben, soe sal een gegelick party inlegghen ses goltgulden, und den richter met twe scepen verborghen voir alle schaedt sy dair van crieghen mochten, und offt dat vondenis voirt wordt gewesen, dat oick te verborghen und in te legghen op verlies haarder saecken, und off dat hoeff tot Gelre dat vondenisse deilden ten twe, offt drie saecken, dat si sulcx die partien ock sullen laeten in legghen, soe menichmael, und binnen ses weken nae den dach dat gestreken is te verborghen und in te legghen. Item offt sich dese partien gescheiden inden als dat gelt ingelacht weer, eer dat vondenis beschreúen und toegesegelt weere, sol een jgelick syn gelt weder hebben opgeschoert, und wan dat beschreúen und gesegelt weer, boerdt den schepen een alde schilt und niet meer, want het niet gevuerdt en wordt. Item als dat vondenis gevuert wordt, sal hebben des daechs voir oer kosten die Richter twaelff alde buddregers; und yder scepen tot twe toe yder ses alde buddregers und men sal to Gelre geúen van die hoeff vondenis den gerichte twe alde schilt, wan si dat wiesen, und wiesen syt voirt tot Remund, hebben sy enen schilt und die gerichtsboede een fles wyns.

Digitized by Google

22. Item toe weten, als ons to Gelre een hoeff ordel geleert wordt, die selve geven sy ons montlich und niet schrifftelick, dan wy moeghen ons dat twe offt driemael laeten leeren und dan onthalden oft selffs aentekenenn.

Van erffguet in tochten to besitten.

23. Ock off een man off wyff erffgoet in tochten seten, die en moeghen gheen erffguet besweeren sonder wittelicke noet, und den noet to bewiesen, mit nabueren die des kondigh syn, tweer naebueren tot beyden sijden, und moeten voir dat gericht kommen en sweeren dat ten heilighen, dat der tochter in lieffsnoet ys syn goet te besweeren, soe mach dan die tochter versetten ende niet vercoepen totter noet toe vnd niet wider, soe moegen dan die erúen den het goed aenvelt weder loesen, vnd des maels niet meer, dan enen gulden 's jaers hi weer witlick voer der besweert.

Noch van tochten to besitten die kinder hebben.

24. Oeck off een man off wiff guet beseet in tochten, vnd hed kinder van der genen sy des guets in tocht seedt, die tochtkinder storven voir die tochter, dair nae storff die tochter dan, soe en sullen der tochters vrindt dat goet niet hebben alleen; hebben si dat gewonnen in allinghen bed, soe sal dat goed vallen aen oere beyer erven, vnd hebben si dat tsamen bracht, wes erffguet dair dan is, strickt weder den wech dair dat hercoemen is, vnd dat reedt goet hebben die tochters vrindt alleen, want dat dat leiste lyff toebehoirt voir die scholt.

25. Oeck als sommighe segghen willen, dat die kinder nae den vaeder off moeder gestorúen weeren, dat dat kindt geguet sol syn, en is hier geen recht, want dat kint vaeder enn moeder niet beide beleeft en heefft, soe en is dat kint niet geguet, soe die tocht niet gevallen en is, want hier die naest op geërfft, die tucht velt totten leisten lidt toe.

Dat erffguet velt der sieden dair dat hercoemen is.

26. Voirdt, als hier op andere siden (24) geruert steet, inder tochten soe velt alle erffguet ter sieden dair dat hercoemen is, want gheen mensch en mach dat verhylicken off verbrenghen langer dan hi leefft vnd syns gegaeden tochts eens, en niet meer, hi en liedt echte kinder achter.

Digitized by Google

Enen man die syn goet in tochten besit, die en mach van syn kinder noch vrinden niet scheiden.

27. Item een man die sijn goet in tochten besit en mach van syn kinderen niet scheiden off van den vrinden die der tocht verwachtend syn, dat inden rechten bundich syn sal, vnd mach gheen tocht affcoopen, wandt totten lesten lidt toe mach die tocht verstricken und opten selúen vallen, die dan in den leven weeren, dan geven die kinder dat oúer off die erúen, vnd beleeffden die tocht, soe weer dat bundich und anders niet.

Van erffbrieúen dair niet met gemaent en is in 33 iaeren vnd 17 weken 2 daech.

28. Alle erffbrieff dair niet met gemaent en is in 33 iaeren vnd 17 weken vnd 2 daeghe, off betaelt, offt die den brieff heefft, en heeft bestoernis gerichtelick niet gedaen des hi gerichtelick kondt heefft, die brieff sullen van onmacht syn vnd van onwerdt gewesen worden als voir verleghen brieff.

Die scepen brieven salmen van werden halden dair den scepen sigel aen hengt.

29. Oeck sullen alle scepenen brieff in werden gehalden werden dair oer eighen segel aen hengt totter oúergiften toe, die sallen die scepen staen, die oúergift sey dan in werden off niet. Ist oeck saeck, dat die oúergift niet bundick en is, alsoe dat het tochtgoet is off ander gebrecken dair in syn, dat weder recht is, des en hebben die scepen niet tdoen, wandt si dair oúer onthaeld werden om oer recht, moeghen si dair brieff aff geúen, und altit bi haer segel blieúen, want si syn geëdt toe tuighen vnd gicht voir to draeghen gelick voir oer kompt vnd niet wider, et is bundich of niet.

Men mach gheen schepenbrieff weerleggen mit recht.

30. Voirt alle schepen brieff die gemackt syn en mach men niet weer legghen mit recht, dan brieff dair brieff op gemaeckt syn, dair mit dat der gedoet wordt; off men moet hebben seúen onbespraeke man, die ter goeder faemen syn und staven, vnd sweren

Digitized by Google

dat ten heilighen, dat den brieff geloeist vnd gedoet is; dan ein yeder man mach waell dencken und dinghen weder brieff vnd ledt die brieff in machten, vnd wederlecht die brieff dat sy syn oúergegeúen dat een die in tochten besat, off dat die man onmechtich sins goets was myt verwaepenyngh off woe dat inden rechten geleghen mach wesen, soe mach hi sin goet beschudden soe vern dat recht vermach vnd anders niet.

Die man mach gheen erffgoet vercoepen sonder consent syns wyffs.

31. Voirt soe en mach gheen man enich erffguet vercoepen vnd leúeren buiten sinen wiff. Dat wiff moet dat mede in recht oúergeúen; dan die man mach well erffgoet coepen buiten sinen wieff vnd sich dair aff vesten laeten. Oeck soe en mach geen wyff enigh guet vesten, sy en moeten oeren man tot enen momber hebben, vnd heefft si ghenen man, moet oer die richter enen momber geúen; und ein wieff en is gheens guets mechtich et sei erff oft rent te coepen oft te vercoepen in genen deel, want die man oer momber is, ind alle goet si tsaemen gewonnen hebben, uitgenoemen oeren spinrock te bewaeren.

32. Item toe venloe mach een vrouwen persoen vertyen oer guet sonder momber, die genen man en hefft.

Een coemenschap op den avont.

33. Item off den man op den avont ein coemenschap dede, vnd bedecht sich vnd hilt het syn vrouw voir, offt der man oeck solde schuldich syn syns koeps wil toe hebben, want wat ein man doet soll bundich syn het weer nuchteren off droncken.

Geen en mach syn rechte erúen onterúen.

34. Voirt meer en mach gheen man syn rechte erúen onterúen of goet ontmaeken, hi en moet des uitgaen vnd verlaeten des goets ein jaer vnd ses weken vnd 3 daegh, vnd mach des niet nutten oft bruicken, vnd dit moet al gerichtelyk geschien, die oúergift vnde die ruimyngh. Ende off die selúe die dat gerichtelick oúergegeven is, vnd hi des iaer vnd dach in sinen gebruick gehadt hefft, by des gheens leúen die hom dat gerichtelick gegeúen hefft

Digitized by Google

vnd dair gerichtelick uitgestreken is, orkundt scepen, als dan die voirgenomde thyt om is, moet hi dat gerichtelick betuighen, dat die selvige gyfter soe langh geleeft heeft als die gesatte tyt, vnd anders ist altoesaemen onbundich; want gheen man geúen und dan halden mach, mach die selúighe die dat goet gegeúen is, off dat hom belieft den selúen dat goet weder in lyfftocht doen, vnd moet dan gerichtelicke getuich dair van nemen, dat hi des goets weer loes is geweest een jaer vnd ses weken vnd drie dach, dan storff hi binnen iaers nae die ruimyngh sal niet hinderen.

Van loes guet vnd erffguet dair brieff vnd segel aff syn.

35. Voirt meer is alle loes guet erffguet dair segel und brieff aff gemackt syn, vnd off des enich geloist wordt dair een cyns guets in tocht sit, dat mach hi halden und derff des niet belegghen, want dan ist reet goed, vnd dat moet die tochter bewiesen met loesbrieúen, dair hi met ter loeyssen gedrongen is, dit selúe wordt gehalden inden hoffaert.

Van vaerende erffguet.

36. Voirt meer is alle gestripte bedden erffguet, gestripte sartsen, gestripte dwelen, tinnen schotelen, coeperen potte die gehengelt syn, vnd voirt meer alle des genen, datmen mitten haemer hefft geraekt, smedens halúen, oft van thinnen werck dair den haemer aen gewerckt heefft, vnde alle pellewerck, vnd als ein bed geschoert is sal men ein opschriúing mitten gericht doen oúer die vaerende erfftael, und die tochter sal dit gebruicken den tijt syns leúens, und dan mach men mitten vierhoecken den erúen leúeren und betalen.

Geloeftenisse voir den scepen.

37. Wie den anderen heefft geloefft voir den scepen, vnd die dairover gehalt syn als scepen om oer loen, dair staen sy to tuich als scepen, und anders en tuigen si niet meer dan een ander man, und wes dair voir geloefft wordt en mach voir ten eedt coemen, und voir segel ende brieff machmen oeck niet vur sweren, moet men betaelen und genugh doen.

Digitized by Google

Men mach geen eydt doen teghen hylicx bewiess vnd teghen maegescheits brieff.

38. Oeck en machmen gheen eydt doen teghen hylicx bewiess, anders machmen voir alle saecken en conden ten eydt coemen oeck en machmen teghen magescheits brieff niet mit recht schweren

Die sich aent recht geefft vnde syn saecke niet volúoert.

39. Soe wie syn saeck aenden rechten hengt off sich aent recht geúet und volúoert syn saeck niet, die saeck hefft hi ewelick verloeren. Soe wat eens aent recht geweest is en machmen nyet meer myt gewinnen aenden rechten, want dat versuimt is, vnd niet volúoert, bliefft ewelick verloeren.

Van konden tho leyen aent gericht..

40. Wie aenden gericht conden leyen wil, die brengh syn condt tot synen daeghe als hi bescheiden is als op een opgerichten dach by der sonnen vnd voir middach op een anderen gerichtsdach syn vertyen dach, versuimt hi sich dair in, hi verliest syn saeck, ende mach die selúighe saeck nummermeer winnen off weder aenden recht laeten coemen, vnd bruickt den heer drie merck; vnde offt yemant ther conden gedacht wordt, vnd en wolt niet then rechten coemen als hi bescheiden weer, vnd die man syn saeck verloer doer syn kond, alle den schaedt hi bider conden kreech sold die betaelen die ter conde gedacht weer, dair sold hom die richter toe dringhen, want die saeck wolt dair oúer claegen.

Noch von konden tho leyen.

41. Oeck en sullen niemant die ter conden gelaeden wordt mit recht, op oer borgher recht blieúen sitten gelick sy voir oer scholt moeghen doen, want dye man syn saeck daer doer verliesen mach, off sy sullen broecken gelick voirs. steet. Die teughen soll moet mit recht toe gedacht sijn.

Van besetten offt laeten besetten.

42. Oeck en salmen hier to Gennip niemant besetten off laeten besetten van enighe buiten luiden, men sal hom terstont onvertaecht recht wedervaeren laeten; dan offt enighe buiten luide mit

Digitized by Google

onvertaechden recht aen ons borgheren offte ondersaeten vm scholt si hom schuldich weeren versuicken wolden, und die ons offte die onse niet weder tot onúertachten rechten en seten, dair oúer en sullen wi gheen onúertacht recht geschien laeten, dan op gerecht daeghen te verúolghen gelick wi malkanderen verúolghen.

Als ein man uit den besaet gaet.

43. Item off ein man geet utter den besaet die besat is, heefft den heer gebruckt die hoehste broeick, uitgenoemen lyff enn goet, vnd die hochste broeick is drie merck, vnd hefft die saeck verloeren dair hi om besat is.

Van pristers kinderen.

44. Item offt een vrouwen persoen by een prister een kind hedt het weer dan geistelick offt wereltlick prister, dat kint en mach gheen goet boeren van der moeder oft van den prister.

Van oúerwonnen kinderen.

45. Item offt een vrouw, die inder echt weer, een kint hadt bi enen man, woe dat hi weer, dat kint en mach van vaeder off van moeder gheen guet bueren, want dat vander moeder weghen een oúerwonnen kint is.

Als een prister erfftael vercoepen wil.

46. Item als een prister enich erfftael vercocht hedt, vnd wol die gerichtelick opdraeghen vnd vertyen voirden gericht, die moet enen momber kyessen off die richter moet hom ein momber geúen, sal dat bundich inden gericht syn, by alsoe sulcx mit recht versocht wordt, vnd dat moet een wereltlick man wesen, die momber syn sal; dit en is in onsen rechten niet mer in den zutphenschen rechten een recht.

Van onúertaechgelicken rechten.

47. Item off ymantz aen den rechten onúertaechgelick weer, off onúertaecht recht geschieden, dair sal die scholtens aff hebben voir syn loen vier quart wins, elck scepen een halff verdel, vnd wie een aenheúer des rechten is, moet die scepen kost ut legghen, und off

Digitized by Google

die scepen die saeck niet wyss en weeren, moeghen sy dat voirsen oúer den wers nacht, drie mael naeden anderen, ten vierde moeten sy dat wysen, offt voirt aen hair geboirlicke hoeff vnd dat beschrieúen, vnd in te legghen binnen drie wers nacht, off negen dach, vnde elcke party 12 goltgulden.

48. Item buiten luiden salmen laeten vervaeren onúertaecht recht van schaede ind van scholt naeden landtrecht als van alts gewontlich is.

Van loes renth.

49. Item off ymantz den anderen bekende loes rynth op een loes binnen een tyt van iaeren, und indem aldan die loes niet geschieden, solde die bekande rinth erff blieúen naeder oúergiften, gelick voir schepen bekant weer, dat selúe en sal niet wesen, want dair enighe loes bekant is sal ewilick een loes wesen, vnd sal nummer anders naeden lantrecht gehalden werden dan loes guet.

Een erffguet te beschudden allet nae vitwysong der hoffaert van Aecken.

50. Item tho weten naeder hoffart van Aken, soe moeghen dye vrynd, dair erffgoet vercocht is een beschudt aenden vercofften guet doen, binnen een iaer und 6 weken ind 3 daegh, und halden dat voirden selúighen penninghen, dair dat die coeper voir gecocht heefft; ind is dat si lant off ander goet, dat die coeper beseit vnd gebetert heefft, dat en sall die bloet erff niet van schuldich wesen anders, dan die penninghen voir dat goet gelaeffd is, vnd wie dat beschud gedaen heefft sal dat goet selffs behalden off anders en is dat beschud niet van werden; vnd wie dat beschud irst doet, die sal bi den goet blieúen vnd gheen ander; vnd off dat een thins goet is, en sal die heer dair gheen beschudt aen hebben.

Item toe Venloe.

51. Toe weten dat woirdt toe Venloe gehalden: die neeste erff sal dat beschudden, al hadde dat wail een ander beschudt, en sal hom niet hinderen nae de mael hi dat naeste bloet is, vnd is dat goet in der kercken opgeroepen, soe en versuimen sich die erúen niet, want dat heimelick vercocht is, anders moetmen dat beschudden binnen ses weken en 3 daech.

Digitized by Google

Van erffguet vnd erfftael naeden rueremunschen rechten.

52 Item alle erffguederen und erfftael sullen wederom erúen ende vallen den wech offt totten boessem sy hercomen sint, naeden rueremunschen rechten inde irste linien, vnd voirtaen; und voirt alle aengeworúen vnd vercregen guederen, in enen alinghen bedde sullen vallen ende erúen ten beide syden, soe wael opter vrouwe alsop des mans syde ind frunde sonder exceptie naede Venloesen rechten.

Van gereet goet.

53. Item die gereede guederen, dat men voir loes guet helt, als loes renthen, gered gelt, sal toestaen den leisten leúendighen lieff, ten weer dat mit conditën ind voirwairden in sonderheit gemackt.

Van tuchte to verbrenghen.

54. Item ein tuchter en can gheen erffschap verbrenghen, vercoepen off vermaecken, is van onweerden, dan syn leúen lanck, und syn lifftocht dair aen vnd niet langher, wandt nae aenvanck siner off oeren, steet die erffscap dem naesten bloet toe, off die sich pretendiren rechte erúen toe syn. Item een tuchter off tuchterse is der gerede guederen mechtich, ten waer dan loes rinthen ind brieff ind segel mit conditien ind voirwaerden tot erff recht gemackt, is exceptie. Item een tuchter off tuchterse in kentelicke lyfsnoeden durch armoede mochen sy die erffschap besweeren ad computentien, vnd dat bi erkentenisse drie offt vier loeffwerdighen nabueren, naeden venloyssen rechten.

Men mach opter scepen ordelen vnd vondenisse niet apelleyren.

55. Item toe weten : dat keyser Henricus (1) genamt, heefft verleent vnd gegeúen den irsten hartoch van Gelre (2), doemen schrieff den

(1) Heinrich VII von Lüxemburg.

(2) Graf Rainald I von Geldern. Er unterstützte nach dem Tode Heinrichs VII den König Friedrich von Oestenreich gegen Ludwig von Baiern, wofür jener ihm (1314) die Verheissung der Fürstenwürde versprach. Am 1 August 1317 erfüllte Friedrich diese zusage.

Ficker (: von Reichsfürstenstande IV. 115 :) hällt dafür. dasz die Erhebung Rainalds wegen der damaligen Zeitverhältnisse keine Rechtskraft erlangt habe, weil seinem Sohne im Jahr 1339 nochmals dieselbe Würde zuerkannt wurde. Unser Genneper Rechtsbuch aber erkannt die Erhebung an, und bezeichnet hier Graf Rainald I schon als Herzog von Geldern.

Digitized by Google

driehundert vnd tachtentich (1) alle ordelen ind vondenisse, die gewesen werden vanden scepen, die sullen gewesen blieúen, dairop en salmen gheen appellation moeghen doen in den lande van Gelre; offt die heer heefft dair inden lande voirss. dan weer yemantz, die vermeinden metten gewyss der scepen vercort offt besweert te wesen, die sal sich sulcx voirden landvoirst beroepen, vnd dair salmen dan die bedinghe acten mitten gewesen ordel openen, doirsien ind vander vursten raede laeten visitieren, om die dairvan kentenisse te draeghen wer dat vondenisse vanden scepen recht gewesen is off niet (2); und die selúighe brieff van die privilegien van der voirss. keyser verleent vnd gegeúen hebben die van nymmeghen vnd is in latinen geschreúen.

Gelt op renth optnemen tvenloe.

56. Item tweten heltmen tvenloe voir recht: off sich begeeff, dat ymantz weer, die geld op rynth op neem, op een weder loes vnd dair werden loesbrieff affgemaeckt und wordt met in de loesbrieff begrepen, dat men die rynth niet loessen en sold binnen een tax van iaeren, dat selúighe en sold niet eer geschien moegen die loes te doen, die voirgenoemde iaeren mosten irst om syn; want sulcx in den brieff verboden und begrepen weer.

Item toe Ruremunde.

57. Item ingelicken off ener weer, die penninghen op rinth gedaen hed al op een geboirlicke weder loes vnd ind loesbrieff stont, datmen die selúighe loes solde doen binnen een tax van iaeren, vnde indem die loes dan niet geschieden binnen den benuimden iaeren, soe solde sulcx erffguet wesen; dat selúe is te Rueremunde voir recht gewesen; want wesmen ind brieff vnd segel verbyndt und oúergift voir scepen, is van werden vnd wordt bundich gehalden.

Item toe Venloe.

58. Item toe Venloe is alle loes goet gereet goet vnd dat leste lyff mach sulcx alleen behalden.

---

(1) Musz heiszen driehundert tien.

(2) Keiser Heinrich VII ertheilte auf dem Reichstage zu Speier im September 1310 den Unterthanen des Grafen Rainald I von Geldern auf dessen Bitte das Privilegium: de non evocando, wonach keiner derselben vor das Kaiserliche Hofgericht geladen werden könnte. NETTESHEIM Geschichte I. 47.

Digitized by Google

Item toe Gelre.

59. Item toe gelre is sulcx deilbaer dat selúe dair loes aan is.

Item toe Cleeff.

60. Item toe Cleeff wat dair die scepen wiesen vuir rechte, blyefft gewesen ende dair en is geen appellation.

Van bastaerden te Gelre.

61. Item tor Gelre draeghen die moeder baesterden.

Een hoeffaert van maesbommel tot Gelre.

62. Item hebben die van Masbommel a° 42 een hoeffaert geúoert tot Gelre, om sich aldair tbeleeren, gelick hierna beschreúen naeúolget: Daer was een ioffer vnd hadde enen echten man, dair had sy een kint by, und die man sterff und dairnae sterff der iofferen úader, vnd was een tuchter, vnd erffden syn guet dat hi in tuchten besat op die vurss. ioffer als syn echte dochter, soe heefft die selúighe ioffer oer kint dat sy van oeren echten man behalden hadde, dat selùighe goet oer van oeren vaeder aen verstorúen was, jn oeren weduwen stoel oúergegeúen voir schepen aldair sonder gecoeren momber, dan die moeder heefft sulcx niet verlaeten offt sich des goet niet weerloes gerichtelick gemackt; und doe nae der tyt der maeckinge, eenen anderen echten man genoemen ende dair oeck een kint by creghen, vnd doe is die man oeck gestorúen vnd die ioffer daer nae, soe wil dat voirkindt dat guet hebben luyt der vorster bewerten maeckinghe, und dat nae kindt wil dat hebhen, vnd dit selvighe hebben die van gelre voirt to hoeff gewesen tot Rueremunde.

Ein hoeffaert tot Rueremund gewiesen is van twe broeder off suister kinder.

63. Item toe Rueremunt is voir recht gewiesen voir een hoeffaert: daer syn twe bruider offt suister kinder, die hadden thoe venloe mit malcanderen gericht; die een party woit hebben die helfft van den geúallen goet dat hom tsaemen aen bestorven was. Ind des ander bruider kinder sachten: sy solden dat gelick deilen soe mennich kint soe mennich deil der tweër bruir kinder. Soe

Digitized by Google

was der kinder van den enen bruider drie vnd van den anderen brueder neghen, dat selúe wyesden die schepen van venloe truremund, soe wiesen die schepen van Rueremund soe mennich kint soe mennich deil, tweeten die drie kinder van den enen brueder elck een deil jnd die negen kinder elck een deel van den anderen bruyr vnd dit gewiess geschiet a° 32.

Van een renth toe halden in een spindinghe ghelacht.

64. Item is een rynth thelden in enen spinden omtrent xv malder rogghen jaerlix, und is gemackt nae inhalt, segel vnd brieúe, utter seúen bouhaeff inden selúen gericht: dat die selúen die die rynth verwairden hebben die rynth geboirt vuiter der voirss. haeff vier, vnd hebben die ander drie niet gemaent; want sy altit wael betalt syn vuitter der voirss. vier haeúen. Soe is geschiet dat die vier haeúe weigeringhe der betaelinghe deden, vnd wolden niet meer betaelen dan nae gedrach. Ind segghen die ander drie sullen met betaelen, ind wil hebben sy sullen soe langhe betaelen nae als sy voir betalt hebben, und die voirss. drie segghen neen, naeden mael sy des onbestoert syn bleúen totter rechter possessien toe, sullen sy dair van los ledich vnd vrij syn, ten weer saeck, dat sy binnen der possessien mit recht dairommen gevoirdert weer, vnd hedden dair van moeten betalen; dat hebben die scepen tot helden tot Rueremundt vuir recht gewesen thoefft; dair op die scepen van Rueremundt vuir recht gewesen hebben, naeden mael dat die verwaerers des vuirss. xv malder rogghen vander spinden niet bewiesen en conden mit recht, dat sy utter den anderen drie haeúen nyet gehaeffen vnd geboirt hebben binnen rechter possessien, soe sullen sy blieúen inden voirss. vier haeúen vnd die drie sollen des ledich vnd vry staen. Dit is geschiet a° 32.

Van verandersatighe man off wiff.

65. Item toe weten off man off vrouw tsamen ter echt weeren vnd hedden tsamen kinder, vnd een van oer beiden sterff, vnd dat leiste lyff verandersaeten sich, het weer man oder vrouw, vnd die vuirss. voirkinder storúen tsaemen vnd dat leste lyff kreeg noch echte kinder, vnd vanden voirsten kinderen weer een echt kintzkint bleúen, dairnae storff dat leiste lyff, die liet van den voir-

Digitized by Google

sten kint een kint achter, vnd van den naebed echte rechte kinder; soe is die vraeghe: weer dat voirste echte kintz kint naeder sal wesen der voirster erfguederen, die syn alde vaeder ind moeder hadden tsamen doe dat bed geschoert woerdt, offdat die echte kinder vanden nabed des sullen naeder wesen oerer alderen goet inden voirsten bedt geweest is. Toe weten die antwort dairop: soe blieúen alle erffguederen aenden voirkinderen offte kintz kinderen die lest in den leúen syn als die tocht gevallen is, hetsy dan kinder offt kintz kinder offt kintz kinder kinder. Soe langh sy sich nederwaert gerekenen konnen voir lyeffs erúen vanden selúen boem, soe en moeghen die naekinder daer niet aenkoemen.

Idem.

66. Item hierteghen offt dair voirkinder weeren vnd dair en weer gheen erffguet, dan syn vaeder off moeder sterff vnd dat leiste leúende liff verandersaeten hom, ind worff dan veel erffgoets. ind kreghen dan naekinder die storúen tsaemen, dair blieúen kintz kinder off kintz kinder-kinder gelick vuirss. steet, sullen dergelicken erúen vnd sterúen naeden boem ten einde toe.

Idem.

67. Item toe weten sullen alle vuirkinder vanden yrsten bed hebben alle erfftael vorden val vaeder enn moeder tsaemen doet syn; ind offt saeck weer dat dat bed geschoert weer dat dat leste lyff, het weer dan vaeder offte moeder, sich verandersaeten, die leister kinder en solden vanden voirsten erfftael niet hebben vnd der gelicken die voirste kinderen van der leister erfftaelen oeck niet hebben.

Van tucht to breecken.

68. Item soe men seit, dat niemant gheen tuchters enich eiken holt houwen en mach, hy en breeckt syn tucht dairmede, dat selúighe is alsoe: dan off saeck weer, dat men totten getimmer enich holt behoeffden totten noet timmer mach die tuchter houwen sonder enich tucht te brecken, opt den selúighen goet hy in tuchten besyt; mer vercoept hi enich eiken holt, dair met breekt hy syn tucht, dat hy opten goet gehouwen heefft dat hi in tuchten besyt, vnd die heer mach hem dair voir aensyn, dat hi sulcx ontfeinden heeft.

Digitized by Google

Een peen oúer hylicx voirwaerden.

69. Item off een hylich mit frunden enn maeghen bedidinght und gesloeten weer, vnd dair wair een peen op geset den hylick to voltrecken gelick die bedidinght weer biden vrunden, vnd die peen woirt oúergegeúen van den vrunden met consent enn wil der beider partien vnd van beide syde verborcht, vnd des ein van beide wert broeckich, ind komt den bedingen hylick niet nae, soe sal dieselúe broeickvelligher vnd niet den naegaende, wie vuirss. dem heldende die peen betaelen soe verne des contschap van beide syden van den hylicx vrunden wees, die dat tsaemen ter contschap draeghen; vnd die heeren met in der pene gecant weer, soe sal die heer schuldich syn der partien dair thoe to halden die peen utterichten dair dat gebrek aen is.

Een peen van maegescheitz vorwaerden.

70. Item een maegescheit bieden vrunden bedidingt, geslaeten enn verpeyndt wesende sal men halden gelick vuerrss., van den hylicx frunden voirwaerden geschreúen is. Indem sulcx verswaert als inden hylicx voyrwarden geschreúen steet.

Item van peenen.

71. Item alle ander peenen diemen settende woirdt sullen gheen schepen oúer wesen van verwaepeninghe schulden halden, het en weeren dan peene die aenden lyeff, ehr vnd gelympt ghinghen.

Item van hylicx voirwaerden.

72. Item toe weten wat in hylicx voirwaerden geloeft is salmen schuldich wesen to betaelen, want dair gheen bedroch wesen en sal, want men dat bewiesen can metten hylicx bewiess.

73. Item offter weeren vyff off ses gebruider, ind hadden tsaemen eenen vaeder vnd moeder gehadt vnd weeren tsaemen van eenen bedde, dan onder hom allen weer een, die een ander moeder hadde gehadt, dan si weeren saemen van den vaeder geboeren, echt vnd recht, soe gevielt sich dat vanden gebruideren ener vant leúe ter doet queme, sonder lyeffs erúen vnd sonder vaeder; welck van den naegelaeten brueder des dooden broeders sal dat voirdel boeren: die altste broeder, die niet meer dan van dien vaeder geboeren is, offte weer sols dat boeren? die alste daer neest, dat des dooden broeder weer van vader vnd moeder?

Digitized by Google

Item die antwordt dairop: soe dan alle manlick ind wifflick voirdel strickt nae voirdel rechten sal dat voirgenoempte voirdel met recht toe hoeren den alsten broeder vanden vaeder als een swerdterff billicker dan den altsten soen dair neest van vaeder enn moeder geboeren; want die halff brueder den dooden broeder soe nae was als die ander broeder vanden vaeder syden als een swerdterff; dergelicken solde sich sulcx oeck geboeren dat selfst dair susteren weeren, vnd weeren vanden moeder weghen gelick voirss. steet; dan liet die doode bruider offte suister enighe ander gueder achter die hi gewonnen off geworúen heefft dair sullen dye heel brueders offt susters dobbel boeren und die halff bruers oder suister eenvoldich.

74. Item off een huissman storff, die een goet te halff bouden, vnd datter weeren opten vuirsse goet hinxtperde; als die huissman storff eer die perde mitten herschap des goet gedeilt weeren; off die erff des voirdel oeck dan enich perdt tvordel hebben solt off niet? wantmen noch niet en wist welk dat hom vallen solde off niet.

Item die antwordt dair op: woedat die voirdel erff effenwael syn voirdel der gedeilder hinxtperden hebben sal, dat selúe dat die herschap niet en kiest sal tot voirdel gaen, want die herschap die koer heefft.

75. Item off opten hoff meer dan een hinxperdt weer, vnd dair weeren teghen den meeren een tho deel gesait ind gestalt, und dat die herschap dan koer had und koer dan dat hinxtperdt; off dan die voirdel erff dair oeck enich gerechticheit solde hebben aen den halúen perdt off niet?

Hierop die antwordt: soe salmen nochtans dat hinxtperdt op eenen penninck schatten vnd setten, ind sal alsdan dair ingehalden weer, enn die voirdel erff den penninck des halúen perdts vtrichten, want dat voirdel moet gaen voir alle scholt.

76. Item toe weten: off die verwonnen man soe veel guets niet en hadde als die clegher op die selúighe gewonnen hadde, wil die clegher soe mach hy den verwonnen man aen syn lyff peinden vnd laeten den gerichtboed den man sluiten vnd verwaeren ses weken vnd drie daech; des soe moet die clegher den verwonnen man tot vollust siner costen des daechs doen soe veel aan een boetken, off een gerichts boet; vnd als die ses weken vnd drie daech om syn soe mach die gerichtsboed den verwonnen man ontsluiten vnd

Digitized by Google

den clegher presentieren voirden gericht vnd vraeghen den selúen: off hi meer vanden verwonnen man hebben wil, want hi des aen den goet niet en heefft te betaelen; wil hi dan dair niet met te vreden wesen, soe moet die clegher borghen vnd geloiff stellen voir alle schaeden enn oncosten, vnd wes den verwonnen man aen sinen lyff enn leden gebreken mach, vnd doet hi dan des niet, soe is die verwonnen man verlaeten soe vern hi des gheen macht en heefft to betaelen, vnd soe en derff die gerichtboed den verwonnen man niet meer verwaeren off sluitten. Ind is dair van ontledicht.

77. Thoe weten off die scepen een onúertaecht recht toe hoeff wesen ende sy des niet wys en weeren, sullen sy dair tho gehalden syn toe hoeff to moeten fuiren oúer die wers nacht, sonder langher vertoch; des sullen die partien inlegghen twelff goltgulden.

Als die onúertaecht recht gewesen is.

78. Item als dat onúertaecht recht gewesen is, en mach die selúe dat recht gewonnen niet eer peinden,dan oúer den wers nacht vnd dan op enen gonsdach slytten vnd voirt die kont doen naeden lantrecht.

Van peindinghen en slyttingh.

79. Item toe weten: off een man die peindingh enn slittingh duet, vnd duet den verwonnen man die condt aan syn reet guet, dat hom an die banc mit recht geleert is, syn claegh gewonnen vnd die boey seet den verwonnen man syn reet guet te beschudden binnen den wers nacht vnd hi liet syn beschud doch omgaen, soe mach die clegher al syn reet guet laeten haelen vnd peinden myt den gerichts boed, dat drieúende vnd draegende is, vnd stellen die etende peind in die herberch oúer den wers nacht; vnd daer nae sal men die gepeinde peindt mit den gericht werdeeren, enn den clegher alsdan aen siner betaelinghe doen ter tyts vnd alsoe lang hy tsaemen betalt is met alle den oncost dair opgedaen ind opgegaen is; vnd is des aenden gereden goet niet, salmen die erfftael inforderen met peinden vnd slitten binnen 14 daeghe; als die conde den verwonnen man gedaen is, moet hi syn erffgoet beschudden off hy heeft het oec verloeren binnen den 14 daeghen.

Digitized by Google

Van die buet eins eydts.

80. Voirt off een man ten ede gewesen wordt, vnd die schepen hom den eydt voirschreven woe hy den eydt doen solde, vnd den man en kunde den also niet gedoin als hom die schepen voirgeslaeghen hadden, soe mach hy hom verhaelen twemael, elcker mael op een buet van een brams, vnd ten derden moet hy voirtúaeren offt hy hefft syn saeken verloeren.

Dit is den eydt hiernae beschreven.

81. Item een man die aenden rechten steet, vnd ter onscholt gewesen is, vnd die onscholt en wordt hem niet verlaeten, soe sal die scholtis enen schepen maenen, dat hy hom den eydt voirscheerdt, sal die schepen alsus den voirschlach doen.

82. 1. Item die man sal staen op sin been mitten bloeten hoeft ongegoert und sal segghen:
Heer richter V liefden ick begheer die hellighe mit orloff des heeren &.

2. Heer richter V. L. wildi mi gunnen, dat ick op myn knien gaen sitten vuir die hellighe, mit oirloff des heeren &.

3. Heer richter V. L. Ick begheer ghy my die hellighen ontdeckt, mit orloft des heeren &.

4. Heer richter V. L. gundy my dat ick myn twe vuirste vingher van mynre rechterhandt legh op die hellighen mit orloff des heeren &.

5. Heer richter V. L. alle die klaeghe bin ick onschuldich by godt und alle syn hellighen, mit orloff des heeren &.

6. Heer richter V. L. laet besien aen den schepen off ick den eyd alsoe heb gedaen dat ik mynen clegher genoch heb gedaen, mit orloff des heeren &.

7. Heer richter V. L. mach ick myn vingher trecken van den hellighen, mit orloff des heeren &.

8. Heer richter V. L. mach ick opstain enn gaen vnd staen als een en ander goet man, mit orloff des heeren &.

9. Heer richter V. L. ick bedanck my guetz gerichtz, mit orloff des heeren &.

Digitized by Google

Woe een scepen enen eydt doen sal.

83. Item een scepen die aen den recht geworven is vnd syn saeke worde gewesen ter onscholt, vnd die onscholt en worde hem niet verlaeten, soe sal die scepen stain op syn been vnd steken twee vingeren op van den rechter handt vnd segghen : Heer richter der claeghen hin ick onschuldich, soe helpe my Godt vnd alle syn heilighen.

Woe een buitenman enen eydt doen sal.

84. Item off een buitenman werdt besat mit recht vnd die man begheert onúertaecht recht, vnd syn saeck werdt gewesen ter onscholdt, soe sal die richter een cruis maeken, dair sal die man twe vingher op legghen vander rechter handt, vnd die richter sal hom den eydt voir staúen ende segghen: Alle die claechten bin ick onschuldich, soe help my Godt vnd alle syn heilighen.

Woe een vrouwepersoen enen eydt doen sal.

85. Item off een vrouwen persoen geworúen woirdt aenden rechten, vnde oir saeck woirde gewesen ter onscholt, vnd die onscholt ende werde oir niet verlaeten, soe sal die blieúen staen op oir been vnd legghen hair rechter hant op hoir luchter borst, vnd die richter sal oir den eedt voirsegghen vnd seggen: Alle desgenen dat my hier aengelacht wordt, des bin ick heel onschuldich, soe help my Godt vnd al syn heilighen.

Woe men den richterboede den eydt vuirscheeren sal als hy dat ampt aennimpt.

86. Ick seeker enn gelaiff: dat ick nu voirt aen off got voirsaech, dat ick soe lange als ick leef boede wesen sal, rechte boetschap doen sal vnd mynen scholtis den buirgemeister, ind den ganschen gericht gehoersaem bewiesen sal vnd rechte gichtwaert draeghen, vnd dat om lyff óff leyt, suister, broeder, maech oder frundt oft feindt geinen anders te doen vnd der scepen heimlichheit te verheelen. Soe my Godt help vnd alle syn heilighen.

Digitized by Google

Van der scepen getuich.

87. Wiem den anderen heefft gelaifft vuer scepen, vnd die dair oúer onthaelt syn als scepen om oer loen, dair staen sy toe tuich als scepen, vnde anders en tuighen sy niet meer dan een ander man; vnd wes dair voir gelaefft woirdt en mach niemant voir ten eydt coemen, vnd voir segel vnd brieff en machmen oeck niet, voir sweeren moetmen betaelen.

Men moet geen eydt doen teghen hylicx bewyss vnd maegescheitz brieff.

88. Oeck en machmen gheen eydt doen teghen hylicx bewyss, anders machmen vuir alle saecken en kunden ten eydt coemen. Oeck en machmen teghen maegescheitz brieff niet met recht sweeren.

Woemen een saeck aent recht voluoeren sal.

89. Soe wie syn saeck aenden rechten henght offt sich aent recht geúet vnd volúoert syn saeck niet, die saeck heefft hy ewelick verloeren; soe wat eens aent recht gewest is en machmen niet meer met gewinnen aenden rechten. Want wat versuimt is vnd niet volúoert bliefft ewelick verloeren.

Aenden gericht konden to leyen.

90. Wie aenden gericht konden wil leyen, dye brengh syn konden tot synen daeghe als hy bescheiden is. als op ein opgerichten dach oyeder sonnen off voirmiddaech op enen anderen gerichtdach syn xiiii dach, versuimdt hy sich dair in, hy verliest syn saeck vnd en mach die selúige saeck nummermeer winnen off weder aenden rechten koemen laeten, und broeckt den heer iij merck; vnd off jmandt ter konden gedaecht worde, vnd wollet niet ten rechten koemen als hy bescheiden weer, vnd die man syn saeck verloir doir syn kond, alle den schaedt hy byder konden kreech sold die betaelen die ther konden gedacht weer, dair sold hom die richter toe dringhen, want die saeckwalt dair oúer claechden.

Item van konden.

91. Item oeck en sal niemant die ther conden gelaeden werden mit recht op huir burgher recht blieúen sitten, gelyck sy voir oer scholt moeghen doen, want die man syn saeck dair doir verliesen mach, off si sullen bruecken gelick voirs. steet.

Digitized by Google

Van besaet.

92. Een man die besat is, als recht is, vnd aengesproeken wordt als recht is, vnd sich niet verantword als recht is, soe heefft die clegher syn saeck gewonnen vnd die schulder is schuldich die gerichtsschaed vnd den heer drie merck, die schulder en cant geweeren mit beter recht.

Een beter recht.

93. Item een beter recht is: heeren gebot off lyffs noet. Item een man die besat is, als recht is, vnd niet aengesproeken en woirdt enn hom verboet ten rechten te coemen, orkondt tweer schepen, soe is hy quit vander besettinghe vnd die aenclegher is die broecken schuldich.

Van besaet vnd vnvertachlick gedaeghen.

94. Item die een man beset op onúertaecht recht ind onúertaechlick duet gedaeghen, soe moet die aenclegher dat gericht verpleghen bis ter tyt hy syn claegh gewonnen heefft sal hy syn gelt vanden gerichte schaede weder boeren als hy mit bedyngt. Dat is den scholtis vier quart wins vnd elck schepen ij quart, vnd die boede vanden besaet een quart, vnd die scholtis twee quart wins, und van een burgher halff gelt van den besaet vanden onúertaechden recht gelicke voll.

Besaet tdoen aen enich goet.

95. Een man, die een besaet doet aan enich goet, dat hi denselúen van scholtis halúen gheern aent recht hedt, die buiten onsen gericht woenaftich is vnd goet in onsen gericht heefft ligghen, dat sal hi doen mitten gerichtboed, oerkundt tweer schepen, mit drie genechten vnd drie wers nachten off drie sonnen vnd elcker genecht al mitten boeden, orkont tweer schepen; vnd als die genecht vnd dry sonnen om syn, sal hom die gerichtsboede des brenghen een kondt off den weet doen, om syn goet te beschudden binnen verthien daeghen offt guet verliesen, kumpt die selff niet en beschudt syn goet, soe salmen den cleger int goet leyen mitten gerichtboede, orkunt twee schepen, vnd voirt mit rechten volgen soe voirs. steet.

Digitized by Google

Van elcker punct daermen rechtz op wachten sal.

96. Item op elcker punct, dairmen rechtz op waichten sal, dat aent recht coemen is, die des niet en wacht als recht is, off wyst bey de clegher vnd antworder, dair is dem heer recht aen verschenen; men kan beweeren met beteren recht.

Van het recht te volghen.

97. Weer eenich man, die den recht niet en volchden mit claeghen off verschining vnd stont aent recht, ten weer uytgestaet mit orloff des richters vnd scepen, off dat guet weer gewonnen mit recht welcher vyt bleeff, dair weer den heer een recht verschenen, vnd ten anderen gerichtdach quamen si met onrecht aen die banck, sollen sy bruecken, sy en brochten beter recht toe.

Van bruicken die utter besaet geet.

98. Item wie besat is vnd vt den besaet geet vnd gheen borghen en stelt ten rechten tkoemen, die bruickt den heer gelick voirs. Item die beset goet vtter besettinghe voert sonder oirloff die broeckt desgelycx.

Die onscholt doen ter gueder tyt.

99. Wie syn onscholt niet en doet ter gueder tyt, als hy thoe gewesen is, die verliest syn saeck vnd brueckt den heer IIJ merck, hy en kandte geweren mit beteren recht. Oeck wie syn onscholt niet en wacht vnd die schulder die baedt als recht is, soe weer die schulder quit vnd die clegher bruickten den heer. Oeck off die clegher vnd die schulder beide achter bleúen, soe syn beide brueck-affich vnd die clegher helt syn saeck gewonnen; sy en kunnet geweren mit beteren recht; vnd off ymandt ter onscholt gewesen wordt vnd die hom aengesproeken hadde wolt hom die onscholt verlaeten op des heeren rechten vnd hy wolt der niet verlaeten wesen sonder enyghe gerichteschaedt vry vnd quit.

Van reet guet mit recht gewinnen.

100. Item reet guet datmen met den rechten gewint, dat syn drie sonnenschyn die beschudt dach, vnd als die sonnen schyn om syn,

Digitized by Google

salmen den gerichtboede die pendt laeten haelen; syn dat etende pendt, die salmen stellen drie sonnen in een herberch, vnd als die om syn, soe salmen die aenslaen, orkundt tweer scepen, vnd is dair niemant dyet coepen wyl, sullen die scepen dat goet op eenen penninck setten dat weerdt is, dat dye dat aen syn scholt nemen sal; schelt off felt hom dan noch, soe sal hy den boede meer penden doen haelen, vnd wees die pendt langer inder herberghen stonden wat die dan voirt verterden en sal den schulder niet korten.

Die tot sinen mundighen iaeren kompt.

101. Een mans naem is mundich tot sinen verthien jaeren vnd niet eer, dan mach hy syn goet oùergeùen dat bundich is; vnd een vrouwe persoen tot oeren twelff iaeren.

Van voirspreken.

102. Die richter sal toe voîrspreeck geúen wen datmen hom irst bidt en genen anderen, men en woirdt des ledich mit recht.

Item idem.

103. Een voirspreeck moet borghen setten, dair hy erff off guet indem gericht en heefft voir broicken vnd wedden die hy gebroickt heefft, ter wyllen die man aen syn voirsprecken woirdt niet en blyefft oft enn soe bliefft hy des sonder schaede.

Dair die scepen oúer onthaelt werden.

104. Item soe wes die scepen oirkundt gekant wordt, vnd sy oúer onthaelt worden als scepen, dair en mach men niet voir sweeren vnd voir scepen brieff off voir hylicx saeken dair vtgesneden cedelen affgemacht syn des gelicks, vnd voir onsen geswoeren boede oeck niet sweeren als hy daer gerichtelick oùer is vnd dat ter konden drecht.

Van konden verméthen.

105. Voirt soe wie hem konden vermyt vnd niet en leydt als recht is, die verliest syn saeck vnd broickt den heer drie merck,

Digitized by Google

Van kentenisse die men voir scependom doen wil.

106. Item kentenisse diemen voir scependom doen wil dat mach geschien voir twe scepen, die dat dan sullen brenghen aen die ander scepen hoir medegesellen, vnd moeghen dan mitten scepen segel dair oùer segelen.

Dat segel vnd gerichtboeck inder stadt mit vier sloetelen bewaeren.

107. Dat gemein segel sal ligghen mit gerichtzboeck off signaet besloeten inden kommen mit vier verscheiden sloetelen, vnd dieselùe scepen op hoeren eidt toe bewaeren dat niemants biden segel offt gerichtz boeck commen en kan.

Alle scepen brieff en sal niemantz anders schrieúen, dan der geswoeren schrieúer.

108. Item alle scepen brieúe salmen laeten schrieúen den geswoeren schrieúer, vnd wan men dan binnen jaers gheen brieúe aff en nympt, dat en sullen die scepen niet langher behalden off niet langher aff tuighen.

Van verterde scholt vnd verdient loen.

109. Alle verterde scholt vnd verdient loen, dat binnen jaers is, dat salmen peinden, off men sal betalinghe bewiesen.

Van onrechten peinden vnd pantweringhe.

110. Item wie daer enen peindt vnd inden onrechten befunden weerdt die sall bruicken drie merck; vnd wie pandtweringhe dede und inden onrechten befunden weerdt die broickt oeck drie merck.

Van vreúelicker pandtweringhe.

111. Item die pantweringhe dede myt vreúel offt mit gewalt, off die gepandt goet off besat goet vtter peindinghe off besaet neme, die sal sich dair van scheiden totten des heeren genaed.

Bruecken van slaen enn wonden.

112. Item wie den anderen wonden, dat sy myt steken off myt slaen, die sal bruicken drie merck.

113. Item doetslaege sullen staen op des heeren genaed.

Digitized by Google

114. Item wie den anderen luipende off mordelick verraerde, sluege off stech sonder scheltwoirdt offt kyffwoirdt, die sal dair aen broecken drie merck, voirt sal hy sich scheiden van den heer off van den richter.

115. Item wie den blauw offt blonde stiete, worpe off sluege tsonder geswerder handt die sal dair aen bruicken een pont.

116. Item die jmantz wechjaechden vnd den anderen dair oúer steke off sluege, vnd off ymant in syn huis off woeninghe slueghe, die sal staen op des heeren genaed.

Een ordel int gericht te bestaeden.

117. Item die een ordel int gericht bestaed, vnd die schepen des niet wyss en weeren, dair op moeghen sy hair beraet nemen totten nesten gerichtsdach toe und niet langher, vnd off dan die schepen noch nyt wys en weeren, soe sullen die parthien hoir ordelgelt weder eysschen van den schepen, vnd si sullen beúraeghen aen dat hoeff, vnd sullen dan den neesten gerichts daeghe den parthien uyt wiesen vnd elcke partie sal jnlegghen vander hoeffsaecke sees goltgulden vnd die partie sullen geloiff vnd borge stellen voir richter vnd schepen die dat ordel halden.

Van des gerichtwegen eenen weet te doen.

118. Item wiemen van gerichts weghen eenen weet sal doen; dat sal geschien mitten gerichtsboede off met enen anderen boede die enen eydt gedaen hefft, vnd dit sal geschieden voir twe schepen, vnd dair aff sal die boede hebben dobbel boedeloen mit naemen van elcker mahl twe karolus stuiúer.

Van erfftael vnd erffguet.

119. Item erfftael offt erffguet dairmen op verthien sall off uytgaen sal, dat sal geschien voir den richter und voir twe schepen, vnd dat salmen onthalden een jaer lanck vnd niet langher, off sy moeten weder een nye opdracht ontfanghen vnd men sal den brieff besegelen mit der schepen segel.

Van der waeghen der stadt

120. Item niemant en sal weghen buiten der waeghen boeúen thien pont, wiemen dair oúer beúint die sal gebruickt hebben twe ort goltz, halff die waegemeister vnd halff aen der stad van Gennip.

Digitized by Google

Van der koer der vetter waeren.

121. Item inder koeren salmen koeren olij vnd botter, soe langhe dat den olij vnd die botter duirt, soe en salmen dat tselúe goet niet durre geúen dan dat gecuert en is, off men sal dair aen broecken twe ort goltz.

Van broecken voir brandt.

122. Oeck en sal niemant jn stell oft jn schueren gaen tsaúonts off smorgens sonder lanterne, ende oeck sullen die borgemeysters die oúen vnd schoersteen besien metten schepenen, des jaers twe mall, enn men sall jrst inder kercken laeten roepen; wie men dairoúer beúint die sal broeicken an der stadt twe ort goltz.

123. Item soe wie dingt teghen eenen man vnd wil hom guet aff winnen, vnd geen goet inden gericht en heefft, dat dair voir den gerichtelicken schaede goedt genoch is, die moet burghe stellen voir die bruecke, vnd is syn goet genuch tot kentenisse der scepen, soe en derff hy gheen burghe stellen, want syn goed syn burgh is.

124. Te weten off een man had eenen oem off frundt die gheen lyffs erúen en hadde. vt supra.

125. Item die tuighen sal, moet myt recht dair thoe gedacht syn, off hy broeickt, vnd hy moet segghen wat hom kundich is op sinen eydt alle becande scholt binnen verthien daeghen, off men mach dair voir peinden.

126. Item soe wie niet mechtigh en is, van krancheit syns lyffs, te gaen offte staen, dair en meughen die scepen niet oúertuigen als scepen vnd niet oúersegelen off orkundt dair van ontvanghen.

127. Item duet een man het syne een ander to verwaeren, jnd verwaert hi sulcx gelick syn selffs goet, vnd woirt hom dat afgestoelen, geroefft off verbrant buiten sinen schulden vnd doet syn vlyt vnd recht dairtoe, soe bliefft hy dees sonder schaeden.

128. Item dat een man den anderen leent offt set, dat sal hy onúerderfflick wederbrenghen off betaelen nae sinre werden; storff een pert binnen der settinghe sonder desgene schultz, die dat in bewaeringhe off settinghe heefft, vnd bewyst hy dan dat doet syn recht dair toe, soe bliefft hy dan sonder schaeden; ten weere dan saeck dat sy anders verdraeghen weeren, mach men dairnae judiceren.

Digitized by Google

129. Niemant en mach getuichenisse geúen off tuegen, hy en moet XX jaer alt syn ten mynsten, dat enen man aen syn leúen gaen sal.

130. Item vrouwen en moeghen niet tuighen dat jmandt schedelick is† offte syn sal, dan in kintzgeboirden vnd een kerste doep off dat kint leúendich geboeren is off niet.

131. Item pristeren en moeghen oeck niet tuighen dat jmandtz schedelick syn sal jn enighe saecken, dan kintz kersten doep vnd testamentz saecken. Oeck moeghen sy tuighen trouwe off dat den echten staet aengeet, jndien dat si selffs dair oúer geweest syn.

132. Item die koermundich syn die en staen tot ghenen vriën richter dat sy enich recht besitten moeghen, dan si meughen wail tucht besitten, al willen die sommigen seggen, dat sy gheen tucht besitten sullen.

133. Item een bastaert en mach gheen erff offt voirdel bueren, maer hy sal erúen op sin neeste bloet, het sy dan erff off voirdel.

134. Item alle diegheen die rechtenloeys syn die en sullen jnden rechten niet setten off vonnis oúer jmantz wysen; vnd oeck alle die gheen, die jn onecht geboeren syn.

135. Toe Venloe die scepen hebben sich aent hoeff van Rueremundt beleert, off sy oeck oúer erfftael staen moeghen toe ontvanghen buiten den scholtis; dair op is gewesen naedemael die heer een heer is des Landtz, soe sullen si sulcx niet doen dattet bundich is buiten den heer off dem syn gerechtichz, vnd die scholtis sal dair mede oúer staen.

136. Item hylicx pene, maegescheitz peen vnd peen, dair inne geschiet und gemackt is dat lyff und eer aentrefft, syn bundich, die machmen tsonder middel voirderen.

137. Item inden jrsten plecht alhier toe Genp jnden gerichtzbanck vuir een gebruick gehalden woirden: als einer was, die den anderen jnden rechten verrassen wolt vnd wolde hom aent recht laeden, soe gingh der selúigher toe vnd liet syn wederpartie gedaeghen vnd vuir recht gebaeden des dincxdaechs byder sonnen, als hy hom des gonsdaechs jnden rechten wolt aenspreken, soe ginck dan der clegher und beclaechde den selúighen mit twe offt drie verscheiden claechten dat einer niet en was als dander, daerop dan verwerder op alle den claechten voir twelf vren antwort most geúen op verleess siner saecken, vnd stont als dan voir den gerichtbank ongewaepent, vnd voirgengher off voirwerder en had gheen

Digitized by Google

wethen, waer voir hy jnt recht beschuldicht soldt werden van den clegher. Der vuirge cleger en hed dan yrst syn daeghe voirden gericht geopent.

138. Item waerby dan durch die faer des rechten vuir guet aengesyen is, dat die cleger syn claecht offt claechten sal in schrifft doen vervatten, wat hy in syner claechten jnúoert, vnd synen voirgenger beclaeghen wyl; vnd dair toe sal die verwerder syn gebuirlick tyt mueghen nemen, ten nesten gedingh vnd gericht vander claecht off claechten een affschrift, um daerop den nesten gedingh antwort schrifftelick to gheúen, wairby die verwerder als byllick onúerraest mueghen blieúen van den clegher; vnd dair beneúen js der schepen oeck mede inder saecken verlicht, daer myt sy te mynder besweert syn, vnd moeghen der partien ten beiden deylen ordel vnd sententie geúen, luyt oerer ingelachter schrifften, dat sus altyt soe ordelick vnd klair niet aengeteekent en konde woirden van den geswoeren schrieúer, vnd dat dair die langhwylighe rede der vuirspreeck, vnd alsdan claeght vnd antwordt ten beiden deylen van clegher vnd verwerder jnt recht bracht is, moeghen die partien oer konden leyen opten gerichtdach als die antwort vanden verwerder inbracht is, offten langsten den neesten gerichtsdach, by alsoe dat geen opgerichten dach en is.

139. Item alle die gheen die vrouwe cracht doen off die een vrouwe persoen mit cracht ontfueren die verbueren lyff vnd goet; vnd die dair geholpen hebben salmen onthoeffden. Siet oeck inden yrsten punckt off artickel jn principio.

140. Voirt alle ander misdadigher, tsy van differy, roeff off ander saecken, salmen dat leúen nemen, vnd den erfigenaemen salmen dat guet geúen.

141. Toe Cleeff staen die kinder jn oeren alderen plaetz erff toe boeren, gelick oer vaeder jnd moeder geboirt sollen hebben mit oeren oemen vnd moeyen.

142. Item off jmant weer die buyten onsen gericht woenaftich weer, vnd hedde jn desen gericht jairrenthen offt pacht geldende, dair aen hy altit binnen jaers peindinghen hed sinen pacht te moeghen mitten vuirs. peindighen verúolgen, vnd hi en dede sulcx niet, sal als dan nae omganck des jairs syn achterstedighe pechte maenen gelick een burgher vnd anders niet.

Digitized by Google

Van voirdel nae dode der alders.

143. Item off een kint storff, dat beërfft weer mit syns vaeders enn moeders voirdel, want vaeder enn moeder doot weeren, vnd hedde dat kint dair met beërfft, vnd dat kint storff nae als dat voirdel opten kint geúallen weere, weer dan die voirdel erff des kintz solden buiren, syns vaeders vnd moeders voirdel dair dat kint met beërfft was, off datmen des kintz syn eighen voirdel sal bueren. Item die antwort hierop ys: soelangh als dat vuirss. kint nyet tot sinen volcomen jaeren des verstants en is comen, nementlick tot sinen mundighen iaeren, soe langhe en derff men die erff van dat voirdel niet geúen, dan moet toe vreden wesen mit dat voirdel des afgestorven vaeder jnd moeder dat opten kint te voirdel geúallen is.

Een vraeghe van versterff.

144. Item toe weten ys een vraeghe, off dair weren twe offt drie susteren, echt vnd recht van vaeder vnd moeder geboeren, inde die hedden noch een echte suister off brueder van oeren vaeder vnd niet van die moeder, vnd die heel suister liet een kind achter vnd storff, dairnae storff dat kint der doeder suister sonder lyeffs erúen; weer dan die heel moeye der susterkintz guet boeren solden alleen, off dat die halff suister daer mit aff sollt bueren vander siden sy suster off moey aff is?

Item is die antwort dairop van sommighen die segghen: dat die heele moeyen jrst die helfft des guets nae sich sullen nemen, vnd dander helfft sullen heel und halff suisteren gelicke nae ten deel gaen: want vander syden sy moey aff ys, sal sy soe nae wesen gelick die anderen.

Als men eenen aenden rechten verwonnen heefft.

145. Item alsmen een inden rechten verwonnen heeft mit enen gestreken ordel, off dat hy int recht nyet ther antwordt en kompt, soe moet die selúighe aenclegger verbeiden verthien daeghe naeden gestreken ordel, vnd woirdt alsdan niet betalt, soe magh hy peinden vnd slyeten vnd laeten denselúighen een kondt doen mitten gerichtsboedt, jnd doen hom setten drie sonnenschin off oúer den wers nacht

Digitized by Google

aen reedt guet; vnd ys hy soe sterk niet aenden gereeden guet, dat sich der clegher dair niet aen verhaelen mach off kan, soe mach denselúighen mitten gerichtboede oeck syn beschuddach laeten setten binnen xiiij daeghen aen syn erffgoet; vnd laet hi sulcx saemen vorbygaen, vnd duet gheen betaelinghe, soe wordt die aenclegher jnt sementlicke goet myt den heer geset vnd nympt des verwinsbrieff. Edoch beheltelick enen jderen syns goeden rechten dair voir aen.

Van erff peindinghe.

146. Item alle erff peindinghe dair brieff ind segel van syn, vnd peindinghe halden, vnd seker onderpendt van erff syn, salmen peinden vnd slitten, jnd des mit den gerichtboedt een kondt doen vnd setten den schuldenner syn beschuddach aenden rechten te beschudden binnen verthien daghen, vnd duyt der schuldenner sulx niet mitter betalinge off mit een gerichts weer, soe verliest hy dat erff, dair die brieff jnd segel aen syn jnd inhalden, vnd anders niet.

Alle peindinghe en staen niet langer dan een iaer.

147. Item alle peindinghe en steet niet langher dan een jaer; vnd wie als dan dair nae mit recht wyl voirderen als dat iaer om is, moet hy den schuldenner laeten gebaeden voir den rechten, jnd sprecken hom dair voir aen gelick aender scholt, ten wair dan saecke dat hy hom peindinghe becant hedde vnd stond perdecollert, dat hi metten peindinghe nummer te laet en solde coemen dan hy mocht altyt peinden als hom sulcx belieffden, want wat sich ener jnt recht verknoept ofte verbindt ys hy schuldich.

Van guet dat mit recht verwonnen is.

148. Item offt sich gebuirden, dat eener weer jnd hedde den anderen mit recht verwonnen, vnd liet alsdan denselúichen jnden verwonnen goet sitten jair en dach, vnd dair weren meer anderen, die aen den selúen verwonnen guet oeck tochter weren, vnd die wolden oeck mit recht verúolghen, die sullen denselúen voirsten die verwonnen heefft gerichtelick laeten segghen: dat hy syn voirscholt mitten gerechtelicken schaede aff slyet binnen verthien daeghen, jnd duit die selúighe sulcx niet, hy ys versteken van syn

Digitized by Google

recht; then weer dan saeck hi hedde dat gewonneu goet jnt gebruick gehadt mit des heeren vnd gerichts consent, jnd die verwonnen weer vt den selúen goet mit recht gesat, jnd kondt dat selvige bewiesen, dat sulcx van den yrsten verwonnen jn pacht off huer hed gerichteliek, vnd anders en ys sulcx nyet van werden.

Onscholt te doen op eenen opgerichten dach.

149. Item op eenen oprichten dach sal men die onscholt doen by den sittende gericht vnd op genechtdach mach eener syn verthien daeghe halden, der gelicken kondten op eenen opgerichten dach leystende des gerichts vnd genecht dach mach der man halden syn verthien daech.

Noch van peindinghe etc.

150. Item verdient loen vnd veraccyest goet salmen betaelen bider sonnen, ofmen mach daer voer peinden, vnd verterde scholt des gelicks, bekande peindonghe, huishuir, hoeylant, bouwlant, wey lant, dat verpacht is met jaeren, heltmen deen als dander.

Van erffguet toe Cleeff.

151. Item toe Cleeff buiren alle dieghenen, dair tot ther maechtaele gerekenen konnen, nederwaerts, soe langhe sy sich dair toe gerekenen konnen, voir alle andere erúen woe nae sy synt, vnd als dair gheen erúen nederwaerts en syn, soe geet dat opwaerts oeck soe hoeghe dair van alderen syn, want die kinderen nederwaerts gaen voir die alderen opwairts. Tot Cleef staen die kinder in haerder alder platz erve to boeren, gelick haer vader und moeder geboert solden hebben mit haeren Ohemen und moeyen.

Van erffguet te dinghe.

152. Item soe wie dynght teghen enen man (zie 123).

Item Wolter Jan vaeders hefft mit sinen eede bewairdt vnd opgedraeghen gelick voirs. dat si oick die Nierse gevisschet hefft bis tot den Noitgraaff toe met stolpkorúen und dair gheen bekroein aff gehadt; dan Derick visscher weer wail by hem koemen

Digitized by Google

vnd gesacht: dat hi sege dat ghi niet oúer den Noitgraeff en visste; mede hefft dese gesacht: dat hi wail heefft hoiren seggen dat die burgers solden moeghen visschen mit allen cleinen visgereeck bis tot den Noitgraeff tho, sonder allein mitter zeeghen; dan hi en hadde des nhiet gesien van manden, vnd dese is omtrint tusschen 70 vnd 80 iaer alt.

VIII.

Gildebrief der Bakkers.

Wy Borgermeister, Schepen und Räth der Stadt Gennep doen Kundt allen und jeder mennichlichen, der diesen unseren tegenwordighen besiegelten Brieff sehen oder horen lesen; nach dem vor etlichen Jahre hero die dem Beckeren Ambacht tho backen in dieser Stadt exercierden tho mehrmahlen angehalten (angesehen ihr Amt sich dageliks vermenigfüldigen dede) umb sichere Ordnungen zu ihrem Ambacht an to stellen, und Wy dan solches behertzigten, dat nit to naedeel höher Obrigkeit, Bürgeren und der Stadt erreiche, sondern mehr der Lieffden und Einigkeit verwecken solle, so hebben Wy mit voorgehaltenen Rath semtlich folgende Ordinantien und Articulen geschloeten, bewilligt und eingestalt, und solches mit consent, believen und bewilligung des Wohl Edl, Hernn Adolfi Van Wylick, Hernn tho Wijnnendael, Pfandherrn zu Durringen, Fürstlicher Clevischer Thürwarter, Drosten der Stadt und Amts Gennep.

1° Then ersten sullen allen die jenigen, soe diesem gilde das Becker gild underworpen sein, nach folgende Püncten und Articulen underhalten, und hierin sollen gehören alle Becker so Brodt, Weggen oder Koeken backen um tho verkoupen.

2° Then anderen sal ghein Fremder binnen diese Stadt kommen wohnen und vorgemelte Handtwerck doen moghen, er hebbe dan erstlich die Bürgerschap gewonnen daernae dat Gilde.

3° Sollen auch tho diesem Gilde angestalt werden twee Gildemeisters, und soll jaerlichs op St. Luciën-dagh, als dat Gild tho sammen kommt, van den twiën einer affgesatt und ein ander in diselvige Plaetz gestalt werden, es war dan dat die Gildemeisters des Amts daer mede tho frieden dat si blieven, doch met des Gildemeisters believen.

Digitized by Google

4° Then viersten sollen die Meisters van vorgemelten Handwerk gein Lehrknechten aannemen, si sollen sich dan verbinden twee Jahren; sollen auch gehalten sein von ihren Meisteren nit aff to gaen, die hebben dan ihre Lehrjahren irst utgestahn; es kähme dan bey afsterven von ihre Meister oder mit seinen believen, alsdan mag der Lehrknecht bey einem anderen Meister seine Jahren forderlich utstahn, op eine pene von einen Dahler, die helfft voer dem Ambt, die ander helfft voer die Stadt.

5° Item alle diejenige, so vor Meisteren erkant werden, sollen gehalden wesen dem Gildemeisteren tho geven, ehr sie ihr Handwerk anfangen, drey Reichsthaler, twee voer het Gilde, einen voer die Stadt, ein tonne biers voer die Manschap, und der Stadt drey hundert gebrannte Steinen, und einen lehren Eimer, und dem Gildemeisteren von dem Ambt jedern eine Kanne Weins; doch die Personen Armuth und gelegenheit tho considerieren und daernae tho handelen.

6° Die Meisters Söhne aber sollen, als sie Meister werden, dem Ambacht verehren: eine tonne Biers, und wanner sie anfangen tho lehren, sollen sie frey sein von ietwas tho geven.— Und Bürger Söhne sollen die helffte als bovengeschrieven, wanner sie Meister dieses Handwerks werden, geven.

7° Noch en soll hier gein Brodt oder Weggen van Buiten- oder Binnenluden in der Stadt gebracht und verkocht worden; noch auch gein Bürger sal einig Brodt in der benachtbarten Steden alhier holen mögen umb tho verkoupen; et wäre dan, dat bey dem Becker um Geld gein Brodt oder Weggen feil wären ofte tho bekohmen; utgenohmen op Weeks- und Jahrmarckten.

8° Und darby sollen gehalden wesen jedertyt iglicher von der Gildebrüder in Vorrath tho hebben: sees Malder Rogge, die bey Steigerung gefunden möchten worden. Und sollen dat Brodt und Weggen jedertyt nae den Clevischen Markt verkoupen und feil hebben, damit die Gemeinte jedertyt gerieffen kan werden; op pene die daer seumig in befunden werden, dat dem Borgermeister sol frey stehen darin tho verfügen nae behoeren. Auch wanner unser Stadt Markt wiederum in Affect gekohmen soll seyn, sal het Brodt und Weggen nae diesen Markt gesteld worden.

9° Item sollen die Gildemeisters jahrlicks auf St° Luciën dagh, eher sie Affstand thun von ihre Ontfang und utgeven, richtige

Digitized by Google

Rechnung einbringen, und wat sie schuldig blieven, gereit dem folgenden Gildemeister toestellen.

10° Auch niemandt unter diesem Gilde gehörig soll op vorgemelten St^e Luciën dagh, ihren Matronen, arbeiten mögen sein Handwerk, op eine pene von einem halven Dahler, die dem Ambacht als dan verfallen wesen sall.

11° Item wäre es, dat jemandt den Ambachtmeisteren, in Sachen ihrer Officiën deses Ambachts belangende, injurieerden mit Worten oder thätlich, denselvigen sallman verbieten sein Ambacht tho thun, bis in der Sache erkannt wer Recht oder Unrecht habe; und soll derjenige, so in Unrecht befunden werde, vor ierstlich ein halve Tonne Biers dem Ambacht verfallen sein; und wofern die Sache durch den Ambachtsmeisteren nicht vergliechen werden könnte, und der Burgermeister von der Stadt darüber gerufen wurde, soll der Schuldiger als dan gebrückt hebben drey thaler, — doch nae Gelegenheit der Sache — und solches to betahlen die Helffte an der Stadt, die andere Helffte an den Gilde.

12° Derjenige, der das letst in diesen Handwerk eingetreden und als Meister angenommen ist, derselbige soll gehalten sein dat Ambacht so lange tho dienen bis ein ander dar ein kommt; doch stehet tho seinen Kühr ob er einen andere dazu bewilligen kan.

13° Allen die so jetzo sich unter den Ambacht nit begeven und unterteickenen laeten, diejenige sollen hiernach gehalten sein, von dem Gildemeisteren des Ambts, solches tho koupen, sy seien Bürger oder nit, mit dieser Bescheidenheit, dat alle diejenige so sich upteickenen laeten, der Stadt (als vorn angetogen) twee gulden geven, und niemandt in et Gild acceptieren, es sei im Amfang oder hiernach, off er habe ierst die Bürgerschaft gekaufft und genug gethan.

14° Da sich auch toedragen würde, dat jemandt, et ware Mann oder Frau, unter diesem Ambacht absterve, so sollen sy samentlich gehalten sein op die Begrabnis mit tho gehen; und da jemandt in der Stadt währe und solches nit naequäme, derselvige soll dem Ambacht verfallen sein sees Stüver brabants.

15° Item ist vorbehalten, wann die Meisteren vom Becker Ambacht sich nae Redlichkeit niet finden liessen, soll dem Bürgeren frey stehen al solches ihrem Borgermeistern tho klagen umb in Redligkeit darin tho remedieren.

Digitized by Google

Und da die Gildemeister und Meister von dem Becker Handwerk oder Ambt und Gilde, jetzigertyt wesende, diese gesatte Freyheiten und Articulen voors. voer ihr und ihrer Erven und Nachkomelingen ihres voorschreven Ambts und Gilde, vor gut, profietlich und bequem bedacht und geordiniert haben und eindrachtlich met freyen Wille ubergegeben die vorgesatte Articulen vast, stedig und unverbrechlich tho halden und tho achtervolgen, so haben wir so viel in uns ist, dat muegig und magtich seyn und nit weiters, die vorgemellte Gesetten und Articulen toegelaeten, belieft und consentieret, mit der Bescheidenheit das wir und unse Nachkomelingen alle und jedere Gesette und Articulen vorscreven alletyt sullen moegen verbeteren, veranderen, vermehren und verminderen nae unser und unser Nachkomelingen believen, gutdüncken und gefallen, edoch alletyt tot profyt dieser Stadt und sammtlichen Gemeinten, alles sonder Arglist.

Des tho wahrer Urkundt haben wy Borgermeister, Schepen und Rath vorschrev. in der tyt wesende unser Stadt Secretaris Siegel an diesen openen Brieff gehangen.

Gegeven in dem Jahre uns Herren: ein duisendt, sees hondert und sees thien, am vyff und twintigsten May. L. S.

IX.

Gildebrief der Linnenwevers.

Wir Burgermeister, Schepen und Raidt der Stadt Gennep thuen Kundt allen und jedermennichen, die diesen unsen tegenwurdigen besiegelten Brieff sehen oder hören lesen: nachdem etliche Jaren hero die den Ambt von linnenlaeken zu machen in dieser Stadt verfertigen zu mehr malen angehalten, dewiel ihr Ambt sich täglichs vermenigfüldigen thäte, umb sichre Ordnungen in ihre Ambacht an zu stellen, und wir dan solches behertzigt das solches nicht zu Nachtheil höher Obrigkeit, Bürgern und der Stadt erreichen, sonder mehrere leyffden und einigheyt verwecken solle, so haben wir mit vorgehalltenen Raedt, samtlich nachfolgender Ordinantiën und Articulen geschlossen, bewilligt und ingestellt:

1° In den ersten sollen alle diejenigen so diesem Ambachte, dem

Digitized by Google

Webers ambacht unterworfen sein, nachfolgende Puncten und Articulen unterhalten; und hier unter sollen alle diejenige so mit der Spoelen arbeiten gehören.

2° Keine gemeine Vrembder soll hier binnen der Stadt kommen wonen und das Ambt thun mögen, er habe dan erstlich die Bürgerschaft gewonnen, da nae das Ambacht.

3° Sollen auch zu diesem Ambacht angestellt werden zwey Giltmeister up St. Severus dach, als das Gilt zu sammen kommt, von den zwey einer abgesadt und ein ander in dieselbe Platz gestellt werden; es wäre dan das die Giltmeister des Ambts damit zu frieden weren das sie blieben, doch mit der Giltmeisters belieben.

4° Sollen die Meister dieses Ambts kein Lehrjungen annehmen, si sollen sich dan verbinden zwey Jahren zu sitzen bij ihrem Meister, und sollen auch gehalten sein von ihren Meister nicht ab zu gehen, sie haben dan ihre lehrjahren erstens ausgestanden; es käme dan beym absterben von seinem Meister, oder mit des Meisters belieben, alsdann mag der Lehrknecht bei einen anderen Meister seine Jahre vorderlich ausmachen; auf eine peine von einem Reichthaler, die Helfte dem Ambacht, die andere Helfte für die Stadt.

5° Und soll ein jeder Lehrknecht in Anfang seines Dienste dem Ambacht gehalten sein zu geben: Fünfzehn Stüber; wie dan auch jeder Meisterknecht jahrlichs für Sitzgelt geben soll zwey Stüber. Sollen auch alle die jenige so für Meister erkannt werden, gehalten wesen dem Giltmeistern to geben, ehr sie ihr Handwerck anfangen: ein pond Groot, und eine halbe Tonne Bier für die Manschafft, und für die Stadt drey hundert gebrante Steinen. Und so jemand ankommen würde, der Armüths halbe dieselbige nit bekostigen könnte, sollen mit demselbigen genädelich handelen. Noch sollen alle die Meisters Söhnen dieses Handwercks das Ambacht mögen winnen für die Helffte des vorgeseite Kosten. Und soll auch niemandt dies Handwerck mögen exerciren, ehr sy von dem Giltmeisteren opgeteickend sein, op peine van alles zu bezahlen, wie vorseit, halb und halb.

6° Auch keine Meisteren oder ihre Meisterknechten sollen malckanderen verlassen sonder beyderseits believen, der eine habe dem anderen vierzehn Tagen Tydts 't voren solches verkundigt; auf eine peine van zwey Thaler; und soll ein ander Meister binnen

Digitized by Google

voorges. Tydt den Knecht nicht annehmen mögen, es sy mit des ersten bewilligung, alles bei voorges. peine.

7° Und niemandt soll quadt Werck machen; so jemandt hierteghen thäte, und die Leute darüber klagden, und der Meister sich mit demjenigen, so solches zugehört, nicht vergleichen könnte, sollen sie das gemein Ambacht zu sammen ruffen und darüber ersinnen lassen, und nach befinden soll der Meister, so er in Unrecht befunden wurde, dem Ambacht gebruckt hebben: eine tonne bier.

8° Wenn es sich zutragen würde, das jemand untauglich Garn zu arbeiten anbrächte, und sich mit dem Meister nicht vergleichen könnte, so sollen die Giltmeister mit der zwey ältesten von dem Ambacht darüber geroepen werden, die dan nach befinden des Wercks, die belohnung stellen, damit niemandt verkortet sei.

9° Und soll niemandt boven einen Daum dat Werck breider machen als siebendehalb verdel und sechs vertel nach ausweisung des Wercks; und so jemandt hier teghen thäte soll gebruckt haben dem Ambacht einen Gulden brab.

10° Sollen auch die Giltmeister jahrlichs auf St. Severi dagh, eher si Abstand thuen, ihre Rechnung von ihre Ontfang und Ausgabe inbringen und was sie schuldigh bleiben gereidt dem folgenden Giltmeister zustellen.

11° Sollen auch alle Witfrauwen mögen das Ambacht handtieren, so sie einen Meister von dem Ambacht gehabt haben, in aller Masze alsob ihre Man noch lebte, unter Conditie das ihre Knecht bei den Giltmeistern für Meister erkannt wurde, alles auf eine peine von einem Thaler. Und so sich befunde, das der Knecht bei der Frau bolierden und sich nach Ordnung der Christlicher Kercken nicht zu sammen fügden, soll der Frauw und dem Knecht anstonds das Ambacht entzogen werden und nicht wiederumb in dem Ambacht admitteret werden.

12° Wäre es, das jemandt den Ambachtmeisteren, in Sachen ihrer Officiën diesem Ambacht belangende, injurieerde mit Worten oder thätlich, demselben soll man verbieten sein Handwerck tho treiben bis in der Sache erkannt sei, wer Recht oder Unrecht habe; und soll derselbe, so er in Unrecht befunden werde, vor erstlich ein halbe Tonne Bier dem Ambacht verfallen sein; und sofern die Sache durch den Raedt nicht vergliechen werden

Digitized by Google

konnte, und der Burgermeister von der Stadt dar über geruffen würde, soll der Beklagte aldan gebruckt haben vier Reichsthaler, doch nach Gelegenheit der Sache um solches zu bezahlen als oben, halb an der Stadt und halb an der Gilde.

13° Weiter soll derjenige, so das letste in diesen Ambacht eintreden würde, und für Meister untfangen, derselbiger soll gehalten sein das Ambacht so lang zu dienen bis einen anderen darin kommt, doch stehet zu seinem Keur ob er einen anderen dazu bewilligen kan.

14° Und alle die jenigen, so jetzo sich unter dem Ambt nicht begeben und verteyckenen laten, dieselbe sollen hier nächts gehalten sein von dem Giltmeistern das Ambt zu kauffen, er sei Bürger oder nicht.

15° Dem Giltmeistern wird vor ihre mooij und arbeit vor gerechtigheit zugelaght; von jeder sitknecht jahrlichs zwei stüber und von jeder verbott eine stüber brab, welches die Giltmeister zu gleich deilen, wie dan auch die Giltmeister gehalten sein sollen den geringsten so wohl als den meisten in ihre Gerechtigheit vor zu stehen.

16° Dar es sich zudragen würde, dass jemandt, es sei Man oder Frauw unter diesem Ambacht absterbe, so sollen sy sämmtlich gehalten sein auf die Begräbnis mit zu gehen. Und der jemandt in der Stadt wäre und solches nicht nach quäme, derselbige soll oder sollen dem Ambacht verfallen sein fünff stüber brab.

17° Und want die Giltmeister und Meister von dem Webers Ambt und Gilde jetziger Zeit wesende, diese gesetzte Freiheiten und Articulen voorgeschr. vor ihr und ihre nachkommelingen ihres vorgeschr. Ambts und Gilde für gut, profitelick und bequem bedacht und geordiniert, gesetzt und ingewilligt und eindrägtlichen und freyen Wille ubergegeben die fürgesetzte Articulen, fest, stetich und unverbrochenlich zu halten und zu achterfolgen, so haben wir, so viel in uns ist und das möglich und rechtigh sein und nicht weiter, die vorgeschr. Gesetzen und Articulen zugelassen, beliebt und consentirt, mit dieser bescheidenheid: dass wir und unser Nachkommelingen alle und jeder Gesetzen und Articulen vorschr. alle Zeit sollen mögen verbesseren, veranderen, vermehren und verminderen nach unser und unsere Nachkommelingen believen, gutdüncken und gefallen, alles sonder Arglist. Des zu wahrer Ur-

Digitized by Google

kundt haben Wir Borgermeister, Scheffen und Raedt vorgeschr. in der Zeit wesende, unsere Stadts Segell an diesem offenen Brieff gehangen.

Beschrieben in dem Jahr unses Herrn: ein dausent sechs hunderd, dem zwölffden Septembris.

(Get.) Jacob jngen. Stadtz Secretaris.

Op de keerzijde. Anno 1765: Wye booven stande baesen bevestygen en bekregtygen, dat wye alte samen te vreden syen, dat alle ijaren op sint Silverijs dag 1 mes te doen vor dye af gestoervenen van het lyenewevers gilt van Synt Silverijs, hetwelcke sal duyren soo lange als Gennep staet, en noot weer gebrooken kan worden: Lendert van Bergen, Antoon Verstegen, Arnoldus Arts, Johannes van de Laer, Bernardus Behenck, Johannes Beckers.

X.

Gildebrief der Smeden.

Wy Burgermeister, Schepen und Raidt der Stadt Gennep dhoen kundt allen und jedermennichtiger, den diesen unsen tegenwordigen besegelden brieff sehen oder hoeren lesen. Nachdem etlicke jaeren hero die den Smeden ampt in dieser Stadt exercieren tho mehrmalen angehalden, dewyl ihr ampt sich daglichs vermenichfaldigen dede, umb seckere Ordenungen in ihren ambacht auf to stellen, und wy dan solchs behertzigt, dat solchs nitt to nadeill hoeger Oberigkeidt, Bürgeren und der Stadt erreichen, sonder mehrer lyflden und einheidt verwecken solle, so hebben wy mitt vorgehaldenen Raidt samptlich nachfolgende Ordinantiën und Articulen gesloten und ingestelt.

In den ersten sollen alle die jenigen, so diesen Ambaght dat Smedeampt unterworpen sein, naefolgende puncten und articulen underhalden, und hierunder sollen gehoeren: Goltsmeden, IJserensmeden, Koeperslegers, Tinnengieters, Harniszmeckers, Glaesenmeckers, Spärenmeckers, Messemeckers und Schwerdtfegers. —

Noch en sol ghener frembde binnen diese stadt khommen wohnen und vorg^ter^ Ampten dhoen mogen, ehr hebbe dan erstlich die Bürgerschap gewohnnen, daerna dat Ambacht. — Sollen auch angestalt werden twe Giltmeisters, und soll jaerlichs op St. Loyen dach,

Digitized by Google

als dat Gilt to samen komt van den tweën ein affgesadt, und ein ander in die selvige plaetz gestalt worden, es wehre dan dat die Giltmeisters des Ampts daer mede to freden dat sie bleven, doch mitt des Giltmeisters believen. — Item sollen die Meisters von vorges. Ampten ghein Lehrjonghens aennehmen; sie sollen sich dan verbinden als bei den Groffsmeden twe Jahr, bei den kleinsmeden drie Jahr, bei Goldtsmeden vier Jahr. Sollen ouck gehalden sein von ihre Meisteren nitt aef to gaen, sie hebben dan ihre Lehrjahren nyt uitgestaen; es komme dan bei affsterven von oeren Meister, oder mitt seinen believen, alsdan mach der Lehrknecht bei einen anderen Meister sein Jahren forderlich uitstaen, up ein pene von ein Reichsthaler, die helffte dem Ambachten, die andere helffte der Stadt.—Und sol der Lehrjongh in anfanck seines handtwercks geven einen Thaler.—Und so einicher knecht Meister werden woll, und in andere Steden gein lehrgeldt gegeven, sollen hier schuldich sein solcks to betalen; wie dan ouck alle die jenige so vor Meisteren erkanndt werden, sollen gehallden wesen dem Gildtmeisteren to geven, ehr sie ihr handtwerck anfangen, vier Reichsthaler, ein thon biers vor die Manschap, und die Stadt drey honderdt gebrandte Stein, und dem Gildtmeisteren von dem Amptt jeder ein quart wyns; doch die Personen Armudt und gelegenheid thoe considereren und daernae to handelen. — Die Meisters Söhne aber sollen, alls sy Meister werden, dem Ambacht verehren ein thon Biers, und wannehr sy anfangen to lehren, sollen sy frei sein von iethwes to geven. — Tho diesen sollen alle Bürgers Söhnen oder kinderen, so diesen Ampt lehren werden, allein die helffte geven, als to weten: einen halven daler; und wannehr sy Meister werden, twe Reichs daler, ein halff thon Biers und anderhalff hundertt gebacken Stein vor die Stadt. — Noch en sal hier gein werck van buiten Meisters in der Stadt gebracht offt verkocht werden, es sey dan up einen freien Jahrmarckt; wie dan oick geiner hier in der Stadt syn handtwerck doen sall mögen, ehr sey dan vor Meister erkandt.—Und sollen sich auch die diesem Ampt underworpen sein, jedertyt gemäsz halden bei den benabarden Steden, dat sie bescheidelick von ihren werck nehmen als alsdair gebruecklich, in erwegunch Isoren und Koelen alhier beteren Koep ist als dairselfs.— Item sollen die Giltmeisters jahrlicks up St. Loyen dach, ehr sie affstand doen von ihre ontfanck und uytgeven, richtige Rechnungh

Digitized by Google

inbrengen, und wat sie schuldich blieven gereidt dem folgenden Gildtmeister to stellen. — Wie dan auch niemandt unter diesen Gilde gehoerlich, op voors. St. Loyen dach, oeren Patroen, arbeiden sall moegen seines handtwercks, up eine Pene von einen daler, die dem Ambacht alsdan verfallen wesen sall. Wie dan ouck alle Meisteren, up voorzs. dach, daer sy bueten verreysen, gleich woll ihr gelach betaelen sollen, off sie personlich teghenwordigh wehren; sollen auch soviel möglich ihre dingen daernaer dirigeren, dat sie jeder up vorges. dach bei der handt blieven. — Wo ferne auch ymandt den Ambachten, wie in sachen ihren Officium dieses Ambachts belangende, injurierden mitt woerden oder daetlich, denselvigen sall men verbieden sein handtwerck to doen, bis in der sache erkandt, wehr recht oder onrecht hebbe; und sall derjenige, so in onrecht befunden würde, vor erstlich ein halffe ton biers dem ambacht verfallen sein; und wofern die sach durch dem Ambachtmeisteren nitt vergelechen werden konnte, und der Burgemeister von der Stadt darover geroepen werde, soll der Beklaegter alsdan gebrückt hebben drie daler, doch nae gelegenheidt der sache; daervan die helffte die Stadt, die andere helffte an dem Gilde. — Und derjenige, so dat lest in dieselvige Ambacht intreden, und vor Meister ontfangen, derselvige soll gehalden sein dat Ambacht so langh to dienen, biss ein andere aenkompt, es wehre dat ehr einen anderen daertoe bewilligen kondten. — Und alle die jenige, so itzo unter den Ambacht nitt begeven und verteickenen laeten, dieselvige sollen hiernachts gehalden sein, van den Gildenmeisteren dat Ambt to koupen, sy seien Bürger oder nitt. — Und wofern ymandt unter diesen Ambacht afstorve, so sollen sie samentlich gehalden sein up die begreffenis mit to gaen; und daer ymand in der Stadt wehre und solchs nitt dede, derselviger soll dem Ambacht verfallen sein ein quartt wiens. — Und soll ouck ein jeder, so tho diesem Ambacht angenohmen wurdt, ehr die vor Meister erkandt, sein Proffstücke maeken. — Und want daer die Gildtmeisteren und Meisteren dieses Smedeampts, itziger tydt wesende, dieser gesatte freiheiden und articulen vorschr. vor oer und oere naekomelingen oeres vorschr. Ampts und Gildte vor guett, profitelyck und bequaem bedacht und geordiniert, ouck eindrechtlich und mitt oeren freien willen overgegeven die vorgesatte articulen vast, stede und onverbrocklichen to halden und to achterfolgen.

Digitized by Google

So hebben wir, so vill in uns ist und dat muegigh und mechtig sein und nit widers, die vorgeschr. gesetzen und articulen to gelaeten, beliefft und geconsentiert; mitt die bescheidenheid: dat wir und unse naekomelingen alle und jedere Gezetzen und Articulen vorgeschr. allezyt sullen moegen verbeteren, veranderen, vermehrderen und verminderen nae unser und unser naekomelingen believen, guetdüncken und willen, alles sonder arglist.

Des tho wahren Urkundt hebben wy Burgermeister, Schepen und Raidt in der tydt wesende unsen Stadt Sigell aen diesen oepenen brieff gehangen.

Gegeven in dem Jahre unses Heren ein duysenth, sees honderdt; den seess und twintighsten dach der monath Septembris.

Digitized by Google

Digitized by Google

Korte inventaris der archieven (1)

VAN DE

Schepenbank en de Burgerlijke Administratie

DER HEERLIJKHEID GENNEP

(Gennep, Ottersum en Oeffelt)

door A. J FLAMENT, Rijksarchivaris in Limburg.

---

1. De archieven der Schepenbank berustend op het Rijksarchief in Limburg.

CHARTERS.

1. Frederik Willem markgraaf van Brandenburg enz. bevestigt, als hertog van Kleef, de privilegiën aan de stad Gennep verleend door Adolf hertog van Cleef en Gulick 1667, 29 Juli.

„REGISTERS EN ALS REGISTERS GEBONDENE PROCES-AKTEN."

1. Privilegiën so dieser Stadt Gennep verlhent Ms. uit de 17e eeuw kl. folio.
2. Das Justitzwesen betreffende Königliche Verordnungen und Edicta. 2 dln. 1718—1767. Gedrukt.
3. Edict dass künfftighin die Persohnen Adelichen Standes nach zurückgelegten zwantzigsten Jahre Majorenn seyn sollen. 1746. Cleve. Gedruckt bey der Wittwe de Vries.

(1) De spelling der titels is op de stukken zelve zeer inconsequent en vol fouten, Hoog- en Nederduitsch dooreen, zoodat wij het controleeren bijna onmogelijk werk achtten.

Digitized by Google

4. Edict, dass das hiesige Hof- und Cammer-Gericht auch sämtliche Landes-Regierungen, und andere Justitz-Collegia sich ad interim nach denen vorigen biss ad annum 1725, im Observantz gewesene Sportul-Ordnungen richten, die Appellations-Eyde gäntzlich abgeschaffet und dagegen die vormahliche Succumbentz-Gelder wieder hergestellet werden sollen. Cleve 1740. Gedruckt bey dem Königlichen Preussischen Hof-Buchdrucker Jacob de Vries.
5. Project des codicis Fridericiani Marchici, oder eine, nach Sr. Königl. Majestät von Preussen selbst vorgeschriebenem Plan entworffene Cammer-Gerichts Ordnung, nach welchen alle Processe in einem Jahr durch drey Instantzen zum ende gebracht werden sollen und mussen: nebst dem Project einer Sportul-Ordnung und eines Pupillen Collegie. Berlin 1748. Gedruckt bij dem Königl. Preuss. Hof-Buchdrucker A. Göbert.
6. Acta die privilegia der Stadt und deren Confirmation betreffend, auch einige Nachrichten und Uhrkunden 1686—1780. Ms.
7. Acta wegen der bey der neuen Justitz-Einrichtung, dem Magistrat beygelegte Jurisdiction 1754—1775 Ms.
8. Acta wegen der zum Clevischen Land-Gerichte gehörigen und alle halbe *(Jahren)* an dasselbe einzusendende Fiscalische Brüchten Protocolla 1754—1779 Ms.
9. Jährliche Tabellen von denen bey der Stadt Gennep schwebenden Processen 1748—92 Ms.
10. Prothocollum ab Anno 1603—1611.
11. Rolle van het gerecht der stad Gennep 1748—55.
12. Protocollum deren Erffbrieven de anno 1629--31, 1702--14. 2 dln.

PROCES-ACTEN.

13. Acta in Causa Tonnisken Hendricks contra Wittibe Rhehorst 1731—34.
14. Series Actorum in causa Ehefrau Hugen contra Matheus Janssen. 1744—45.
15. Acta wegen der Banck in der Kirchen so denen Frauen der Zeitlichen Magistrats Glieder zustehet und woran hiesiges Reformirte Consistorium mit berechtiget zu seyn vermeinet. 1749—73.

PORTEFEUILLES MET LOSSE BESCHEIDEN.

Twee portefeuilles met losse bescheiden van proces-acten.

Digitized by Google

2. De archieven van de burgerlijke administratie der heerlijkheid Gennep

bijna allen van voor de komst der Franschen in 1794 dagteekenend en eenige van onder het Fransch Bestuur 1794—1814, zich bevindende op het raadhuis aldaar.

CHARTERS.

1695, 3 December.

1. Burgemeester, schepenen en raad der stad Gennep bekennen een kapitaal opgenomen te hebben ten laste der stad, van den WelEd. Geboren Heer Bernardt van Steenhuys, Heer van Capellen en zijn vrouw Anna van Steenhuys, groot vijf honderd gulden, elk aan 20 stuivers Hollandsch, te Grave gangbaar, tegen 6 ten honderd, jaarlijks te betalen den 8sten December.
Zegels verloren. Get. Hoelman, Secret.
Deze rentebrief is gecancelleerd en afgelost.

1647, 19 Sept.

2. Dezelfde bekennen van dezelfde personen te hebben opgenomen 1600 gulden, waarde als boven tegen dezelfde rente, jaarlijks te betalen 19 Sept.
Zegels verloren. Gecancelleerd en afgelost.

Digitized by Google

Registers en pakketten met beschieiden.

Nos v/d Inventaris.	a. *Koninklijke Domeinen.*	Nos der stukken op het raadhuis.
1.	Verpachting der Königlichen Domainen von deren Rentheyen Goch, Gennep, Uffelt, Middeler, Nergena und Moock 1734 etc.	258
2.	Verpachting der Königlichen Domainen von Goch, Gennep, Oeffel, Middeler und Mook 1736 etc.	33
3.	Acta wegen der versetzten Königlichen Domainen und Stadts Cammerey-Güther 1739.	233
4.	Acta wegen des Herren Krieges und Domainen-Raths Rappard Steinkohlen 1758.	225
	b. Politiewezen en eeredienst.	
5.	Acta von Polizey-Sachen 1749.	240
6.	Acta wegen Zigeuner, Strassenräuber, Dieben und Betteljuden 1713 etc.	129
7.	Acta wegen den Juden verbotenen Handels mit Häusern und Länderijen 1763 etc.	62
8.	Acta wegen Reinigung der Schornsteinen 1755.	39
9.	Acta wegen Abschaffung der Strohen und Schindel Däcker, item höltzernen Schorsteinen 1718.	228
10.	Acta über Kirch- und Religionssachen 1718 etc.	131
11.	Acta wegen Einsendung eines kwartal Polizei-Protocolli 1755.	265
	c. *Raadsbesluiten, registratie van rescripten en bevelen.*	
12.	Journal der eingelauffenen Ordres bey der Rathaüslichen Registratur zu Gennep.	
	Dl. I 1784—1786.	224
	Dl. II 1787—1789.	224
	Dl. III 1789—1792.	177
13	Königliche Verordnungen und Edicten wegen der gultigen, reducirten und verruffenen Muntzsorten 1714. vol. I.	235
14.	Königliche Edicten, Patenten und Verordnungen 1713—33.	7

Digitized by Google

15. Liste der gepresentirten verordnungen 1755 etc. 12
16. Königliche Edicta und Patente anfangende 1763. 1
17. Edicta über Markische Steinkohlen 1769. 22
18. Gedrukte en geschreven verordeningen enz. van den Hertog van Cleve enz. over accijnsen en uitvoer van vruchten 1727. 275

d. *Besluiten en protocollen van den Gemeenteraad, aanstelling der magistraatspersonen; verwarming van het Raadhuis enz. enz.*

19. Besluiten van den Gemeenteraad te Gennep 1649—72. 242
20. Prothocolla civitatis 1723. 284
    idem 1724. 284
    idem 1725. 284
    idem 1727 enz. 143
    Idem beginnend met het jaar 1766. 284
21. Notulus actorum bey der Rathhaus-Registratur der Stadt Gennep 1739—48. 283
22. Acta wegen der Bürgemeister- und Scheffenstellen zu Gennep 1731. 285
23. Dossier over het aanstellen van magistraatspersonen. 264
24. Acta über das anstellen und Beëidigung des Magistrats 1783 enz. 20
25. Acta von der Ansetsung und Beëidigung der Magistratspersonen zu Gennep 1777. 142
26. Acta betreffend das Rathhauszliche Wesen zu Gennep nach der in anno 1731 daselbst durch Königl. Commissarii geschehenen Untersuchung 1731. 184
27. Bereisungs-protocollen deren Herren Commissariorum locorum 1719—1742. 280
    Idem 1744—45. 280
28. Acta wegen des gemeinen Brandes auffm Rathhausse 1739. 171
29. Acta vom Gebrauch des gestempelten Papiers auch wegen Einsendungen der Paraphen-gelder liste 1767—68 en 1768—78. 220

Digitized by Google

e. *Tabellen van den Burgerlijken Stand en Statistiek.*

30. Tabellen der Getrauten, Getaufften und Gestorbenen in Gennep 1748—1791. 32
31. Acta von angekommenen und abgegangen Bürgern 1717 enz. *(In fine: formule van den burgereed).* 234
32. Specification der in der Stadt Gennep wohnenden Familiën 1783. 133
33. Fixirungs-tabellen der um und nah der Stadt Gennep wohnende Familiën und Personen 1777—1778. 65
34. Uber anfertigung des Classifications-registers der Stadt Gennep 1776—77. 15
35. Acta wegen Einsendung der Tabelle von der studirenden Jugend 1768—91. 205
36. Jährliche Nachrichten über Zeuge und Krankheiten 1739. 11
37. Jährliche Nachrichten wegen gepflantzte Weyden und Holtzungen 1748—93. 161
38. Zeitungs-tabellen 1781—94. 262

f. *Landbouw en veeteelt (zie ook n. 36.)*

39 Acta wegen Anlegung eines Viemarckts 1775. 181
40. Acta wegen Viehzeugen und verrekten Vieh 1716. 42
Idem 1744. 56
41. Acta wegen grassierende Zeugen und Krankheiten 1720. 63
42. Acta wegen des Viehsterbens 1766, vol. III. 162
43. Acta wegen Verbesserung der Viezücht 1770—83. 29
44. Acta wegen der Bienenzücht und deshalb einzusenden tabellen wie auch wegen der auff die Vergifftung der Bilnen gesetzten Strafe 1774—94. 197
45. Acta über Ausrottung schädlicher Vögel 1749—92. 61
46. Acta wegen der Maulbeerbaüme Plantage 1751—92. 221
47. Acta wegen Beförderung des Anbaues der Wästen-stellen und Ansetzung der fehlenden Handwerken; item Vortheile so die neue anbauende zu genieszen haben sollen; item wegen anziehenden Frömbden ins besonder wegen der Ober-Rheinischer Colonisten 1722. 201

Digitized by Google

g. *Gilden, Handel, Nijverheid, Fabriekswezen.*

48. Acta wegen die *(sic)* Krämergilde 1764. 23
49. Acta einer Tabelle der Zünfte oder Gilderechnungen 1766—74. 34
50. Acta wegen die Zünfte oder Gilde der Maurern und Schieferdeckern 1776 51
51. Acta wegen Einführung der Fabriquen-tabellen 1769—87. 148
52. Acta wegen allerhande Manufacturen und Fabriken 1737. 55
53. Acta wegen einländische Manufacturen und verboten aufkaufens der Wolle 1763. 71
54. Acta wegen der Deckenfabrik in Gennep 1743. 141
55. Acta wegen der zwischen denen Deckenfabriquanten und denen Waagepächtern in puncto zu wegen der Wolle vorgewesene Differentziën 1748 etc. 154
56. Acta von denen Künstlern und Handwercken ihren Nährung betreffend item jährliche Specificationes deren neu angesetzten Künstleren und Handwercker 1748—76. 179
57. Von dem Verfall von Nährung und Handel 1736—1794, (bevat o. a. ondervragingen van burgers over de oorzaken daarvan enz.) 226
58. Acta wegen der Handwercker auf dem platten Lande 1752. 38
59. Acta wegen der Kalcknegotie 1770. 85
60. Acta wegen verbohtenen und erlaubten Korn-Brandtwein-Brenners 1740. 213
61. Register der auf den platten Lande wohnenden Mahlgenossen 1772—73. 73

h. *Broederschappen.*

62. Acta wegen der hiesigen Bruderschaft St. Martini und deren Stiftung. 273

i. *Munten, maten en gewichten.*

63. Acta wegen Einführung Berlinischen Elemaat und Gewicht, item Quartel-visitations Protocollen das Policeywesen betreffend 1714. 217
64. Acta wegen Reductirung verschiedener Muntzsorten 1760. 3

Digitized by Google

k. *Postwezen.*

65. Acta von Post- und extra Furwesen 1714 etc. 41

l. *Brandweer en brand-assurantie.*

66. Acta wegen Verhühtung der Feuergefahren 1716 etc. Vol. 1. 49
Acta wegen Verhütung Feuersgefahrs, Quartal-und General-visitationes über Brandtgereithschaften undt Brand-Ordnungen 1734. 145
Acta wegen Verhütung Feuersgefahrs und Feuer- und Brand-Ordnungen 1766. 147
67. Acta von angeschafften Feuer-Instrumente 1735. 31
68. Acta wegen den ausgeschriebenen Feuer-Societäts-Gelder 1727 etc. 180
69. Revidirtes Feuer-Societäts-Catastrum der Stadt Gennep angefertiget in anno 1774. 195
Idem angefertiget in anno 1789. 185

m. *Bouwwezen der stad Gennep. Bouwverzekeringen.*

70. Bauetats der Stadt Gennep 1775—76. 214
71. Acta wegen Retablissements-Plan der Stadt Gennep Pro anno 1782. 212
72. Acta wegen Retablirung der Städte 1782. Vol. III. 214
73. Acta wegen Einsendung der Rechnungen über die remitirte Retablissements Gelder. 230
74. Baurechnung der Stadt Gennep 1775—76. 96
Beläge zur Baurechnung der Stadt Gennep pro Trinitatis 1776—1777 sowass der Einnahme als Ausgabe betreft. 260
Baurechnung der Stadt Gennep 1782—83. 88
Baurechnung der Stadt Gennep 1784—85. 107
Baurechnung der Stadt Gennep 1795. 105
Einnahme und Ausgabe der Baurechnung von Gennep 1797—98. 17
75. Acta wegen Reparation des Rathhauzesdach. Item wegen Reparation der Stadt-gebaüde 1737. 223
76 Acta wegen des Magazinbaues 1761. 153

Digitized by Google

77. Uber Verbesserung der Pflaster der Stadt Gennep 1753. 250
78. Acta die Reparationes des Strassen betreffend 1726—87. 178
79. Acta Wegen-Reparation der Stadt Thor und Thorschreibers-wohnung an der Nierspforte und Wegen-Reparation des Gefängknisses an der Nierspforte und Erbauung eines civilen Gefängknisses auf dem Rathhauze 1731 etc. 138
80. Acta wegen zusetzender Pallisaden am Mühlenberge 1751. 243
81. Acta wegen der angekaüften Materialen von Mühlenberge in Gennep 1764. 183
82. *a.* Acta wegen des Umbgefallenen Stück von der Stadtmauer und desselben Aufbauung welche Drager ahngenommen 1751. 215
b. Acta wegen eines umgefallenen Theiles der dortigen Stadtmauer von ohngefehr 50 bis 55 Schritte, 1752. 249
c. Acta wegen wieder Aufbauung der durch das gewesen hohe Wasser niedergeriszenen Stadtmauer und Pallisaden an Mühlenberge 1764. 159
Verordnungen wegen der Grenz- und Baustreitigheiten 1721. 68

n. *Wegen, rivieren en wateren, bruggen.*

83. *a.* Acta wegen der Niersbrücken-Reparation 1727—36. 46
b. Acta wegen des neuen Flügels an den Niersbrücken gegen der neuen Mühlen über, so der Baumeister Huba verfertigt 1748—1749. 169
84. Acta wegen Niersbrücken reparation 1759. 266
85. Acta wegen der Niers und Feldschau, auch Räumung der Graben und Bäche 1722. 246
86. Acta wegen der in December 1740 und Januar 1741 Stattgefundenen Wasserfluth. 144
87. Acta in Sachen der Stadt Gennep contra die Eingesessene zu Moock in puncto des Weggeldes 1750. Vol. I. 167
Idem 1768. Vol. II. 167
88. Acta wegen der Weegereparation und Auszbesserung der Wegweisern, Ausraümung der Graben in gleichen wegen der Wite des Spuhrs an Karren und Wagen, wie auch wegen prätendirten Weege-Besserung oder Reparation der Weege auf der zellersche Heyde 1729. Vol. I. 196
Idem 1783. Vol II. 196

Digitized by Google

o. *Kadaster.*

89. Acta über Feldcadaster 1718 etc. 9
90. Acta das Inventarium bonorum curiae et civitatis ingleichen die onera publica betreffend, wie auch wegen der Stadts Limiten in der Feldt-marck 1713. 251
91. Acta wegen Anfertigung eines Grond- und Hypothequen-Buchs 1738 etc. 37
92. Register der Stadt Gennep deren herum liegenden Gärten, Felder und Weydeländer so zwischen der Maas und der Niers gelegen *(zonder jaar, einde der vorige eeuw).* 176
93. Extract aus dem Feldmarckskataster der Commune Gennep 1808. 57

p. *Gemeentegronden, verdeeling en grensscheiding.*

94. *a.* Acta betreffende Verpachtung von der Stadt Patrimonial-stücke 1736. 47
b. Idem 1756. *2 deelen.* 257
95. Acta der Länderijen, Weyde, Gärten so unter der Stadt Feldmarck gehoren 1764. 25
96. Acta wegen Proces über eine Weide der Gemeinte an der Mase 1764—77 *(weide v/h erf Rijswijk).* 16
97. Repartitio der Gennepsche Feldmarck 1749. 146
98. Acta wegen der bey der Stadt Gennep vorhandenen Gemeinheiten und Hütungen und der Theilung derselben betreffend in gleichen wegen zur Uhrbahrmachung ausgethane Heyde-Gründe, auff der zellerschen, und übrigen der Stadt zugehörigen Heyden, und der darin nach geëndigten Freyjahren zur Cammerey flieszenden Gelder 1765. 222
99. Acta wegen Vertheiling der gemeinschafftlichen Stadt und Ambts Gennep—Ottersum— und Sellersche Heyde, bey Gelegenheit der darauf zu etablirenden Frantzösischen Colonisten Nic. André und Th. Gardien 1771—81. 248
100. Acta generalia wegen Vertheilung der Gemeinheiten 1774—88. 259

Digitized by Google

101. Acta wegen Regulirung der Limiten zwischen hiesiger Stadt und Ambte Gennep am einer und der Herrlichkeit Heyen an der andere Seite 1773. 163
102. Over den weidegang van het vee op de gronden tusschen Gennep en de Heerlijkheid Heyen gelegen 1647. 270
103. Theilung zwischen das Ambt und die Stadt Gennep und Uhrbahrmachung der Gemeinde-grunden 1783. 150
104. Acta über Etablirung von Colonisten auf der Gennep-Ottersum- und zellerschen Heiden 1770—1776. Vol. I. 76
105. Acta in Sachen die Stadt Gennep contra Herrlichkeit Heyen, (over de) „Weyd- und Schweidrechte" 1745. Vol. II. 207
106. Acta wegen Bebauung derer Gemeinen Heyde-Gründe und Angesetzten Ausrangirten und Invaliden 1748 – 91. 192
107. Von der Colonien und Grunden auf den Loverheiden bey der Stadt Gennep gelegen 1774. 74
Repartitio über die Vermetsungskosten der Gennepschen Feldmarck *(einde der 18e eeuw)*. 286
108. Acta wegen der Gennepschen Torffvehns vol. I. 1600—1701. 210
Vol. II. 1732—45. 210
Idem 1733. 45

q. *Rekeningen en Stadsfinantie-beheer. Belastingen en het innen daarvan.*

109. Einnahme der Gennepsche Cämmerey 1746—1747. 70
110. Series documentorum zur Einnahme der Gennepschen Cämmereyrechnung 1752—1753. 152
111. Cämmereyrechnungen 1741—42 123
idem 1743—44
idem 1744—45 123
idem 1760—61 103
idem 1763—64 123
idem 1765—66 123
idem 1765—66bis 123
idem 1767—68 123
idem 1769—70 95
idem 1769—1770bis 90

Digitized by Google

111. Cämmerey-rechnungen 1770—71 91
idem 1770—71bis 101
idem 1770—71ter 102
idem 1772—73 92
idem 1772—73 97
idem 1773—74 98
idem 1774—75 123
idem 1777—78 99
Beläge (Belege) zur Einnahme und Auszgabe der Kämmerey-Rechnung der Stadt Gennep pro Trinitatis 1779—80. 186
Cämmerey-rechnung des Stadt Gennep 1783—84. 106
Cämmerey-rechnung 1790—91 108
idem 1792—93 123
idem 1794—95 123
idem 1794—95bis 81
idem 1795—96 123
idem 1795—96bis 123
idem 1795—96ter 104
Beläge zur Cämmerey-Rechnung der Stadt Goch 1794—95. 238
112. *a.* Notata der Cämmereyrechnung der Stadt Gennep, Selbst beantwortungen des Magistrats 1731—1741. 124
b. Acta vom Cämmerey-zustände und einiger deshalb geforderten Nachrichten 1757—1763. 247
c. Beantworte Notata über die Cämmerey-Rechnungen wie auch wegen Einsendung der Cämmerey-rechnung 1761 etc. vol. I. 168
d. Cämmerey- und Baurechnung der Stadt Gennep. Beantwortete Notaten 1772. 100
113. Acta wegen Einsendung der Cämmerey-Extracte 1769. 255
114. Cämmereyextraaten und Cämmerey-tabellen 1717 etc. 59
115. Acta betreffende die auf das Allergnädigste Rescriptum generale de dato Berlin 19 Junii und Cleve 28 Juli 1731 (welcher auf die in anno 1731, durch Königl. Commissariën geschehenen Untersuchung des Rathhaüslichen und Cämmerey wesens ergangen) bey dem Magistrat zu Gennep gemachte Veranstaltung 1731. 172
116. Kämmerey-Bau-états 1763—94. 149
117. Gennepsche Cämmerey: wegen des in dem Gennepschen Torffveen auf zu werffenden Abzugs-Graben 1774 etc. 72

Digitized by Google

118. Acta wegen den Bestande der Stadscämmerarii Tuchscherer aus den Kriegeskosten Rechnungen 1781. 52
119. *a.* Rechnung van Gysberten Jennich Stadt rentmeister 1628. 277
b. Rechnung der Stadt Gennep 1681. 79
c. Rechnunge der Stadt Gennep von Einnahme, Aussgabe, bliebende Restante über das Jahr 1721. 278
d. Stadtrechnung 1726. 110
e. Idem 1749—50. 278
f. Idem 1754—55. 78
g. Idem 1759—60. 86
h. Idem 1763—64. 278
i. Idem 1768—69. 89
k. Idem 1773—74. 278
l. Idem 1775. 117
m. Rechnunge der Stadt 1777—78. 111
n. Idem 1778. 116
o. Idem 1779. 118
p. Idem 1792—93. 109
q. Recette und Ausgabe 1794. 136
r. Rechnung der Stadt 1795. 119
s. Idem 1798. 120
120. Acten wegen der Interessen für die Stadt Creditoren und Competenz-gelder des Magistrats 1717. 137
121. Cautions-stücken pro Ambte Gennep von Tit. Cöster übergeben worden 1739. 194
122. Gennep: Acta wegen der dem von Raasfeld restirenden Zinsen, item wegen der dem Stift Neu-Closter restirenden Jahrrenten 1743. 199
123. Gennep: Acta wegen Bezahlung der Interessen an die Stadt-creditoren 1758. 218
124. Acta wegen der Stadt Creditoribus restirender Zinsen bey jitzigen Kriegszeiten 1757. 139
125. Acta wegen der Geldern dem Secretar Haver zu Gennep competirenden 1759. 77
126. Acta der Commissionen aufgetragen an den Receptor Haver 1767. 67
127. Acta wegen der Caution der Stadt Rentmeister und van Ansetzung des Cämerarii Reiniers 1734. 80

Digitized by Google

128. Competentz und Etats wie auch wegen des abgestandener Stadt Renthmeister Reiniers Vornhuszes (?) und dessen nachgesuchten Befriedigung 1751. 127
129. Summarische Rechnung der Stadt Gennep 1770—1771. 237
130. *a.* Acta wegen Anfertigung von Etats der Competenz und der Zinsen der Stadt 1739. 66
b. Competenz und Zinsen-Etats 1739 etc. 93
c. id. 1764. 232
d. Zinsrechnung der Stadt Gennep 1759—1760. 87
e. Idem 1762—63. 122
f. Idem 1767—68. 82
g. Idem 1770—71. 94
h. Idem 1770—71. 122
i. Idem 1771—72 en 1771—72bis. 122
j. Idem 1773—82. 112
k. Idem 1773—74. 114
l. Idem 1773—1774. 115
m. Idem 1774—75. 113
n. Idem 1774. 116
o. Idem 1775—76. 84
p. Idem 1776—77. 122
q. Idem 1776—77bis. 122
r. Idem 1777—78. 122
s. Idem 1778. 122
t. Idem 1778—79. 122
u. Idem 1779—80. 122
v. Idem 1779—80bis. 121
w. Idem 1780—81. 121
x. Idem 1783—84. 121
y. Idem 1786—87. 121
z. Idem 1787—88. 122
aa. Idem 1789—90. 121
bb. Idem 1789—90. 83
cc. Idem 1790—91. 122
dd. Idem 1790—91 pro Trinitate. 160
ee. Idem 1792—93. 122
ff. Beläge zur Zinsenrechnung der Stadt Gennep 1775—76. 261
gg. Idem 1778—79. 261

Digitized by Google

131. Protocollum der Stadt Gennep Acciesen und Stadt mitteln 1687, 4 Jan. 281
132. Verpfachtungs Vorwarden der Stadt Gennep und Mitteln 1697. 252
133. Competentz- und Zinsen-Etats auch sonst wegen der Magistrats-Persohnen gehalten 1716. Vol. I. 229
134. Acta wegen der verwilligten Collecten 1716 etc. 40
135. Acta wegen der Brodt-, Bier- und Fleisches-Taxen 1733. 254
136. Acta über Accisen 1751 etc. 60
137. *a.* Acta wegen der personellen Imposition oder Kopfsteuer von der ersten Imposition de Anno 1757. Vol I. 231
Idem 1760. 126
Idem 1762. 19
Idem 1763. 14
138. Acta wegen der extraordinairen Bey-steuer auff den sogenannten Clünden-Morgen und deshalb einzusenden Tabelle von der Stadt Feldmarck 1760. 189
139. Acta wegen der Flock-ländereyen und Forensen-contribution 1738. Vol. I. 208
Idem 1773 vol. II (Aussaat-Steuer). 208
140. Acta über die vorgekommene Praegravation-Beschwerden in Fixo vom Jahr 1776 (Gennep-Accis-Fixirung). 239
141. Acta wegen der neuen Accise-Einrichtung 1777. 187
142. Acta über Collateral-Erbschaften 1768 etc. 13
143. Recette des Contributions 1795—96. 135
144. Acta wegen der Zoll-Freyheyt von hiesiger Stadt und dahin einschlagende Sachen und Nachrichten 1745. 219
145. Vieh-licent Register zum Gennepsche Comptoir 1795—96. 253
146 Wegen der Imposition auf die milchgebende und tragende Viehe. 268
147. Acten von verbotenen Salz 1741. 10
148. Acta das Salzwezen betreffend 1768. 28
149. Salz-Probe und Strafregister pro anno 1793 bis anno 1794 für die Stadt Gennep. 188
150. Licitations protocolle 1743. ?
151. Acta die Brüchten betreffend 1737. 64
152. Acta von Zweitausend Thaler so die Kauffmanschaft aufbringen soll 1760. 44

Digitized by Google

153. Acta der Abtzugs-Geldern oder Abschoss-Freyheit der anderswohingehenden Erbschafften 1769. 191
154. Acta wegen der Neuanbauenden und Reparanten-Procent-Geldern und Bautaxen 1748—65. 69
155. Acta wegen der Baustatsteuer 1741. 27

r. *Militaire Zaken.*

a. *Werving van recruten, invaliden, militaire gebouwen.*

156. Acta wegen der Werbungen, item wegen in främbder Militair-Diensten Stehender Landeskinder 1713 256
157. Acta wegen aufgehobener Werbung und des halb jährlich zu bezahlende Werbe-Freyheits-Geldern im gleichen wegen der zur zeit dieser bezahlten Geldern, mit Gewalt weg genomen auch wegen der Enrollirten Jurisdiction, 53
158. Acta wegen der gelieferten Recruten 1709. 127
159. *a.* Rechnung wegen des von der Stadt Gennep zum Königl. Artilleriecorps abgelieberten Recruten pro anno 1765. 241
b. Idem 1766. 241
c. Idem 1767. 241
d. Acta wegen der geforderten auch abgelieferten Artilleries Knechten 1773. 202
160. Acta wegen Bezahlung deren werbefreyheites-gelder. Vol. II. 1765. 30
161. Acta wegen den Invaliden Soldaten und denen selben zugebilligten Gnade-gelder 1743—94. 151
162. Acta wegen erbaueten Corps de Garde 1720. 24

b. *Inkwartieringen van vreemde Keizerlijke en Fransche troepen.*

163. Over inkwartieringen te Gennep 1744. 276
164. Acta wegen der Frantzösische Einkwartierung 1757. 26
165. Acta wegen Anfertigung der Kriegenkosten-Rechnung bey der Stadt Gennep 1757. 200
166. Acta wegen der auff der Stadt und derselben Feldmark zu Bezahlung deren Kriegeskosten ausgeschlagenen Geldern und deren deshalbgeführten Beschwerdung 1757. Vol I. 203

Digitized by Google

167. Acta wegen des in der Stadt Gennep auff dem so genandten Mühlenberge angelegten Frantzösischen Bachofens 1757. 209
168. Acta wegen der an das Frantzösische Hospital zu Wesel gelieferten Bett-Decken, Bettücher, Hembden, Stroh-Sacken, item wegen der Hospitalen 1757—61. 206
169. Acta wegen der seith jetsigen Kriege negotierten Capitaliën 1757. Vol. I. 182
170. Rechnung von den Stadt Gennep über Einnahme und Auszgabe von Geldt und des in Natura eingenommenen und hinnwieder an der Trouppen auszgegebenen Forage und Vivres, nehmlich von dem Einmarch derer Kayzerlichen Königl. Ungarischen auch Königl. Frantzösischen und Chur-Pfaltzischen Trouppen bisz zum 1ster Auszmarch derselben 1757. 166
171. Acta wegen den Praestationen und Lieferungen zum Behuef der Kayserl. Königl. Frantzösichen Armeen, item wegen der de La Portischen Puncten 1757 164
172. *a.* Acta wegen des Holtz-Magasines. Acta wegen des an die hieselbst gelegene Frantzösische Guarnison distribuirten Holtzen 1757—58. Vol. I. 158
b. Item 1760. Vol. III. (Vol. II *ontbreekt*). 204
173. *a.* Acta wegen der geforderten und gelieferten Fourage, desgleichen Fleisch an das Regiment Picardie 1757. Vol. I. 157
b. Idem Vol. II 1759. 43
c. Idem Vol. III 1762. 156
174. Acta wegen des Magazin-Baues so wohl auszer als in Stadt, nemblich des Frantzösischen Fourage-, Mehl- und Brodt-Magazins 1758. 236
175. Acta wegen des Magazin-baues 1761. 153
176. Pakket met papieren handelend over het leveren van voorraad voor de magazijnen 1757. 263
177. *a.* Acta wegen eines hieselbst angelegten Fourage-Magazins 1760. 35
b. Acta wegen des Magasinbaues 1760. Vol, II. 35
178. Acta wegen der für die Armee deren hohen Alliirten geleisteten Diensten; item wegen der an das hier gewesene Dragonern und Husaren-Commando gelieferten Fourage und deren Vergütung 1758. 216

Digitized by Google

179. Acta wegen der Stadt Gennep für die Frantzösische Einquartirung angeschaffte Bett-Fournituren 1758. 165
180. Acta wegen der auff die Stadt und derselben Feldmarck zu Bezahlung der Krieges Kosten ausgeschlagenen Geldern und deren deshalb geführten Beschwerden 1759. 170
181. Acta wegen Fourage-Transport von Gennep nach Grubbenvorst 1761. 36
182. Acta wegen der hierbey der Stadt Gennep gestandenen zur Frantzösischen Armee gehörigen, sogenandten Brabandschen Vivreswagens oder Caissons, ingleichen wegen der von denenselben in den Weyden verursachten Schaden 1761. 193
183. Acta wegen der für die Frantzösische Armee geleisteten Spann- und Handdiensten, Pferden- und Karren-auffnahmen 1757. 155
184. Acta wegen der verkaufften Magazin-Gebäude-Pallisaden 1762. 190
185. Acta wegen der von der Wittwe Peter Vitten restirende Fourage- und Krieges-kosten-gelder 1762. 198
186. Acta wegen der nach Wesel zu sendenden Pionniers zu Demoliirung der Festungwercke 1763. 227
187. Einkwartierung und Executeurs-zwang 1790. 274

s. *Varia.*

188. Acta wegen der Lotterie zum besten der Landen etabliret 1761 (Gedrukte en geschreven stukken). 140
189. Acta wegen der Lotterie für die Clevischen Gesundheitsbrunnen etc. 1754 etc. 58
190. Acta wegen der getroffenen Frieden 1763. 75
191. Pakket met varia. 267

t. *Uffelt (ambt Gennep).*

192. Receptions-rechnung Kirspels Uffelt Ambts Gennep pro anno 1702—1703.
Idem 1724. 125
Idem 1773. 175

Digitized by Google

192. Schatzung-Rechnung des Dorffs Uffelt Ambts Gennep de anno 1728 des Receptoren Renthey-verwalter Leurs, 173
Idem 1729. 128
Idem 1731. 125
Idem 1734. 244
Idem 1736. 125
Idem 1739. 125
Idem 1740. 125
Idem 1740bis. 244
Idem 1742. 244
Idem 1743. 244
Idem 1746—47. 125
Idem 1749—50. 125
193. Hebzettel des Dorffs Uffelt 1733 211
194. Ausschlag der im folge Königl. Befelch von 1 Juli 1733 von Dorff Uffelt Ambts Gennep ausgeschlagene Schatzung 174

u. *Gedrukte Stukken.*

195. Landttags-Abscheidt des Herzogthum Cleve von 9 October 1649. 269
196. Reduction der Kornmaasse in Herzogthum Cleve 1714 fol. 21
197. Edict das den Hunden der sogenannte Tollwurm geschritten worden soll. Berlin 1767 fol. 18
198. Verordnete Vorbitten und Danksagungen 1738 fol. 6

Vergeten door den zetter:

Achter N° 12. Acta das Rathhauswesen und die Registratur betreffend 1713. 272

Achter N° 132. Reglement voor en ontvangsten door de poortbewaarders der stad 1743—1744.

Item ontvangsten door den Collecteur te Ottersum. 271

Digitized by Google

Digitized by Google

COSTUMEN EN BANKRECHTEN

DER

HEERLIJKHEID MEERLO.

De Heeren van Winckelhuysen en Hatzfeldt,
en hunne Schouten,

door M. J. Janssen, kapellaan te Well bij Venraij.

Het dorp *Meerlo*, vroeger genaamd Mierlaer, Meyrle, Myrle, Mierloe, bij de inwoners Meeldre, was van oude tijden herwaarts eene heerlijkheid releveerende van den hertog van Gelder.

Gelegen in het voormalige land van Kessel, thans provincie Limburg, moet het wel onderscheiden worden van het dorp Mierloo bij Helmond in de meierij van 's Hertogenbosch.

Reeds in het begin der 14e eeuw vindt men Meerloo in handen van heeren die zich, naar hun stamgoed, Mierlaer noemden en tevens in het bezit van Mylendonk waren; zoo treft men o. a. aan Jacob van Myrlaer her tho Mylendonck 1344 en Johan van Mierlaer 1363.

Denkelijk ging Meerlo bij huwelijk over aan het geslacht Spede; zoo komt in 1436 Carel Spede als heer te Myrle voor; in 1474 was zijne dochter Elisabeth gehuwd met Johan van Aldenbruggen, genaamd van Veldbruggen (bij Neuss). Gedurende het leven van Jans kleinzoon, Simon van Veldbruggen en diens echtgenoote Maria Myllincks ging de heerlijkheid bij verdrag in 1532 over

Digitized by Google

aan zijne neven HERMAN en LUDGERUS VAN WINCKELHUYSEN, zonen zijner tante Guda van Veldbruggen en Ludger van Winckelhuysen, in welken stam zij verbleef tot omstreeks het midden der vorige eeuw.

De Heeren van Meerlo benoemden den Scholtis om in hunne plaats recht te spreken, de vergaderingen van schepenen en geërfden voor te zitten, het beleid op wegen en grenzen te houden, politie- en justitiezaken te leiden. Gelijk veelal werd de rechtspleging uitgeoefend en voltrokken volgens ongeschrevene plaatselijke rechten en gebruiken enkel en alleen op traditie steunende. Evenzoo was 't gelegen met den omvang der hand- en spandiensten, welke de inwoners voor hunne kleine doch edel gestrenge potentaatjes moesten verrichten.

Door de latere regeling en invoering der „Gelresche landt- en stadtrechten" werd eene meer gelijkvormige legislatie voor het geheele overkwartier vastgesteld, zoodat daardoor aan die aanhoudende moeielijkheden, knibbelarijen en langwijlige getuigenverhooren over oud gebruik paal en perk gesteld werd. Dit Geldersch wetboek gold dan ook bij onze vroegere rechtsgeleerden als een der best geslaagde voor de toenmalige tijdsomstandigheden.

Ook te Meerlo werd, zooals ons uit de gerichtsprotokollen blijkt, in voortijden naar „alt hercommen" gevonnisd. In het begin der 17e eeuw liet de scholtis ALEPH VAN GELRE, hetzij in persoon of door zijn stadhouder, bij voorkomende gelegenheden meerdere door schepenen verklaarde en bevestigde gewoonten en rechten van den Heer in schrift stellen, om beter naar vast en gestadig recht te kunnen oordeelen. 't Geschiedde zoowel in correctioneele zaken, betreffende breuken of geldboeten den Heer vervallen, voor gerechtelijke uitwinning en panding, als in lijfstraffelijke aangelegenheden.

Deze ambtenaar, wiens vast verblijf te Venray gevestigd was, had tevens een meer uitgebreiden administratieven werkkring, gedurende vele jaren toch nam hij de betrekking waar van landschrijver des ambts Kessel, waaruit denkelijk zijne bemoeiingen tot regeling der locale rechten van Meerloo voortspruiten.

In de gerichtsprotocollen dier heerlijkheid, 1575—1617, vinden wij de meeste bankrechten, door Adolf van Gelre beschreven, volgender wijze opgesteld:

Digitized by Google

Breucken, Op 't fulminieren dat Derick aen gen Brugh opten 21 Oct. deses jaers 1604 voer desen gerichtsbancken gedaen heefft sonder manieren van Lant- end deser banckrecht, hebben die schepens verklaert op het maenen des scholtissen desen 18e dach des maents Novembris wie buiten manieren des rechten yetwes gesproecken hedde offte sproock hedde verbuert den Heeren eenen goltgulden. Actuw 18 nov. 1604.

Opt geenighe toe maenen doer my ALEPH VAN GELRE als scholsis, wat Brughman den Heeren verbruecht heefft dat er syn perdt dat geschuth was den gerichtzboeden gewapender handt onthiele end soo pandtkeronghe gedaen A° 1603 den 2 juny — hebben die Schepens verklaert dat hy thoochste penninckgelt tot eenen goltgulden verbrueckt heeft. Actum 9 Dec. 1604.

Opt maenen door my voorsr. scholtis off yemandt eenich geboth offt verboth mach doen in deser heerlichheid in wereltlicke Politique saecken anders dan den heer offte des heeren gecommitteerden ende hebben daerop die schepens verclaert dat niemant anders dan den Heer die macht heefft offte synen gecommitteerden.

Opt maenen van den stadthelder des scholtis wat Brughman den Heer brueckt heefft van dat hy die gemeynte off getuyntt heefft ende daermede aen gewonnen heefft, hebben die scepens verclaert dat den Heere dar in geleghen light eenen goltgulden Actum 1605 dan 27 January.

Opt maenen van den voirss. stadtholder op voorss. dach en de dato wat Goossen Janis den heere verbruecktt heefft van syn aenwinnongh aen syn landt aen de Geerbroeick hebben die schepens verkleert gesien the hebben vrempde . . . uidt daerdorch verbrueckt hedde eenen goltgulden A° et datum als bovenz.

Opt maenen van den stadthelder voorss. wat Hendrick Dellen, den Heer heefft verbrueckt, dat hy sonder oerloff toe eyschen voer die banck geredet ende gesproecken hadde ende hebben daerop die schepens verclaert soe sulx geschiet weer, hadde hy verbrueckt 1 goltg. Actum A° et die ut supra.

Opt maenen van den stadtholder, wat die geenighe verbruecht hebben die niet geruymtt en hebben en aeingewonnen aein die gemeynte, wat den Heer daer in gelegen is en verclaeren die schepen toe blieven by gewyss daer van geschiet was in A° 1601, opten 27 Septembris, seggende diewiele Derick aein gen Brugh niet

Digitized by Google

geruymt en heefft ende nae hem oeverwesen was mit looffwerdighe conden aeingewonnen toe hebben, sall er den heeren vyff marckt daeraen verbrueickt hebben. Actum A° 1605 den 10 February.

Opt maenen vanden stadthelder vanden scholtis, wat Goossen Janis heefft verbrueckt van weghen der hulzen ende wat den heer daerinne gelegen is en hebben die scepens verclaert diewiele sy geene paelen gesien en hebben, weeten nochter tyt niet dat den heer daer noch yetwes in gelegen is. — Actum den 3 Marty A° 1605.

Opt maenen van den stadthelder des Scholtis wat den heer geleghen is int geenighe dat Jan opten Hoff mit handtastunghe aen des Heeren roede beloefft hedde voer die volle gespannen bancke toe voltrecken op ten 27 Januari voer den 1e februar ende tselvighe nyt voltoghen hedde en hebben daerop die schepens verclaert 1 goltgulden verbrueckt toe hebben. Actum den 3 Febr. 1605.

Opt maenen van den stadtholder des scholtis wat den Heer geleghen is dat Henrick Schoermans int gedinghe gehalden den 8 Nov. 1607 niet en is erschenen opt beslach vande willighe en Henrich pretendierde niet geweeten en hedde dat men eenighe feldt opten voorschr. dach ende hy in dienst toe Wachtendonck smaendaechs nae den roepdach voer syne soone Jan die thoe Hoorst woonde gegaen weerde ende den Stadthelder daer tegents pretendierde soe hy Henrick het beslag gedaen hadde ende niet compariert en weere soldt hy den Heer in breucken gevallen syn, hebben daerop die Schepenen verclaert die aent recht bescheyden weer mocht syn recht waernhemen ende soe sulcx niet geschiet en is hadde Henrick verbrueckt 1 goltgulde. Actum den 29 Nov. 1607.

Opt maenen van den stadhelder des scholtis wat den Heere geleghen is soe yemant gescholden woerth en den geenighe soe gescholden is den andere soe die scheldonghe gedaen heefft, die scheldonghe hem doet affroeghe offer die scheldonghe gestandt doet en soe der geenighe die die scheldonghe gedaen heefft syne scheltwoerden aff gaet voer die gerichte offte nabueren hebben dier schepens daerop verelaert die die scheldonghe gedaen hedde verbruckt eenen goltg. Act 17 Dec. 1608.

Opt maenen van den scholtis wat der geenighe verbruecht heefft soe yemant eenighen mit gewaepende handt slaet offte quetst hebben die schepens daerop verclart soe yemant sulx doet heefft verbrueckt eenen goltg. Act. 17 Dec. 1608.

Digitized by Google

Opt maenen vanden Stadthelder des Scholtis, wat dergeenigher verbrueckt heefft, die eenich holt opter gemeynter gehouwen heeft sonder consenth des Heeren, ende sonder consenth toe hebben van Schepens en 2de geswoerens en hebben daerop die Schepens verclaert soe sult op gevreede plaetsen geschiedt weere offt geschiede ende daerop eenighe bekroenungh queeme, solden alsdan daernae den Scholtis daervan verclaerunghe geven.

Opt maenen van den stadthelder des Scholtis wat den Heere geleghen light daer yemant soe moeitwillich eenen andren syn erff affbout ende daer op clachten vallen aen den officier ende cleger dat bewiesen kan soe recht, sall der beclachter den heeren verbrueckt hebben eenen goltg. dat hebben die schepens erkleert opten 12 feb. 1609.

Anno 1609 den 10 Dec hebben die schepens by vonisse opt maenen van den stadtholder verkleert: Aengesien Lenert Jaepkens by mangell dat hy Lenaert sacht genen dienaer toe hebben offte niet krieghen en konde en den scholtis mit golt ende silver vuith die gerichtsbanck toe werven om hem toe dienen ende den scholtis den schepens daerop gemaent, hebben die schepens erkleert dat den scholtis eenen oprichten dach het recht mit hun schepens soldt besitten ende niet dienen eenighe partien, aengesien den scholtis die partien datt opten 3 Dec. genoechsaem belast ende befoelen hadde daernaer opten voorn. 10 toe werven, partien dat veroirkundt.

Opt manen des scholtis wat Arnt Caerlens den heere deser heerlickheytt off unser gebiedender frouwen thoe Meerloe verbrueckt heefft dat hy Arnt Carlens eenigh ontsath ghedaen heefft van weghen den richter thoe Goch ende dat mit recht ende niet gemomboirt en is geweest van den richter voors. niet tegenstaen heefft hy Arnt die saecke voer die gerichtsbank (soe hij voetsettongh gedaen hedde) tegentz den pastoer thoe Blitterswyck willen verdedighen mit rechten. Die schepens erkleeren dat hy verbrueckt heefft daervan den heere vyff meerckt."

Nu volgt het verschuldigde bij het in beslag nemen van goederen, wanneer de onderpanden door de schuldeischers in rechten werden verzekerd of, zoo men het destijds noemde „Commer slaen" daarbij de gestelde tarief voor het momboiren of voogden stellen.

Digitized by Google

Onser banckrechten Meerloe van comer toe slaen.

Item eenen commer aen toe slaen mit twee schepen ende mit den boedt daer syn sy den gericht den kost aff schuldich.

Item daer een man peyndt sullen die pendt stil staen wes op den anderen dach, dan sullen die schepens oever die pend wiesen.

Item een boet in die banck is een Geldersche meew.

Item op eene oprichten dach dobbell boeten ende bruecken.

Item eene verlaeten Eedt syn dobbell boeten maer van erven daer eenen hoeghen brueek in geleghen is, eenen hoeghen brueck.

Item eener man toe momboiren mit den gericht, daer iss men den gericht den kost aff schuldich, ende aff off aen toe setten.

Item eener mins toe besetten is eenen stuver.

Item een klaechbaer wonde op dat hoefft een lit van eenen vinger lanck off in die handt is vyff merckt.

Gelijk elders vele heeren en kerken trok ook de grondheer van Meerlo vele cijnsen van lijfgewins of erfthins goederen, van welke de bezitters op vastgestelde dagen b.v. op St. Pieters Stoel, op St. Lambert, St. Andries eene jaarlijksche schatting of thins moesten betalen. Zulke goederen werden niet overgedragen of gewonnen voor het schepengerecht, maar voor de laetbank van den heer, en op diens lijfgewinsboek ingeschreven ten overstaan van twee laten, zijnde gebruikers van dusdanige erfgronden. De bezittingen moesten op naam van twee levende personen staan wat men noemde: „aan twee handen". Stierf de eene hand, zoo diende binnen een bepaalden tijd een ander persoon er voor in de plaats te komen Zonder consent van den laetheer mogten ze niet bezwaard noch vervreemd worden en verzuimde men het gewin, dan vervielen die goederen, evenals bij ontstentenis van erfgenamen, aan den Heer terug. Dit recht dateert van oude tijden her, gelijk dan ook nog de muntsoorten waarin de thijns moest worden opgebracht genoegzaam aanduiden. Op het laatst der vorige eeuw vindt men cijns veelal in permissie- of Cleefsch geld gereduceerd.

Ten jare 1685 was de secretaris Jan Baptist Batta tevens stadhouder van het lijfsgewinsboeck der heerl. Meerlo.

Het republikeinsch bestuur schafte bij zijn vestiging hier te lande de thynsgerechtigheden af als spruitende voort uit het

Digitized by Google

leenheerlijk stelsel, een besluit waardoor vooral de adel in zijne inkomsten besnoeid werd.

Het Meerloosch protocol geeft het volgende:

Van den Thinss.

„Item eenen thins groot toe betaelen mit twee alde Vlemsch.
„ eene alden vlemsch — — 1 stuver,
„ eene brabantz thins — — $^1/_2$ stuver,
„ een penninck thins — — 1 ort stuvers,
„ een alt meerlen thins — — 1 cluips.

De vrijheerlijkheid Meerloo werd ten noorden begrensd door het dorp Wanssum en de heerlijkh. Blitterswijck, ten Oosten door Swolgen, Zuidwaarts paalde ze aan Horst en Westwaarts aan Venray en Oirloo.

Het slechts uit enkele huizen bestaande dorpje *Tienray* met zijne Moeder Gods kapel behoorde *burgerlijk* onder Meerlo, was dus, wat heerlijke rechten en schepenbank betrof, daarmede ten nauwste verbonden, zoodat de tijdelijke bezitters zich noemden heeren van Meerlo en Tienray; *kerkelijk alléén* behoorde het aan de parochie van St. Lambertus te Swolgen.

Ten jare 1312 Aprilis 5 legden twee schepenen en drie andere personen ten verzoeke van de overige schepenen en gezworenen voor de gespannen bank eene beëedigde verklaring af over de diensten welke de inwoners van Meerloo en Tienray hunnen heer verschuldigd waren. Ze is van den volgenden inhoud:

„Op huiden desen 5sten Aprilis in den jaeren onsrrs Heeren 1612 hebben naebeschreven persoenen affyrmiert ende deponiert tgeenich dat folght, synde daro toe bedaecht soe recht was voer dien gespanen bancke ther instantien van den gemeynen schepens ende mit geswoerens deser heerlickheydt thoe Meerloe: Hubert Zaere schepen, Arnt Pypers schepen, Teuken Ffriesen, Jan Hermens, Theunisken Kuenen ende hebben deponiert op het affraeghen als volght: Ierstlicken hur getuighen nae goeder examinatie affgevraecht wat hun getughen voorss. bewost is van den diensten die de naebueren

Digitized by Google

deser voorss. heerlickheytt thoe Meerloe dem weledelen heeren deser heerlickheytt voerss. schuldich ende gehalden syn toe dienen aen den huise, moelen, ackerlanth, weylandt, etc. Hebben voerss. getuighen tsamentlicken ende eenhellich verklaert dat hun getuighen seer waell bewost ende kenlicken is. Dat die nabueren thoe Meerloe schuldich ende gehalden syn, den heeren deser heerlickheytt toe dienen ende sulcx gedaen hebben. Ierstlicken den kamp mitter ploeghen toe bouwen, groot ongeverlicken seeven merghen geheyten Joncker Symens Kamp, ende dat coeren dat den heer in deser heerlickheytt dier tytt toe Meerloe hadde, moeste Syne Ed^e dat varen van drey vheren een: toe weeten toe Well, Blitterswick offte tot Bruckhuissen ende niet en verder, ende die vier merghen hoeis voer in die Pess beneven den beeck hebben die toe Meerloe die geen perden en hadden moeten hoeyen, ende die toe Tienraey hebben dat doen op moeten vaeren. Die diensten aen die moelen hebben die nabueren moeten doen mede daer by getuicht dat niemant daer vrihe van en is, voerbehalden dat die nabueren in sulcken dienst den cost int cleyn offte groot dan hadden.

Verclaerden Hubert voerss. noch verders dat Jacob Hoeck ende Lenertged Segers mit Peter Pulskens zeliger in haeren leven schepens geweest hem Huberdt mit haere mitschepens verclaert hadden by haren gedaenen eheden, dat die gemeyne nabueren deser heerlickheytt geene wiedere diensten anders schuldich offt gehalden en syn toe doen dan voerss. en hefft Teuken Friesen noch deponiert ende affyrmiert dat hem getuighe seer waell kenlick is dat der heer thoe Meerloe zeligher mitten nabueren den graeff aen die hoochwey solden opmaecken, dat welck die nabueren doen gedaen hadden. Dese depositien hebben Arnt Pypers ende Hubert Zaeren mit haeren schepen ehedt affyrmiert ende Teucken Ffriesen, Jan Hermens ende Thonisken Kuenen voorss. dat mit solemneelen ehede mit opgestreckte vingeren bevestight. Sonder bedroch etc. Actum anno et die ut supra.

Rustig schijnt intusschen de erfopvolging der edelen uit den stam van Winckelhuysen, die gewoonlijk op *Calcum* bij Dusseldorp vertoefden, toegegaan te zijn. Omstreeks 1601 vinden we de voor- en nakinderen van jufvrouw Joosten van Veldbruggen in ge-

Digitized by Google

schil met den erentfesten Johan van Winckelhuysen, genaamd WASSENBORCH, over het uitbetalen van zekere renten, welke echter met de heerlijkheid zelve niet in betrekking stonden. Alleen in 1638 liet een aanverwant der heeren nl. RENIER VAN GELRE van het slot Arcen zich den 9 Augustus van gemeld jaar onder klokkengelui door schepenen als heer van Meerloo en Tienray beëedigen. Die pretensies waren gegrond op bloedverwantschap met den vorigen bezitter, want Reyniers grootmoeder was ANNA VAN WINCKELHUYSEN, gehuwd met CORSILIUS VAN PALANDT.

Inmiddels heeft REYNER VAN GELRE, heer tho *Vrechen*, *Bachum*, *Türnich* (adellijke bezittingen in Gulikerland), niet lang het bevel over de heerlijkheden gevoerd, want 31 Januarij 1641 werd HANNES WILLEM VAN WINCKELHUYSEN onder dezelfde plechtigheden als grondheer of toparcha gehuldigd, en den 21 Febr. daaraanvolgende als zoodanig te Roermond op den landdag beschreven.

Eene geregelde opsomming der Winckelhuysen's als heeren van Meerloo is ons niet voorgekomen; wel vinden we in verschillende stukken o. a. in de lijst der edelen op de Statenvergadering van 't Overkwartier beroepen, de volgende vermeld:

Ludgerus	van Winckelhuijsen	heer	tho	Meerloe		1555.
Johan	„	„	„	„	„	1570
Willem	„	„	„	„	„	1607.
Ludger	„	„	„	„	„	1612.
Johan	„	„	„	„	„	1615.
Hans Hendrik	„	„	„	„	„	1641.

De volgende tabella genealogica bevindt zich in 't Ridderboek te Roermond:

Ludger van W. × Gertrudis van Vlodorp.

Johan van W. × Anna von Ketteler.

Wilhelm v. W. × Johanna von der Hövelich.

Ludgerus van W. heer te Meerloo, in den landdag aangenomen 23 Maart 1675, Bergische landmaarschalk × Maria Agnes van Cortenbach,

Philips Willem van W., in den landdag beschreven 19 Junij 1679.

Digitized by Google

Frans Carel Constant van W. heer te Meerloo 1714.

De laatste dezer naamdragers voor wien het leen in 1738 te Gelder verheven werd, was KAREL PHILIPS VAN WINKELHUYSEN, terwijl de moeder Wilhelmina Josepha barones van Tastungen, vrouwe van Calcum, Meerlo, Tienray, Morb, Heyligendonck en Caldenbergh de tocht der goederen behield.

Zoo was dan ruim twee eeuwen het wapen der heeren en graven van Winckelhuysen of von Winkelhausen, Bergische edellieden, te Meerloo in eere gehouden, tot dat het vervangen werd door het niet minder geëerd blazoen der graven VAN HATZFELD.

De Winkelhuysen voerden in een zilveren veld een teerkransijzer (1) van sabel, met een vlucht waartusschen een gesloten helm met hetzelfde schild en vlucht als helmteeken herhaald.

ISABELLA, dochter van Frans Carel Constant van W. en Wilh. Josepha van Tastungen, was gehuwd met EDMUND FLORENS CORNELIUS graaf VAN HATZFELDT tot *Wildanburg*, *Weisweiler* en *Palant*, heer tot *Schönestein*, *Wagenlorff*, *Overbach*, *Guttinghoven*, *Mertens*, *Bovenbergh* en *Bongarden*, die dan ook als man en momboir zijner echtgenoote den 25 Junij 1739 met de heerlijkheid *Meerloo-Tienraij* beleend werd. De leenverheffing geschiedde te Gelder door den gevolmachtigden Scholtis Jacob Herckenrath.

Ten jare 1753 komt het wapen van den Hatzfeldt-Wildenburgschen stam volgender wijze voor:

Twee ronde blazoenen door eene grafelijke kroon bedekt, omgeven door een orde-keten.

Het eerste: verdeeld in 4 kwartieren met een hartschild, zijnde een veld van goud beladen met drie dwarsbalken van sabel, bedekt met eene kroon.

Kwartt. 1—4 op een gouden veld een muuranker van sabel.
„ 2—3 op een veld van zilver drie mispelbloemen van keel.

Het tweede: ook verdeeld in 4 k. met een hartschild zijnde het Winckelhuysensch stamwapen gekroond.

Kwartt. 1—4 veld van azuur met een dubbelen adelaar van sabel.
„ 2—3 veld zilver beladen met een klimmenden leeuw van keel gekroond van goud.

---

(1) Een teerkransijzer was een verlichtingswerktuig, bestaande uit een ijzeren handvat en staak waarop uit een ring, krans of teerpot geplaatst was.

Digitized by Google

Of deze heeren onder de voorouders moeten gerekend worden van den bekenden Duitschen diplomaat Melchior Hubert Paul Gustaaf graaf van Hatzfeld-Wildenborg, Edmonds zoon, geboren te Dusseldorp in 1831 en echtgenoot van Vrouwe Helena Moulton, durf ik bij gebrek aan stamboom en analogisch wapenschild niet verzekeren.

Ten jare 1785 gaven de schepenen van Meerlo, ten behoeve van hunnen gebiedenden Heer een gezegeld bewijs van den schuldenlast welke op diens goederen kleefden; het luidt aldus:

„Wy ondergess. gerichtspersoonen der gerichtsbancke van Mierlo in het ampte van Kessel ressort van Syne Con. Majt. van Pruyssen in het Hertogdom van Gelderlandt verclaeren en verificeeren craghte deses met opregte waerheyt dat de soo lheen- als vry- en allodiale schepen goederen gehoorende syn excellence den Heere Ryckxgrave van Hatzfeld Wildenborgh onsen Hoogebiedenden Heere, gelegen binnen dese vry Heerlykheyt Mirlo en Thinraey voor soo veel ons notoir, de ordinaire jaerlyxe lasten alleen uytgesondert, boven het capitael van 9000 ryksdaeler ten behoeve van den heere Major van Radecken daer op gevest als aen ons bij realisatie heeft gebleeken, syn verders vry, ende onbeswaert, verders verclaeren wy dat de bovengemelde goederen naar de actueele daer van provenieerende jaerlyxe revenuen op behoorlyk pro cento aengeslaegen eenmael soo veel als het capitael door voorss. Heere van Radecken daerop voorgeschooten van waerde te syn. Des ter oirconde van waerheyt hebben wy dit samentlyk geteekent binnen Mierlo den 10 7ber 1785".

Erant signati: J. CONDERS, praesident-schepen in absentie van den scholtis, JACOBUS CUYNE, JACOBUS SCHOENMAEKERS JACOBUS FLEUREN.

Onderstont... en was geteekent: A. A. J. VAN DOUVEREN, secrs.

In het dagboek van een zekeren Arnold Bex, welke in dienstbetrekking tot de adellijke familie schijnt gestaan te hebben, lezen we de volgende notities:

„ANNO 1797, den 5 Augusty heb ick de kruysen van den kerckhoef gehaeld twe steenen kruyser, mit Peeter Hendrix en Gaerst Kusters, van de heeren van Winkelhuysen, nu hoerende aen den graeven van Haetsveld heeren van Mierlo en Tinraey, daer op verteert 3 kannen bier".

Digitized by Google

Hoogstwaarschijnlijk was deze voorzichtigheidsmaatregel genomen, ingevolge aanschrijving uitgaande van de Centrale Administratie te Aken, van den 13 Thermidor jaar VI om de kruisen op de kerkhoven weg te ruimen. Op vele andere plaatsen in het kanton Horst had dit ten gevolge dat sommige familiekruisen òf verwijderd òf wel diep in den grond bedolven werden (1); zoodat in de laatste jaren bij aflaging van begraafplaatsen eenige monumenten uit de aarde te voorschijn kwamen.

Eene andere aanteekening zegt:

„ANNO 1799 is gestorven onsen graeff van Haetsfeld heer van Mirlo en Thinray, blind sinde, hier is in de progiaele kerck een uytvaert gehouden mit dry pristers, den 13 September op St. Filipus dagh (2) en by Peeter van Haeff is de maltyd gehouden en aen den armen omgedeild 2 malder roggen. Daer ben aen onkosten aen de malteyd voor 17 maen en de keerssen gerekent buyten den den rogge is op de gedagtenies of begreffenies verteert somma 113—15—0".

Het adellijk huis Meerlo met grachten omgeven, was gelegen nabij de watermolen bij den dijk naar Venray, en sinds tal van jaren gesloopt. De tegenwoordige huizinge nog genoemd „*het kasteel*" schijnt enkel een voerhuis of œconomiegebouw met pachterswoning geweest te zijn in het midden der vorige eeuw gerestaureerd. We lezen in een proces ten jare 1755 dat de schepen Mich. Hendrix aangemaand wordt om binnen 8 weken datgene te voldoen wat hij te veel genoten had voor de mondkosten der werklieden „Soo aen den nieuwen timmer vant kasteel gearbeijt hadden."

In 1689 schijnt het slot of de burcht Meerloo nog bestaan te hebben want de aanstelling voor den secretaris Renier Thomas Wierix was gegeven „op ons adelick ende riddermaetigh huys Merlo."

Door den inval der Franschen werden de vrijheerlijke rechten, de thynsen, de diensten en oude rechtspleging vernietigd, de schepenbanken en het scholtisampt opgeheven; bij het in werking treden van het Concordaat vervielen de graven van Hatzfeldt

(1) Ook te Heer bij Maastricht en elders.
(2) Scil. S. Philippi Praesid. Alexandr.

Digitized by Google

tevens van het collatierecht der kosterij, van de vergeving der altaren van de heilige Hieronymus en Goar en van St. Antonius abt welke in de parochiekerk te Meerloo, aan *den H. Johannes den Dooper* toegewijd, bestonden.

Hierdoor werden van lieverlede de betrekkingen tusschen Meerloo en de ver afwonende graven, die nu enkele groote grondeigenaren in hunne vroegere heerlijkheid gebleven waren, al minder en minder, zoodat zij slechts nu en dan op hunne door rentmeesters bestierde goederen vertoefden.

Bij de nieuwe organisatie van het Roerdepartement werd in het kanton Horst de *mairie Meerloo* samengesteld uit *Meerlo met Tienray*, *Blitterswijk* en *Swolgen;* terwijl den 1 Nov 1800 (10 Brumaire IX) PETER ARNOLD VENHORST, door den prefect te Aken benoemd, zijne bediening als *maire* aanvaarde.

Ook gedurende den eersten Hollandschen tijd bleef deze zijne functiën als schout dier gemeente waarnemen, doch onder het Belgische bestuur als zoodanig afgetreden, stierf hij te Meerloo 2 April 1833 in het 61e jaar zijns levens.

Hij werd ten jare 1831 opgevolgd door ARNOLD KELLENAERS geboren te Oirloo, later lid der Provinciale Staten in Limburg, overleden als oud-Burgemeester op S. Peter- en Paulusdag 1873, oud 79 jaren.

De erfgoederen der Hatzfeld's onder Meerloo—Tienray werden in den aanvang van het Belgisch bewind aan de freule DE COCQ VAN HAEFTEN te Blitterswijk verkocht, zoo men zegt voor de som van 120,000 franken.

Bij haar afsterven werden die goederen onder de erfgenamen verdeeld, terwijl het zoogenaamde kasteel met eenige hoeven en molens afkomstig van eene nicht der erflaatster (welke nicht te Meerloo in het dorp overleed) thans aan DANIEL NAB aldaar in eigendom toebehooren.

Als aanhangsel geven we hier een lijst der ons bekende scholtissen van *Meerlo—Tienray.*

PETER RIJSWIJK 1549.

ALEPH VAN GELRE zie voor.

MARTEN SCHENCK 1617, 1633 was tevens gerichtsschrijver.

LEONARD VAN HAEFF beëedigd 22 Sept. 1633; treed af 1651, was Rentmeester der heeren van Winckelhuysen, en lid der nog bestaande familie van Haeff.

Digitized by Google

CORNELIS IN GEN HOEFF 1652, sterft 1662

JAN ANTOON RECKUM, beëedigd 19 Aug. 1662, vermoedelijk afkomstig uit den omstreek van Dusseldorp, rentmeester van den Heer, † 19 Maart 1693.

ALBERT VAN BODINGHUYSEN, beëedigd 17 Dec. 1693, uit eene Graafsche familie stammend, woonde hij te Venray, en bekleedde tevens het scholtisambt der heerlijkheid Well—Bergen.

JACOB VAN HERCKENRATH beëedigd in 1705, juris utriusque advocatus, echtgenoot van Gertrudis Liefkens stierf hij plotseling te Meerloo 30 Dec. 1758.

JAN ARNOLD WILLEM HENDEL de laatste scholtis, rentmeester van Z. Exc., werd beëedigd 18 April 1763, en bleef in functie tot 23 Januarij 1798 toen het scholtampt door de Franschen werd opgeheven. Hij woonde te Arcen.

De laatste secretaris of gerichtschrijver der vrijheerlijkheid was ANTOON ALEXANDER JOSEPH VAN DOUVEREN van Horst.

Over de voormalige regenten der familiën HERCKENRATH en VAN DOUVEREN denken we bij eene volgende gelegenheid meerdere notities te zullen mededeelen.

Well (gemeente Bergen) Febr. 1884. M. J. JANSSEN.

Digitized by Google

SUCCESSION GÉNÉALOGIQUE

DES

SEIGNEURS DE LICHTENBERG

LEZ MAESTRICHT,

PAR

Louis Baron DE CRASSIER.

INTRODUCTION.

L'étude que nous publions a spécialement pour but de jeter quelque lumière sur deux familles appartenant essentiellement à notre pays, les Lichtenberg et les Bock.

Les Lichtenberg autochtones, si nous osons ainsi nous exprimer, apparaissent pour la première fois à Lichtenberg même et ne s'étendent guère en dehors de pays;

Les Happart originaires de Wyck, faubourg de Maestricht, deviennent Seigneurs de Lichtenberg et vont s'éteindre en Belgique longtemps après avoir quitté Lichtenberg.

Les familles Bock, Eynatten et Schaesberg se succèdent et finalement la Seigneurie est vendue à la fin du siècle dernier à la veille de la révolution française.

Digitized by Google

Quant aux sources auxquelles nous avons puisé, nous citerons en première ligne les archives du couvent des Dominicains de Maestricht et celles du chapitre de Notre Dame à Maestricht.

Les Inventaires que monsieur Franquinet, ancien archiviste provincial, en a publié nous ont servi de guide dans nos recherches sur les deux premières familles qui occupèrent Lichtenberg.

Les archives des cours de Justice, celles du Roy d'Armes le Fort reposant aux archives de l'Etat à Liége et les ouvrages des généalogistes allemands Fahne et Strange nous ont été d'un grand secours pour les familles Bock et Eynatten. Quand à la généalogie des Schaesberg nous avons consulté avec fruit le Deutsche Grafen Häuser der Gegenwart.

La division de notre notice est toute indiquée: nous suivons l'ordre chronologique des maisons qui se sont succédé à Lichtenberg.

Celle de Lichtenberg de 1267 à la fin du XIVe siècle, les Happart qui ne firent que passer et vendirent Lichtenberg aux Bock au commencement du XVe siècle. A la fin de ce siècle Lichtenberg passa par mariage aux Eynatten qui le gardèrent jusqu'à la fin du XVIIe siècle: en 1659 un Schaesberg épousa l'heritière des Eynatten et Lichtenberg se maintint dans leur descendance jusqu'à la fin du siècle passé.

Avant de terminer cette introduction, nous donnerons ici quelques faits historiques qui ne trouveraient point place dans notre étude généalogique.

C'est à Lichtenberg qu'est enterré, revêtu de l'habit de St. François, le Prince-Evêque Jean de Hornes, mort à Maestricht le 19 décembre 1505. Voici l'épitaphe détruite par les hérétiques et que les frères Observants gravèrent sur sa tombe:

„Quis hic sepultus lector inquiris? Ego sum Joannes, Horna „cognomen mihi, amator hujus montis et fratrum fui: me Legia „voluit principem et patrem suum, at non quietem: sed dedit „curas graves: et bella varia mihi tulit Legia pedum: ut hic „quiescam, luxve perpetua detur in monte Lucis, hoc peto, pro „me roga, placeat, precare frater ingeminans Deo: requiem eter-„nam dona ei Domine et lux perpetua luceat ei: requiescat in „pace: Amen. (1)

(1) Habets, Chronyk der landen van Overmaes dans *les Publications VII*, 134.

Digitized by Google

En octobre 1568 le duc d'Albe établit son quartier général au château de Lichtenberg (1) où le colonel Pinsen van der Aa établit également le sien en juin 1632 lors du siége de Maestricht par Frédéric Henri Prince d'Orange-Nassau. (2)

De l'antique château, il ne reste plus que quelques pans de murailles que surmonte une tour carrée. La tradition rapporte l'origine de cette tour à César et en fait un phare destiné à guider les navires, de là le nom de mons lucis, Lichtenberg.

Lichtenberg était encore en son entier en 1740, sept ans plus tard, il n'en restait que des ruines.

---

(1) *Publications XXV*—197.
(2) Annales de la Société Hist. et Archéol. II, 106.

Digitized by Google

CHAPITRE I.

Seigneurs de la maison de Lichtenberg avant 1267—1377.

ARMES: d'après le sceau le plus ancien que nous ayons trouvé celui de Godefridus van Lichtenberg, écouthète de Maestricht en 1300, cette famille porte écartelé au 1er de . . . . . à l'étoile à 6 raies de . . . . . les 3 autres quartiers plans.

Sur le sceau de Henri de Lichtenberg, chevalier vivant 1306, écouthète de Maestricht 1309, l'étoile est remplacée par un animal: lévrier ou griffon.

sur les 2 sceaux les 1er et 4me quartiers sont en bosse, les 2e et 3me en creux.

Hemricourt en son Miroir des Nobles, parlant de la guerre des Awans et des Waroux dit: „Ceux de Lixtenbourg et d'Emal portant de sable à la fasce d'or, criants Lixtenbourg etc."

Les Seigneurs de Lichtenberg n'ont point porté ces armes comme le prouvent les sceaux qui se trouvent dans la collection de sceaux des Archives de Maestricht.

Hemricourt avait en vue une autre famille Lichtenberg, et de Rye (traicté des maisons nobles) fait erreur en allouant à ces Lichtenberg-ci, les armes de ceux dont Hemricourt parle.

Voici la filiation de la famille de Lichtenberg telle que nous avons pu l'établir d'une façon authentique.

I. N. de Lichtenberg, Seigneur de Lichtenberg, décédé avant 1267, avait épousé Syba van Tricht. Cette Syba de Lichtenberg fonda à Notre Dame l'autel de St. Barthélemy (archives de Notre Dame) et en 1267 le 20 Avril transporte divers biens à ses 3 enfants:

a) Henri qui suit II.

Digitized by Google

b) Lisbeth de Lichtenberg épouse de Rutger van Were, écuyer, vivant tous deux en 1294. (Il portait de . . . . à la croix gringolée de . . . . (1).

c) Godefroid ou Godevaer de Lichtenberg, chevalier, écouthète de Maestricht en 1300 (porte le sceau écartelé à l'étoile) (actes de partage de 1294. Archives des Dominicains à Maestricht.)

II. Henri de Lichtenberg, chevalier, Seigneur de Lichtenberg, échevin de Maestricht 1187—1312, probablement mort en 1312 (sigilla au griffon) épouse en 1267 noble dame Nésa van Hercke fille de Gérard van Hercke citain de Liège (le 9 mai 1294 Godefroid de Lichtenberg et sa soeur Lisbeth cèdent certains biens à leur frère Henri qui en constitue le douaire de sa femme Nésa van Herck.

Cet Henri fonda à Notre Dame à Maestricht l'autel de Ste. Marguerite. De son mariage il laissa 4 enfants.

1. Henri qui suit.

2. Elisabeth de Lichtenberg qui épousa Ywan de Meldert ou van Meldren. Elle testa en 1342 le 31 novembre étant veuve et fonda un 2d bénéfice à l'autel de Ste. Marguerite érigé par son père à Notre Dame.

3. Godefroid ou Knobel de Lichtenberg mort avant 1327.

4. Zyba épouse de Goswin van Gutsenhoven, chevalier, dont: Goswin van Gutsenhoven aussi nommé de Lichtenberg, dans un acte de cession du 18 novembre 1344. Ce Goswin dernier nommé, cède à son oncle maternel, „avunculus" Henri de Lichtenberg certains cens que celui-ci lui devait. (Archives des Dominicains).

Par acte du 4 sept. 1312 Henri de Lichtenberg donne certaines terres à son fils Henri, les 4 enfants susnommés figurent en cet acte.

III. Henri de Lichtenberg, chevalier, Seigneur de Lichtenberg, échevin de St. Pierre, vivant encore 1361, épouse Mechtilde veuve de N. Parys.

Lesdits Henri et Mechtilde étaient mariés en 1338. En effet nous voyons dans un acte du 15 juillet 1338 Jean Parys et Henri de Lichtenberg faire un accord touchant les biens de Mechtilde leur mère et épouse respective.

---

(1) *Publications XVI*, 399.

Digitized by Google

Nous ne trouvons qu'un descendant de cette alliance.

IV. Henri de Lichtenberg dernier seigneur de Lichtenberg de son nom.

Nous voyons en 1377 après le décès de Henri de Lichtenberg, Reynerus de Eetzentrode réclamer au chapitre Notre Dame des biens provenant dudit Henri.

Nous n'avons pu préciser comment Lichtenberg passa aux Happart, mais il est à supposer qu'après la mort du dernier Lichtenberg ses biens auront été vendus. Le fait est qu'à la fin du XIVe siècle nous trouvons les Happart, Seigneurs de Lichtenberg.

Nous trouvons encore quelques membres de la famille Lichtenberg que nous n'avons pu y rattacher:

a. Giselbert Bollo de Lichtenberg mort avant 1342 laissant un fils Renier vivant 1342.

b. La veuve de Bollo de Lichtenberg avant 1377.

c. Un Herman de Lichtenberg mort avant 1377 et

d. Theodoric de Lichtenberg, miles de Molendino, dicto Veltmolen, dont une fille Elisabeth vivant en 1377.

Cette famille a dû s'éteindre à la fin du XIVe siècle.

Digitized by Google

CHAPITRE II.

Seigneur de la maison Happart 1377 (?) — 1410.

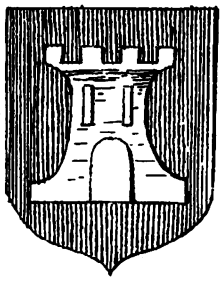

ARMES: *de gueules à la tour d'argent.*

Nous n'avons pas à nous étendre sur cette famille dont monsieur Franquinet s'est occupé dans le tome XIV f 138 des *Publications* et dont le *Maasgouw* a entretenu ses lecteurs en 1890.

Nous donnerons simplement un croquis généalogique de cette maison.

I. N. Happart, vivant 1300, laissa 2 fils, Adam et

II. Henri, chevalier, mort vers 1354 laissant 3 enfants.

a. Henri qui suit.

b. Adulphe vivant 1377.

c. Une fille qui épousa Levoldus de Mosa.

III. Henri Happart, époux en 1377 de Zala veuve de Jean Romer, écuyer.

De ce mariage:

a. Jean qui suit.

b. Adulphe.

c. Odine célibataire en 1408 et 1432.

IV. Jean Happart, Seigneur de Lichtenberg en 1407. Par suite des guerres il fut obligé de vendre Lichtenberg et quitta le pays.

En 1651 Philippe IV, Roi d'Espagne, accorda à André Happart, secrétaire du Conseil de Brabant, réhabilitation pour l'ancienne et noble famille de Happart de Wyck à Maestricht avec anoblissement en tant que de besoin et comme armes de gueules à la tour d'argent, armes anciennes de sa famille.

Digitized by Google

CHAPITRE III.

Seigneurs de la maison Bock zu Lichtenberg 1410—1439.

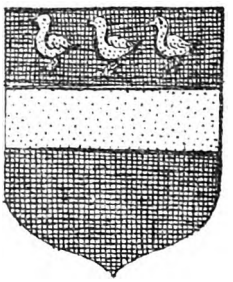

ARMES: de sable à la fasce d'or accompagnée en chef, de 3 merlettes du même rangées en fasce.

Cette famille originaire du pays de Fauquemont porte dès 1410 le nom de Lichtenberg.

Quoiqu'il n'y ait eu que trois degrés de cette famille à Lichtenberg, tous les membres en ayant porté le nom, laissant même de coté celui de Bock, nous avons cru devoir étendre d'avantage leur généalogie.

I. Rogier Bock van Lichtenberg, seigneur de Lichtenberg, échevin de Maestricht en 1410; le 22 Novembre 1410 il figure en cette qualité sous le nom de Rogier van Lichtenberg dans deux acte des archives du chapitre Notre Dame à Maestricht, il laissa deux fils.

II. Ogier Bock van Lichtenberg, Seigneur de Lichtenberg et y demeurant épouse Jeanne van den Bosch de Mopertingen (porte vairé à la fasce haussée d'or chargée de 3 lys de sable rangés en fasce) fille de Lambert van den Bosch, seigneur de Mopertingen et de Agnes de Wingart.

De ce mariage naquirent 2 filles:

a) Alyde qui suit III.

b) Agnès Bock van Lichtenberg, qui épouse Nicolas Hoen, chevalier, Seigneur de Hoensbroeck, fils de Herman de Hoen et de Catherine van den Broich, dame de Dalhof.

III. Alyde Bock van Lichtenberg, dame de Lichtenberg, épouse en 1439 Jean van Eynatten, Seigneur de Neubourg, fils de Jean

Digitized by Google

d'Eynatten et de Jeanne de Neubourg. Il était veuf d'Elisabeth de Neufchâteau et mourut en 1461.

Par cette alliance Lichtenberg passa à la maison Eynatten.

IIbis. Bock van Lichtenberg (que nous croyons être le même que Domicellus Rogerus de Lichtenberg bourguemestre de Maestricht en 1449). Il épousa N. van Rade gen. Kempel (de gueule au lion d'or couronné de même) dont:

III. Frambach (alias Reinard) Bock van Lichtenberg, épouse Veronica von Blassemberg (de gueules à la pile d'argent; fille de Jean von Blassemberg et de N. de Walmerode).

De ce mariage 3 enfants.

a) Adolphe.

b) Roloff qui suit IV.

c) Renier qiu suit IVbis.

IV. Roloff ou Rodolphe Bock von Lichtenberg zum Irnich épouse Marguerite van Eys-Beusdael, (écartelé aux 1 et 4 de gueules à la croix d'or qui est Beusdael, aux 2 et 3 de gueules à la bande d'or accompagnée de douze billettes de même, posées dans le sens de la bande, en chef 1, 2, 3, et en pointe 3, 2, 1 qui est Eys), fille de Jean van Eys-Beusdael et de Cécile von Kosseler ou Coslar, dont:

V. Véronique Bock van Lichtenberg épouse Jean von Holtrop ou Holtorp (d'argent à la fasce de sable accompagnée en chef dextre d'une aigle de gueules); fils de Jean Gérard de Holtorp, Seigneur à Bollendorp et de Marguerite von Reusschenberg.

Dont Renard de Holtorp, fut au tournois de Dusseldorf en 1585 et y prouva ses 8 quartiers:

Paternels: Holtorp, Gripswalt, Reuschenberg, Greyn.

Maternels: Bock-Lichtenberg, Blassemberg, Eys, Kosseler.

IVbis. Renier ou Reinhart Bock von Lichtenberg zum Forsthorf épouse Anne von Hochkirchen (d'or à la croix engreslée de gueules au franc quartier de sable à une église d'argent, fille de Frambach Jean von Hochkirchen, Seigneur à Hochkirchen et de Alyde d'Eynatten de Neubourg) dont:

a. Reinhart ou Renier Bock van Lichtenberg mort sans hoirs en 1587.

b. Frambach Bock van Lichtenberg, chevalier de l'Ordre Teutonique, Lantcommandeur des Vieux Joncs, mort le 16 novembre 1605.

Digitized by Google

Il portait comme quartiers:

paternels: Bock-Lichtenberg, Rade-Kempel, Blassemberg, Walmerode.

maternels: Hochkirchen, Gulpen, Eynatten, Brandebourg.

Nous parlerons plus longuement de lui dans un ouvrage postérieur.

c. Veronica Bock van Lichtenberg épouse Jaspar von Cortembach, mort en 1605 (d'azur à 3 bandes d'or) (fils de Guillaume de Cortembach, Seigneur à Lunraedt et de Christine de Gewenich) dont Véronique de Cortembach épouse son cousin Jean Gérard de Holtorp. Je donne ceci et ce qui se trouve sous le n° V précédent pour établir la filiation des deux Veronica Bock van Lichtenberg qui, chez Strange et autres n'est pas très claire.

d. Michel qui suit.

V. Michel Bock van Lichtenberg figurant dans un acte de 1575.

A partir de cette époque les Bock-Lichtenberg n'apparaissent plus dans notre pays, les suivre en Allemagne n'offrirait guère d'intérêt pour le Limbourg. Revenons aux Eynatten, Seigneurs de Lichtenberg.

Digitized by Google

CHAPITRE IV.

Seigneurs de la maison d'Eynatten 1439—1659.

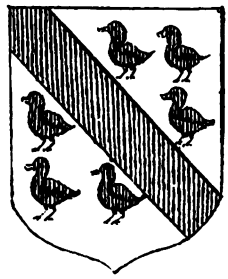

ARMES: *d'argent à la bande de gueules accompagnée de 6 merlettes du même en orle.*

La généalogie de cette famille ayant déjà parue, notamment dans l'annuaire généalogique des Pays-Bas de 1874, nous n'en donnons ici que ce qui se rapporte à la branche de Lichtenberg.

I. Jean d'Eynatten, Seigneur de Lichtenberg, Neubourg, Galoppe et Margraten, fils de Jean d'Eynatten et de Jenne de Neubourg, veuf d'Elisabeth de Neufchateau, épousa en 1439 Alyde Bock de Lichtenberg, dame de Lichtenberg. Il mourut en 1461.

En 1455 il fonda à Lichtenberg un hermitage qui fut en 1489 érigé en couvent pour les frères mineurs (observants); ils y demeurèrent jusqu'en 1578, année où ils en furent chassés par les révolutionnaires et le couvent tombé en ruine, fut relevé en 1639 par les récollets, qui bannis de Maestricht, s'y retirèrent; le couvent subsista jusqu'à la révolution française.

Le 3e fils de Jean d'Eynatten et d'Alyde Bock de Lichtenberg, leur succèda à Lichtenberg, c'est:

II. Herman d'Eynatten, Seigneur de Lichtenberg, Reimersbeek, il était échevin de St. Pierre en 1488; il épousa le 31 mai 1483 Alide Hoen de Brouck (fascé de 8 pièces d'argent et de gueules au lion de sable armé lampassé et couronné d'or, brochant sur le tout) décédée le 9 avril 1511, fille de Jean Hoen de Brouck, Seigneur de Beverst, Velroux, Plenevaux et Vischerweert et de Marie de Buren (la pierre que nous rappelons Vter donne les quartiers de ces époux.)

Digitized by Google

III. Leur 2d fils Herman d'Eynatten fut Seigneur de Lichtenberg. Il naquit en 1489 et épousa le 26 novembre 1527 Catherine de Bléhen (d'argent à la fasce de gueules accompagnée de 2 cotices et en chef de 3 chaperons, du même rangés en fasce) héritière de Tinloz en Condroz, fille aînée de Jean de Blehen dit d'Abée, écuyer et de Josine de Binckem dame de Tinloz. Cet Herman d'Eynatten était Conseiller (Raad) de la ville de Maeseyck et comme tel, fut en 1543 chargé par le Prince-Evêque Corneille de Bergh de faire exécuter autour de la ville des fossés de défense de 30, voire de 40 pieds de large. Il était gentilhomme de l'Etat noble de la Principauté de Liège, écouthête de la franchise St. Pierre et habitait continuellement le château de Lichtenberg. Il vivait encore en 1556. Lui succéda à Lichtenberg,

IV. Son second fils: Olivier d'Eynatten, seigneur de Lichtenberg, chanoine de Notre Dame et de St. Servais à Maestricht, mort le 26 mars 1604 laissant Lichtenberg à son puiné.

IVbis Henri d'Eynatten, Seigneur de Lichtenberg, Abée, Tinloz, Gerdingen, Nieuwstadt, gentilhomme et député de l'Etat Noble du Pays de Liège. Il assista avec la Noblesse de la Principauté de Liége à la Joyeuse Entrée du Prince-Evêque Ernest de Bavière le 18 Juin 1581 (1).

Il résida généralement à Lichtenberg et fut échevin de St. Pierre notamment en 1558. Il mourut vers 1594.

Il épousa en 1554 Alide de Weerst ou Warsage héritière de Gerdingen et Nieuwstadt, fille d'Ulrich de Weerst et de Marie Sprewart; elle mourut le 16 février 1611.

V. Olivier d'Eynatten, Seigneur de Lichtenberg leur succéda à Lichtenberg par acte de partage du 10 octobre 1594 „entre les enfants de feu noble et généreux Seigneur Henri de Eynatten Escuyer en son vivant Seigneur de Tiloy, Aubée, Brimaigne, Gerdingen, Nuystadt, Lichtenborg et de Noble Dame Madame Alyda de Weerst" en la haute cour et Justice d'Aubée en Condroz pays de Liége. Voici d'après cet acte qui se trouve aux archives de Liége la part qui échut à Olivier:

„pour la 3eme parte aurat et jouyrat Olivier de Eynatten 3eme fils „pour sa parte et portion les biens et heritages de Lichtenborch:

(1) Bon de Chestret, Institut Arch. Liégeois XXIV. 134.

Digitized by Google

„maison forte, cense, cherwaige, (1) jardins, vignobles, terre, bois, „hayes et Ille gisante en la rivière de Meuse droit à l'opposite „de la ditte maison de Lichtemborch, Ensemble la montaigne de „pierres blanches illecque et revenus en rentes, tant au lieu de „St. Piere comme embas de laditte montaigne; letout a charge „que lesdits biens doivent et come les feu predecesseurs les ont „tenu manié et possedez, aurat encore la moitié parte (etc. la „suite du partage ne concerne pas Lichtenberg)."

Avant de partir pour la guerre de Hongrie où il mourut en 1597, il laissa Lichtenberg à son frère Marcel par testament du 22 mai 1595.

Vbis Marcel d'Eynatten, Seigneur de Lichtenberg par suite du décès de son frère Olivier, il mourut sans alliance en 1605. Voici ce qu'Olivier dit de Lichtenberg dans son testament:

„Quant à l'héritage de Lichtenborg sous la franche communauté „de Saint Pierre pres Mastreck, avec toutes terres, prez, bois, „hayes, montagnes appendices et apartenances en telle sorte et „manière comme plus amplement est ensdits partaiges susdits „spécifiés parmy debitant et acquittant les treffonds charges accous- „tumées. Item at donné ledit testateur et laissé à Marcelis Eynatten „son frère en pur don pource qu'il estoit moins pourveu que ses „autres frers et soeurs et ce orprusme (2) après le trépas de „madame saditte mère la propriété dudit héritage de Lichtenborch „susdit en telle sorte et manière que les feu ancestres et madame „sa mère l'ont tenu et possédé, et comme les partages susdits „font plus amplement mention et ce parmy les conditions cy „dessous reprises" (de legs et rentes).

Cet acte comme le précédent repose aux archives de Liège.

V^ier^. Fréderic d'Eynatten, frère des précédents, Seigneur de Lichtenberg, Gerdingen et Nieuwstadt, mort le 1re Octobre 1640 à Lichtenberg où il résidait habituellement. Il devint Seigneur de Lichtenberg en 1605.

Il épousa le 18 Mai 1608 Béatrice de Mérode (d'or à 4 pals de gueules, à la bordure engreslée d'azur), née en 1576 d'Isebrand Baron de Mérode, Seigneur de Brouckhoven et de Marie de Culembourg dame de Soeterwoude. Elle mourut le 1 janvier 1647.

(1) Terres labourées.
(2) Orprusme = seulement, aprome en wallon.

Digitized by Google

Aux Récollets proche Lichtenberg se voyait un vitrail de 1642 orné de leurs armes, noms et titres.

Devant la chapelle de St. Lambert à St. Pierre se trouve un fragment de pierre tumulaire; l'inscription encore lisible qui se voit en son milieu est plus moderne que la pierre qui avait déjà reçu une inscription gothique qui en couvrait les bords. Les manucrits du Roy d'Armes Le fort (Archives de Liège) nous font connaitre les 2 écussons inférieurs dont on ne voit plus trace et nous apprennent aussi que de son temps cette pierre se trouvait à l'intérieur de la chapelle.

(1) Hoensbroeck: d'argent à 4 fasces de gueules au lion de sable armé lampassé et couronné d'or brochant sur le tout.

(2) Buren: de gueules à la fasce bretessée et contrebretessée d'argent, en chef une flèche déposée en fasce la pointe à dextre.

Digitized by Google

Comme on le voit facilement, l'écusson d'Eynatten occupait le centre de la pierre, actuellement partie inférieure, qui couvrait probablement la sépulture d'Herman qui se trouve ici au degré II ou de son fils aussi Herman du degré III.

Les écussons qui se trouvaient aux 4 coins de la moitié encore subsistante sont au sommet: Eynatten et Bock Lichtenberg encore existants; à la partie inférieure: Hoensbroeck et Buren.

VI. Louis d'Eynatten, seigneur de Lichtenberg, Gerdingen et Nieuwstadt, fils des précédents, né en 1610, épousa en 1642 Eve Marie de Colyn-Beusdael (coupé d'or et de gueules au lion de l'un en l'autre la queue nouée et passée en sautoir) fille de Gérard de Colyn de Beusdael et d'Alexandrine d'Efferen dite Hael; il mourut à Lichtenberg le 15 mars 1647 ne laissant que 2 enfants, un fils et une fille, ce fut cette dernière qui hérita de Lichtenberg;

VII. Marie Florentine d'Eynatten, dame de Lichtenberg, née à Lichtenberg en Juin 1644 épousa à St. Pierre le 15 Janvier 1659 Wolfgang Guillaume Baron von Schaesberg, seigneur à Kriekembeek, Frankenhoven et Weyer.

Par ce mariage la seigneurie de Lichtenberg, ainsi que celles de Gerdingen et Nieuwstadt passèrent aux Schaesberg.

Digitized by Google

CHAPITRE V.

Seigneurs de la maison von Schaesberg, 1659—fin XVIII s.

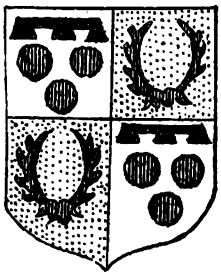

ARMES: *écartelé aux 1 et 4 d'argent à 3 tourteaux de gueules surmontés d'un lambel d'azur;*
aux 2 et 3 d'or à la ramure de cerf de gueules.

I. Wolffgang Guillaume Baron von Schaesberg, Seigneur de Lichtenberg, Kriekenbeek, Frankenhoven et Weyer, fils de Jean Frédéric Baron von Schaesberg, Seigneur de Schaesberg et Kriekenbeek et de Ferdinande de Wachtendonck héritière d'Imbroeck et Kriekenbeek, épousa le 15 janvier 1659 Marie Florence d'Eynatten héritière de Lichtenberg, dont:

II. Jean Fréderic Comte von Schaesberg, Seigneur de Lichtenberg, Kriekembeek, Wildenburg, Broich, Weyer, Hinsbeek, Wankum, Gerdingen, Nieuwstadt, Heringen et Bensenraed, etc., Conseiller privé de l'Electeur palatin, reçu à l'Etat noble de Gueldre à Ruremonde en 1681, après avoir justifié ses huits quartiers:

Schaesberg — Binsfeld — Wachtendonck — Holthuijsen.

Eynatten — Mérode — Colin — Efferen.

Il avait été élevé à la dignité de Comte de Schaesberg, Kerpen et Lommerson par diplome de l'Empereur Charles VI en date du 6 février 1712.

Il épousa Mathilde Marie Marguerite von Schöler, héritière de Schöler, décédée le 3 novembre 1708 (d'or à la fasce bretessée et contrebretessée de sable,) dont:

III. Jean Guillaume né le 22 novembre 1696, mort le 5 novembre 1768, Comte von Schaesberg, Kerpen et Lommersum, Seigneur

Digitized by Google

de Lichtenberg, Kriekenbeek, Nieuwstadt et Schöler, Conseiller privé de l'Electeur palatin, chancelier du Duché de Juliers et Berg etc. épousa en 1722 Rose Véronique Baronne von Westerholt-Lembeck (fascé, contrefascé de sable et d'argent de 3 pièces) née en 1695 décédée le 31 juillet 1764. (Dans un acte du 19 septembre 1732 lorsqu'il atteste les quartiers de Marie Anne Baronne von Reuschenberg, chanoinesse de Susteren il figure avec les titres de: „Jean Guillaume Comte du St. Empire Romain de Schaesberg à Kerpen et Lommersum, Baron à Neustadt, Seigneur à Crieckenbeck, Hinsbeck, Leuth, Heringen, Wanckum, Lictenberg, Gerdingen, Gangel, Broich, Weyer, Benstenradt et Kensweyler etc., etc.")

IV. Lui succéda à Lichtenberg son fils, Auguste Fréderic Antoine Marie, né en Octobre 1730 décédé le 9 février 1804, Comte von Schaesberg, Kerpen et Lommersum, Baron à Nieuwstadt, Seigneur de Lichtenberg, Krickenbeek, Hinsbeek, Leuth, Wanckum, Heringen, Geringen, Gangelt et Schöler, Chambellan de l'Electeur palatin. — Il devint plus tard Comte de Thannheim.

Il épousa 1770 Isabelle Baronne de Cortenbach (d'azur à 3 bandes d'or.)

Leur descendance se continue de nos jours en Allemagne, mais nous n'avons pas à la donner, Lichtenberg étant sorti de leurs mains pour passer entre celles de la famille Coenegracht et de celle-ci à la famille Straetmans.

Digitized by Google

Digitized by Google

Uit de nagelaten geschriften van wijlen den Zeer Eerw. Heer Jos. HABETS

OVER

WEGEN en GEBOUWEN,

uit het romeinsch tijdperk, in het Hertogdom Limburg (1).

EERSTE HOOFDSTUK.

ROMEINSCHE HEIRBANEN.

Verscheidene wegen uit dat tijdperk zijn aangeduid in officieele bescheiden, die ons de Romeinen zelven hebben achtergelaten.

Zoo leert ons de kaart van romeinsche wegen, teruggevonden en voor het eerst uitgegeven door den duitschen oudheidkundige, Conrad Peutinger, dat er tijdens het Romeinsch Keizerrijk eene groote heirbaan bestond tusschen Bavay en Keulen, loopende over Tongeren, Coriovallum, Gulik en Neuss.

Denzelfden weg, met hierboven genoemde standplaatsen, vindt men ook aangegeven in het zoogenaamd Reisboek van Antoninus, *(Itinerarium Antonini,)* dat uit de vierde eeuw onzer tijdrekening schijnt te dagteekenen.

Volgens dit reisboek bestond in het zuiden van Limburg een tweede heirstraat, waarvan het uitgangspunt zich te Coriovallum bevond, en die van daar over *Teudurum* (Tuddern, een pruisisch

(1) Bewerkt naar twee Verslagen des overledenen aan den Minister van Binnenlandsche Zaken te 's-Gravenhage, door J. L. MEULLENERS, pastoor te Heer.

Digitized by Google

grensdorp, bij Sittard,) *Mederiacum* (Melik, bij Roermond,) en *Sablones*, zich tot aan Colonia Trajana, bij Xanten, uitstrekte.

De kaart van Peutinger vermeldt nog een derden weg, die gedeeltelijk zijn loop had door Limburg.

Van Tongeren tot aan Wilre-Oudvroenhoven was het dezelfde heirbaan als die van Tongeren naar Gulick leidt, maar te Wilre-Oudvroenhoven sloeg eene vertakking van den romeinschen weg linksaf over Caberg en Smeermaas naar *Feresne* (1) (Mulhem bij Eijsden), over *Catualium* (wellicht Horn, bij Roermond,) over *Blariacum* (Blerik,) naar *Ceuclum* (Cuyk). Van daar liep de weg tot Catwijk, aan de Maas (2) en verlengde zich aan de overzijde tot aan *Neomagus* (Nijmegen).

Herhaaldelijk hebben deze drie wegen de aandacht der geleerden getrokken.

Het eerste onderzoek, met praktisch resultaat ondernomen, betrof de heirstraat van Tongeren naar Gulik en Keulen, die te Maastricht de Maas overging en eenige uren verder Coriovallum aandeed. De ligging dezer laatste plaats was echter onzeker, ten gevolge der verwarde cijfers en onjuiste gegevens der kaart van Peutinger en van het reisboek van Antoninus.

Het was een Limburger, Martin Cudell (3), geboren te Brochhausen, bij Rimburg, die in een aantal dorpen opgravingen deed, ten einde den loop dezer heirstraat terug te vinden. Ongelukkig, ging hij van de veronderstelling uit, dat Coriovallum in de nabijheid van Valkenburg, namelijk te Ravensbosch, moest gezocht worden, en zoodoende geraakte hij op het dwaalspoor.

Het tweede onderzoek naar de richting van dezen weg werd in 1852, op last onzer Regeering, ondernomen door wijlen den heer Janssen, Conservator aan het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden. Hij deed eenige opdelvingen te Ravensbosch, en, de veronderstelling van Cudell tot de zijne makend, kwam ook hij tot dezelfde onjuiste gevolgtrekkingen (4).

---

(1) *Public. etc. du duché de Limb.*, tome XVIII, p. 166, s. s.

(2) Ibid., p. 261.

(3) *Public. etc. du duché de Limb.*, t. II, p. 220, en t. VIII, 298—302.

(4) Zijn verslag berust in het archief van Binnenl. Zaken. Over den zwaren dijk langs de Geul dien hij abusievelijk voor een overblijfsel der heirstraat hield, vergel. men *Public. etc. du duché de Limb.*, t. II, p. 436.

Digitized by Google

Het derde onderzoek naar de richting dezer heirbaan werd door ons ingesteld, in 1863. Door opgravingen ontdekten wij, dat de heirbaan, behoudens enkele afwijkingen te Meerssen en te Houthem (1), dezelfde plaats besloeg als de grindweg, die in 1808 werd aangelegd, van Maastricht over Meerssen, Valkenburg en Klimmen, naar Heerlen. Dit bracht ons op het denkbeeld, dat Coriovallum te Heerlen moest gezocht worden.

Nu gingen wij de afstanden, welke de oude reisgidsen aangeven, als bestaande tusschen Coriovallum en Tongeren, ter eene, tusschen Coriovallum en Gulik, ter andere zijde, zoomede tusschen Coriovallum en Teudurum, in dien zin verificeeren, en wij ontwaarden dat, in deze veronderstelling, de afwijkingen merkelijk minder waren dan in elke andere hypothese, die tot hiertoe gemaakt was. De eerlijkheid gebiedt ons echter hier bij te voegen, dat twee voorname schrijvers reeds vóór ons dit gevoelen waren toegedaan: de geschiedschrijver S. P. Ernst (2) die Coriovallum te Corisberg, bij Heerlen, plaatste en de heer C. Leemans (3) die de ligging ervan veronderstelde te Cortenbach, tusschen Heerlen en Voerendaal.

Wij hebben onze bevindingen neergelegd in een opstel, getiteld: *Recherches sur la situation de la station romaine de Coriovallum*, geplaatst in *Bulletins des Commissions royales d'art et d'archéologie de Belgique*, jaargang 1876.

Bij één punt van deze heirstraat moeten wij nog een oogenblik stil staan.

Ter verbinding van deze baan met de beide oevers der Maas sloegen de Romeinen over deze rivier te Maastricht eene brug, waarvan, als reeds in de eerste eeuw onzer tijdrekening bestaande, door Tacitus (4) wordt gewag gemaakt.

Deze brug werd achtereenvolgens op kosten van den romeinschen staat en van de westersche keizers onderhouden, tot dat keizer Koenraad II ze, in 1139, aan de collegiale kerk van St. Ser-

---

(1) *Public. etc. du duché de Limb.*, t. II, p. 204, 219—224; t. VIII, p. 382; t. XVIII, 42—60. Verder *Bulletins des Commissions royales d'art et d'archéol. de Belgique*, année 1876.

(2) *Hist. du Limbourg*, t. I, p. 211.

(3) *Romeinsche Oudheden te Maastricht*, blz, 10.

(4) Taciti *Hist.*, lib. IV, § 66.

Digitized by Google

vaas te Maastricht overdroeg, met het recht om er bruggegeld op te heffen (1).

In 1279 stortte deze brug in, terwijl het volk er zich met dans op vermaakte (2). Zij werd daarna een paar honderd meter lager, ter plaatse waar zich de tegenwoordige brug bevindt, opnieuw aangelegd.

Naar de oude brug en naar de grondvesten der oude stadspoort, die naast de kerk van O. L. V. toegang tot de romeinsche brug verleende, werd in 1868, bij gelegenheid der slechting van de vestingwerken der stad, door de heeren Leemans en Jhr. V. de Stuers een onderzoek ingesteld. Het resultaat hunner nasporingen maakten zij openbaar in het „Verslag van de Commissie der Kon. Akademie van Wetenschappen tot het opsporen en behoud van overblijfsels etc. uit vroegere eeuwen," in het jaarboek der Akademie van 1870 (3).

Het Waterpoortje te Wijk was het laatste bouwwerk dat nog aan deze brug herinnerde. Het werd noodeloos vernield in 1891.

Eene derde heirstraat, aangeduid in het *Itinerarium Antonini*, had voor uitgangspunt Coriovallum, Heerlen, en liep over Teudurum, Mederiacum etc. naar Colonia Trajana, bij Xanten. Wij hebben de richting ervan beschreven in de Public. etc. du duché de Limb., tome II, p. 236, en in bovengemelde Recherches sur Coriovallum. Een gedeelte van dezen weg is nog duidelijk te herkennen tusschen Heerlen en Brunssum, waar hij een hoogen dijk vormt, te midden der heide.

Het spreekt van zelf, dat de heeren Cudell en Janssen, die van de valsche veronderstelling uitgingen dat Coriovallum te Ravensbosch moest gezocht worden, tot onjuistheden vervielen, toen zij de vermoedelijke richting tusschen Coriovallum en Teudurum wilden aangeven, of liever, tusschen Ravensbosch en de houten romeinsche brug, die in het broek, tusschen Broeksittard en Tuddern, bedolven ligt.

---

(1) A. Schaepkens : Annales de l'Académie d'archéol. de Belgique, année 1853. — Annuaire du Limb., année 1826.

(2) *Public. etc. du duché de Limb.*, tome VII, p. 11.

(3) *Op. cit.*, tome XVIII, p. 100, s. s.

Digitized by Google

Eene vierde romeinsche heirstraat, die niet voorkomt op de kaarten van Peutinger, noch op het Itinerarium Antonini, nam haar aanvang aan de oostzijde der romeinsche brug te Maastricht en liep door het Waterpoortje, over de Hooge Brugstraat en door de Akerpoort te Wijk, over Scharn (Heer), Bemelen, Gasthuis, Yseren, Schuelder, Gierendael, Gulpen, Partei, Lemiers, Melaten, door het Königsthor tot op de Vischmarkt te Aken, het vereenigingspunt van alle oude wegen in deze stad (1).

---

(1) *Public. etc. du duché de Limb.*, tome XVIII, p. 277—300.

Digitized by Google

TWEEDE HOOFDSTUK.

ONDERZOEK, IN ZUID-LIMBURG INGESTELD NAAR OVERBLIJFSELS VAN ROMEINSCHE GEBOUWEN, IN DE NABIJHEID VAN VOORMELDE VIER HEIRSTRATEN.

In den zomer van 1840 bracht de heer C. Leemans, Directeur van het Rijksmuseum voor Oudheden te Leiden, een gedeelte eener romeinsche woning en eene badstoof te Maastricht aan het licht. Het werk (1), dat het resultaat zijner nasporing bevat, is op dit gebied toongevend gebleven.

Op last onzer Regeering stelde, in de jaren 1848 en 1849, de heer Janssen, Conservator bij hetzelfde Museum, een onderzoek in te Ravenbosch, bij Valkenburg. Hij diende hierover een uitvoerig Verslag in aan het Ministerie van Binnenlandsche Zaken, onder datum van 21 Januari 1850.

In 1864 deed de heer H. Schuermans, op kosten der Belgische Regeering, opgravingen te Rondenbosch, gemeente Houthem-St. Gerlach. Hij ontdekte er de grondvesten van een romeinsch landgoed, dat tegen het einde der tweede eeuw, door brand scheen verwoest te zijn (2).

Door ons werden in 1865 de grondslagen en overblijfsels der groote villa Herkenberg, onder Meerssen, blootgelegd. Deze opdelvingen vindt men breedvoerig beschreven in *Bulletins etc. de Belgique, tome VI, p. 237 s. s.*, en in *Public. etc. du duché de Limb., tome VIII, p. 367, s. s.*

Met ondersteuning der Belgische Regeering begonnen wij in 1870,

---

(1) *Romeinsche Oudheden te Maastricht.* In 8°, met platen, Leiden, 1843.

(2) H. SCHUERMANS: *Bulletins des commissions royales d'art et d'archéologie de Belgique*, tome VI, p. 111—168. JOS. HABETS: *Public. etc. du duché de Limb.*, tome II, p. 212, en tome V, p. 347—430. De heer JANSSEN heeft ook eene studie hieraan gewijd, getiteld: *Oudheidkundige ontdekkingen in Nederland*, en geplaatst in de Verslagen der Koninklijke Akademie van wetenschappen te Amsterdam, 10de Deel, blz. 24, v. v., jaargang 1866.

Digitized by Google

op de hoogte van Ravensbosch, een onderzoek dat door den heer Janssen was onvoltooid gelaten. Ten einde ons werk zoo volledig mogelijk te maken, hadden wij inzage genomen van de rapporten, die de heer Janssen over zijne opgravingen te Ravensbosch aan het Ministerie van Binnenlandsche Zaken had opgezonden. Wij hebben toen Ravensbosch in het algemeen kunnen schetsen en de ligging van veertien woonhuizen en van een tempeltje kunnen vaststellen. Het verslag dat wij er over opstelden en dat tot inleiding eener reeks van beredeneerde opgaven moest dienen, verscheen in meer vermelde *Bulletins etc. de Belgique*, jaargang 1876, onder den titel van: *Une colonie Belgo-romaine au Ravensbosch, près de Fauquemont.*

In hetzelfde jaar onderzochten wij, in het bijzonder, te Ravensbosch de plek genoemd „De Billich" en gelegen onder de gemeente Schimmert. De grondvesten van het romeinsch gebouw, dat wij er vonden, bestonden uit eene dikke laag kiezel, waarop een houten getimmerte moest gestaan hebben. De kelder was ommuurd, doch had, gelijk alle romeinsche villa's in deze streken, geen tongewelf, maar was gedekt geweest met balken, waarover een planken vloer. Het gebouw was door brand vernield, waarschijnlijk tegen het einde der tweede eeuw. Het resultaat dezer nasporingen werd door ons beschreven in dezelfde *Bulletins*, jaargang 1877.

Nadat de Belgische Regeering ons andermaal, ter voortzetting dezer nasporingen, een subsidie had verleend, onderzochten wij nog, in den herfst van 1877, ter zijde gestaan door den heer Louis Roersch, hoogleeraar aan de Universiteit van Luik, twee andere romeinsche gebouwen te Ravensbosch.

Het eerste was de schamele woning van een landbouwer, gelegen op eene hoogte, de Brummerskoel geheeten, bij Haasdal, gemeente Schimmert. Het gebouw, hebbende grondvesten van kiezel, was 11 m. lang en 6,50 m. breed. De kelder bestond slechts uit een kuil zonder muurwerk.

Het ander gebouw, gelegen op het plateau, ter plaatse genaamd het Steenland, was van veel grooteren omvang. Het bevatte eene ruime huizing, met impluvium, en twee nevengebouwen, op eenigen afstand van het hoofdgebouw gelegen. Het terrein waarop deze gebouwen gestaan hadden was omheind door grondvesten, 95,80 m. breed en 256,00 m. lang. Ook hier waren alle de grondslagen van kiezelgrind, behalve in den kelder, die uit metselwerk van mergel, in klein verband, was opgetrokken.

Digitized by Google

DERDE HOOFDSTUK.

Romeinsche villa te Louwberg, onder Wilré-Oud-Vroenhoven.

Op een afstand van ongeveer twintig minuten ten westen van Maastricht, verheft zich eene hoogte, die zich tusschen Canne en Wilré uitstrekt en bij het gehucht Biesland in eene zachte helling eindigt. Deze hoogte, die den naam Louwberg of Lawberg draagt, vormt, met den daar tegenover gelegen St. Pietersberg, de schilderachtige Jekervallei.

Op de hoogte (Plaat I) vonden wij, in den herfst van 1879, op een bouwland, begrensd ten oosten door den weg van Wilré-Oud-Vroenhoven naar Nedercanne, en ten noorden door dien van eerstgenoemde plaats naar Sussen, de overblijfsels van eene kleine romeinsche villa of landhoeve. Een subsidie onzer Regeering stelde ons in staat hier ontgravingen te doen.

Wij ontdekten dat de grondvesten van het gebouw niet volledig waren, vooral aan de noordzijde. Zij waren daar waarschijnlijk door den landbouwer opgeruimd, omdat zij hem in het bebouwen van het land hinderlijk waren. Ten zuid-westen, waar er nog sporen van bestonden, hebben wij ze door puntjes aangegeven.

De grondslagen waren gevormd door een laag groven kiezel, waarvan de dikste steenen echter niet grooter waren dan een kippen-ei, en hadden, bij 0,58 m. breedte, eene diepte, in den vasten grond, van 0,16. m. Zulke grondvesten heeft men steeds in onze provincie bij romeinsche gebouwen aangetroffen. Daarop werd een gebouw, bestaande uit houten balken, vlechtwerk en klei opgetrokken.

Aan de landhoeve te Louwberg werd hoegenaamd geen metselwerk ontdekt. Kalk werd er slechts aan gebruikt bij de bevloering des huizes en bij het stukadoorwerk der wanden.

Digitized by Google

Sporen van brand waren er niet te vinden. Ook werd er geen enkel muntstuk opgedolven, zoodat wij zelfs niet bij benadering het tijdstip kunnen bepalen, waarop de landhoeve door den eigenaar verlaten werd.

Zij heeft zich uitgestrekt over eene lengte van 38 en eene breedte van 23 meter. Zij bestond, gelijk dit met de meeste romeinsche landgoederen dezer streken het geval was, uit eene basse-cour of *impluvium*, met de daarom geschaarde grondvesten van woonhuis, schuur en stallingen.

Het is opmerkenswaardig dat in het zuiden van Limburg, waar de Romeinen zich bij voorkeur gevestigd hadden, de woningen der voornaamste landlieden nog heden volgens dit plan gebouwd worden.

Het *impluvium* is nu de mestvaalt, waarin het water der daken, het stroo en de mest der stallen vereenigd worden, waarop kippen, ganzen en eenden rondloopen en waar, rondom onder de afdaken, het landbouwgereedschap bewaard wordt. Rondom de mestvaalt loopt een hooge en breede stoep, leuf of sprong genoemd, waaraan de deuren der huizing, der stallen en der schuur opengaan. Ook zien de vensters meerendeels op de mestvaalt.

Zulken bouwtrant treft men niet in het noorden der provincie aan; daar zijn de huizen op de hollandsche wijze gebouwd: vooraan de woning, met de deur aan den weg, en achter de huizing, (maar er aan vastgebouwd), de stallen, de overdekte mestvaalt en de schuur. Deze bouwtrant, die op den bodem ontsproten en niet uit het oude Rome is overgewaaid, komt ons doelmatiger voor; zeker is hij meer bevordelijk voor de zindelijkheid.

Plaat I, litt. A is het impluvium dat aan de romeinsche landhuizen van eenigen omvang nooit ontbreekt. Het is van meer dan gewone grootte, 12,50 m. breed en 28 meter lang.

Bij litt. K bevindt zich een vloer van kiezel, waarvan echter een deel is weggebroken.

Litt. G, H en I zijn kamers, langwerpig van vorm en, gelijk de meeste vertrekken der Romeinen, zeer eng, 3,84. m. breed. De kamers zijn bevloerd geweest met rooskleurige mortel van *testa contusa*, bestaande uit tot poeder gestampte tegels, gemengd met kalk en keisteentjes; wij ontdekten er nog fragmenten van deze bevloering.

Onder het vertrek G had zich de kelder bevonden, die bestaan

Digitized by Google

had uit een uitgegraven kuil, zonder metselwerk, en die vier meter lang, drie breed en anderhalven meter diep was. Toen hij nog ten gebruik diende, zal hij wel door balken, planken en een valluik zijn bedekt geweest.

Litt. L en M zijn overblijfsels van bevloeringen met kiezel.

Litt. B, E en F schijnen veestallen geweest te zijn.

De poelen C, D en E waren vergaarbakken, deels voor regen-, deels voor stalwater. N was een afwateringskanaal van poel C. De bodem dezer poelen bestond uit zwarte, vettige aarde, gemengd met scherven van romeinsch aardewerk, uit keisteenen en beenderen, en lagen ongeveer een meter diep onder den beganen grond.

Om de werkzaamheden te bekostigen, even als voor de hieronder volgende opgravingen, hadden wij een subsidie ontvangen van de Nederlandsche Regeering.

Digitized by Google

VIERDE HOOFDSTUK.

De romeinsche villa Backerbosch, onder Heer.

Op ongeveer honderd passen afstand, ten noorden van den modernen Steenweg, die van Maastricht naar Aken leidt, en ten oosten, op denzelfden afstand van de grens der gemeente Cadier-en-Keer, liggen de overblijfsels der villa die wij thans gaan beschrijven. Plaatst men zich op de westelijke helling van den berg, waarop zich thans het *Collége de Lourdes* verheft, dan heeft men aan zijne voeten een langwerpig, min of meer cirkelvormig terras, begrensd door een steilen rand, genaamd Doemensgraaf, (gracht van Doemen) en verder af, eene zachte glooiing tot aan de groote veldvlakte. Ter verduidelijking zij hier opgemerkt, dat het geheele terras en speciaal het noordelijk gedeelte ervan „aan Doemensgraaf" genoemd wordt.

De villa lag gedeeltelijk op het terras en gedeeltelijk aan den voet ervan, op de glooiing.

Met toestemming van den eigenaar, den heer Dorey, advocaat-generaal aan het Hof van appèl te Luik, hebben wij den 10den September 1879 de ontgravingen begonnen, hierin trouw bijgestaan door den ontdekker der villa, den heer P. Thomassen, thans leeraar aan de Rijksveeartsenijschool te Utrecht. Het daaraanvolgend jaar zetten wij onze werkzaamheden voort, na bevorens een rapport over de ontgravingen van het vorig jaar aan den Minister van Binnenlandsche Zaken te 's Gravenhage te hebben opgezonden.

In het najaar van 1879 werd het gedeelte der villa dat zich beneden den steilen rand van het hellend terras bevindt, Pl. II, AAAA, opgedolven. In den herfst van 1880 onderzochten wij de gebouwen Pl. II, AA en meer noordwaarts de gebouwen BB, boven *op* Doemensgraaf (het hellend terras,) gelegen, zoomede het zoogenaamde Pannestuk CC en den *tumulus* DD te Scharn.

Digitized by Google

Tot meer gemak van den lezer zullen wij den platten grond van Pl. II in de volgende volgorde bespreken:

§ 1. De gebouwen AA boven op het hellend terras en die welke beneden den steilen rand, ten westen en ten zuiden, langs dien rand, met AA in verband stonden.

§ 2. De gebouwen BB *op* Doemensgraaf, ten noorden van de gebouwen AA.

§ 3. Het Pannestuk CC.

§ 4. Tijdstip waarop de villa geplunderd en verwoest werd.

§ 5. De tumulus te Scharn.

§ 6. Verklaring van de platen.

§ 1. *De gebouwen AA, boven op het hellend terras, en de gebouwen ten westen en ten zuiden van AA op de glooiing, aan den voet van den steilen rand*, (Backerbosch).

De grondslagen der gebouwen Pl. II, AA lagen bijna twee meter diep onder den beganen grond. Om die reden bepaalden wij ons met eene gedeeltelijke blootlegging der muren en vloeren; den omtrek der grondvesten stelden wij verder vast met behulp van het sondeerijzer.

De vierkante kamer *a*, 4,47 m. lang en breed, lag op elf meter afstand van den kelder die zich ten westen aan den voet van den steilen rand bevond. Door een trap van zeven treden daalde men van deze kamer tot een smallen gang, die naar den kelder voerde. (Zie pl. III, fig. 2.) De bevloering der kamer was van *testa contusa*. De grondvesten bestonden uit metselwerk van mergel, in klein verband. Aan de noordzijde der kamer sloot zich muurwerk aan, dat echter niet schijnt in verbinding gestaan te hebben met het een en veertig meter meer noordwaarts gelegen gebouwtje Pl. II, BB, op Doemensgraaf. Uit een nauwkeurig onderzoek met sondeerijzer en spade meenden wij dit te kunnen besluiten.

Nu gaan wij over tot de beschrijving van de gebouwen, aan den voet van het terras gelegen.

De hoofdfaçade, Pl. II, litt. BBB, is in den zuidervleugel achttien meter en in den noordervleugel tien meter verwijderd van den steilen rand van het terras.

Om zich eene goede voorstelling van de geheele villa te maken, moet men zich den steilen rand wegdenken. Naar onze meening

Digitized by Google

is de westelijke helling van den Keerderberg voorheen eene niet onderbroken glooiing geweest. Toen, na afloop der middeleuwen, het bosch op de helling gerooid en het terrein tot bouwland gemaakt werd, heeft, naar onze gissing, een zekere Doemen, toenmaals pachter van het hellend terrein, de glooiing onderbroken door het opwerpen van een aardewal (graaf), dien hij daarna met kreupelhout beplantte, om, door onderbreking der vaart van den neerstroomenden regen, de wegspoeling der teelaarde te voorkomen. Ten einde het terras zelf tegen hetzelfde euvel te beveiligen, heeft men ook de oostzijde van dit terrein met hakhout omzoomd.

Om nu terug te komen op de hoofdfaçade BBB van pl. II, zij had eene lengte van 87,20 m. Tegenover deze rij van gebouwen heeft waarschijnlijk, hoogerop in de helling, op nagenoeg evenwijdige lijn, eene andere reeks van gebouwen gelegen, waarvan de grondvesten, indien zij van kiezel waren, kunnen weggespoeld zijn, of, indien zij uit metselwerk bestonden, door het naar beneden schuiven van den mullen grond, te diep onder de aarde kunnen geraakt zijn dan dat wij vermochten ze met het sondeerijzer terug te vinden. Wat hier ook van zij, zoodra wij de grondvesten van de lange reeks van gebouwen, Pl. II, litt. BBB, overschreden hadden, meenden wij ons op het *impluvium*, een binnenhof, te bevinden, waarin wij ook enkele gebouwtjes aantroffen.

De grondvesten van vermelde façade en der overige gebouwen bestonden gedeeltelijk uit kiezellagen en ten deele uit mergelsteen met kalk.

De grondvesten van kiezel vormden eene laag kiezelsteentjes, breed 0,60 m. en hoog 0,10 m. tot 0,20 m. Zij verhieven zich niet boven den grond en waren bestemd om de zware houtplaten te dragen, waarop verder de wanden rustten, die uit houtwerk, of uit vlechtwerk, bestonden, dit laatste met klei bepleisterd en met balken doorschoten.

De grondvesten van metselwerk verhieven zich steeds tot op zekere hoogte boven den grond en waren gewoonlijk van binnen met kalk bespleisterd, waarop schilderwerk werd aangebracht. Het getimmerte dat er op rustte was, wat de bouwstoffen betreft, gelijk aan het bierboven vermelde.

De gemetselde grondvesten te Backerbosch bestonden uit mergelsteenen, ten deele in klein, ten deele in middel en in groot

Digitized by Google

verband gerangschikt. De steentjes in klein verband vormden driehoekjes van ongeveer 0,18 m. lengte en, op den buitenkant, van 0.10 m. breedte. Deze buitenkant was steeds met den beitel glad geschaafd en was grijs getint.

Het materiaal, waaruit dese bouwsteentjes gekapt werden, was niet in de groef losgewrongen en daarna aan stukken gezaagd, maar was gebroken uit de harde buitenkorst, die den zachten mergel dekt. De landlieden noemen zulk bouwmateriaal Krouberger steen, omdat hij in het gehucht Krouberg, onder Klimmen, in groote hoeveelheid wordt aangetroffen.

In Limburg bestond het klein verband, in al de tot hiertoe blootgelegde romeinsche gebouwen, steeds uit zoogenaamden Krouberger steen. Zulk klein verband werd door de Romeinen genoemd *opus dentatum*, wijl de gekapte steenen den vorm van kiezen hadden. Zij werden aan weerszijden van den muur in verband gemetseld, terwijl de holten, in het binnenste van den muur ontstaan, met kalk en kiezel werden aangevuld. Deze grondvesten hadden te Backerbosch eene dikte van 0,52 tot 0,60 m.

Bouwsteenen van grootere afmeting vonden wij slechts in de muren van den waterput, in den gang die naar den kelder leidt en in den kelder zelven.

De muren van den gang en van den kelder waren gemetseld met langwerpige blokjes van gezaagden mergel, die bevorens uit de groef was gebroken, en hadden eene lengte van 0,23 m. tegen eene dikte van 0,14 m., hebbende bijgevolg den vorm van onze moderne tichelsteenen. Zij waren in verband gemetseld en de voegen waren keurig met het gladijzer gestreken. Zie Pl. III, fig. 2 en fig. 3.

De muren van den put, Pl. II, litt. V, waren gemaakt, gelijk de mergelbewerkers dezer streek die heden nog metselen en bestonden uit gezaagde mergelsteenen van eene lengte van 0,41 m. en eene breedte van 0,20 m.

Op ongeveer vijf en twintig meter afstand, ten zuid-oosten der villa, ligt, verscholen te midden van hakhout en braamstruiken, eene schilderachtige spelonk, Pl. III, fig. 1, waarin men mergelblokken heeft uitgebroken en die de uiterlijke sporen draagt eener oude werkplaats. Zij heeft vermoedelijk een groot gedeelte van het bouwmateriaal der villa opgeleverd; daarna zijn er waarschijn-

Digitized by Google

lijk voor goed de werkzaamheden gestaakt. Want toen, voor eenige jaren, de directie van het Collége de Lourdes boven op den berg in den mergel een put liet boren, werden er hoegenaamd geene sporen van onderaardsche gangen aangetroffen.

Baksteenen of tichels werden als metselwerk gebruikt in den noordermuur van het lokaal Pl. II, litt. L; zij werden gebruikt tot het opmetselen der rook- en verwarmingsbuizen, Pl. II, litt. P, zoomede ter versiering in den oostelijken muur van den kelder, ter hoogte van ongeveer anderhalven meter boven den vloer, Pl. II, litt. U, maar vooral Pl. III, fig. 2 en fig. 5. De romeinsche baksteenen gelijken meer op onze plavuizen dan op de moderne tichelsteenen. Wij vonden er die 0,44 m. lang, 0,30 m. breed en 0,04 m. tot 0,06 m. dik waren. Wij vonden er ook werkelijke plavuizen, als waarmede thans nog limburgsche woonhuizen belegd worden. Wij troffen nog aan kleine tegeltjes, in 't midden doorboord, welke ronde openingen tot rookbuisjes gediend hadden. Verder vonden wij er tal van ronde, schijfvormige baksteenen, die gediend hadden tot oprichting van kolonnetjes voor een hypocaustum.

De blootgelegde grondvesten waren bezaaid met, min of meer gehavende, *tegulae* of platte boordpannen en *imbrices* of gebogen pannen. Deze laatste, die den vorm hadden van overlangs doorgezaagde halfplatte buizen, dienden om de twee, tegen elkander geschoven, opslaande boorden der *tegulae* vast te krammen en tevens het doorzijpelen van den regen te beletten. Zie pl. XIII, fig. 5.

Eene nagenoeg gave, platte boordpan, te Backerbosch door ons gemeten, was lang 0,43 m. en breed 0,30 m. en had een gewicht van 7 kilo. Zie Pl. XI, fig. 8. Een romeinsch kapwerk kon gemakkelijk dien last dragen. Doordat iedere zijmuur tot onder den nok werd opgetrokken, vormde ieder vertrek een op zich zelf staand gebouwtje van weinig diepte en breedte, dat slechts weinig pannen van het doorloopende, bijna platte, dak te dragen had. De romeinsche binnenkamers kwamen ons dan ook altijd eng en zeer ondoelmatig voor. Zie Pl. II. litt. O. G. F. D.

Op een tiental fragmenten van pannen lazen wij het merk CEC, omringd van een cirkel, Pl. XIII, fig. 6. Dit is het merk van den fabrikant. Het strekt ons tevens tot bewijs, dat deze villa niet in betrekking stond tot het leger, anders hadden de soldaten,

Digitized by Google

die in dat geval de pannen hadden vervaardigd, niet verzuimd het nummer van hun legioen, of van hunne cohort, er op te drukken. Het merk CEC werd ook aangetroffen door den heer Janssen te Melenburg, onder Halen, bij Roermond, en door ons in de overblijfsels der villa Op de Zaal, te 's Gravenvoeren, zoomede in de nabijheid van Mesch, wel een bewijs dat deze villa's uit denzelfden tijd dagteekenen en door denzelfden fabrikant van daktegels voorzien werden.

Na de materialen beschreven te hebben, waaruit de villa was opgetrokken, zullen wij de voornaamste lokalen bezichtigen, die door de spade werden blootgelegd.

Pl. II, litt. D, E, F schijnen slaapvertrekken geweest te zijn, die bij de romeinen zeer klein waren en zich gewoonlijk naast eene stookplaats bevonden. D was 3,50 m. lang en 2,10 m. breed; E en F hadden eene lengte van 3,50 m. bij eene breedte van 3,24, m. binnen de muren. G is tien meter lang en met een soort tras, waarin kiezelsteentjes, bedekt. Dit is ook het geval met E. F en H. H is een groot vertrek, gelegen naast den toestel P voor rook- en warmteleiding. Het was 6,24 m. lang en 5,20 m. breed. Zou G het *triclinium* (eetzaal) en H de keuken geweest zijn, of omgekeerd?

Pl. II, litt. P was eene rook- en verwarmingsbuis, die wij over eene lengte van elf meter, in zuidelijke richting, hebben opgespoord, maar die gedeeltelijk beschadigd en gedeeltelijk weggebroken was. De wanden der buis waren nog met roet bezet. De stookplaats schijnt gestaan te hebben bij litt. *a*, ten oosten van den waterput V. Zij kon zich nochtans ook bevonden hebben in het lokaal O. Dit was bevloerd met kiezel, doch de grond was op dat punt vroeger omgewoeld, waardoor ook de verwarmingsbuis zwaar beschadigd en gedeeltelijk vernietigd was. De buis was gemetseld met groote baksteenen en had een platten, vierkanten vorm, breed boven en beneden 0,40 m. en ter weerszijden 0,22 m. Bij de opening *a* was de buis wijder dan elders, ook bevond zij zich daar dieper in den grond, zoodat zij, gelijk uit de teekening te zien is, tweemaal een elleboog vormde.

Pl. II, Litt. K was een prachtig vertrek, 4,60 m. lang en 4,50 m. breed. Aan de oostzijde leunt het tegen een aarden wal van 0,75 m., waarop zich het badkamertje bevindt. Zie ook Pl. III, fig. 4. Vier

Digitized by Google

openingen, elk van 0,30 m., en waarvan twee in den ooster- en twee in den noordermuur, dienden waarschijnlijk tot het plaatsen van verwarmingsbuizen. Zou dit vertrek tot *tablinum* of zaal voor het wintersaisoen, dan wel voor kleedkamer naast de badinrichting gediend hebben? De geheel gave, gladde, donkerroode vloer was gemaakt van een mengsel van kalk met *testa contusa*. Dit mengsel was ter dikte van 0,07 m. over eene dunne laag van keisteentjes gestreken. De muur aan de oostzijde was, tot op eene hoogte van een halven meter, met rooskleurig pleisterwerk bezet. Vloer en pleisterwerk zijn echter geheel vergaan door de voortdurende afwisseling van vorst en regen in den winter van 1879—1880.

Pl. II, litt. L, een voorportaal, bevloerd gelijk K, dat doorgang verleende tot de lokalen K en M.

Pl. II, litt. M schijnt eene stookplaats geweest te zijn, dienende om het vertrek K van warmte en de badkamer N met warm water te voorzien. De vloer van M lag een meter dieper in den grond dan die van K en L.

Pl. II, litt. N (men vergel. Pl. III, fig. 4,) was een badkamertje, *balneum*, 0,75 m. hooger gelegen dan het vertrek K, met een even prachtigen vloer als K en hebbende, (van het zuiden naar het noorden), eene lengte van 3,22 m. tegen eene breedte van 1.90 m. De muren van mergel liepen, in iederen hoek, op een arm uit. De twee armen van den éénen kant moesten waarschijnlijk de badkuip met warm, *tepidarium*, en de twee aan overzijde de badkuip met koud water, *frigidarium*, schragen. Tusschen de twee armen der zuidzijde was een afvoerkanaaltje gemetseld.

In onze provincie zijn nog twee andere romeinsche badinrichtingen bekend. In 1840 ontdekte de heer Leemans eene ruime badkamer met hypocaustum te Maastricht. Wij zelf brachten er eene aan het licht in de villa Herckenberg, onder Meerssen. Deze bestond uit twee halve cirkels, waartusschen zich de stookplaats bevond. Zij was, evenals die van Backerbosch, niet onderschraagd door een hypocaustum.

Voor eenige jaren vond men te Turfooz, bij Dinant, eene romeinsche badkamer die, wat den vorm betreft, met die van Backerbosch overeenkwam, doch eene veel grootere oppervlakte besloeg en bovendien op een hypocaustum rustte. (Société archéol. de Namur, tome XIV.)

Digitized by Google

Pl. II, litt. R was een geïsoleerd gebouwtje, te midden van het binnenplein, en had, (van het zuiden naar het noorden,) eene lengte van 3,80 m. tegen eene breedte van 2,80 m. Eenige vierkante plavuizen, zooals me ze heden nog in deze streken aantreft, zaten nog vast in de oorspronkelijke kalklagen. Deze kalk was alweer een mengsel van kalk met *testa contusa* en rustte op eene onderlaag van kiezel.

Indien men bedenkt, dat ieder Romein van eenig aanzien er een *ostiarius* op nahield, dat ten noorden van litt. S, over eene lengte van eenige meter, geen sporen van grondvesten te vinden waren, dat derhalve daar de hoofdingang, aan de westzijde, tot het binnenplein of *impluvium* moet gezocht worden, dan mag men o. i. de gissing wagen dat litt. R de portierswoning geweest is.

Pl. litt, T, T' waren twee zinkputten, die zich op het voorplein bevonden, en die, bij eene diepte van zes meter, respectievelijk zes en acht meter in doorsnede hadden. Bij het uitdiepen ervan vonden wij tal van potscherven, stukken marmer, koper, ijzer, munten, beenderen enz.

Pl. II, litt. C, op het voorplein, was een vierkante kalkkuil, 1,80 m. in lengte en breedte en 1,00 m. diep. In den noorderhoek ontdekten wij een kanaaltje van daktegels; daardoor moest waarschijnlijk de verschgebluschte kalk van de bluschpan uit naar den kuil vloeien. In den kuil bevond zich nog eene laag kalk van 0,64 m. Zij was wel droog, maar sponsachtig, zoodat wij aanvankelijk er onzen wandelstok in konden steken, gelijk in kalk die vóór een paar maanden gebluscht is, doch, nadat zij een paar dagen aan de lucht was bloot gesteld, werd zij hard.

Pl. II, litt. V. op het voorplein was de put, die met teelaarde bedekt en tot aan den nog bestaanden rand gevuld was met naar beneden geschoven puin en aarde. De rand mat in doorsnede, (aan de binnenzijde,) 1,90 m. Het metselwerk van den put hebben wij hierboven beschreven. In het jaar 1880 deden wij er ontgravingen in tot op eene diepte van dertig voet, maar wij moesten toen den arbeid staken wegens het gevaar van instorten. De voorwerpen die aan den dag werden gebracht zullen wij later bespreken.

Ook van het metselwerk van den kelder en van den gang die er heen leidt is hierboven sprake geweest.

De kelder, Pl. II, litt. U, en Pl. III, fig. 2, heeft, van het zuiden

Digitized by Google

naar het noorden, eene lengte van 12 meter, tegen eene breedte van 3,45 m. De hoogte der muren was toen nog gemiddeld 1,79 m. Aan de westzijde ontwaarden wij de sporen van drie keldergaten, die aan den buitenkant eng, maar breed als een vierkante trechter waren aan den binnenkant. In den muur aan de zuidzijde, alsmede, tegen de helft, aan weerszijden van den gang, bevond zich eene nis, hoog ongeveer 0,50 m., met een rondboog gewelfd. Zie Pl. III, fig. 2 en fig. 3.

In den hoek, die gevormd werd door den oostermuur van den kelder en door den zuidermuur van den smallen gang, ontdekten wij een langwerpig kamertje, dat met kalk en kiezel bevloerd was.

De smalle gang of couloir was 4,10 m. lang en leidde, ten oosten, naar een trap, die met het vertrek *a* (Pl. II, litt. AA,) in verbinding stond. De trap had zeven treden geteld, zooals de gaten aan weerszijden in den muur ons duidelijk aantoonden.

Kelder en gang hadden geene bevloering, maar de bodem ervan was bedekt met eene dunne laag geelgroen zand. De kelder droeg geene sporen van eene gemetselde overwelving, maar schijnt bedekt te zijn geweest met een vloer van balken en planken. Tusschen de klei en de baggeraarde, waarmede hij gevuld was, vonden wij vele potscherven, gebroken bouwsteenen en daktegels, beschilderd pleisterwerk, ijzerwerk en, vooral op den bodem, veel verkoold hout, houtassche en spijkers: een bewijs dat ook deze villa door brand verwoest was.

Pl. II, litt. WW zijn oude veldwegen die wij onder de teelaarde terugvonden.

§ 2. *De gebouwen Pl. II, litt. BB op Doemensgraaf, ten noorden van de gebouwen AA.*

De grondvesten BB waren die van een afzonderlijk gebouw, dat, blijkens de daar gevonden voorwerpen, tot woning gediend had. Het lag ongeveer een en veertig meter meer noordwaarts dan AA, ook boven op het terras, doch minder diep onder den akkergrond, zoodat de blootlegging der grondlagen hier met minder moeite gepaard ging. De lengte van BB was, van het zuiden naar het noorden, twintig en de breedte negen meter. Binnen die ruimte bevonden zich vier vertrekken, waarvan dat aan de zuid-

Digitized by Google

zijde, litt. b, met *testa contusa* bevloerd was; het had in lengte en breedte 5,54 m.

Aan dit hoofdgebouw grensde het vierkantig gebouwtje C, waarnaast zich een kuil *d* bevond.

De buitengrondvesten van het geheele gebouw BB vormden een regelmatig metselwerk van driehoekige mergelsteentjes, in klein verband. De binnenmuren, of wanden, behalve die van litt. *b*, hadden kiezel tot grondlage.

§ 3. *Het Pannestuk, Pl. II, litt. CC.*

In den jaargang 1865 van de Publications hist. et archéol. dans le duché de Limb., tome II, p. 226 v. v. kan men het bewijs vinden, dat de romeinsche grondvesten van het Pannestuk ons reeds lang bekend waren. Den naam ontleent het waarschijnlijk aan de talrijke brokken van romeinsche dakpannen, waarmede dit bouwland bezaaid is.

Wandelden wij in de twee vorige §§ tusschen de grondvesten der eigenlijke villa, de heerenhuizing, hier stooten wij op de overblijfsels der bouwhoeve, waar slaven, met een *villicus* aan het hoofd, den veestapel verzorgden en het land beploegden, ten bate en onder het oppertoezicht van hunnen heer die op de villa troonde.

Met uitzondering van een en ander punt, waar wij de grondvesten tot een meter diep moesten zoeken, lagen zij doorgaans slechts een voet onder den grond. Zij bestonden meerendeels uit lagen van kiezel, ter breedte van anderhalven en ter hoogte van een voet. De woning van den villicus en van het dienstpersoneel maakte hierop eene uitzondering: zij had gemetselde grondvesten, Pl, II, litt. *a a a a* en litt. *b*. Het westerfront van het Pannestuk was 34,00 m. lang en had, van het westen naar het oosten, over litt. *g* en litt. *d d*, ongeveer eene gelijke lengte.

De woning van den villicus lag ten noord-westen en bestond uit vier vertrekken *a a a a*. Van het westen naar het oosten was ieder vertrek 7,00 m. lang, tegen 5,00 m. breed. Ten oosten van het zuid-oostwaarts gelegen vertrek *a* vonden wij zeven stylobaten of voetstukken, in den grond gemetseld, lit. *c*, vierkant van vorm, metende in doorsnede ongeveer 0,50 m. en drie meter van elkan-

Digitized by Google

der verwijderd. Indien men van de noorderzijde begon te tellen, had de eerste rij drie en hadden de twee overige rijen twee voetstukken. Op deze voetstukken hadden waarschijnlijk steenen, of houten, kolonnen gerust, die op hare beurt het dak van eene bergplaats droegen.

In den zuid-oostelijken hoek van de laatst beschreven plaats verhief zich, een weinig boven den aarden vloer, litt. *b*, een vierkantig vlak. Met zorg gemetselde mergelsteenen dienden tot onderlaag van vloertegels, die in aaneensluitende rijen naast elkander in de kalk neergedrukt waren. Van het zuiden naar het noorden had het vlak eene lengte van twee, tegen anderhalven meter breedte. De mergelsteenen der onderlaag waren door den vuurgloed rood geworden. Wij meenden dan ook in dit vlak den bakoven te moeten erkennen. Indien onze gissing juist is, dan heeft hij weinig of niet verschild van de bakovens, die heden nog in de dorpen van Zuid-Limburg worden aangetroffen.

Aan de oostzijde was in de onderschragende laag van mergelsteenen eene diepe nis gemetseld. Op den bodem ervan lag een stuk verroeste ketting. Deze nis kon wel eens tot hondenkooi gediend hebben.

Het langwerpig gebouw *d d* schijnt in meerdere vakken verdeeld te zijn geweest. De oostelijke helft was gepaveid met zware keisteenen, de westelijke was. overdekt met eene laag groven kiezel. Ten noorden van *d* en ten oosten van de loods *c*, bevond zich de kuil eener mestvaalt; wel een bewijs dat men hier de veestallen moet zoeken.

Litt. *f* (beneden C C,) schijnt een open plein, of een impluvium, geweest te zijn.

Litt. *g* was eene ruimte, lang, van het zuiden naar het noorden, 19,63 m., en 15 m. breed. Op den bodem waren steenen, noch kiezel te vinden. Uit de groote hoeveelheid van verbrijzelde dakpannen, waarmede de bodem dezer ruimte bezaaid was, maakten wij op, dat deze plaats vroeger overdekt was en tot graanschuur en deel kan bestemd zijn geweest. Het bijna plat liggend en zwaar dakwerk mat aan iederen kant van den nok acht meter (1).

(1) Hoe men de breede spanningen onderschraagde, leze men in C. L. STIEGLITZ: Archeologische Unterhaltungen ueber Vitruv, blz. 37 en blz. 117.

Digitized by Google

Litt. *h*, ten zuiden der schuur *g*, was met kiezel bevloerd en had waarschijnlijk, zooals *d d*, tot stal gediend.

Van de voorwerpen, die wij op het Pannestuk vonden, hadden de meeste betrekking op den landbouw, zooals stukken ketting, een boomsnoeier, een hamer, zware bouten, boorijzers, beitels en steenen van handmolens, verder beenderen van zware en lichte paarden, van runderen, kippen, varkens en honden.

Opmerkelijk is het ook, dat evenmin in de villa agraria van het Pannestuk als in de gebouwen BB op Doemensgraaf sporen van verwarmingsbuizen, noch van hypocausten gevonden werden, terwijl wij ze op Backerbosch, in het verblijf van den landheer, bij de vleet aantroffen. In de twee eerste gebouwen heeft men zich derhalve moeten behelpen met den primitieven vuurhaard, (caminus), zonder schoorsteen.

In de grondvesten van het Pannestuk vonden wij veel afval van bouwmaterialen, zooals stukken daktegels, plavuizen, marmer en mergel; hieruit concludeerden wij, dat, bij den bouw van dit uitgestrekt landgoed, de villa agraria het laatst aan de beurt was geweest.

De geheele villa werd door brand vernield en later niet herbouwd. Sporen van brand waren overal aanwezig: in de schuur en in de boerderij van het Pannestuk, in de woning op Doemensgraaf en in de heerenhuizing van Backerbosch.

Dit is, trouwens, het lot geweest, (met uitzondering van het gebouwtje te Louwberg,) van alle de villa's die, op beide oevers der Maas, in de nabijheid der tongersche heirbaan lagen en in den loop dezer eeuw werden ontgraven. Overal wezen verkoold hout, verkoolde beenderen en verschroeide muren op een geweldigen brand. Overal vond men klompen gesmolten glas, lood en brons. Overal trof men sporen van plundering en van verwoesting aan.

§ 4. *Wanneer werden de romeinsche gebouwen in deze streken en inzonderheid de villa van Backerbosch geplunderd en verwoest?*

Leveren de merken van daktegels en die van grof aardewerk voor het dagelijksch gebruik, wanneer ze in meerdere villa's ontdekt worden, het bewijs dat deze huizingen een gelijktijdig bestaan

Digitized by Google

hebben gehad, zoo wijst, onder de gevonden munten, die der jongste dagteekening nagenoeg den tijd aan, waarop het gebouw werd verwoest.

Zoo vond de heer Schuermans in de puinen der villa's Weijerbampt, onder Montenaken, en Hemelrijk, onder Walsbetz, (beiden in Belgisch Limb.) op verscheidene daktegels het fabrieksmerk NEH. Te Herckenberg, onder Meerssen, en te Steenbosch, onder 's Gravenvoeren, (prov. Luik,) ontdekten wij het merk MHF.

Op de potten van grof, inlandsch aardewerk las men te Hemelrijk en te Herckenberg het merk van den pottebakker VHHRA; te Hemelrijk en Rondenbosch dat van FRIOMAS; te Steenbosch, Rondenbosch en Hemelrijk dat van BRARIATVS; te Rondenbosch en te Steenbosch dat van MEVI.

Te Backerbosch, te Melenburg, onder Halen, te Mesch en te Op de Zaal, onder 's Gravenvoeren, ontdekte men op daktegels het fabrieksmerk (CEC) (Pl. XIII, fig. 6.)

Wijzen deze merken op een gelijktijdig bestaan der villa's waar zij gevonden werden, zoo duiden ook de munten, die de jongste dagteekening dragen en die in deze verschillende romeinsche grondlagen werden opgedolven, het tijdstip aan van de verwoesting dezer gebouwen.

De jongste munten, die gevonden werden te Steenbosch, Weijerbampt, Hemelrijk en Melenburg, waren geslagen onder de regeering van Marcus Aurelius (+ 180). Te Rondenbosch was de jongste munt een denarius van Faustina, de vrouw van Marcus Aurelius (+ 175), en te Herckenberg een van Antoninus Pius (+ 161.) De munt, die de jongste dagteekening droeg te Backerbosch, was een zilveren denarius van Septimius Severus, (193—211.) De munt was in gaven toestand, zoodat zij slechts weinig in circulatie kan geweest zijn. Wellicht heeft de villa te Backerbosch haar bestaan eenige jaren langer kunnen rekken, wegens de nabijheid der romeinsche bezetting te Wijk-Maastricht.

Wij meenen uit een en ander te kunnen besluiten, dat deze villa's verwoest zijn tegen het einde der tweede eeuw van onze jaartelling. Toen begonnen ook voor goed de invallen van gene zijde den Rijn. Deze werden in de hand gewerkt door de germaansche bevolking hier te lande, die de Romeinen als vreemde verdrukkers en daarentegen de Franken en andere germaansche

Digitized by Google

stammen als broeders en bevrijders beschouwde. Bij het naderend gevaar verlieten de romeinsche landheeren hunne villa's en vluchtten naar de romeinsche garnizoensplaatsen.

Over de latere geschiedenis van de plek, waarop zich eenmaal de villa van Backerbosch verhief, is ons slechts weinig bekend. Tot op het eind der middeleeuwen was het geheele terrein overdekt met een bosch. Zoo leest men in een „Registrum census villae de Heer, spectans ad ecclesiam S^ti^ Servatii (1)" uit het jaar 1515: „Curia hospitalis de Wyck, de medietate XVIII virg. magn. sita *boven Backerbossche*, prope terram Servatii Rutten de Scharn, *versus Sanctam Margaretam* (2) et Jacobi Hange *versus den bossche*".

Ter herinnering aan onze ontgravingen plaatsten wij aan den voet van het terras, naast den ingang tot den kelder, een granietsteen, hebbende den vorm van een romeinsch altaar en met het volgend inschrift:

ROMEINSCHE VILLA
OPGEGRAVEN
1879—1880.

§ 5. *De tumulus te Scharn.* (Pl. II, litt. D.D.).

Grafheuvels, gelijk de tombe of tomme van Scharn, vindt men in Hongarije, Dalmatië en in België, inzonderheid in de Hespengouw. Voor zoover wij weten, worden zij in Nederland niet aangetroffen, tenzij in Limburg. Hier echter gaan zij langzamerhand verdwijnen.

De tombe van Vroenhoven werd in 1804, bij den aanleg van den steenweg van Tongeren naar Maastricht, geslecht en de inhoud vernield (3); die te Schaesberg onderging hetzelfde lot, op last der belgische ingenieurs, bij het maken van den kiezelweg van Sittard naar Aken, in 1838 (4); van de tombe te Rimburg, waarin zich de steenen kist bevond, die thans onder een dakgoot

(1) Rijksarchief te Maastricht. Wij cursiveeren.
(2) Margraten.
(3) *Publication etc. du duché de Limbourg*, t. XVIII, p. 173.
(4) *Op. cit.*, année 1864, t. III, p. 218.

Digitized by Google

van het kasteel staat, blijft niet veel meer over (1); die aan den zuid-oostelijken hoek van het gemeentebroek te Mook slinkt met den dag; ook die van Scharn is gestadig aan 't afnemen; zoodat over eenige jaren de zoogenaamde Jodenberg tusschen Obbicht en Papenhoven en de tumulus in het broek, tusschen Guttecoven en Grasbroek nog de eenige staaltjes zullen zijn van dit soort van oudheden in deze provincie. Immers, of de Auvelenberg, tusschen Sittard en Limbricht, een afgegraven tumulus is, ligt nog in het duister. Eene ontgraving, in het midden des heuvels, tot onder den beganen grond, zou de zaak kunnen ophelderen.

Tot voor weinige jaren geloofde men algemeen, dat de tumuli der Hespengouw en die van belgisch en hollandsch Limburg hun ontstaan te danken hadden aan een veldslag, of althans aan het overlijden, daar ter plaatse, van een veldoverste; doch de nasporingen van den heer Schuermans hebben aan het licht gebracht, dat men hier telkens te doen heeft met de begraafplaats van een romeinsch landheer, die eene villa in de buurt bewoond had. Zoo ontdekte men in de nabijheid van een tumulus, o.a., te Montenaken (Wijerbampt), te Wezeren (Lazery), te Waelsbets (Hemelrijk), te Landen, te Neerlanden, te Attenhoven, te Bertrée en te Avernas-le-Bauduin, de grondvesten eener romeinsche villa; zelfs de fragmenten van glas- en aardewerk, dat men er uit het puin opdolf, stemden volkomen overeen met het grootendeels nog gaaf huisraad der onderzochte tommen. Huis en tumulus stonden derhalve in nauw verband (2).

Zoo liggen ook ten zuid-oosten van den tumulus te Mook, tegenover den Plasmolen, aan den voet van den Kloosterberg, de fundamenten eener romeinsche villa (3). Vergelijking van het huisraad der villa en dat van den tumulus was hier niet te maken. De zware zandsteenen kist, die thans op het raadhuis te Mook bewaard wordt, bleek reeds vroeger leeggeplunderd te zijn, toen zij voor ongeveer dertig jaren door den koeherder ontdekt werd. Eveneens bevinden zich grondvesten van romeinsche gebouwen onder den akker, ten zuid-oosten van den tumulus te Obbicht,

---

(1) *Op. cit.*, t. XVIII, p. 161.
(2) Annales de l'Académie d'Archéol. de Belgique. t. XXI.
(3) Dr C. R. HERMANS: *Noordbrabants Oudheden*, blz. 14, v. v.

Digitized by Google

in den hoek, die gevormd wordt, naar den kant van Papenhoven, door het kruisen der wegen van Obbicht naar Born en van Obbicht naar Papenhoven. Hier heeft tot dusver geene vergelijking kunnen plaats hebben. De prachtige tumulus kan bezwaarlijk onderzocht worden, doordien de kruin ervan dient tot israëlitische begraafplaats; wat daarentegen de grondvesten der romeinsche villa betrekt, deze hebben nog nooit het voorwerp eener studie uitgemaakt.

De tumulus van Scharn ligt beneden in het Maasdal, op een afstand van ongeveer zeven honderd pas, ten westen van de hooger gelegen villa Backerbosch, aan den rand der oude romeinsche heirbaan van Maastricht naar Aken. Deze heuvel, bij de landlieden bekend onder den naam van de Tomme, was, vóór meer dan eene halve eeuw, begroeid met hakhout en braamstruiken. Toen wij voor het eerste maal, in 1863, den tumulus bezichtigden, was hij reeds lang in cultuur gebracht. Wij vonden hem toen met bieten beplant. Hij kwam ons toen voor, nog eene hoogte te hebben van twintig, en eene doorsnede van honderd en twintig voet. (1)

Deze tomme komt als grensscheiding voor in de limietomschrijving (byvanck) van de heerlijkheid Bemelen (2). In een cijnsboek van het kapittel van St. Servaas te Maastricht, uit het jaar 1515 vinden wij eveneens deze tomme vermeld: „unum bonnarium terrae prope *tombam*, jungens, a latere versus *tombam*, Andreas Molenpas, ab alio latere, versus Gronsfelt, heredes Joannis de Scharne". En in een „Toustboeck" van hetzelfde kapittel, uit het jaar 1580, lezen wij: „una pecia terre arabilis, continens 3 morgen, versus montem *die Tomme*, tendens ad villagium de Bemelen" (3).

De grond, waarop de tomme zich verheft, maakte, tot op het eind der vorige eeuw, deel uit van de pachthoeve *Het Kerkje*, eene bezitting der adellijke vrouwen-abdij te Sinnich, in het Land van Daelhem. De pachthoeve lag ten westen der tomme, eveneens langs de Akensche heirstraat. In de Annales Rodenses lezen wij, dat Adelbert van Scharn, in 1145 de kapel van Scharn, met aan-

(1) *Publications* etc. *du duché de Limb.* t. II, p. 224.
(2) *Publications* etc. *du duché de Limb.* t. IV, p. 45.
(3) Een en ander op het Rijksarchief te Maastricht. Wij cursiveerden.

Digitized by Google

grenzende bouwhoeve en achttien bunder land, schonk aan den abt van Kloosterrade (Rolduc), met last dat deze kapel voortaan door een monnik van Kloosterrade zou bediend worden, terwijl de schenker zich het recht van voogdij voorbehield. De abt plaatste er aanstonds eenige nonnen; doch deze vertrokken reeds gedeeltelijk in 1151 naar Sinnich. Derwaarts gingen ook de nonnen die nog in 1243 te Scharn aanwezig waren, zoodat Het Kerkje toen ophield klooster te zijn. Nog in de zestiende eeuw werd evenwel de kapel bediend door een monnik van Kloosterrade (1).

De pachthoeve „Het Kerkje" brandde af in 1852 en werd niet herbouwd.

Wij hebben den tumulus van Scharn onderzocht in den winter 1880—1881. Kort te voren had de eigenaar hem grootendeels doen afgraven en den grond naar zijne bouwhoeve doen voeren. Dit vergemakkelijkte ons onderzoek. Op den top van den heuvel maakten de werklieden greppels in den vorm eener ster en diepten ze uit tot onder den beganen grond. Wij wisten wel dat de tumulus reeds vroeger onderzocht was, maar wij hadden nooit gedacht dat de plundering zoo volkomen zou zijn geweest. Voor dertig jaren was de mijn nog open, die tot dat doel gegraven was. Wij vonden ze terug, ten westen van den heuvel, Pl. II fig. DD, litt. C. Zij was boven boogvormig, een meter hoog en beneden een meter breed en leidde tot aan eene vierkante kamer f. EE, litt. *a*, die ter bewaring gediend had van de grafurne en van het huisraad. De onderzoekers hadden er slechts den bodem van een Raerensch steenen bierpotje achter gelaten, dat hoogstens uit de helft der vorige eeuw kon dagteekenen.

De abbé De Feller deelt ons mede in zijne *Voyages historiques*, d. II, p. 477. dat, tijdens den oorlog van Lodewijk XV, de Franschen verscheidene *tumuli* van de Hespengouw onderzochten. Wellicht heeft de tombe van Scharn ook dit lot ondergaan in 1748, toen de Franschen de stad Maastricht belegerden en tot overgave dwongen.

Het resultaat van ons onderzoek was echter niet geheel negatief. Aan de oostzijde stieten wij op eene zwarte plek, ter lengte

(1) Men vergelijke ook D. FRANQUINET: *Invent. der Archieven van Kloosterrade*, bldz. 19 en bldz. 265.

Digitized by Google

van vijf, ter breedte van acht en ter dikte van ongeveer een meter, Pl. II, fig. EE, litt. *b*. De bodem dezer plek bestond uit aarde, gemengd met asch en houtskool. Daar had de houtstapel, de ustrina, gestaan, waarop het lijk verbrand was. In dit puin vonden wij eenige spijkers en een zwaren ijzeren bout, welke schenen afkomstig te zijn geweest van de draagbaar, waarop het lijk gerust had. Ook vonden wij er fragmenten van romeinsch huisraad, doch zonder merk, zoomede in het midden der plek een gedeeltelijk vernietigd, torenvormig fornuis, of liever, een soort schoorsteentje met haard, dat waarschijnlijk gediend had om van onderop het vuur in den brandstapel te brengen en de vlam aan te wakkeren. Het was nagenoeg een meter hoog en bestond uit gekapte mergelsteenen, in middelmatig verband, met leem gemetseld.

Hoe schraal het resultaat van dit onderzoek zij, zeker is het dat de tumulus van Scharn tot het romeinsch tijdperk behoort, en, met het oog op de villa's met tumuli in de Hespengouw, houden wij het er voor, dat hij in innig verband gestaan heeft met de villa te Backerbosch.

§ 6. *Verklaring der Platen.*

Van de drie eerste platen vindt men de verklaring in voorgaande studie; reden waarom hier een aanvang genomen wordt met

Plaat IV.

N° 1 tot 4 zijn bronzen fibulae, waarvan 2, 3 en 4 den doren verloren hebben. N° 1 is versierd met ronde kringetjes; zie N° $1^1/_2$.

N° 5 is een vingerring van rood koper, blijkbaar bestemd voor eene vrouwenhand en tevens dienend tot sleutel. In een romeinsch graf te Tongeren vond men een dergelijken ring aan het vingerbeen van een geraamte, (Bulletin des Com. royales d'art et d'archéol. de Belgique, t. XI.)

N° $5^1/_2$ is een koperen vingerring.

Van N° 6 af tot N° 8 waren geene verklaringen in de verslagen te vinden.

N° 9 is een koperen knopje, hol van binnen en gediend hebbende ter versiering.

Digitized by Google

N° 10 is een bronzen buis.

N° 11 is een koperen vingerring.

N° 12, een koperen plaatje, tot sieraad dienend.

N° 13, een scharnier van geel koper.

N° 13bis, koperen beslag van een koffertje.

N° 14, fragment van verzilverd koperen spiegeltje.

N° 15, fragment, waarschijnlijk van eene bronzen haarnaald.

N° 16, een koperen plaatje, tot sieraad dienend.

N° 17, fragment van een bronzen schrijfstift (stylus).

N° 18 is het voornaamste kunstvoorwerp dat te Backerbosch gevonden werd. Dezen *bronzen drievoet*, met de erbij behoorende verzilverd koperen vaas, hebben wij uitvoerig beschreven in de Nederl. Kunstbode, Deel I, blz. 193, v. v.

Beide voorwerpen werden gevonden in den gang die naar den kelder voert, beneden een der twee tegenover elkander gebouwde nissen, Pl. III, fig. 2.

De drievoet is gegoten, maar de versiersels zijn met de graveernaald bijgewerkt. Hij is 0.13,5 m. hoog; hij heeft aan den hals een omtrek van 0,32 m. en een totaal gewicht van 1,04 kilo. Hij is geheel gaaf.

De vaas is zonder eenig versiersel. Zij is hoedvormig, 0,12,5 m. hoog, heeft in de opening eene doorsnede van 0,16 m., aan den bodem, 0,11,5 m., en een omtrek, in het midden, van 0,41 m. Zij bestaat uit rood kooper, sterk verzilverd en dik 0,0,1 m. De bodem, die door den tijd veel geleden had, schijnt bestaan te hebben uit twee plaatjes, met eene tusschenruimte. De laag gips, die deze tusschenruimte gevuld had, was nog aanwezig. Bij de opdelving werd de vaas over hare geheele lengte gescheurd.

De vaas, die met den drievoet een stuk vormde, diende waarschijnlijk tot fruitschaal.

N° 19, een stuk bodem eener vaas van melkglas, iets naar het groen zweemend.

N° 20, een beenen haarspeld.

N° 21, item.

N° 22, zware ijzeren naald.

N° 23, een ijzeren schrijfstift.

Digitized by Google

Naschrift op plaat IV.

Munten. Wij vonden te Backerbosch negen munten: acht van brons, waarvan twee geheel afgesleten en diensvolgens onleesbaar, en een zilveren denarius, te weten: twee midden brons van keizer Vespasianus, uit 74 na Chr.; een midden brons van keizer Domitianus, uit het jaar 90 of 91, na Chr.; een groot brons van keizer Trajanus, (97—117 na Chr.); een groot brons van keizerin Faustina († 141 na Chr.); een midden brons van Marcus Aurelius, afgesleten; hij was Caesar 139—161 en keizer 161—180; een zilveren denarius van keizer Septimius Severus (193—211 na Chr.): rechts SEVERVS PIVS AVG — gelauwerd hoofd, links ziende; keerzijde RESTITVTOR VRBIS; de godin Roma, zittende, rechts ziende. Dit muntje dient tot de laatste regeeringsjaren van dezen keizer teruggebracht te worden.

De acht bronzen munten waren allen min of meer, door het gebruik, afgesleten; slechts die van Septimius Severus was gaaf of wat de Franschen noemen: *à fleur de coin.* Hieruit gissen wij, dat de villa Backerbosch omstreeks het einde der tweede of in het begin der derde eeuw, n. Chr., werd verwoest. Munten van latere dagteekening, immers, werden er niet gevonden.

Gesmolten brons werd ter zwaarte van ongeveer drie kilo in den kelder gevonden. Het waren te zamen een honderd vormelooze klontjes; aan een enkel was de vorm van een handvat nog gaaf gebleven, Pl. V, fig. 18.

Procentsgewijze bestond het brons uit 87,90 koper, uit 10,75 tin en uit 1,35 ijzer.

Plaat V.

N° 1 is eene bronzen fibula, met groen roest overdekt en nog in bruikbaren toestand. Deze fibulae heeft men in de laatste jaren nagemaakt: veiligheidsspelden, in het fransch: *épingles de sûreté.* Op een doosje van deze nagemaakte spelden lazen wij onlangs: *Invention brevetée (!)*

N°s 2, 3 en 4 zijn fibulae, waarvan de dorens verloren zijn.

N° 5 is eene bronzen fibula, niet met springveer, maar met scharnier. Het bovenplaatje, n° $5^1/_2$ is versierd met uitpuilend,

Digitized by Google

wit email, waarin kleine pareltjes van zwart glas gedrukt zijn. Dergelijke fibula werd ook gevonden te Xanten. Men vergel. *Houben:* Röm. Antiquarium, blz. 57 en Pl. XXIII, fig. 8.

N°s 6—9$^1/_2$ zijn bronzen knoopen. De Romeinen naaiden de knoopen niet aan de kleederen vast, maar gebruikten slechts losse knoopen, gelijk wij er thans aan manchetten en halsboorden dragen.

N°s 10, 11 en 12 schijnen fragmenten van bronzen haarnaalden te zijn.

N° 13, een bronzen vingerring.

N° 14, een bronzen ring, *condalium*, dien de slaven in den top van den vinger droegen.

N° 15 is het uiteinde van een bronzen armband.

N° 16, fragment van een koperen schrijfstift.

N° 17, een koperen plaatje dat tot sieraad diende.

N°s 18 en 18$^1/_2$, het oor van een bronzen pot; het metaal gedeeltelijk gesmolten.

N° 19, aardewerk, met het merk PRISCVS, dat hier in groot getal werd aangetroffen, een merk dat ook gevonden werd in Poitou (1) en te Bavay (2). Als gesneden stempel werd dit merk aangetroffen in het departement Allier (3). Verder vond men PRISC.I.M. te Steenbosch, onder 's Gravenvoeren, en PRISCVS F te Rossum (4). De firma *Priscus* had derhalve eene uitgebreide klandizie en verheugde zich ook in een lang bestaan, daar zij reeds onder de eerste keizers bloeide.

In het voorbijgaan zij hier opgemerkt, dat romeinsche landheeren het te Rossum hebben kunnen uithouden, zoolang Nijmegen, de sleutel van het Maas-Waalsch, in het bezit der Romeinen bleef. Men vond immers munten van Constantijn-den-Groote en van diens opvolgers.

N° 20, een merk dat duidelijk in aardewerk ingedrukt is, maar waarvan de stempel gebrekkig schijnt gesneden te zijn. Wij lezen MEVIVS, maar er is ook, o.a. MESSVSI uit te spellen. De lezing Mevius komt ons echter het waarschijnlijkst voor. Het merk MEVI

---

(1) FILLON: *L'art de la terre chez les Poitevins*, p. 30.
(2) DE BAST: *Recueil des antiquites de la Flandre*, p. 31.
(3) TUDOT: *Collection de figurines en argile*, p. 66.
(4) SCHUERMANS: Sigles figulins, p. 215.

Digitized by Google

en MEVIO toch werd ook op grof aardewerk aangetroffen in de naburige villa's Herckenberg (Meerssen), Rondenbosch (Houthem), en Steenbosch ('s Gravenvoeren), welke villa's gelijktijdig met Backerbosch bloeiden en te niet gingen.

N° 21, een gebroken merk, dat het begin van een naam: SANV, of het slot van een naam: ANVS, kan zijn, al naar men het fragment omkeert. Het potmerk SAVACVS werd gevonden te Rondenbosch.

N°s 22 en 23 zijn geschonden en onleesbare merken.

N° 24, een merk, voorkomend op het omslaande boord eener melkschotel van grof aardewerk. Indien er gelezen moet worden MANIAI, dan is het een merk dat bij Schuermans niet wordt aangetroffen; leest men echter MANIΛI (eene grieksche Lamda tusschen de twee I's), dan is het hetzelfde merk als dat te Limoges: MANILI, met latijnsche L, werd gevonden (1).

Plaat VI.

N° 1 is een ijzeren kram, ter aanhechting van een ring, of ketting.

N° 2, een groot ijzeren kapmes.

N° 3 werd niet nader in de verslagen beschreven.

N° 4, een ijzeren boor.

N° 5, een spijker, zonderling bewerkt.

N° 6, een ijzeren sleutel.

N°s 7 en 8, item.

N°s 9 en 10. Deze ijzeren voorwerpen schijnen tot hetzelfde doel gediend te hebben als n° 1 dezer plaat.

N° 11, een ijzeren schrijfstift.

N° 12, een ijzeren sleutel.

N° 14, een ijzeren spijker, van eene bijzondere bewerking.

N° 15, een ijzeren kram.

N° 16, een boor.

N° 17, een ijzeren spijker.

N° 18, een ijzeren kram.

N° 19, een zestal zulke tangetjes, met een haak aan het bovenéind, werden in den kelder gevonden. Verweerd hout, dat aan

(1) Schuermans, *Sigles figulins*, p. 163.

Digitized by Google

de binnenzijden kleefde, duidde aan dat de tangetjes met hout, aan weerszijden door spijkers bevestigd, gevuld waren.

N° 20 stelt voor, hoe voorgaande tangetjes, met hout gevuld, vermoedelijk uitzagen.

N° 21, een ijzeren metselaarsinstrument, waarvan het bovengedeelte diende tot strijkijzer voor de voegen en het benedengedeelte tot krabber.

N° 22 werd niet in de verslagen omschreven.

N° 23, een ijzeren hengsel.

N° 24, stuk ketting, gevonden in het hondenhok, op het Pannestuk, (villa agraria).

N° 25, open ijzeren scharnier. Acht dergelijke scharnieren werden in den kelder der villa gevonden; vier ervan waren open en vier gesloten. Vier stuks meubel waren derhalve dicht, toen de brand op de villa uitbrak.

N° 26, een ijzeren versiersel.

N° 27, een ijzeren boor.

N° 28, een ijzeren scharnier.

N° 29, een ijzeren spijker.

N° 30, fragment eener ijzeren schel.

Naschrift op plaat VI.

Het ijzerwerk, te Backerbosch opgedolven, woog ongeveer dertig kilogr. Daaronder bevonden zich verscheidene klompen gesmolten ijzer.

Plaat VII.

N° 1, een ijzeren beitel.

N° 2, een ijzeren mes.

N° 3, een ijzeren boor.

N° 4, instrument eens metselaars. Men vergel. Pl. VI, n° 21.

N° 5, strijkijzer eens metselaars.

N° 6, een ijzeren mes.

N° 7, een ijzeren kram.

N° 8, een ijzeren mes.

N° 9, een ijzeren sleutel.

Digitized by Google

N° 10, een ijzeren sleutel.

N° 11, een ijzeren sleutel.

N°s 12 en 12½, binnen- en buitenzijde van een slot, waarop de sleutel n° 9 nog stak, toen het in een der kamers naast de banplaats gevonden werd.

N° 13, schijnt de draaikruk van een boorijzer te zijn.

N° 14, een ijzeren snoeimes, zooals dit heden nog, aan een langen houten steel bevestigd, in Zuid-Limburg wordt aangetroffen.

N° 15, de helft eener schaar, die te midden van puin der villa in den put werd gevonden. De schaar der Romeinen (forfex) geleek op onze tegenwoordige schaapschaar. De heer C. Leemans te Leiden, over onze vondst geraadpleegd, schreef ons het volgende:

„Ik meen met zekerheid te kunnen zeggen, dat de helft der schaar, uit den put te Backerbosch te voorschijn gekomen, van niet Romeinschen, Germaanschen of Frankischen oorsprong is, maar van na de middeleeuwen dagteekent. Dat voorwerp moet op dezelfde wijze in den put gekomen zijn, waarop b. v. Japansch porceleinen beeldjes zich in een Friesschen terp den toegang wisten te verschaffen, In allen geval kan de schaar met Romeinsche, Germaansche, Gallische of Frankische overblijfsels niets te maken hebben."

Plaat VIII.

N°s 1 en 1½, koker of hals, waarin de steel gestoken wordt van een arbeidersgereedschap, van eene hak, b. v.

N°s 2 en 3, haken, waaraan voorwerpen werden gehangen.

N° 4, ring hangend in een gesloten splitbout.

N° 5, werktuig van een metselaar, dienende, aan den eenen kant tot krabber, aan den anderen tot strijker.

N° 6, kalkschopje.

N° 7, fragment van een mes.

N° 8, bout, met oog.

N° 9, een houvast.

N° 10, een bout.

N° 11, duim die in het hengsel der deur strekt.

N° 12, een spijker.

N°s 13 en 14, fragmenten van houvasten.

Digitized by Google

N° 15. Een tiental van zulke boutjes werd er gevonden, die aan de uiteinden spits en in het midden van een vooruitspringende punt voorzien waren.

N° 16, een plat boutje.

N° 17, fragment van een mes.

N° eene centerboor.

N° 19, bout, met oog.

N° 20, een kram of houvast.

Plaat IX.

N° 1, een splitbout.

N° 2, eene kram.

N° 3, een onbekend ijzeren voorwerp.

N° 4 tot n° 16 zijn verschillende soorten van spijkers.

N° 17, werktuig van een timmerman, aan de eene zijde hamer, aan de andere bijltje. Het voorwerp is in profiel geteekend, om die reden is de opening voor den steel niet zichtbaar.

Plaat X.

N°s 1—5 zijn beenen priemen.

N°s 6 en 7 zijn beenen haarspelden.

N°s 8, 8 1/2, 9 en 9 1/2 zijnen beenen buisjes, die men vroeger hield, of voor een gedeelte van een spinnewiel, of voor eene weversspoel, of voor een meubelsieraad, of voor stokjes, ter oprolling van beschreven papyrussen, of voor speelgoed van kinderen, of . . . . voor een gedeelte eener fluit. Tot deze laatste veronderstelling helde men het meest over, wijl de buisjes, over hunne lengte, van ronde gaatjes voorzien waren. Doch daar stond tegenover, dat de binnenholte steeds ruw, hobbelig, in een woord, onafgewerkt was; men zie n° 8 1/2 en 9 1/2. Eindelijk werd het raadsel opgelost door eene ontdekking te Pompei, waaruit bleek, dat deze buisjes niets anders waren dan beenen scharnieren van koffers (1).

Onbewerkte beenen voorwerpen. Door een misverstand werden deze voorwerpen meerendeels vernietigd; de studie, welke de heer

(1) *Le Musée de De Meester de Ravesteyn, tome II, p. 64, no. 1038.*

Digitized by Google

Thomassen, leeraar aan de Rijksveeartsenijschool te Utrecht, maakte van het overblijvend gedeelte, voerde tot het volgend resultaat:

a) Rund (bos taurus). Kiezen, voorhoofdsbeen, halswervels, pijpbeenderen, hiel- en kootbeenderen, ribben. De meeste dezer beenderen waren afkomstig van dieren van middelmatige grootte; andere van een buitengewoon groot soort van dieren.

b) Zwijn (sus scrofa). Achterkaken. opperarmbeenderen, dijbeenderen, wervels, pijpbeenderen, slagtanden. Een dezer lange tanden had gediend tot wrijfbeen en was gedeeltelijk glad geschuurd.

c) *Schaap* (ovis aries). Achterkaakstak, schouderbeenderen, gedeelte schedel, enz.

d) *Hert* (cervus elephas). Wortel van een horen, punt van een horen; diverse beenderen.

e) *Gevogelte* (gallinacea). Beenderen van een kalkoen; enkele beentjes van kippen; beentjes van ander gevolgelte, die niet herkenbaar waren.

f) *Hond* (canis familiaris). Twee bekkeneelen.

g) *Paard* (equus caballus). Halswervels, ruggewervels, scheenbeen, pijpbeenderen, griffelbeenderen, ribben.

De meeste beenderen waren afkomstig van fijne, edele en, te oordeelen naar de constructie, toch volwassen dieren, waarschijnlijk dus behoorend tot een uit het zuiden ingevoerd paardenras. Andere beenderen waren afkomstig van buitengewoon ontwikkelde dieren, waarschijnlijk behoorend tot een grover ras, niet ongelijk aan dat der tegenwoordige (belgisch) brabantsche paarden.

h) *Oesters* (ostrea edilis). Tal van schelpen eener groote oestersoort.

Vele beenderen, afkomstig van runderen, zwijnen, schapen en herten, waren met het kapmes doorgehakt; wel een bewijs dat zij met de kook- en braadtoestellen der keuken hadden kennis gemaakt.

N° 10. De hals eener flesch van wit glas. Uit dit fragment en uit andere, daartoe behoord hebbende, stukken, blijkt dat zij, in gaven toestand, den vorm zou gehad hebben van n° $10^1/_2$.

N° 11, fragment eener helderwitte, cylindervormige vaas van mat glas, met platten bodem. De buik ervan was versierd met ingesneden, evenwijdig loopende kringen.

Verder vonden wij nog stukken eener kokervormige flesch van wit glas, met platten bodem en met een hals, gelijk aan dien

Digitized by Google

van n° 10; een stukje helder wit glas, waarop bladvormige versiersels, *en haut relief;* de bodem eener groote glazen kruik van wit glas, met uitspringenden rand; verscheidene ooren van vierkante flesschen van wit glas: het waren overblijfsels van groote, zware voorwerpen; twee ervan met gegoten ribben versierd; boord en bodem van een bolvormig kommetje van dun groen glas; bodem van een fleschje van groen glas; stukken van een bolvormig kommetje van zeegroen glas, met uitspringende ribben, die vijf centim. van de opening begonnen en bij den bodem, in fijne streepjes, ter dikte van een stroohalm, eindigden; de Franschen noemen deze schalen: *des vases goudronnés,* of kommen met mutsplooien; stukken eener groene, ronde flesch; den hals eener vierkante flesch van groen glas; fragmenten van gegoten platen van zeegroen glas, met afgeronde en gladde boorden; enkele dezer platen waren, aan eene zijde, mat gemaakt door wrijving; andere droegen nog de sporen van de kalk, waarin ze gevat waren geweest; veel gesmolten glas.

N° 12, pastilje van groen glas, met ribbetjes en in het midden doorboord, dienend tot opsmuk voor vrouwen.

N° 13, bulla van purperglas, tot sieraad voor kinderen.

N°s 14 en 14$^1/_2$, bulla van wit glas, tot sieraad voor kinderen.

Plaat XI.

N°s 1 en 3 zijn tichelsteenen, waarop uitspringende rondten, die, bij het opmetselen, neergedrukt worden in de holte van n° 2 en in die van n° 6.

N° 4, eene vierkante plavuis.

N° 5, eene ronde plavuis (of, let men op de bestemming, tichelsteen) van een hypocaustum.

N°s 1$^1/_2$—6$^1/_2$, de respectieve dikten.

N° 7, scherven eener hooggele amphora, die rechtop stond, in gaven toestand, tusschen het puin in den kelder. Bij de opruiming werd zij verbrijzeld.

N° 7$^1/_2$, oorspronkelijke vorm van voorgaande kruik.

N°s 8 en 8$^1/_2$, niet omschreven.

N°s 9 en 10, Triersche slijp- of wetsteenen.

N° 10$^1/_2$, doorsnede van n° 10.

Digitized by Google

N° 11, wetsteen voor kleine voorwerpen.

N°s 12 en 13, fragmenten van lijstwerk, *en haut relief*, voorkomend op den buik van groote kruiken.

N°s 14—19, fragmenten van muurschilderingen. Uit de gevonden pleisterkalk te Backerbosch bleek, dat de vertrekken der villa deels beschilderd, deels met eene witte kalklaag overdekt waren. Waar geene kalk werd aangetroffen, hadden de wanden uit houten beschotten bestaan. De spijkers die de planken met de ribben hadden verbonden, werden in het puin teruggevonden.

De kleuren, op de pleisterkalk aangebracht, waren op het oogenblik dat zij aan het licht kwamen, nog zeer levend, maar verbleekten, naarmate de kalkplaatjes opdroogden. Zij bestonden uit rechte lijnen, vormend een veelkleurig lijstwerk, Pl. XI, fig. 13—19, en uit bloemen, bladen en andere sieraden uit het plantenrijk.

Voorstellingen uit het dierenrijk werden er niet gevonden.

Over de samenstelling dezer verfstoffen vergel. men Stieglitz, op. cit. bldz. 130—135.

Naschrift op Plaat XI.

Wij vonden bovendien fragmenten van Andernachsche molensteenen, afkomstig van handgraanmolens; fragmenten van gepolijst marmer, waaronder, naar het oordeel van een bekwaam marmerwerker en van den paleontoloog C. Ubaghs, specimens waren van vijf marmersoorten, zooals vijf onderscheidene groeven van België die heden nog opleveren; Namensche en Kunraadsche steenen; een plaatje *serpentijnsteen*, zooals er een gevonden werd te Melenburg, bij Roermond en te Herkenberg, onder Meerssen, en van welke steensoort het draagaltaar van St. Servaas, in de schatkamer der St. Servaas te Maastricht, een prachtexemplaar is; geele schiefersteen vau Theux; Lythografische schieffer; kwartsachtigen zandsteen van Herzogenrath.

Plaat XII.

N°s 1—6, fragmenten van versierde kommetjes.

N°s 2 en 3 zijn stukken derzelfde vaas. De bovenrand is versierd met eene zoogenaamde eierlijst, waaronder zich, tusschen twee

Digitized by Google

koordvormige lijsten, eene soort heraldische lelie of molenijzer bevindt. Op den buik is eene jachtvoorstelling aangebracht, waarop men een leeuw en een haas ziet.

N° 5 stelt een circusgevecht voor. De kampioenen bevinden zich in 't krijt, te midden van leeuwen.

N° 6 stelt een jachttafereel voor: drie vluchtende hazen, te midden van festoenen die op fakkels gelijken.

De kommen, waartoe voorgaand vaatwerk behoorde, zijn de schoonste voortbrengsels der romeinsche pottebakkerskunst. De versieringen zijn steeds *en haut relief*.

N° 7, fragment van een potje, met schubvormige sieraden. Het is gevormd uit witte pijpaarde en aan den buitenkant zwart geverfd.

N°s 8 en 9, fragmenten eener groote vaas van fijne, witte aarde, aan de buitenzijde lichtzwart geverfd, versierd met netwerk, nenufaarbladen en loopende dieren, alles *en haut relief*. Deze vazen zijn niet zeldzaam. De Franschen noemen ze: vases à guilloches.

N° 10, bovenzijde van het voorste gedeelte eener lamp van witte pijpaarde.

N°s 11, 11$^1/_2$ en 12, spinsteentjes van gebakken aarde, zooals zij, voor vijftig jaren, bij het spinnen en haspelen van vlas, of wol, hier te lande nog in gebruik waren. Men verwarre ze niet met ballaststeentjes van het vischnet, die merkelijk zwaarder zijn.

N° 13, benedengedeelte van een beeldje, van witte pijpaarde, uit den put opgediept. Het verbeeldt eene zittende vrouw. De rechter hand rust op de knie. Het voetstuk is versierd met netvormige, roodbruine strepen, die met het penseel schijnen aangebracht te zijn.

De vervaardiger heeft twee vormen gebruikt, de eene voor de voor-, de andere voor de rugzijde. Deze twee helften plakte hij aan de buitenranden op elkander, en zoo ontstond er van binnen eene buisvormige holte. De naden werden glad gestreken, boetseerwerk deed de gladde ruimte verdwijnen en daarna werd het beeld in den oven gebakken.

Te Xanten werden zulke beeldjes in grooten getale gevonden, voorstellend Venus, Minerva, Fortuna en andere godheden (1).

De heer C. Leemans (2) dolf gelijksoortige beeldjes op te Rossum.

---

(1) HOUBEN'S *Antiquarium, Pl.* XXIII—XXVII.
(2) *Rom. Oudh. te Rossum,* Pl. XVI.

Digitized by Google

In menigte werden ze gevonden op het romeinsch kerkhof van Juslenville. De heer Stan. Bormans (1) houdt ze voor dat slag van huisgoden, die men Lares, Penates, of topische godheden noemt.

Het ontbrekende in ons beeldje werd naar een der gevondenen van Juslenville aangevuld, maar wij kunnen met zulke gegevens geen oordeel over de voorstelling vellen.

Plaat XIII.

N° 1, romeinsche dakpan. A en B duiden aan, hoe de romeinsche daktegels in elkander geschoven werden.

N°s 1 en 6, merk van den fabrikant der daktegels.

N° 2, fragment eener vaas van hoogroode aarde.

N° 3, hals en oor eener kruik van fijn aardewerk.

N° 4, hals eener fijne aarden kruik.

N° 5, romeinsche daktegels, met imbrices.

N° 7, fragment van den rand eener vaas, met blad van nenufaar.

N° 8, fragmenten van een pot van grof aardewerk, waarin nog sporen van kalk aanwezig waren.

N°s 9, 10 en 11, omslaand boord van aarden kruiken, met gleufje waarlangs het vocht werd uitgegoten.

---

(1) *Bulletin archéol. Liégeois, année* 1869.

ERRATUM.

Bladz. 271 staat: Pl. XI, fig. 8; lees: Pl. XIII, fig. 1.

Digitized by Google

TABLE DES MATIÈRES.

I. Bescheiden betreffende Gennep en zijn voormalige heerlijkheid, verzameld door CH. CREEMERS, R. C. Pr. 1

Een woord vooraf 4

1. De Heerlijkheid Gennep 5

§ 1° Benaming en oudste bescheiden 5

§ 2° De Heeren van Gennep. 5

§ 3° Het Genneperhuis 12

2. De Stad Gennep. 22

§ 1° De vestingwerken, poorten, straten, het raadhuis, grenzen der gemeente 22

§ 2° Het bestuur 25

§ 3° De rechtspraak 29

§ 4° Koophandel en nijverheid. 34

§ 5° De gilden 37

§ 6° Het armwezen 45

3. De parochie 51

§ 1° Onder de bisdommen Keulen, Aken, Roermond. Grenzen. — Het District 51

§ 2° De katholieke kerk. 55

§ 3° Stichtingen en hare bedienaars. 59

§ 4° De pastorie en kapelanie. 64

§ 5° De pastoors 66

§ 6° De kapelaans. 74

§ 7° De kerkeraad. 75

§ 8° De kosters en onderwijzers 78

§ 9° De organisten. 82

4. De protestantsche gemeente. 84

5. Lasten 90

§ 1° Belastingen in de zeventiende eeuw 90

§ 2° De werving 94

§ 3° De zevenjarige oorlog 98

Digitized by Google

§ 4° De omwenteling op het einde der 18e eeuw. . . . 103
§ 5° Na de Fransche overheersching 117
6. Kroniek 120
Gennep's Volkslied 154
7. Bijlagen 153
Afbeeldingen op paginas 3, 91 en 120 en achter pag. 16.

II. Korte inventaris der archieven van de Schepenbank en de Burgerlijke Administratie der Heerlijkheid Gennep (Gennep, Ottersum en Oeffelt) door A. J. FLAMENT, Rijksarchivaris in Limburg. 205
1. De archieven der schepenbank berustend op het Rijksarchief in Limburg 205
2. De archieven van de burgerlijke administratie der heerlijkheid Gennep, zich bevindende op het raadhuis aldaar. 207

III. Costumen en bankrechten der Heerlijkheid Meerlo; de heeren van Winckelhuysen en Hatzfeldt en hunne schouten, door M. J. JANSSEN, kapelaan te Well bij Venraij. 225

IV. Succession généalogique des Seigneurs de Lichtenberg par LOUIS BARON DE CRASSIER 239
Introduction. 239
1. Seigneurs de la maison de Lichtenberg avant 1267—1377. 242
2 Seigneurs de la maison Happart, 1377 (?)—1410 245
3. Seigneurs de la maison Bock zu Lichtenberg, 1410—1439. 246
4. Seigneurs de la maison d'Eynatten, 1439—1659. . . . 249
5. Seigneurs de la maison von Schaesberg, 1650—fin XVIII s. 254

V. Uit de nagelaten geschriften van wijlen den Zeer Eerw. Heer Jos. Habets over wegen en gebouwen, uit het Romeinsche tijdperk, in het Hertogdom Limburg. . 257
1. Romeinsche heirbanen. 257
2. Onderzoek in Zuid-Limburg, ingesteld naar overblijfsels van Romeinsche gebouwen, in de nabijheid van voormelde vier heirstraten 262
3. Romeinsche villa te Louwberg, onder Wilré—Oud-Vroenhoven 264
4. De Romeinsche villa Backerhosch, onder Heer 267
5. De tumulus te Scharn. 280
Hierbij 13 platen genummerd I à XIII.

Digitized by Google

ERRATA.

Blz. 7, regel 16, staat: *hertog*, lees: *graaf*.

„ 9, 1e regel van de noot, staat: *colonisium* lees: *coloniensium*. 2e regel van de noot, *debita* aansluiten aan *Wilhelmus*, zijnde één vers.

„ 24, noot 2, staat: P. BOUTEN lees: P. SCHOUTEN, de laatste regel van die noot aldus te lezen: „*Van 1773, dl. 9. plaat 3, afbeelding 2, geteekend in den linker benedenhoek: J. de Beyer, del. in den rechter benedenhoek: Paul van Lienden, fec. 1758. Boven die afbeelding: „het steedje Gennip*".

„ 271, regel 28, staat: *zie Pl. XI, fig. 8*, lees: *Pl. XIII, fig. 1.*

Digitized by Google

Digitized by Google

Plaat I. Romeinsche villa Louwberg te Wilré in den Vroenhof.

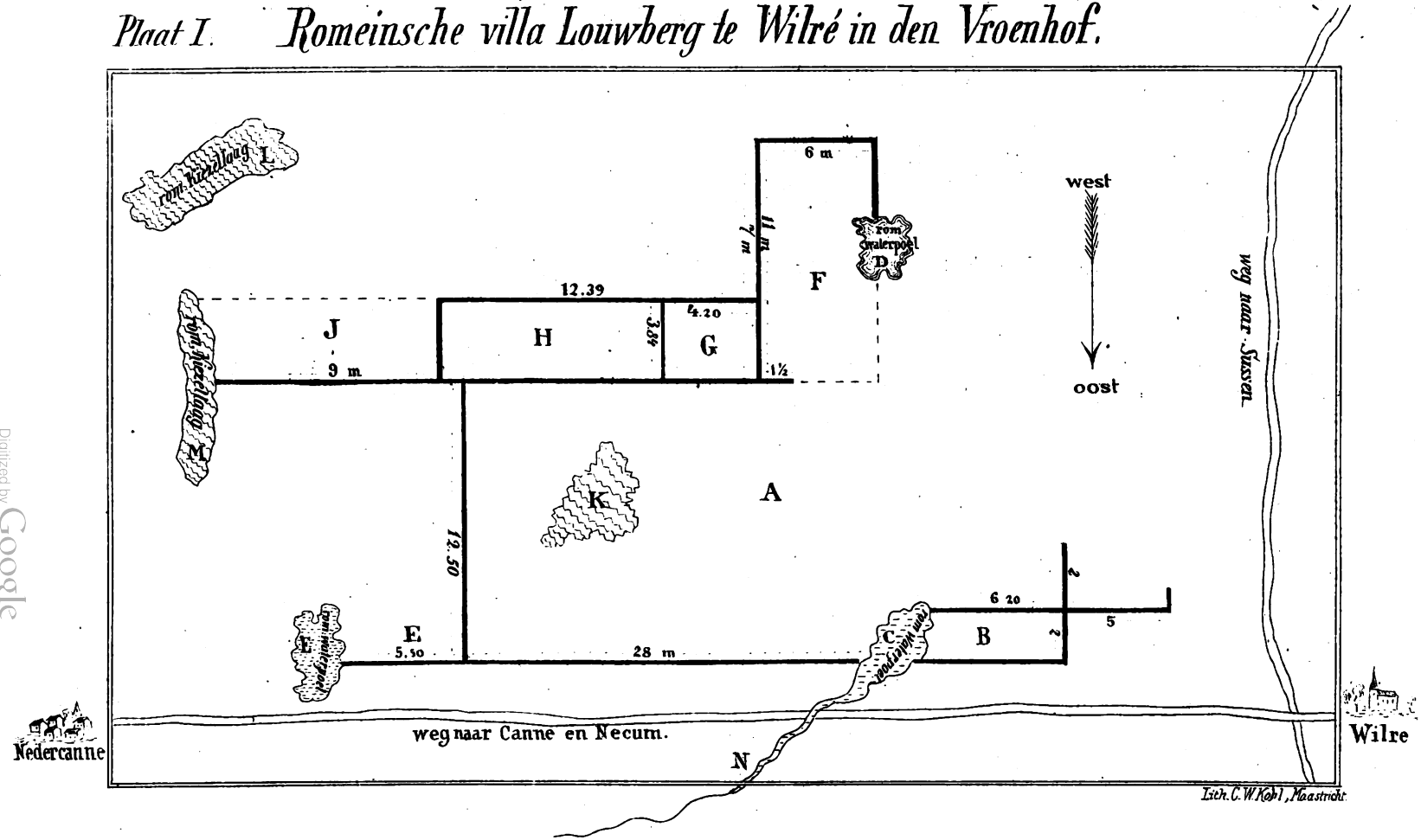

Digitized by Google

Digitized by Google

Plaat II

Romeinsche villa Backerbosch te Heer.

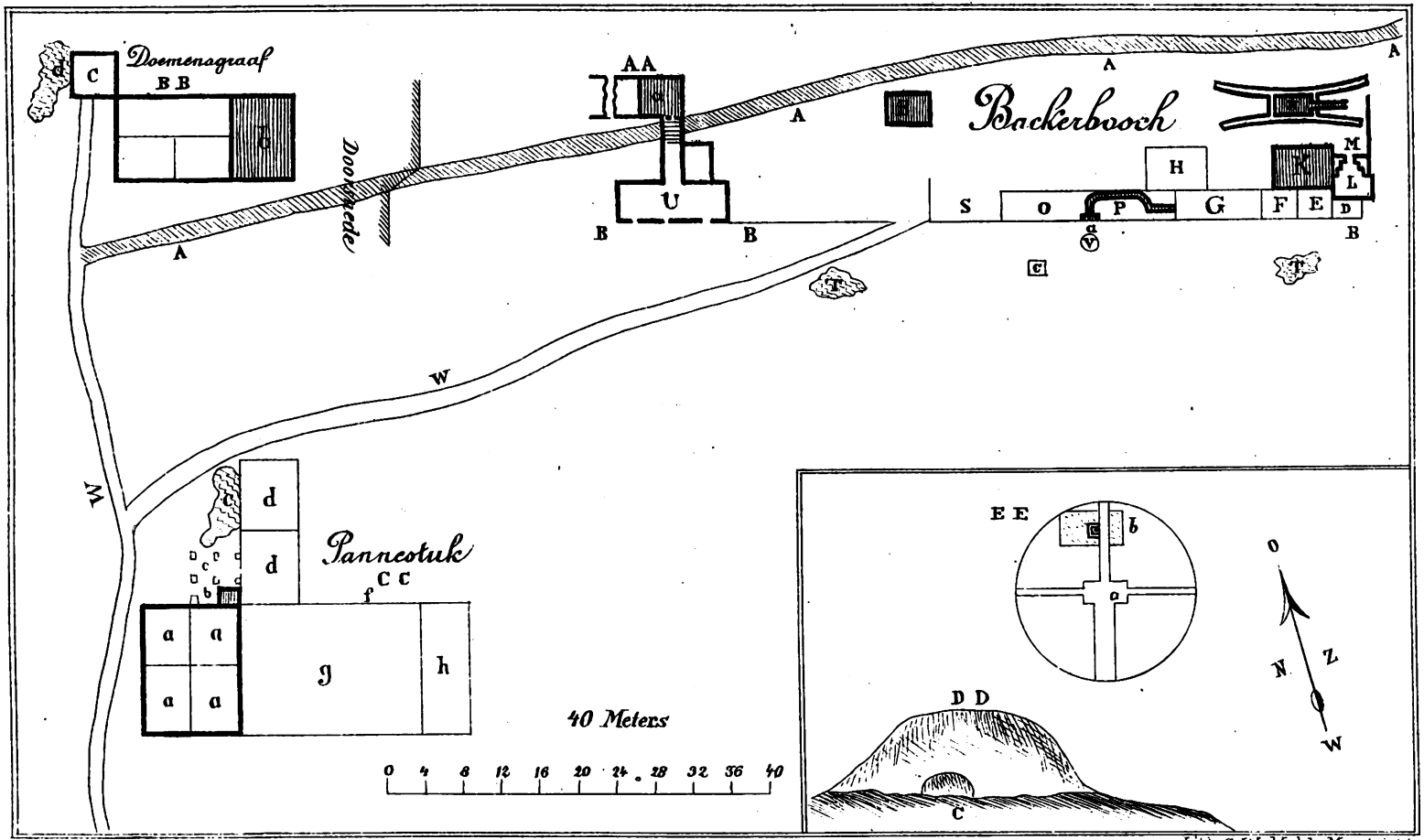

Grondplan der Gebouwen.

Lith C.W. Kohl, Maastricht

Digitized by Google

Digitized by Google

Plaat III

Romeinsche villa Backerbosch te Heer.

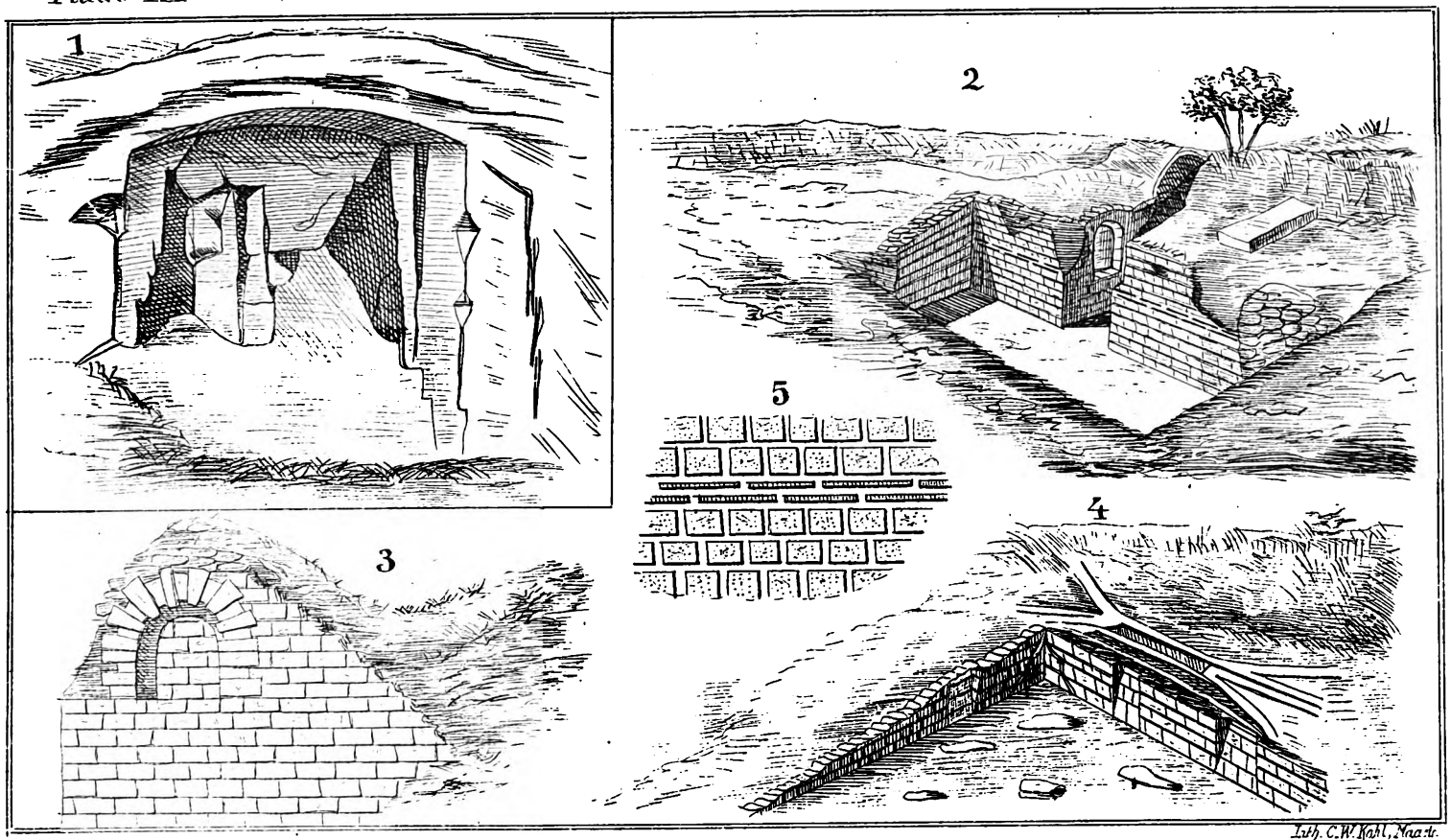

Lith. C.W. Kohl, Maastr.

Gezicht op een gedeelte der ontbloote gebouwen.

Digitized by Google

Digitized by Google

Plaat IV.

Romeinsche villa Backerbosch te Heer.

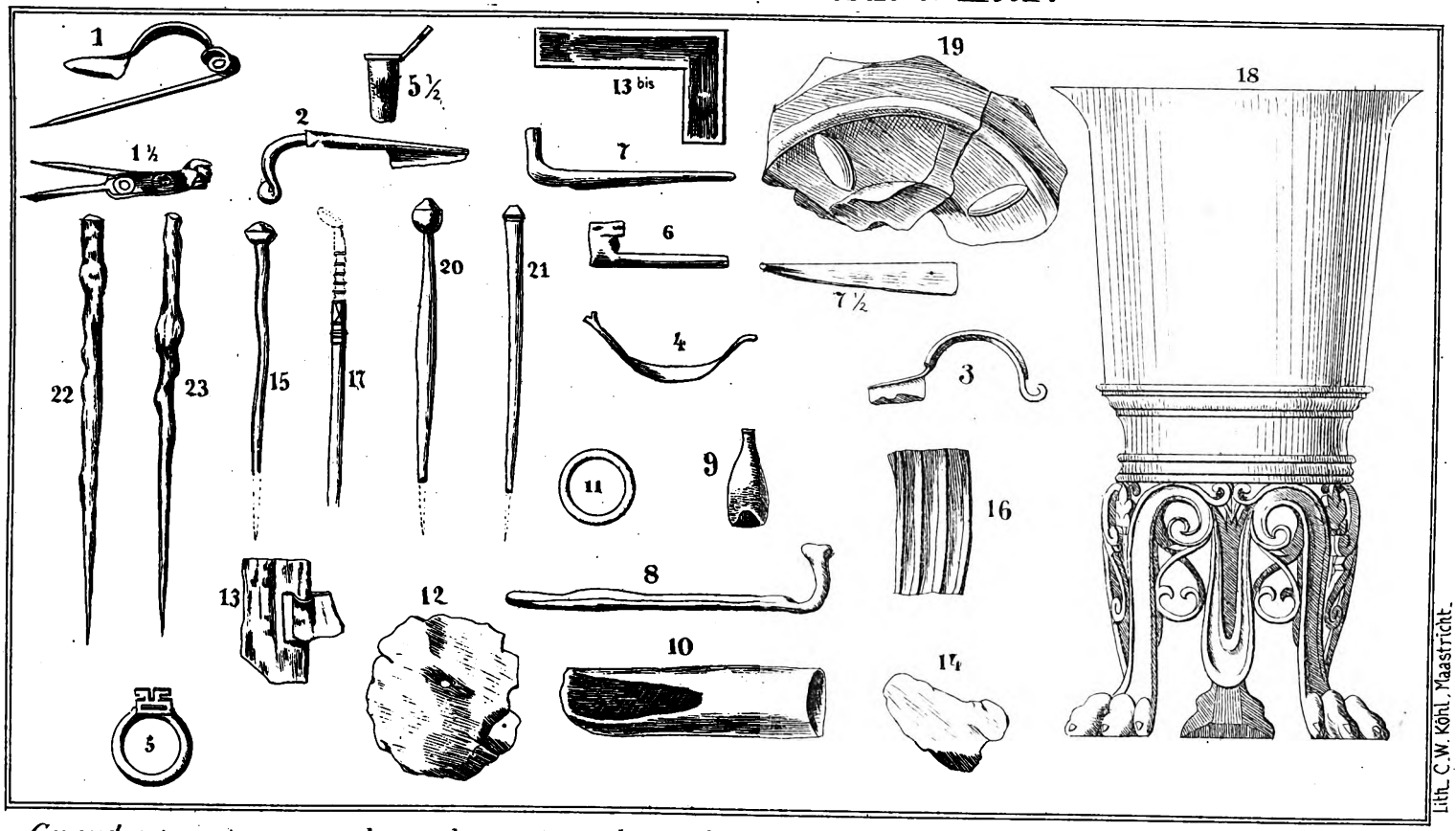

Lith. C.W. Köhl. Maastricht.

Gevonden voorwerpen van koper, brons, ijzer, glas en been.

Allen halve grootte alleen N°18 is ¼

Digitized by Google

Digitized by Google

Plaat V

Romeinsche villa Backerbosch te Heer.

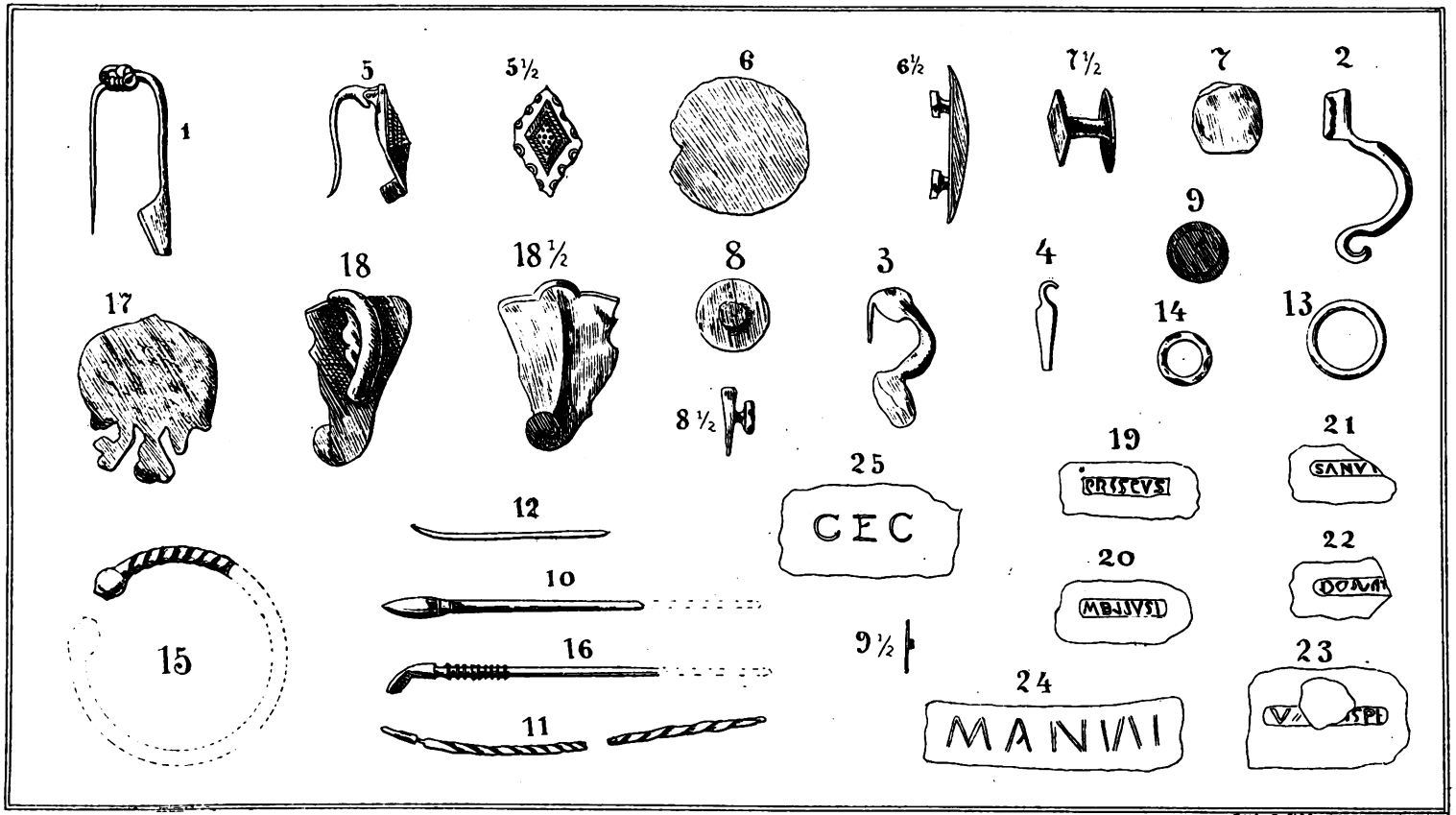

Lith. C. W. Kohl. Maastricht

Gevonden voorwerpen van koper, en aardewerk. halve grootte

Digitized by Google

Digitized by Google

Plaat VI

Romeinsche villa Backerbosch te Heer.

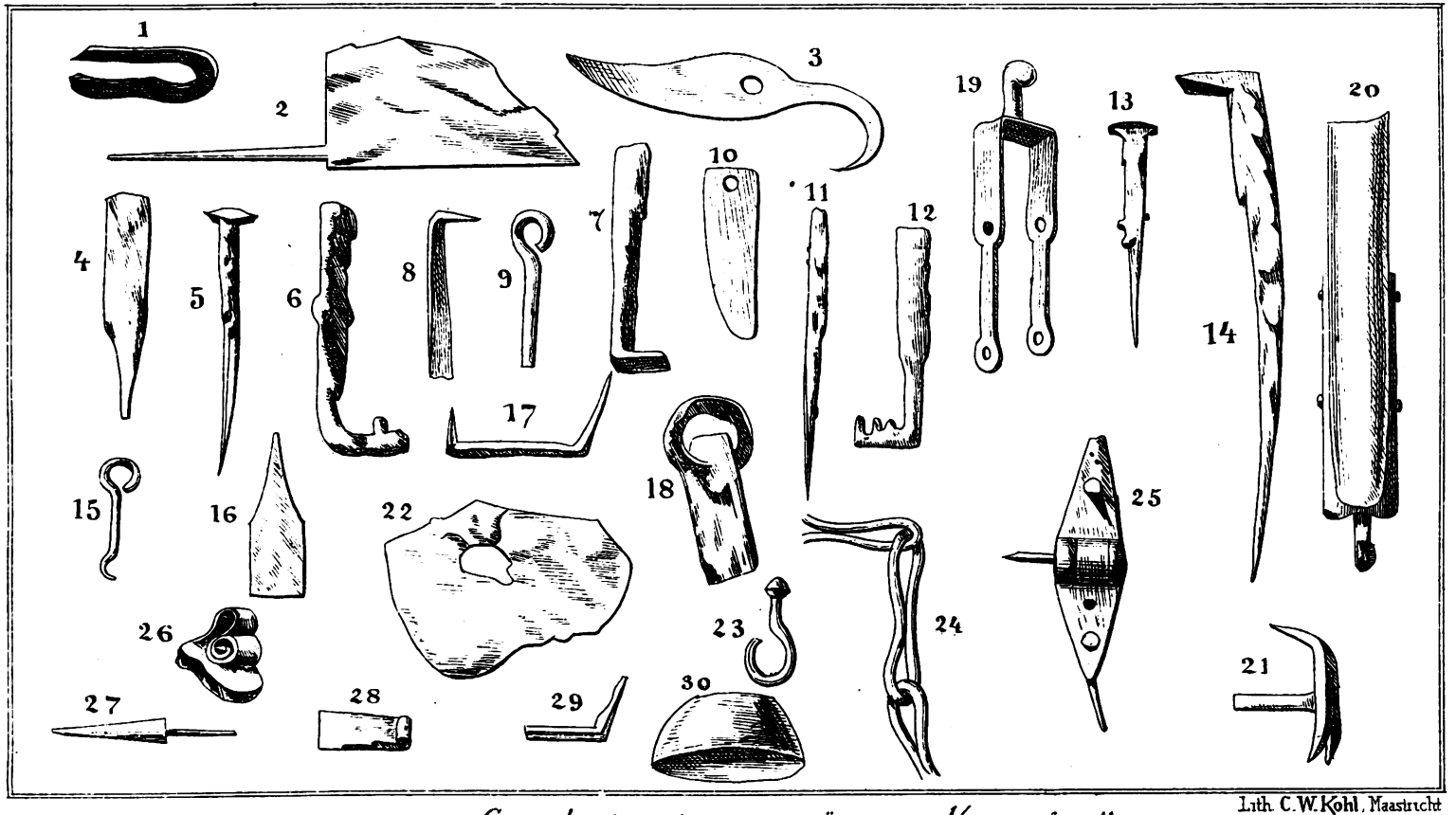

Gevonden voorwerpen van ijzer, op 1/4 grootte

Lith. C. W. Kohl, Maastricht

Digitized by Google

Digitized by Google

Plaat VII

Romeinsche villa Backerbosch te Heer.

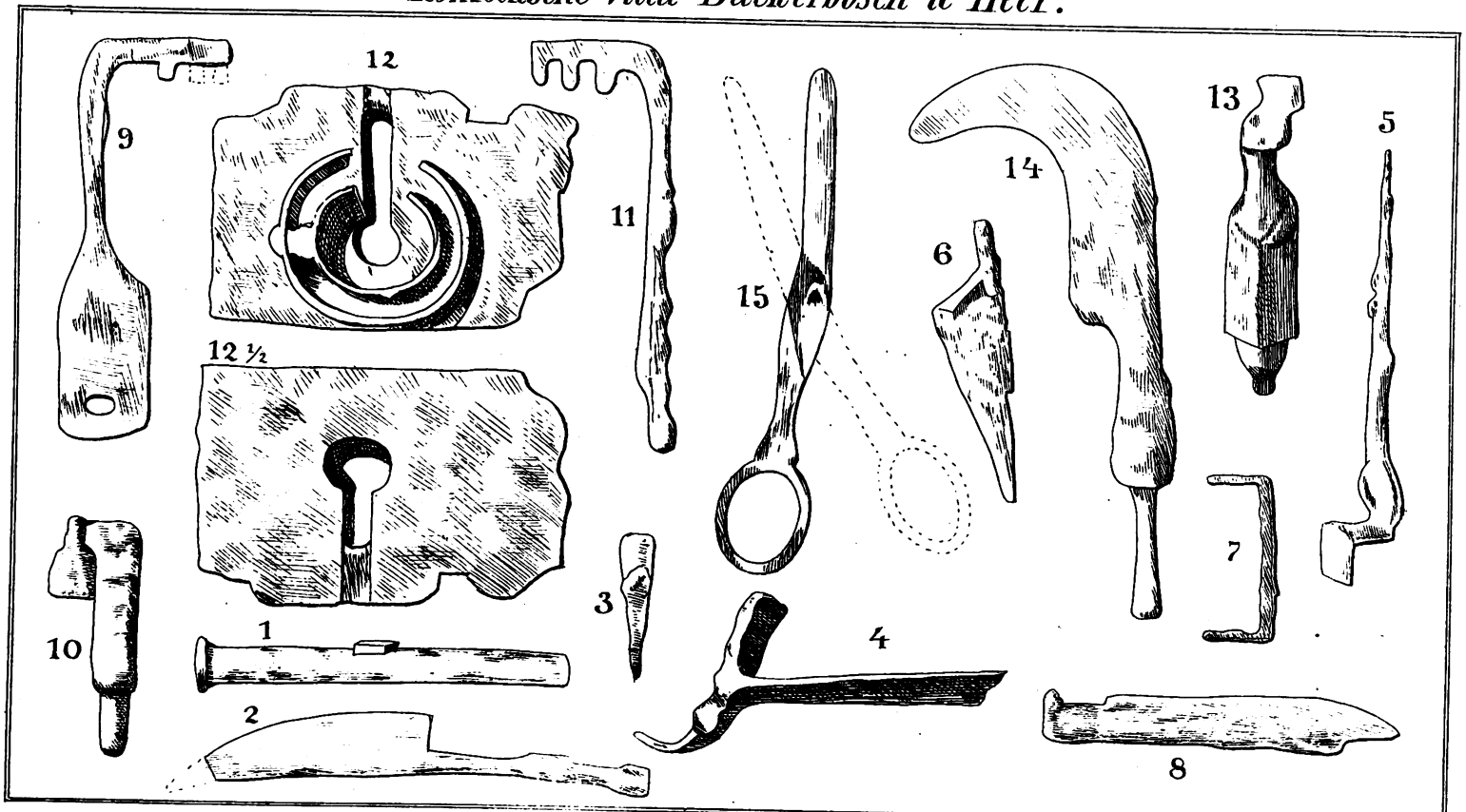

Gevonden voorwerpen van ijzer, van 1_8 ¼. het overige halve grootte

Lith. C. W. Kohl. Maastricht

Digitized by Google

Digitized by Google

Plaat VIII

Romeinsche villa Backerbosch te Heer.

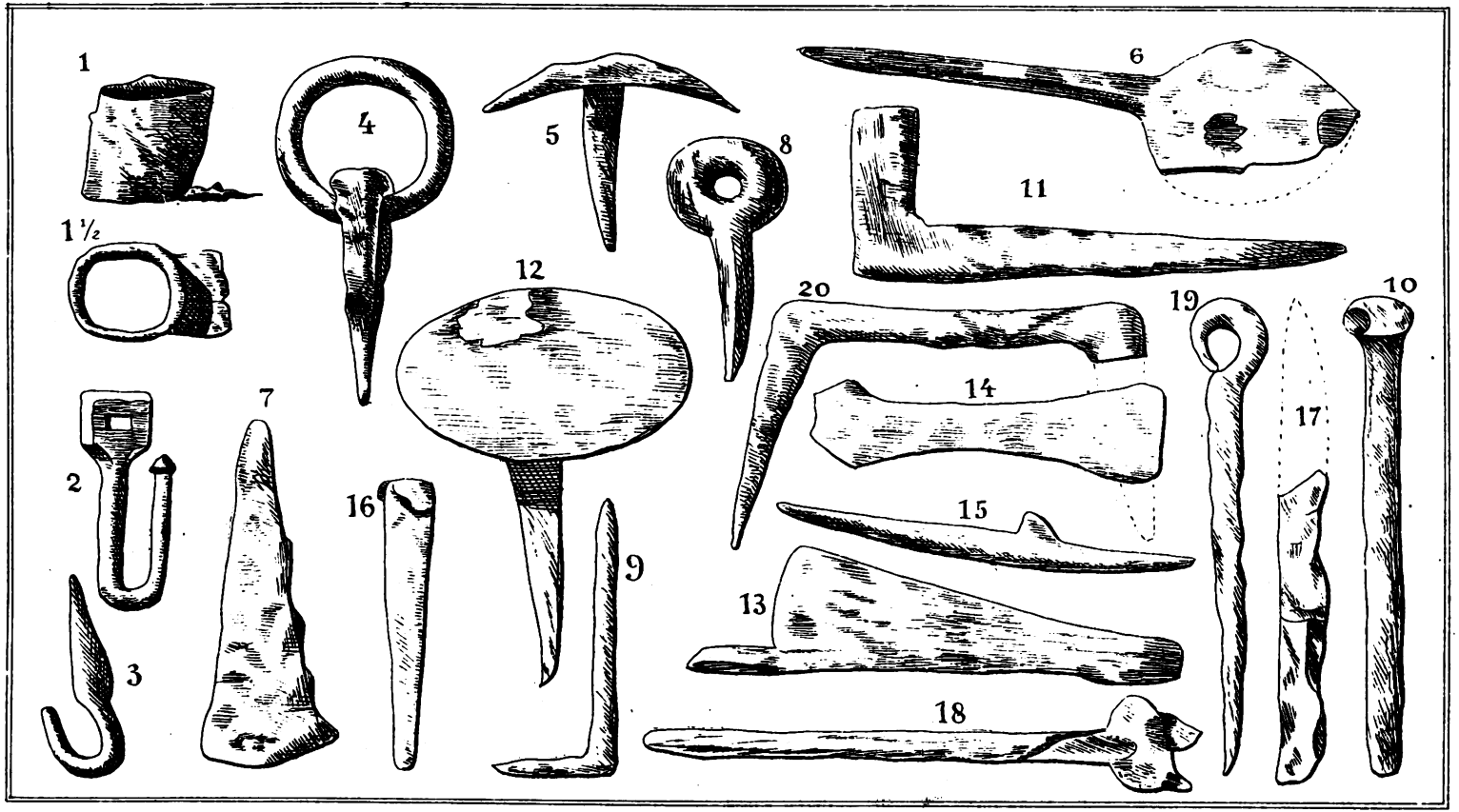

Gevonden voorwerpen van ijzer. *Allen halve groolte alleen* 1 – 3 *op* ¼

Lith. C.W. Kohl, Maastricht.

Digitized by Google

Digitized by Google

Plaat IX

Romeinsche villa Backerbosch te Heer.

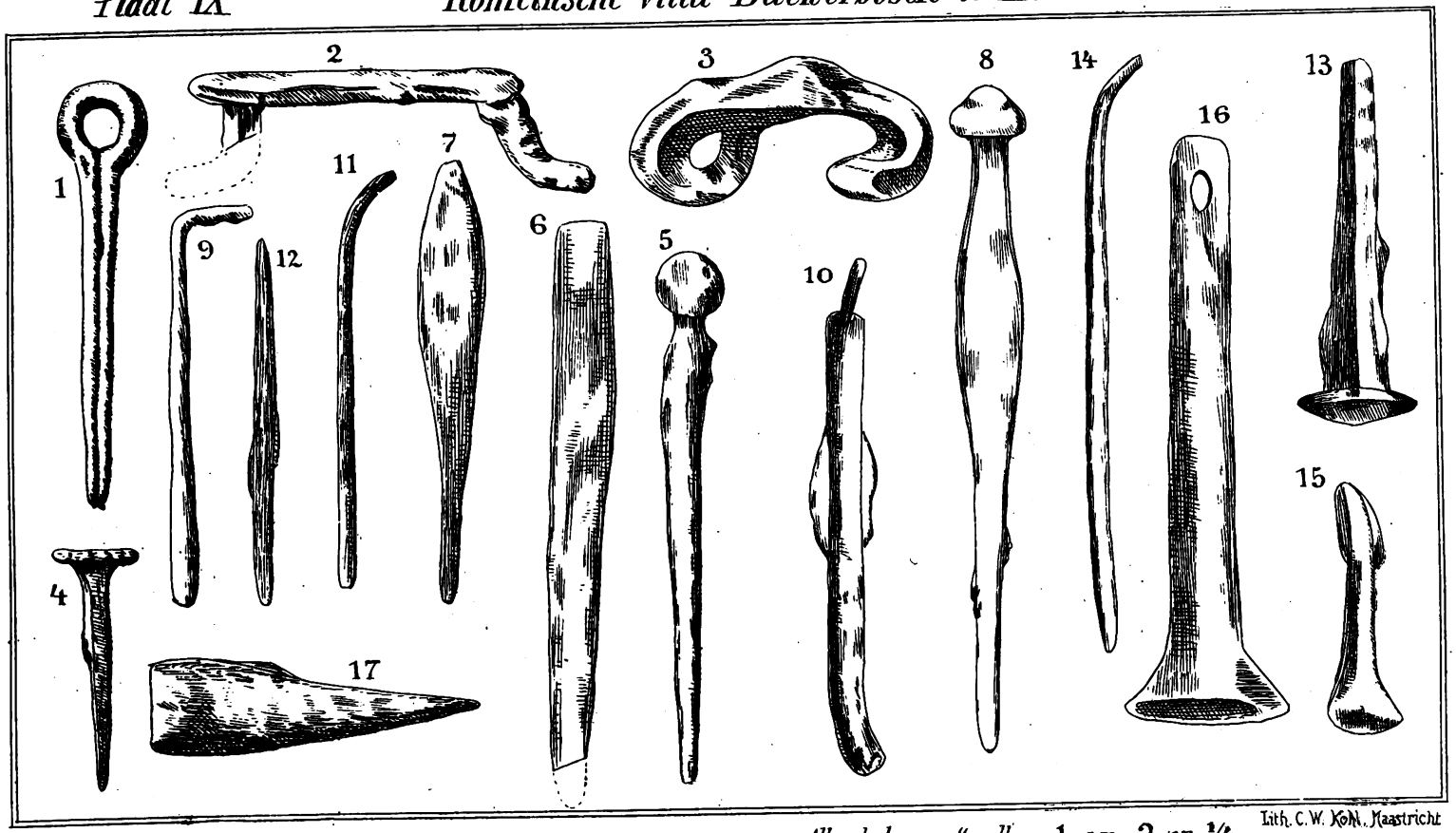

Lith. C. W. Kohl, Maastricht

Gevonden voorwerpen van ijzer. Allen halve grootte alleen 1 en 2 *op* 1/4

Digitized by Google

Digitized by Google

Plaat X

Romeinsche villa Backerbosch te Heer.

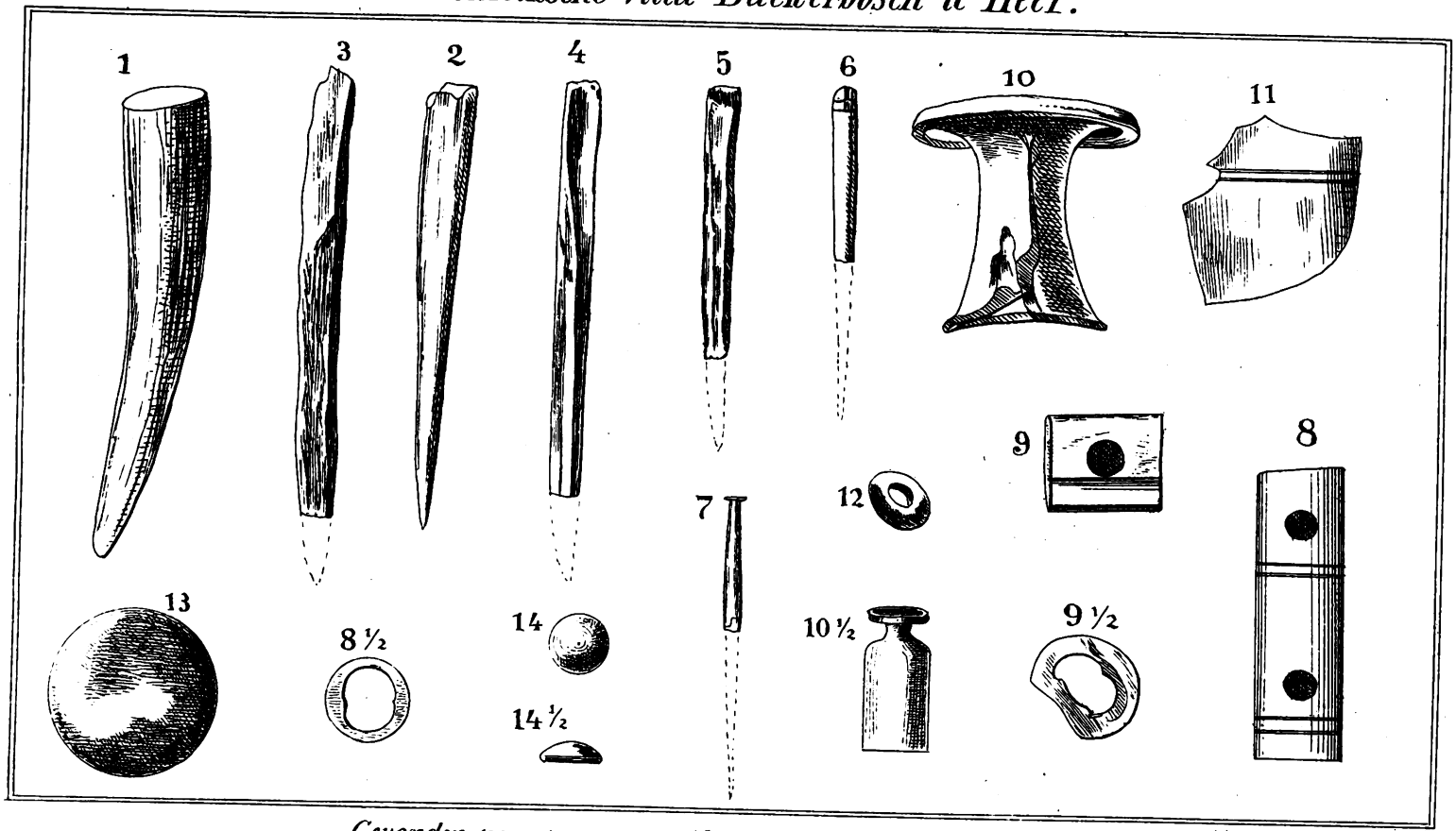

Gevonden voorwerpen van glas en been. Allen halve grootte

Lith. C.W. Kohl, Maastricht.

Digitized by Google

Digitized by Google

Plaat XI *Romeinsche villa Backerbosch te Heer.*

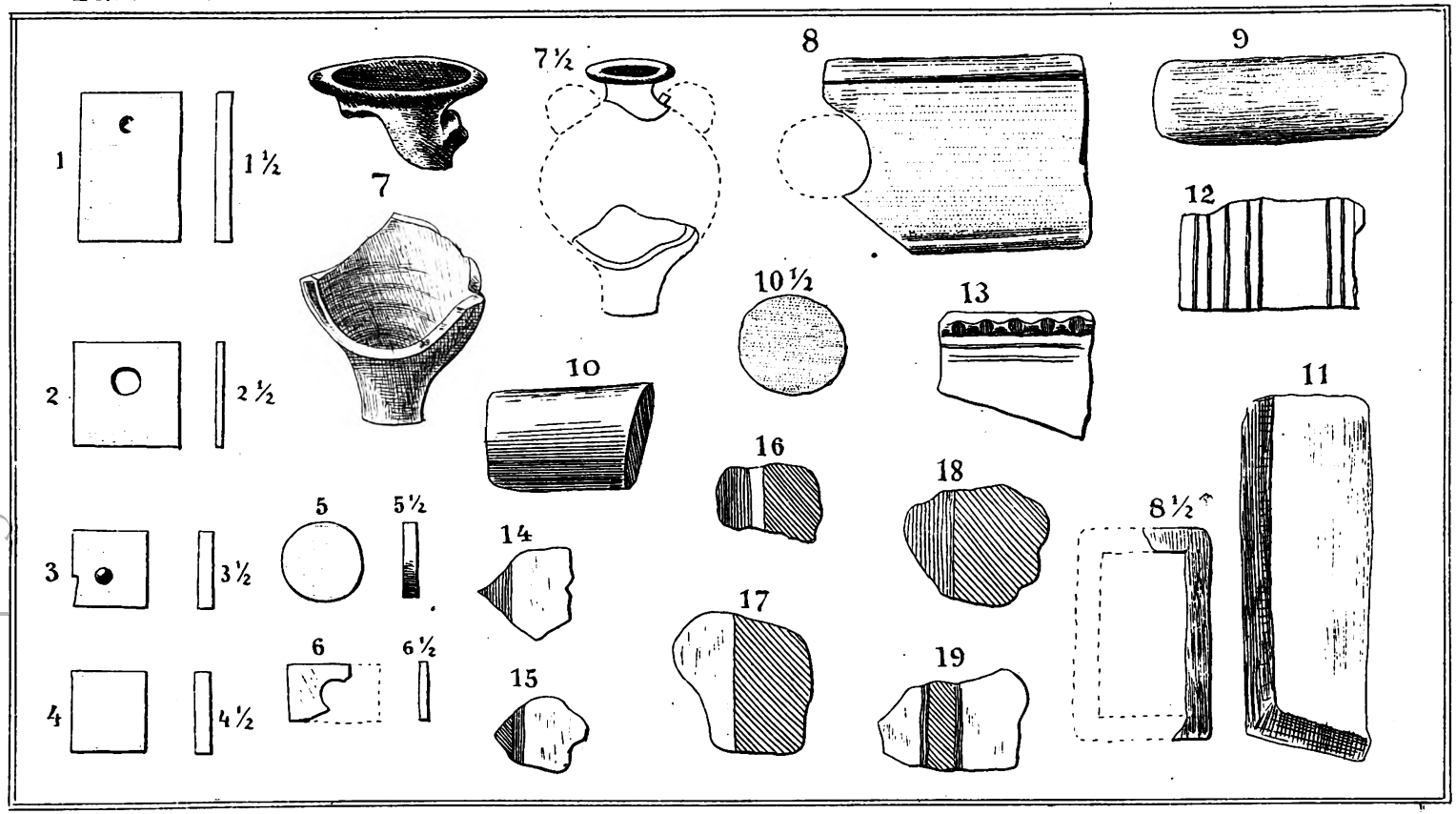

Gevonden voorwerpen van Pleister, aardewerk en steen. *Allen halve grootte alleen* 1_6 op 1/20, 7_8½, 1/8. *grootte*

Lith. C.W. Kohl, Maastricht.

Digitized by Google

Digitized by Google

Plaat XII

Romeinsche villa Backerbosch te Heer.

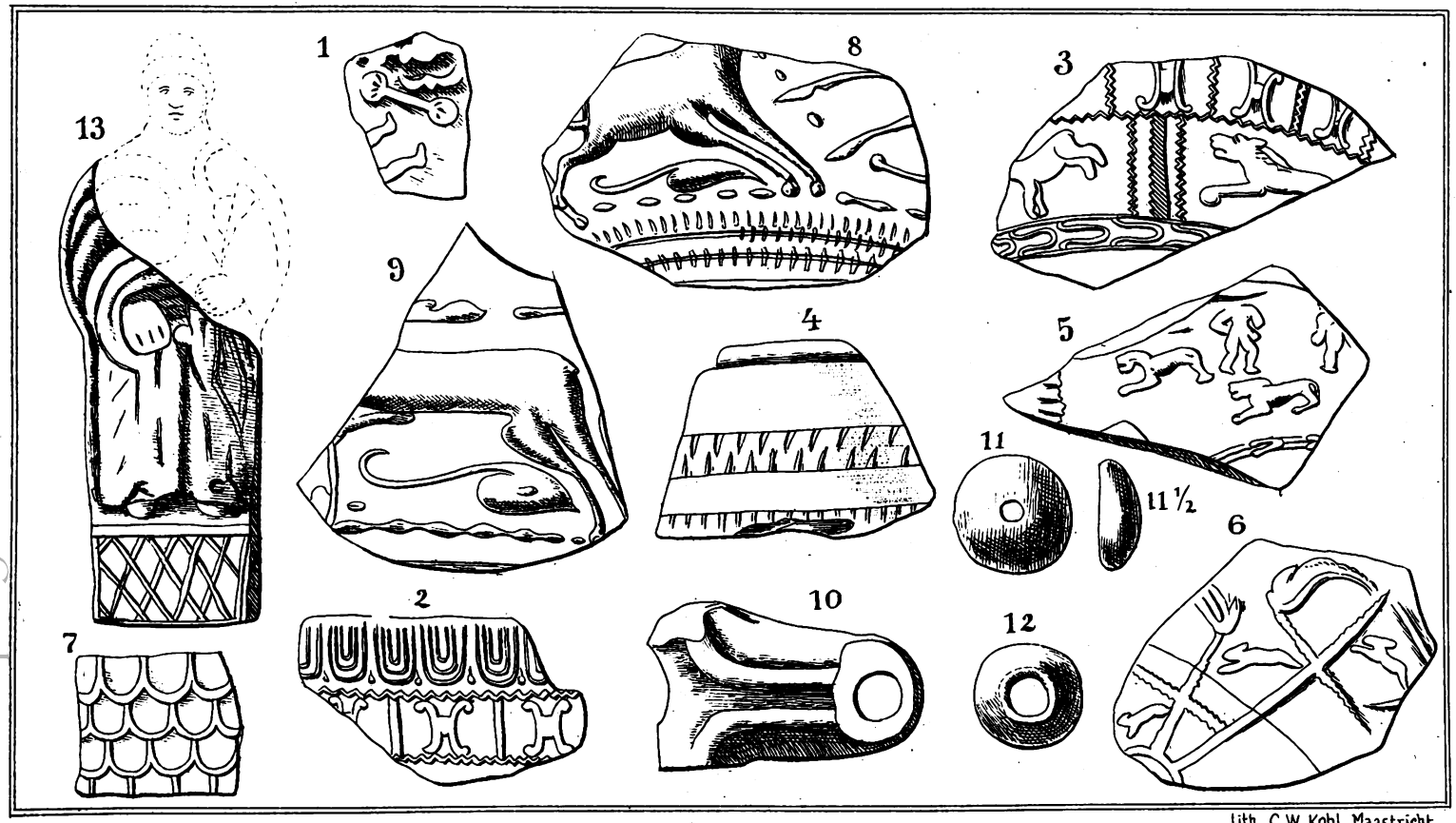

Gevonden voorwerpen van aardewerk. halve grootte

Lith. C.W. Kohl. Maastricht.

Digitized by Google

Digitized by Google

Plaat XIII.

Romeinsche villa Backerbosch te Heer.

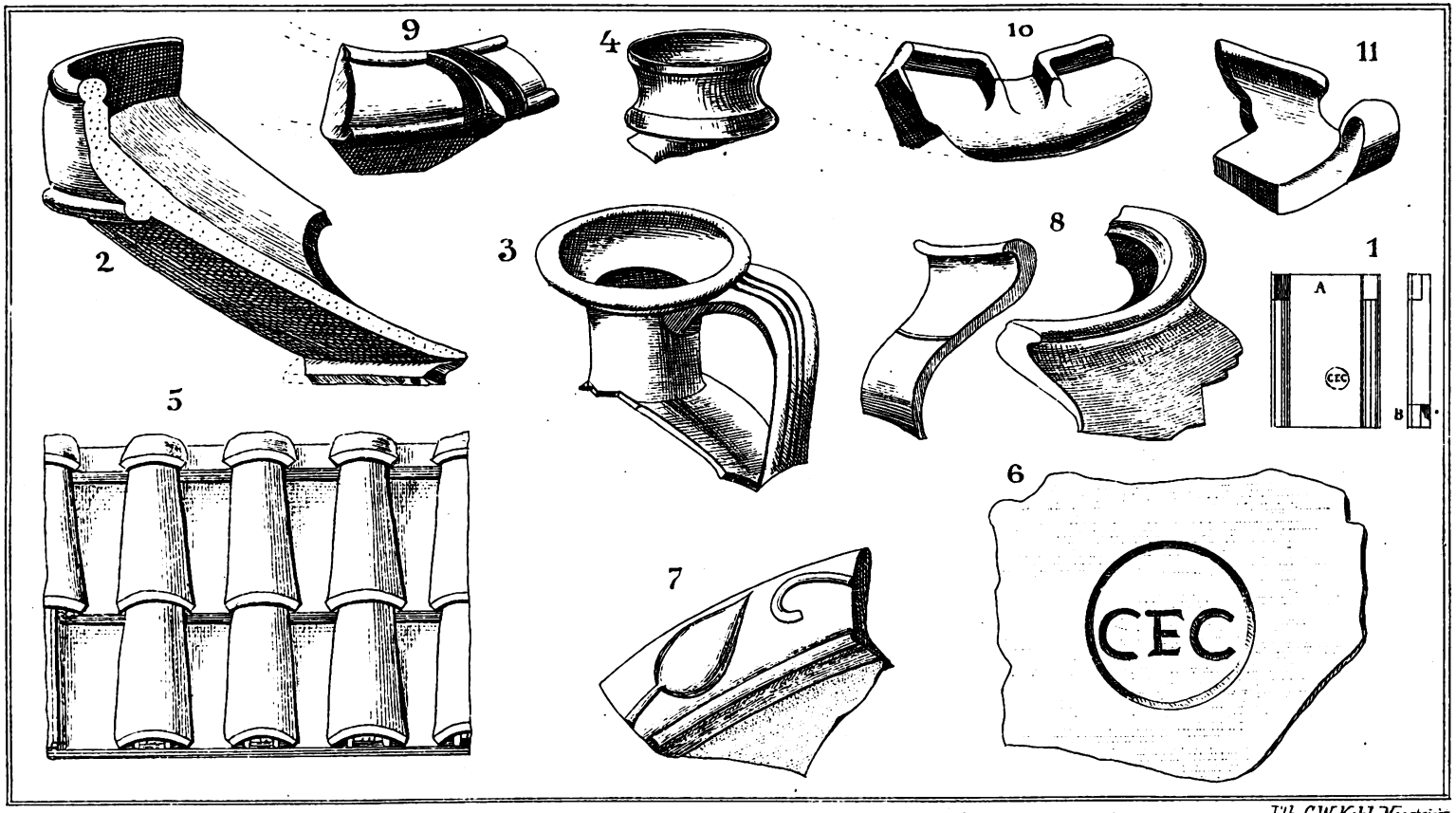

Gevonden voorwerpen van aardewerk. allen halve grootte alleen 1 en 5 is 1/20.

Lith. C.W. Kohl, Maastricht.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google